

З М І С Т

ТВЕРДІСТЬ У ПЕРЕКОНАННЯХ, ГНУЧКІСТЬ У ПОГЛЯДАХ – ЖИТТЄВЕ КРЕДО
ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ШИНКАРУКА

Харченко С. В.7

МОВОЗНАВСТВО

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС МД-СТРУКТУР ІЗ З'ЯСУВАЛЬНО-УМОВНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ
Шинкарук В. Д.16

КОНОТАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПОЕЗІЇ
Баган М. П.22

КАТЕГОРІЙНА ТИПОЛОГІЯ НАПІВФРАЗЕОЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ ТА СЕМАНТИЧНІ МОДУСИ
Личук М. І.30

АСОЦІАТИВНО-ВЕРБАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ЕТНОСТЕРЕОТИПІВ ВІЗУАЛЬНОГО МОДУСУ СПРІЙНЯТТЯ
Семашко Т. Ф.36

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДИСКУРСУ: НОВІ ПІДХОДИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ
Жихарєва О. О.41

КОРОНАВІРУСНІ НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (англійською мовою)
Гольцова М. Г., Чибіс Л. В.45

ПОЛЬСЬКА МОВА ДРІБНОШЛЯХЕТСЬКОГО СЕЛА СЛОБІДКА РАХНІВСЬКА НА ПОДІЛЛІ (англійською мовою)
Захуцька О. В.49

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

«АРСЕНАЛ» О. ДОВЖЕНКА: САМОДЕСТРУКТИВНЕ РОЗДВОЄННЯ МИТЦЯ
Доній В. С.54

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОТИВУ ЛЮБОВІ В НОВЕЛІ Д. Г. ЛОРЕНСА «СУТІНКИ ВЕСНИ»
Стирнік Н. С.60

ВАСИЛЬ КЛИМ – УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ІЗ РУМУНІЇ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОМАННУ ПРОЗУ
Німіжан-Боднарюк О. І.65

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
Артёмцев О. В.70

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЦИЗМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
Білоус Н. В., Сальник С. С.75

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З COVID-19 В АНГЛІЙСЬКИХ
МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
Дячук Л. С., Довженко І. В.80

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ТЕКСТУ АГРАРНОЇ РЕКЛАМИ
Ольховська Н. С.88

ТЕРМІНОЗНАВСТВО

МОНОМИ СПРОЩЕНОГО ТИПУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ
З ОБЛІКУ Й АУДИТУ (англійською мовою)
Чайка О. І.93

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА
Балаласєва О. Ю.98

ЗАСОБИ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРОСТОРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ
СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ
Сиротіна О. О.102

КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХВОРОБ ТВАРИН В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
Рожков Ю. Г.108

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

СИНТАКСИЧНІ АНОРМАТИВИ У ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ
Тепла О. М.113

НАРАТИВ У ДИСКУРСІ ДОПИТУ (англійською мовою)
Паєліченко Л. В.117

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДИСКУРСУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
Демченко І. В.121

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Іжко Є. С. 126
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ KEYС-МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
НА НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ

Сікорська Л. О., Лобода В. А. 132
ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ
ФАКУЛЬТЕТУ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ (АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)

Якушко К. Г. 137

РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ НА ХРЕСТОМАТІЮ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ
ДМИТРОВИЧА ШИНКАРУКА «ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Амеліна С. М. 141

CONTENTS

STRONG BELIEFS, FLEXIBILITY IN VIEWS – LIFE MOTTO OF PROFESSOR VASYL SHYNKARUK

Kharchenko S. V. 7

LINGUISTIC STUDIES

LINGUISTIC STATUS OF MD-STRUCTURES WITH EXPLANATORY-CONDITIONAL RELATIONS
IN LATIN LANGUAGE

Shynkaruk V. D. 16

CONNOTATIVE SPACE OF MODERN UKRAINIAN POETRY FOR CHILDREN

Bahan M. P. 22

CATEGORY TYPOLOGY OF SEMI-PHRASEOLOGIZED SENTENCES AND SEMANTIC MODES

Lychuk M. I. 30

ASSOCIATIVE-VERBAL QUALIFICATION OF ETHNOSTEREOTYPES OF VISUAL MODE
OF PERCEPTION

Semashko T. F. 36

LINGUOSEMIOTIC ANALYSIS OF MULTIMODAL DISCOURSE: NEW APPROACHES AND
RESEARCH PERSPECTIVES

Zhykharieva O. O. 41

CORONAVIRUS NEOLOGISMS IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Goltsova M. G., Chybis L. V. 45

THE POLISH LANGUAGE IN THE PETTY NOBILITY VILLAGE OF SLOBIDKA RAKHNIVSKA
IN UKRAINIAN PODOLIA

Zakhutska O. V. 49

LITERARY STUDIES

«ARSENAL» BY O. DOVZHENKO: SELFDESTRUCTIVE SPLIT OF ARTIST

Donii V. S. 54

INTERPRETATION OF THE MOTIF OF LOVE IN D. H. LAWRENCE'S SHORT STORY "THE SHADES
OF SPRING"

Styrnik N. S. 60

VASIL KLIM – UKRAINIAN WRITER FROM ROMANIA AND HIS CONTRIBUTION TO NOVELISTIC PROSE

Nimizhan-Bodnaryuk O. I. 65

TRANSLATION STUDIES

TRANSLATION PECULIARITIES OF GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY OF INTERNATIONAL
BUSINESS FIELD INTO UKRAINIAN

Artyomtsev O. V. 70

TRANSLATION PROBLEMS OF ANGLICISMS OF GERMAN TEXTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Bilous N. V., Salnyk S. S. 75

ENGLISH-BASED CORONAVIRUS-NEOLOGISMS IN MEDIA TEXTS AND PECULIARITIES OF THEIR
REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION

Diachuk L. S., Dovzhenko I. V. 80

SYNERGETIC APPROACH TO THE STUDY OF THE GERMAN-LANGUAGE TEXT OF AGRICULTURAL ADVERTISING

Olkhovska N. S.88

TERMINOLOGY STUDIES

SIMPLIFIED MONOMIALS IN ENGLISH FOR AUDIT AND ACCOUNTING

Chaika O. I.93

FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE ELECTRONIC DICTIONARY

Balalaieva O. Yu.98

MEANS OF LANGUAGE REPRESENTATION OF THE SPACE CATEGORY IN THE ENGLISH BIOTECHNOLOGY TERMINOLOGY

Syrotina O. O.102

CONCEPTUAL CATEGORIES IN THE ENGLISH TERMS TO DENOTE ANIMAL DISEASES

Rozhkov Yu. H.108

COMMUNICATION STUDIES

SYNTAX ANORMALS IN TEXTS OF INTERNET EDITIONS

Tepla O. M.113

NARRATIVE IN THE DISCOURSE OF INTERROGATION

Pavlichenko L. V.117

ACTUAL APPROACHES OF DISCOURSE FOR THE STUDY OF AVIATION PROFESSIONAL COMMUNICATION

Demchenko I. V.121

ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

BASIC COMPONENTS OF AUTONOMOUS TRAINING FOR FUTURE PHILOLOGISTS

Izhko Ye. S.126

PECULIARITIES OF USING THE CASE METHOD IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH AT NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

Sikorska L. O, Loboda V. A.132

THEMATIC ANALYSIS OF ENGLISH COURSE FOR THE LAND MANAGEMENT FACULTY FRESHMEN

Yakushko K. H.137

REVIEW

REVIEW ON TEXTBOOK BY VASYL SHYNKARUK, DOCTOR OF PHILOLOGY, PROFESSOR "DEVELOPING LANGUAGE AND COMMUNICATIVE COMPETENCIES IN FUTURE PROFESSIONALS WITHIN A SYSTEM OF UNINTERRUPTED VOCATIONAL EDUCATION"

Amelina S. M.141

ТВЕРДИСТЬ У ПЕРЕКОНАННЯХ, ГНУЧКІСТЬ У ПОГЛЯДАХ – ЖИТТЄВЕ КРЕДО ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ШИНКАРУКА

Випускник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, мовознавець, доктор філологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, відмінник освіти України, член Національної спілки журналістів України, Заслужений працівник освіти України, заступник міністра освіти і науки України (лютий 2007 — лютий 2009 рр.), проректор з наукової роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування – це все «список професійних здобутків» Василя Дмитровича Шинкарука, але список неповний. Свій день народження він відзначає 25 березня.

Цього року – Василь Дмитрович Шинкарук відзначає «круглий» ювілей – 60! Такі дати спонукають на розмову про ті часи, коли все починалось. Про дитинство і життєвий шлях, про батьків та педагогів, людей, які допомагали та сприяли формуванню творчої особистості та нюанси професії з Василем Шинкаруком говорила професор кафедри журналістики та мовної комунікації Світлана Харченко.

Ювілей – це передусім підбиття підсумків певного етапу життя, а особливо життя вченого! Але, як відомо, кожна людина формується в дитинстві. Ми всі родом з дитинства, тому і я хотіла б розпочати нашу розмову з розповіді про Ваше дитинство. Яким воно було?

Мої дитячі та юнацькі роки минули в мальовничому селі Серафінці на Покутті, яке увібрало протягом багатьох віків історію і культуру різних епох та народів. У краї, де бував Іван Франко, Василь Стефаник, де народився і жив Лев Бачинський. У краї, що дав світові чимало письменників, краєзнавців, науковців, політиків і державних діячів.

У дитинстві любив йти польовими стежками, зупинитися десь посеред лану, завітчаного волошками і маками і слухати голос природи. І мріяти...

Навчання в школі – найкраща і щира пора. Пора маленького світу, звідки ми робили свої перші кроки у світ великий. Де ми відчували гордість від отриманих успіхів, навчилися відповідати усмішкою на усмішку і співчуттям на чужий біль. Намагався не обмежуватися тільки вивченням шкільної програми. Гуртки, шкільний театр, хор розвивали нас, формували естетичний смак, навчали мистецтву. У нас було класи А («аки») і Б («беки»), класи, де навчалися звичайні підлітки, для яких характерні максималізм, непосидючість, рухливість і бунтарство. Через максималізм і бунтарство вчителі нас називали «ще тими подаруночками» і казали, що з нами додається сивини. Але ми не ображались, бо відчували величезну їхню любов до нас, відчували родинний затишок.

Закінчивши Серафинецьку середню школу, вступив на філологічний факультет Чернівецького державного університету, а після завершення 1984 року навчання в університеті розпочав свою освітянську кар'єру вчителем української мови та літератури у Чернівецькій середній

школі № 22, а згодом став заступником директора Чернівецької середньої школи № 24. Так і розпочалася моя освітянська кар'єра.

А що зі шкільних років Ви згадуєте найчастіше?

Напевне, це поїздки визначними, історичними місцями України, які для нас організовувала наша класний керівник Буждиган Марія Василівна. А ще в сьомому класі мене як відмінника навчання і представника від Івано-Франківської області нагородили поїздкою на Чернечу гору, у Канів. Тарасова гора – місце містичне і святе для кожного українця, і саме тут зв'язок із геніальним поетом відчувається чи не найсильніше. І те відчуття «неначе в храмі побував» маю досі, коли згадую ту поїздку.

Василю Дмитровичу, у своїй книзі про малу батьківщину Ви з пошаною, любов'ю і вдячністю пишете про своїх шкільних вчителів. Особливо про вчительку німецької мови Дранчук Василину Миколаївну. Але своїм фахом Ви обрали українську й латинську мови. Що вплинуло на Ваш вибір?

Я й досі закоханий в німецьку мову. Вибір спеціальності за мене зробила доля, адже я вступав на німецьку філологію до Чернівецького університету. Однак мені не вистачило пів балу, і я вступив на українську філологію з тим, щоб через рік перевестися на німецьку. Але мене захопила й українська мова, й українська література, тому вирішив нічого не змінювати. Крім того, наша група поглиблено вивчала латинську мову, тож ми отримали право її викладати.

Ось так доля ще раз тісно сплела через мови корені двох родів – моєї мами Василини Степанівни з роду Міллерів (німецькомовних австрійців) і мого тата Дмитра Петровича з роду Шинкаруків (українськомовних українців).

Чи не шкодуєте про те своє юнацьке рішення?

Звісно, що ні. Українська мова і латина мене й досі захоплюють. Та й німецьку не забуваю, використовуючи її при нагоді під час спілкування з німецькими колегами, представниками посольства.

Ваші однокурсники, з якими я спілкувалася, якось у розмові зауважили, що хоч й на Вашому курсі між студентами була конкуренція, проте багато з вас досі підтримує дружні стосунки.

І справді, ми зберегли дружні стосунки й дотепер. Але, на жаль, частіше зустрічаємося на наукових конференціях, захистах дисертацій. Не вистачає того безпосереднього, легкого спілкування.

Мій курс був потужний, і ми конкурували між собою. Конкуренція між студентами – рушійна сила як саморозвитку, так і розвитку студентського колективу. Так було, і так є. У нас вона була здорова, професійна, ми були амбітні, але й відкриті, щоб ділитися новими знаннями, і мотивовані, щоб «докопуватися» до інформаційних глибин. І конкуренція виховувала в нас самостійність, відповідальність, сміливість.

З нашого курсу шестеро випускників стали мовознавцями і літературознавцями. П'ятеро – доктори філологічних наук, професори. Це, крім мене, – мовознавці Ткач Людмила Олександрівна, Барчук Володимир Михайлович, Колесник Наталія Степанівна і літературознавець Мафтин Наталія Василівна. А Рабанюк Любов Степанівна, Мафтин Лариса Василівна – кандидати філологічних наук, доценти.

Василію Дмитровичу, що вважаєте своїм найбільшим досягненням у професійному житті? Назвіть три, на Ваш погляд, знакових досягнень.

Маю передусім подякувати Богові і долі за ті можливості, що їх вони мені дали. Моє найважливіше досягнення – я знайшов сферу діяльності, де маю змогу щодень себе реалізовувати. І всі мої професійні досягнення пов'язані з освітою і наукою.

Першим вважаю свою докторську дисертацію, присвячену дослідженню модусу й диктуму як двох основних рівнів у змістовій організації речення, адже було розроблено теоретичні засади категорійної граматики, створено першу в лінгвістиці концепцію категорійного синтаксису, уперше в українистиці визначено критерії розмежування модусу й диктуму та їхнє співвідношення в семантико-синтаксичній структурі речення, встановлено категорії модусу і диктуму та засоби їх

вираження, а також до наукового обігу введено поняття модусно-диктумної синтаксичної структури (МД-структури) і встановлено типові синтаксичні МД-структури. Цим завдячую своєю науковому консультантові докторові філологічних наук, професорові Катерина Григорівні Городенській та науковому радникові докторові філологічних наук, професорові світлої пам'яті Іванові Романовичу Вихованцеві.

Другим – моя участь в Лондоні як офіційного представника від України в Європейській групі супроводу Болонського процесу, експерта Ради Європи з вищої освіти, заступника голови Міжвідомчої комісії із супроводу Болонського процесу в Україні у підготовці документів для приєднання до Болонського процесу – процесу структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у закладах вищої освіти Європи.

Третім досягненням вважаю розбудову спільно з колективом викладачів і студентством гуманітарно-педагогічного факультету, який сьогодні в університеті займає перші позиції. Формуючи в нових умовах традиції факультету, ми зберігаємо надбання наших колег, зберігаємо національну палітру, самобутність у змісті освіти і підготовці фахівців з вищою освітою, а також запроваджуємо прогресивні світові підходи до організації освітнього простору.

А яке Ваше професійне кредо?

Досвід, помножений на професіоналізм, плюс команда одностудентів дорівнює вагомий результат.

Що Ви найбільше цінуєте в людях?

Життя – це найбільша цінність, яка є у людини. Я вважаю, що необхідно цінувати приємні миттєвості і не зважати на труднощі. Найбільше в житті ціную відкритих, порядних, щирих, надійних людей, які вміють тримати слово, виконувати обіцянки і ставити себе на місце іншого. І які мають здорове почуття гумору. А ще дорожу справжніми друзями, які поряд, незважаючи ні на що.

На що ви можете заплющити очі?

Навіть не знаю. Я, напевне, перфекціоніст, тому недосконалий результат не має права на існування.

Василію Дмитровичу, думаю, що кожна людина має когось, кому хочеться казати «Дякую!» А кому б Ви хотіли подякувати і за що?

Найперше – це доземний уклін вдячності моїм батькам: мамі Василені Степанівні, яка вчила мене бути щирим, правдивим, наполегливим, чуйним до чужої біди, шанувати старших, берегти батьків, і татові Дмитру Петровичу – великому патріоту рідного села, рідного Покуття, України, господарникові.

Слова вдячності і першій вчительці Ярославській Мирославі Василівні, яка доклала величезної праці і терпіння, щоб з маленьких непосидючих бешкетників виростити вдумливих, цілеспрямованих школярів, яка запалила в маленьких серцях вогник любові до знань, віри у свої сили.

Безмежне «дякую» класному керівникові Буждиган Марії Василівні, яка привчала нас до науково-дослідної роботи, допомагала нам знайти щось своє в житті, підкреслювала в кожному з нас індивідуальність і дарувала нам доброту і тепло своєї душі. Разом з неї ми подорожували й об'їздили всі історичні місця Івано-Франківщини та численні визначні місця рідної України.

Щиро дякую моїй дружині Лідії Василівні, докторові економічних наук, професорові, членові-кореспондентові Національної академії наук України, за підтримку на всіх етапах життя.

Слова вдячності науковому консультантові Городенській Катерині Григорівні, докторові філологічних наук, професорові, завідувачеві відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови Національної академії наук України.

Василію Дмитровичу, серед Вашого оточення, друзів, колег загальновідоме Ваше ставлення до сімейних і родинних цінностей. Що для Вас сім'я, родина?

«З родини йде життя людини», – говорить народна мудрість. Сім'я – це головне. Сім'я – це ВСЕ в житті. Моя сім'я – це моя любов, радість, тепло, спокій, затишок, натхнення. Місце, що мене зігріває, і перебувати в ньому, серед найрідніших людей – невимовне щастя. І найбільший успіх мого життя!

Моя дружина Лідія Василівна – вірна супутниця життя, надійна підтримка в будь-яких ситуаціях. Мої донечки – Леся і Наталя – моя гордість. Діти дуже дисциплінують. Внучечки – Лідуся й Інночка – натхнення; а як світяться їхні оченята, коли даруєш їм казку!

Серафинецька земля подарувала Україні когорту талановитих і знаних людей, з-поміж яких і поет, журналіст Дмитро Городецький. У своїй книзі «Історичний та етнокультурний нарис покутського села Серафінці» Ви цитуєте його вірші. А які рядки для Вас найулюбленіші?

Дмитро Городецький – талановита людина зі складною долею. З ніжністю і любов'ю він писав про наші рідні Серафінці. А одна з його поезій стала гімном нашого села.

З близьких й далеких життєвих доріг
Мене закликають листи материнські
І отчої хати незрадний поріг,
І рідне покутське село Серафінці.
Колиско, любове і доле моя!
Тобі почуття мої шани й привіту.
Вітчизно моя, Україно моя!
Ти мій найдорожчий маєток у світі.

Саме ці рядки одні з моїх наулюблених у його творчому доробку. Зауважу, що поезія Дмитра Городецького осплює мою синівську любов до рідної землі, передає мої почуття до рідного краю.

Припускаю, що саме гімн Ваших рідних Серафинець надихнув Вас щодо гімну гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Поділіться з нами історією його створення.

Гімн, прапор, герб, емблема, гасло – ідентифікаційні символи, нематеріальні активи факультету. Вони забезпечують впізнаваність університету, факультету. Ідею створення символіки факультету обговорювали із завідувачами кафедр, провідними професорами, студентством факультету. Колектив цю ідею підтримав і було оголошено конкурс на гімн факультету. З-поміж п'яти запропонованих спільно обрали слова, що їх написала випусниця факультету Мар'яна Палагнюк і на які написав музику заслужений артист України, доцент кафедри культурології Роман Рудий, музику, яка гранично і гармонійно доповнює текст вірша. Приємно, що слова гімну «Наш факультет росте і процвітає, в майбутнє йди величною ходою» стали крилатими, їх обов'язково почуєш на будь-якому заході чи то факультетському, чи то університетському.

Розкажіть про очолюваний Вами гуманітарно-педагогічний факультет? Коли виокремилася педагогічна складова в сільськогосподарському виші? За якими спеціальностями факультет сьогодні готує фахівців?

Факультет отримав свою теперішню назву в грудні 2014 року, коли в результаті зміни структури всього університету педагогічний факультет було виокремлено в самостійну структурну одиницю. Історію факультету прийнято відраховувати від 1963 року для підготовки викладачів для середніх спеціальних сільськогосподарських навчальних закладів України, Білорусії та Молдови. Однак ще з 1924 року у Київському

сільськогосподарському інституті функціонувало агропедагогічне відділення, яке трансформувалося у Київський агропедагогічний інститут (1930–1932 рр.), де готували викладачів агродисциплін с.-г. технікумів, педагогічних технікумів та інститутів соціального виховання і викладачів для шкіл колгоспної молоді.

Педагогічний факультет готував викладачів з шести спеціальностей: агрономії, зоотехнії, механізації, електрифікації, економіки та організації сільського господарства і бухгалтерського обліку, а також здійснював перепідготовку фахівців з наданням другої вищої освіти зі спеціальності «Професійна освіта».

Нині гуманітарно-педагогічний факультет готує фахівців за 8 освітньо-професійними програмами на освітньому ступені «бакалавр» і за 9 освітньо-професійними програмами на освітньому ступені «магістр». А це 9 спеціальностей.

Назву освітньо-професійні програми: «Соціальна робота», «Соціально-психологічна реабілітація», «Англійська мова та друга іноземна мова», «Німецька мова та друга іноземна мова», «Педагогіка вищої школи», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», «Управління навчальним закладом», «Управління персоналом», «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчової технології)», «Журналістика», «Психологія», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Фізична культура і спорт».

Випускники-магістри нашого університету і випускники-магістри інших вишів можуть продовжити навчання в аспірантурі. Провідні викладачі, професори і доценти, готують докторів філософії за п'ятьма освітньо-науковими програмами «Історія України», «Історія філософії», «Професійна освіта», «Освітні, педагогічні науки», «Психологія». Є можливість навчатися і в докторантурі. Тобто факультет забезпечує безперервну підготовку фахівців за чотирма спеціальностями, а в найближчій перспективі плануємо започаткувати освітньо-наукові програми «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» і «Журналістики».

Василію Дмитровичу, якщо уважно придивитися до Вашого життєвого шляху, то неважко помітити, що Вам вдавалося і вдається поєднувати адміністративну роботу з науково-педагогічною діяльністю: чи то Ви працювали начальником навчальної частини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, чи то заступником міністра освіти і науки України, чи, як нині, – деканом

гуманітарно-педагогічного факультету. Хто найбільше вплинув на формування Вашої працьовитості, організованості та відповідальності?

Мій тато змушений був відмовитися від військової кар'єри, оскільки треба було повертатися додому, бо мамі без батька, який загинув на війні, було дуже важко. Він був самоорганізований, точний у справах, охайний, старанний, безвідмовний і надзвичайно працьовитий. І змалечку тато навчав мене того, що було притаманне йому.

А енергійність, рішучість і цілеспрямованість від мамі. Як їй вдавалося все поєднувати, досі для мене нерозгадана таємниця. Турбота про двох дітей, бухгалтерія, хатні клопоти, господарство, город і ... вишивання довгими зимовими вечорами.

Та й у селі завжди панував культ освіти, науки і культури. Тож поєднувати різні види діяльності стало звичкою від дитинства.

Які риси характеру допомогли Вам у будівництві кар'єри?

Чесність, пунктуальність, самоорганізованість, принциповість, уміння вчитися, слухати, оцінювати ситуацію без емоцій, відповідальність за свої рішення та вчинки.

Ви багато працювали і як головний редактор наукових видань. Чим приваблює Вас цей напрям роботи?

Науковий журнал – це ядро наукової комунікації. Навколо нього гуртуються і досвідчені науковці, і науковці-початківці. Цікавість роботи головного редактора, окрім різноманітних організаційних аспектів, у тому, що ти одним із перших (після автора, звісно) маєш змогу познайомитися з результатами творчих пошуків – зі статтями з новими, а не опублікованими раніше, логічно викладеними та обґрунтованими даними, з використаними традиційними й нетрадиційними підходами до лінгвістичних, літературознавчих, перекладознавчих, соціокомунікативних, методичних явищ з проведеними експериментами, верифікованими методиками. Спілкуєшся з авторами і рецензентами як з України, так і закордоння. І постійно у науковому вирі сучасних досягнень, збагачуєшся, розвиваєшся, ділишся з колегами.

Нині очолюю редакційну колегію наукового журналу «Міжнародний філологічний часопис», що має фахову реєстрацію (категорію «Б») в Міністерстві освіти і науки України у філологічній і педагогічній галузях. У перспективі – отримання категорії «А».

Час від часу Ваші знайомі і друзі згадують про те, як заступник міністра підготовував студентів в приміщенні

міністерства під час Помаранчевої революції, або про те, як під час Революції Гідності два професори – Литвин і Шинкарук, два проректори Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, тодішній і майбутній, шини на Майдан возили. Патріотизм теж у Вас родом із дитинства?

Мабуть, покутський край із його мальовничою природою, просякнутий звичайною історією, освячений силою Божого слова, обдаровує глибоким патріотизмом і високою духовністю своїх дітей.

Тож я виріс у середовищі, де панувала патріотична атмосфера, формувався й загартовувався дух моїх земляків, з-поміж яких Лев Бачинський, Петро Васкул, Дмитро Гайдаш, Дмитро Городецький та ін.

Змалечку від тата чув розповіді про Українську повстанську армію, генерала Романа Шухевича, про Степана Бандеру. Прикро, що тоді я не все розумів і не записував їх. Дідусь читав мені «Кобзаря», розповідав героїчне минуле села.

Подія 22 січня 1919 року є знаменною і має особливе значення не тільки для моїх земляків, а й для нашої родини, адже делегацію від Західноукраїнської Народної Республіки благословив Господь очолювати родича моєї дружини Лідії Василівни, односельчанина Левка Бачинського. Бабуся Лідії Василівни – Ольга – з родини Бачинських.

Односельці шанують свою історію, знають її, навчають дітей. Варто лише зауважити, що в Серафінцях є близько десятка пам'ятників, обелісків, стел. З-поміж них розкажу про один – пам'ятник Тарасові Шевченкові. Його вважають найкращим із сільських пам'ятників в Україні, і стоїть він на горі висотою 8 метрів, а виготовлено його із житомирського граніту. До нього ведуть кам'яні сходи. Як у Каневі на Чернечій горі. Пам'ятник споруджено за кошти серафінчан, діаспорян, жителів району та області.

Ще один цікавий факт. 2001 року тут відбувався фінал Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій...». Марія Матіос у книжці «Вирвані сторінки з щоденника» пише про цю подію, згадуючи Серафінці як село найбільш національно свідоме на Прикарпатті.

Василію Дмитровичу, чи не закоханість у природу рідного краю, у людей, у поезію, з одного боку, а з іншого – перебування в дитячій й юнацькій роки в постійному творчому середовищі, викристалізували Ваш естетичний смак і Вам вдалося органічно вплести культурологічну складову в наукові конференції, що їх проводить гуманітарно-педагогічний факультет?

Навчатися в університеті це не тільки здобувати знання, набувати фахових компетенцій, це ще розвивати себе, інтелектуально, культурно збагачуватися. Саме тому виховну складову діяльності гуманітарно-педагогічного факультету, яка наповнена і національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості та національної гідності, вирішили інтегрувати в канву конференції. І такий досвід наукова спільнота сприйняла. Тож тепер культурологічна складову є органічним продовженням наукових доповідей, через яку забезпечуємо зв'язок з культурними надбаннями людства і свого народу, міжнародну духовну єдність і спадкоємність поколінь. Сучасний освітній процес орієнтований на Людину як найвищу цінність, тож і зміст наукової і культурологічної складової конференцій спрямовуємо на розвиток ціннісного морального ставлення особистості до соціального і природного оточуючого світу і до самої себе.

На факультеті проводимо також багато суспільно-політичних і культурно-мистецьких акцій.

Гуманітарно-педагогічний факультет проводить багато конференцій, тематична спрямованість яких суголосна традиціям факультету, що беруть свій початок ще від 1924 р., коли було відкрито агропедагогічне відділення у складі Київського сільськогосподарського інституту. І перевагу надасте міжнародним конференціям, а також присвяченим видатним постатям у літературі. Це Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш, Іван Франко і Леся Українка, Максим Рильський і Василь Стус. Що спонукало Вас розвивати ці напрями в університеті наук про життя?

Однією із визначальних ознак сучасного світу є його надзвичайний динамізм, складність. Зростає взаємозалежність усіх трансформаційних глобальних процесів, що у ньому відбуваються. Це посилює потребу в зміцненні партнерських стосунків і узгодження дій на національному і міжнародному рівнях з метою забезпечення якості і усталеності систем вищої освіти в усьому світі.

Міжнародну співпрацю в усьому світі вважають зараз одним із головних показників визначення якості в сфері освіти і науки і, водночас, одним із головних інструментів її забезпечення і підвищення. Крім того, впровадження університетських стратегій інтернаціоналізації забезпечує доступ до глобальних джерел передових знань, продукування міжкультурних вмінь та навичок, зміцнення стану та рейтингу закладу вищої освіти. Міжнародні науково-практичні конференції

також сприяють розвитку ефективного партнерства. Факультет встановив тісні передусім наукові й освітні контакти з Університетом Пардубіце (Чехія), Університетом природничих наук (Вроцлав, Польща), з Поморською академією в Слупську (Польща), з Університетом прикладних наук Ангальт (Німеччина), з Університетом Харпер Адамс (Велика Британія), Шеньянським аграрним університетом (Китай) та ін. Спільна із зарубіжними партнерами реалізація науково-дослідних проектів, проведення науково-практичних конференцій дозволяють не тільки розвивати науковий потенціал, а й сприяють розповсюдженню наукового знання, популяризації здобутків української вищої школи, взаємообмінам світосприйняття. Активну участь у міжнародних конференціях беруть і наші студенти, і студенти університетів-партнерів.

Кожна постать, що їй присвячено було конференцію на факультеті, не тільки велична в історії України, мові, літературі, але ще й має стосунок до Національного університету біоресурсів і природокористування України. Наприклад, неподалік університету розташований музей-садиба Максима Тадейовича Рильського, де він провів останні 13 років свого життя, на території університету росте ботанічна пам'ятка природи «Дуби Рильського», а феномен природи посідає чільне місце у його поетичній творчості. Сестра Лесі Українки Ізидора, агроном та освітою, працювала в нашому університеті (тоді Сільськогосподарський інститут) на кафедрі фізіології рослин.

Тобто міжнародні конференції факультет використовує як платформу в міжнародній науковій та освітній діяльності. А які ще стратегії інтернаціоналізації освіти реалізовує факультет?

Спільно із іноземними партнерами у структурі факультету створені та успішно працюють «Центр вивчення іноземних мов», «Центр полоністики», «Центр франкофонної освіти і культури», на базі яких проводимо міжнародні конференції, наукові семінари, навчальні заняття із залученням іноземних партнерів.

Студенти всіх спеціальностей факультету мають можливість навчатися за програмою «подвійних дипломів» та проходити стажування в Поморській академії в Слупську (Польща), Університеті Ангальт (Німеччина), Університеті Пардубіце (Чехія). У 2019 році відбувся перший випуск за програмою «подвійних дипломів».

Щорічно студенти факультету проходять мовну і виробничу практики у фермерських

господарствах країн Європи: Німеччина, Англія, Нідерланди, Данія, Франція та ін. Також студенти мають можливість пройти мовне стажування в Університеті Пардубіце (Чехія), Центральноєвропейській академії в м. Бад Кіссінген і в Навчально-методичному центрі м. Бад Зоненберзі (Німеччина).

Наразі ми співпрацюємо з Університетом Пардубіце за програмою Erasmus +.

Спільно з Британською Радою в університеті реалізовано проект в рамках програми «Розвиток лідерського потенціалу університетів України», в якому активну участь взяли студенти і молоді науковці факультету.

Для розширення академічної мобільності студентів і для підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників, а також для організації й проведення заходів в галузі освіти, науки і культури щодо розширення співпраці між Україною і Китайською Народною Республікою, а також зміцнення взаєморозуміння й дружби між народами двох країн заплановано створити «Центр Конфуція».

Ще один вектор в інтернаціоналізації – здобуття вищої освіти в університеті іноземними студентами. Кількість іноземних осіб на факультеті зростає. Якщо раніше вони вивчали філологію (англійську та німецьку), то нині – психологію, журналістику, соціальну роботу.

В інтерв'ю «Якість освіти є справою міжнародного авторитету країни», опублікованому в газеті «Голос України», Ви як заступник міністра освіти і науки України, розповідаючи про кроки України в системі модернізації вищої освіти України з реалізації вимог Болонського процесу, зазначили, що «розроблено механізми залучення студентської молоді до управління навчальним закладом, контролю якості навчального процесу та реалізації суспільного життя студентів у всіх його проявах». Чи це не була перша ластівочка зміни сприйняття студента: студент – об'єкт навчання на студент-партнер?

Так, студенти мають право впливати на прийняття рішень та їх виконання, оскільки вони – найбільша група в рамках системи вищої освіти. Сьогодні студент – повноправний, компетентний та конструктивний партнер в управлінні вищою освітою та забезпечення якості. Студенти залучені до внутрішніх процесів управління в закладі вищої освіти як частина гарантії якості діяльності вишів та якості освітніх програм.

Роль студентської спільноти як цільової

аудиторії та основного партнера у процесі перетворень, що відбуваються протягом останніх п'ятнадцяти років у вищій школі, визнано на рівні міністрів освіти, які підписали Болонську декларацію країн. А розпочали розвивати цей аспект зі створення Всеукраїнської студентської ради при Міністерстві освіти і науки. Я був одним з ініціаторів її появи, всіляко допомагав в її організації та розвитку, коли працював у департаменті вищої освіти. Уперше 2007 року з ініціативи міністра освіти і науки України (2005–2007 рр.) Станіслава Ніколаєнка, до складу Державної акредитаційної комісії ввели студентів – представників Всеукраїнської студентської ради при МОН. Таку саму практику було реалізовано й на місцевому рівні. Міністерство активно залучало представників студентства до ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів, створювало банк експертів з числа студентів. Цей досвід тепер вповні зреалізовано в структурі і діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Як Ви, Василю Дмитровичу, вважаєте: процес модернізації вищої освіти України наближається до завершення?

Модернізація структури вищої освіти України, яка триває понад десятиліття, та її інтеграція в європейський освітній простір була і є стратегічними пріоритетами для забезпечення якості вищої освіти України. Цей процес триває, і, думаю, пандемія примусила і міністерство освіти, і виші, і суспільство загалом по-іншому подивитися на стан вищої освіти в Україні, на шляхи її реформування, на пріоритетні напрями розвитку, адже яскраво продемонструвала її як сильні, так і слабкі сторони. Однак, зауважу, модернізація, реформування вищої освіти не повинні перетворитися на її руйнацію.

Переконаний, що кожен відповідальний, прогресивно мислячий фахівець усвідомлює, що сьогодні якість вищої освіти є одним із визначальних чинників гармонійного розвитку і всього суспільства, і кожної особистості зокрема, є запорукою утвердження і зміцнення міжнародного авторитету України.

Тому на часі, як ніколи, не тільки реформування системи освіти, а й інвестувати в освіту, адже це покращує якість освітніх послуг, забезпечує гармонійне поєднання практичної спрямованості освітніх програм з фундаментальністю, з одного боку, створює умови для зростання соціальної мобільності та активності молоді, а з іншого, – сприяє методичному, науковому розвитку й осучасненню компетенцій викладачів, становлення повного циклу підготовки фахівців

(бакалавр – магістр – доктор філософії – доктор наук) і безперервної освіти впродовж життя людини. Інвестування в освіту – це потужна інвестиція в людину, в інтелектуальний капітал України, а, отже, її майбутнє. Ще, на мою думку, дуже важливо підвищити статус національної вищої освіти, яка і зберігає національну палітру, самобутність та наявні надбання у змісті освіти і підготовці фахівців, й одночасно запроваджує прогресивні підходи до організації освітнього процесу, властиві Європейському простору вищої освіти. Вона повинна бути орієнтована на формування нової еліти України. Важливе місце в цьому процесі займає й гуманітарна освіта.

Саме це – інвестування у викладача і студента, в інтелектуальний капітал – реалізуємо в нашому університеті й на факультеті.

Гуманітарно-педагогічний факультет, що його Ви очолюєте, активно розвивається, започатковує нові освітньо-професійні програми підготовки фахівців. А що стає запорукою успішних вступних кампаній для гуманітарно-педагогічного факультету?

На моє глибоке переконання, успішні вступні кампанії – результат спільних зусиль ректорату, деканату, завідувачів кафедр, викладачів, студентів, аспірантів. І стейкхолдерів.

Батьки сучасних абітурієнтів ретельно вивчають інформацію про університет. Матеріальна база, міжнародні зв'язки, рейтингові показники, відгуки – усе в полі їхнього зору.

Адміністрація університету і ректор Станіслав Ніколаєнко доклали багато зусиль, аби підвищити позиції вишу в рейтингах, викоренити нестатутні відносини під час заліково-екзаменаційних сесій, забезпечити студентам академічну мобільність тощо.

У міжнародному рейтингові QS університет займає 8 місце, 3 місце між ВНЗ Києва, на загальноукраїнському рівні – 6 серед ЗВО, 25 місце за публікаціями в Скопус і 28 місце за цитованістю (індекс Гірша).

Позитивну роль у просуванні університету на ринку освітніх послуг відіграють Дні відкритих дверей, виїзні засідання МАН Київської області на базі НУБіП України, персоналізована профорієнтаційна робота викладачів і студентів.

Програма «подвійних дипломів», безкоштовне стажування в Польщі, Китаї, Чехії, Німеччині – для абітурієнтів та їхніх батьків додаткові переваги, щоб обрати саме наш університет і факультет. А ще якість освіти і

можливість особистісного розвитку для студентів.

То чи є ще перспективи розвитку факультету в аспекті збільшення кількості вступників?

Так, звичайно. Ми маємо ще резерви: на заочній формі навчання на бакалавраті та денній формі на магістратурі. Випускники шкіл переважно обирають тільки одну спеціальність на стаціонарі. Навчання одразу за двома спеціальностями поки обирає дуже малий відсоток абітурієнтів.

Бакалаври ж навпаки: надають перевагу заочному навчанню в магістратурі, адже йдуть працювати на повний робочий день.

Загалом на факультеті сьогодні навчається понад 1800 студентів.

Василію Дмитровичу, чи має профорієнтаційна робота як один із важливих напрямів роботи факультету свої особливості? У чому вони?

Саме так. Проведення профорієнтаційної роботи – надважливий елемент діяльності колективу факультету.

Для координування цього виду роботи на факультеті створено Центр профорієнтаційної роботи та сприяння працевлаштуванню студентів гуманітарно-педагогічного факультету. Інформацію про заходи систематично публікують на офіційному сайті університету та факультету, сторінці у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм» і на ютубі. За кожною кафедрою факультету закріплені райони м. Києва та Київської області.

Для ознайомлення майбутніх абітурієнтів з освітніми програмами на гуманітарно-педагогічному факультеті працюють осінньо-весняні школи для абітурієнтів «Юний філолог», «Юний журналіст», «Школа практичної психології». Практикує факультет і проведення учнівсько-студентських конференцій і навчально-наукових семінарів, веде гуртки з іноземної мови в школах, тренінги для вчителів.

Істотно посилюють профорієнтаційну роботу наші студенти та аспіранти, які їдуть у свої школи і розповідають про наш університет, факультет, своє навчання і дозвілля, про викладачів. Така студентська профорієнтаційна діяльність дає свої результати: по кілька випускників з однієї школи або й класу стають студентами нашого факультету.

А які напрями розвитку факультету є пріоритетними в найближчій перспективі?

За укладеною угодою з Поморською академією в Слупську (Польща) студенти гуманітарно-педагогічного факультету всіх спеціальностей факультету мають можливість

паралельно здобувати вищу освіту.

У новому навчальному році продовжимо співпрацю із Центром Кембриджського університету, удосконалюємо курси з вивчення іноземних мов на факультеті. Створено «Центр вивчення іноземних мов», «Центр полоністики», «Центр франкофонної освіти і культури», які успішно функціонують. Плануємо створити «Центр Конфуція».

Також акцент буде зроблено на збільшення кількості угод із закордонними університетами щодо стажування та навчання за програмою «подвійний диплом».

Якість освіти й надалі в пріоритетах факультету. Із цією метою розвиваємо лабораторну базу. Зокрема, придбано оргтехніку та обладнання для медіалабораторії кафедри журналістики та мовної комунікації. На базі цієї лабораторії працює телевізійний канал нашого Університету «Свій НУБіП»

Завершуємо облаштування «Лабораторії синхронного перекладу» для навчання майбутніх перекладачів, міжнародників і журналістів і навчально-наукової лабораторії «Центр соціально-психологічної реабілітації». Їх відкриття заплановано на День університету в травні цього року.

Василію Дмитровичу, назвіть 10 переваг, чому саме варто навчатися на гуманітарно-педагогічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Це трохи складне завдання, адже переваг значно більше ніж 10. Спробую їх назвати через тематичні блоки.

1. Потужна матеріальна база університету:

Університет має 17 навчальних корпусів. Усі локалізовані в одному мікрорайоні, який ще називають «легенями» Києва, – Голосіївський парк.

Компактне розташування 12 гуртожитків університету, не потрібно їхати транспортом, 15-20 хвилин пішки від корпусів університету екологічною зоною.

2. Наявність бюджету на всіх спеціальностях.

3. Затребуваність наших випускників на ринку праці, а відповідно й достойна заробітна плата.

4. Програма подвійних дипломів, безкоштовне стажування – Академія Поморська в Слупську (Польща), Шеньянський аграрний університет (Китай),

5. Безкоштовне стажування і мовна практика в Туреччині, Німеччині, Франції, Польщі.

6. Родзинки факультету для наших спеціальностей:

психологи – Школа практичної

психології, основи гіпнозу,
перекладачі – Лабораторія синхронного й асинхронного перекладу,
журналісти – медіалабораторія і телевізійний канал «Свій НУБіП»,
міжнародники – три іноземні мови, міжнародний протокол,
професійна освіта – педагогічна і виробнича спеціальність,
соціальна робота – додаткова юридична і психологічна підготовка,
фізична культура – потужний спортивний комплекс.

Випускники бакалаврату і магістратури всіх спеціальностей отримують по дві кваліфікації.

7. Наявність широкої бази практик на передових підприємствах України та Євросоюзу з можливістю подальшого працевлаштування після закінчення навчання в університеті. Наскрізна практика.

8. Вивчення фахових предметів англійською мовою (англомовні групи). Можливість вивчати додатково різні іноземні мови в Центрі вивчення іноземних мов – англійська, німецька, французька, польська, іспанська, китайська, чеська, португальська, латинська – й отримати міжнародний сертифікат з англійської мови, адже наш університет єдиний з університетів України має право за укладеною угодою з Кембриджським

університетом готувати до складання таких екзаменів і проводити їх.

9. Для випускників коледжу можливість навчання за скороченим терміном.

10. Можливість займатися науковою роботою і навчатися в магістратурі та аспірантурі, а також розвивати свої творчі здібності, адже в університеті є танець народний, бальний, сучасний; естрадний і народний спів, театр «Березіль». Крім того, функціонують спортивні секції (футбол, військово-спортивні багатоборства, спортивна радіопеленгація, бокс, волейбол, баскетбол, важка атлетика, гирьовий спорт). Активне студентське життя. Шанс реалізувати свої організаторські здібності та творчий потенціал в органах студентського самоврядування

11. Військова кафедра

12. Мережа їдалень, буфетів. Своя година.

Василю Дмитровичу, останнє питання: звідки Ви черпаєте сили і насагу, адже діяльність декана, викладацька діяльність виснажує?

Справді, непросто працювати. Але колись піймав себе на думці, що мною рухає велике прагнення у цей непростий час для країни, для людей віддати частину себе, своїх знань для того, щоб ми рухались вперед, бо працюємо для майбутніх поколінь, для майбутнього України.

За Вашими плечима – багаторічний досвід і визнання. Ви – справжній лідер, талановитий учений, мудрий наставник, душевна і щира людина.

У цей святковий день, коли оцінюється зроблене й окреслюються плани на майбутнє, бажаю Вам, Василю Дмитровичу, міцного здоров'я, достатку й оптимізму, родинного тепла та затишку, натхнення й невтомності, здійснення всіх мрій і сподівань. Нехай Ваші найкращі якості – мудрість і виваженість, діловитість і розсудливість, людяність і порядність, цілеспрямованість, відданість справі, високий професіоналізм – будуть і надалі запорукою успіху та нових досягнень. Нехай Вам таланить на однопідців, колег, доброзичливих і щирих людей.

Хай поле, засіяне Вами задля зміцнення української державності, щедро родить, а справи примножують добро.

*Розмову вела професор кафедри журналістики та мовної комунікації НУБіП України
Світлана Харченко*

LINGUISTIC STUDIES. МОВОНАВСТВО

УДК – 811.161.2 367.32 (Латин.)
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.016>

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС МД-СТРУКТУР
 ІЗ З'ЯСУВАЛЬНО-УМОВНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Анотація. У статті проаналізовано лінгвістичний статус в латинській мові МД-структур з підрядними з'ясувально-умовними відношеннями, що будуються на основі опорних дієслів у модусній частині з оцінним словом категорії стану. Обґрунтовано, що суть модусної частини з'ясовується умовним диктумним компонентом реального або уявного змісту та досліджено, що у МД-структурах з підрядними з'ясувально-умовними відношеннями між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувально-умовні відношення, виразниками яких є сполучники *si* якщо та *nisi, nisi non* якщо не. Залежно від співвідношення умови і наслідку до дійсності та суб'єктивної оцінки цього відношення мовцем розглянуто співвідношення диктуму і модусу у трьох типах умовних періодів: *modus realis* (спосіб дійсності); *modus potentialis* (спосіб можливості); *modus irrealis* (спосіб недійсності).

Ключові слова: модус, диктум, речення, реченнєва структура, МД-структури, МД-структури із з'ясувально-умовними відношеннями, модусно-диктумна співвіднесеність, латинська мова.

Актуальність теми дослідження. До актуальних питань мовознавчої науки належить проблема взаємозв'язку мови і мислення [див. 16, 17, 20], що безпосередньо співвідносить повідомлюване з реальною дійсністю, з процесом комунікації, з актом мовлення, охоплюючи як зовнішню, так внутрішню, інтелектуальну й емоційну сфери життя. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мислення, а навпаки, уможливорює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць.

Із другої половини ХХ століття усвідомлення необхідності аналізу взаємозв'язку мови і мислення стало прикметною рисою сучасної синтаксичної науки, якій притаманне багатоманіття підходів, оскільки у "кожній мові встановлюються певні, характерні для неї відповідності між категоріями думки і граматичними категоріями" [11, с. 238].

Зусилля багатьох мовознавців, що репрезентують семантичний напрям у синтаксисі, зосереджувалися переважно на вивченні змісту речення у співвідношенні з його структурою. Так, наприклад, Т. В. Шмельова зазначає, що питання про відношення речення до дійсності є одним з найбільш актуальних

в семантичному синтаксисі [див. 14].

Актуальність наукової статті полягає ще й у тому, що вона висвітлює досить цікавий аспект синтаксичної семантики як динамічної системи функціональних одиниць, взаємопов'язаних різними відношеннями, що ґрунтується на аналізі мовних фактів у напрямках "від форми до змісту" і "від змісту до форми" та обґрунтовує у латинській реченнєвій структурі модусно-диктумні відношення.

На сьогодні досі не розв'язаною є проблема модусно-диктумних відношень у латинській реченнєвій структурі.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічно значущими для нашого дослідження є ідея модусу і диктуму речення Ш. Баллі [2] та представника генеративної граматики Ч. Філлмора, який зосередив увагу на універсально-логічних ознаках речення. Розглядаючи речення, Ч. Філлмор розбиває його на пропозицію, тобто позачасовий "набір відношень між дієсловами й іменами", і модальний комплекс, який охоплює заперечення, час, спосіб і вид. У подальшому він зосереджує увагу тільки на пропозиції, що структурується дієсловом та його аргументами, які витлумачує за допомогою певної кількості семантичних функцій (ролей), за Ч. Філлмором

– глибинних відмінків. Ці функції дослідник кваліфікує, спираючись на відображувані в мові реальні ситуації, оскільки "змісти відмінків утворюють набір універсальних, можливо, вроджених, понять ідентифікувальних, деяких типів суджень, які людина спроможна робити про події, що відбуваються навколо неї, – суджень про речі такого характеру, як "хто зробив щось", "з ким щось сталося", "що зазнало якоїсь зміни" [13, с.405].

Розглядаючи особливості інтерпретації семантичної структури речення послідовниками і прихильниками денотативного погляду [4; 6, с.125], Й. Ф. Андерш наголошує, що "трактування семантичної структури речення тільки з опорою на структуру ситуації може призвести до того, що реченню буде приписана семантична структура, якої воно насправді не має" [1, с.13]. Це дало змогу Й. Ф. Андершу прийти до висновку, що між різними рівнями репрезентації об'єктивного змісту речення наявні ієрархічні відношення: денотативний виступає ґрунтом для логіко-семантичного, а на останньому у свою чергу ґрунтується мовно-семантичний. У його межах і встановлюється семантична структура речення в тісному зв'язку з власною формально-синтаксичною організацією. З погляду семантико-синтаксичного структури речення характеризують диференційні семантико-синтаксичні відношення і виділювані на їхній основі синтаксеми [10, с.127-134]. Семантико-синтаксична структура речення, на думку І. Р. Вихованця, "ґрунтується на власне-синтаксичній у тому розумінні, що кожен компонент речення як у власне-синтаксичному, так і семантико-синтаксичному планах визначається з урахуванням синтаксичних зв'язків" [7, с.18].

Про організаційну роль предиката в побудові семантико-синтаксичної структури речення, що зумовлено його здатністю відкривати певну кількість позицій, які можуть або повинні заповнюватися непередикатними одиницями відповідної семантичної природи досліджували М. Степанова і Г. Хельбиг [12, с.157].

Великі труднощі викликала в дослідників і викликає досі кваліфікація явищ керування. У мовознавстві явище керування традиційно трактують не в синтаксичній, а морфологічній площині. І. Р. Вихованець робить висновок: питання про особливості керування, його відмінність від прилягання слід розв'язувати на іншій основі – на основі синтаксичних критеріїв [7, с. 78].

У центрі самої моделі речення є мовець (представник мовного колективу) і головна дійова особа (суб'єкт), про якого говорить мовець. Мовець безпосередньо впливає на зміст повідомлення, добираючи мовні засоби

його вираження. Через те в інформативно-референційному змісті речення, який учені називають то як "комунікативний зміст висловлення" [8, с. 94], то як "структура інформації" [9, с. 137], то як "семантико-комунікативний субстрат", чи "мовленнєвий зміст" [5, с. 45], поряд з основним репрезентативним змістом, наявні й інші, які мають доповнювальний, уточнювальний чи ускладнювальний характер.

У латинській філології відсутні комплексні наукові дослідження семантико-синтаксичної латинської реченнєвої структури, де б було розглянуто з'ясувально-умовні відношення, що будуються на основі опорних дієслів у модусній частині з оцінним словом категорії стану.

Мета наукової розвідки – обґрунтувати лінгвістичний статус в латинській мові модусно-диктумних реченнєвих структур (далі – МД-структур) і здійснити аналіз речень зі з'ясувально-умовними відношеннями та з'ясувати їх особливості.

Об'єктом пропонованого дослідження є модусно-диктумні реченнєві структури, у яких між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувально-умовні відношення, виразниками яких є сполучники *si* якщо та *nisi, nisi non* якщо не.

Предметом дослідження є семантична й структурна інтерпретація реченнєвих структур з диктумним і модусним змістом у трьох типах умовних періодів у латинській мові: *modus realis* (спосіб дійсності); *modus potentialis* (спосіб можливості); *modus irrealis* (спосіб недійсності).

Результати. Авторитетність латинської мови і вагомість для сучасних досліджень підтверджує те, що літературна форма продовжувала існувати і успішно використовувалася понад тисячі років в якості мови офіційних документів і літератури, а також мови міжнародного спілкування. Практичне застосування латинської мови, як мови літературної творчості, характеризується динамікою руху за живу латинь. У своїх творах використовували латинські та грецькі слова, крилаті вислови і прислів'я, сюжети Леся Українка, Леонід Глібов, Григорій Сковорода, Іван Котляревський, Вільям Шекспір, Оноре де Бальзак та багато інших. Книги новолатинської поезії – Уго Енріко Паолі (Флоренція, 1961) та Германа Веллера (Тюбінген, 1946), збірник "Vita Camena", що містить зразки творчості п'ятдесяти авторів з сімнадцяти країн (Цюрих, 1961), збірник "Carmina latina recentiora" (Лейпциг, 1974). Латинська мова жива і понині, вона стала більше, ніж просто "жива мова", а перетворилася на надмову, що

належить усім, хто його вивчає. Латинською мовою видаються журнали, спеціально присвячені живій латині: “*Latinitas*” (Ватикан), “*Palaestra Latina*” (Барселона), “*Vox Latina*”, “*Vita Latina*” (Авиньон), “*Orbis Latinum*” (Аргентина). Латинська мова як міжнародна мови науки і культури дозволяє стверджувати про її здатність жити і розвиватися в цій функції відповідно до потреб нашого часу.

Справжня сутність мови полягає не стільки в її формальній організації, скільки в її здатності через передавання інформації забезпечувати процес комунікації [див. 4, 18, 19].

Значення речення охоплює дві сфери значень – диктумну та модусну. Оскільки усвідомлений відбір необхідних знаків номінації (словоформ, словосполучень, моделей речень) з певної сукупності співвідносних засобів якогось референційного змісту відбувається безпосередньо в реченні, то й питання про диктум і модус в синтаксичній семантиці висвітлюємо, враховуючи функціонально-номінативні особливості реченнєвої структури й “інтерпретаційну” здатність до “моделювання” події, ситуації дійсності [5, с.7].

Для різного ступеня експліцитності модусу і диктуму у латинській мові існують різні синтаксичні структури, які об’єднуємо під загальною назвою модусно-диктумна структура.

Різновид перехідних МД-структур становлять ті, модусна частина яких пов’язана з диктумною з’ясувально-умовними відношеннями. Характерно, що в позиції пояснюваного дієслова їхньої модусної частини виступає та сама лексична група предикативних одиниць, що й у МД-структурах із з’ясувально-причиновими відношеннями. Відмінним є лише те, що ці предикативні одиниці вживаються у формі синтаксичного умовного способу.

Специфіку МД-структур зі з’ясувально-умовними відношеннями становить те, що ситуація, яка зумовлює, нереальна. Умова є бажаною, потенційною, передбачуваною, тобто має гіпотетичний характер. У з’ясувально-умовних МД-структурах явища, події не можна уявити як реальні. Суть умовної семантики полягає в тому, що в МД-структурах, які її виражають компоненти служать для називання не реальних, а гіпотетичних ситуацій. Гіпотетичність – відмінна риса з’ясувально-умовних МД-структур.

Значення зумовленості в з’ясувально-умовних відношеннях незалежно від того, чи двосуб’єктності предикатів формується на основі зв’язку модусної і диктумної частини. Цим і визначене закріплене розташування частин: на першому місці – модусна, на

другому – диктумна. Відповідно з’ясування встановлює препозитивна модусна частина, умову – постпозитивна диктумна. Таке розташування частин відбиває реальну послідовність модусної і диктумної дії чи ситуації. Цю реальну наступність найчастіше відображає відношення форм дієслівних часів або зіставлення способових форм. Наступність дій і фактів може передаватися також інфінітивом, а також іменними частинами мови. Така їхня функція стає зрозумілою з лексичного значення, яке вони передають, із контексту та ситуації мовлення. Інверсування з’ясувальної та умовної частин порушує наявну в дійсності послідовність того, що зумовлює і зумовленого. Переставлення частин можливе лише за наявності специфічних засобів вираження змістових відношень – способових і часових.

“Значення умови, – пише І. Р. Вихованець, – складають диференційні ознаки перебування в плані часової перспективи” [7, с.153]. Це означає, що модусна частина з динамічною формою дієслова визначає можливість певної умови для здійснення іншої дії в майбутньому. У цій часовій перспективі названа в умовній частині дія співвідноситься з формою майбутнього часу, що розташована в диктумній частині. Таке співвідношення різних форм виявляє ряд спільних рис їхніх граматичних значень, що й забезпечує їм можливість співвідноситися саме в плані оформлення з’ясування умови. Майбутній час передає нереальний час, адже він виражає часову перспективу. Форма умовного способу, як відомо, відтворює також нереальний час, а дія, виражена ним, спрямована в майбутню темпоральну перспективу. У цьому значення форм умовного способу і майбутнього часу перетинаються. Це й уможливорює співвіднесеність форми умовного способу з формою майбутнього часу. Як і в співвідношенні форми умовного способу з умовним позачасовості і нереальності в модусній частині у диктумній частині відповідає форма з таким же модально-часовим значенням, так і в оформленні відношення умовного способу з майбутнім часом темпоральні і модальні ознаки предикатів або частин збігаються. Обидві співвідносні форми предикатів позбавлені пов’язаності з певним часом. Обом властива нереальна модальність. Звідси стає зрозумілою можливість співвіднесення форм умовного способу з формами майбутнього часу.

Диктумна частина виражає гіпотетичну дію або гіпотетичний стан і пов’язується з модусною сполучниками *si* якщо та *nisi, nisi non* якщо не. Модусна і диктумна частини речення складають умовний період. Залежно

від співвідношення умови і наслідку до дійсності та суб'єктивної оцінки цього відношення мовцем у латинській мові виділяють три типи умовних періодів: *modus realis* (спосіб дійсності); *modus potentialis* (спосіб можливості); *modus irrealis* (спосіб недійсності).

Modus realis виражає об'єктивне припущення щодо теперішнього чи майбутнього часу, незалежно від можливості його здійснення. Реальний період (*si realis*) вживається з індикативом усіх часів і у модусній, і у диктумній частинах речення.

У модусній частині зрідка може вживатись *imperativus* та *conjunctivus*, якщо виражається можливість, припущення, запрошення, вимога, побажання та ін. (*conjunctivus adhortativus*, *prohibitivus*, *optativus*). Напр.: *Si id facis, hodie postremum me vides* (Ter. And. 322) – Якщо ти це зробиш, сьогодні ти бачиш мене востаннє. *Si bellum omittimus, pace nunquam fruemur* (C. Phil. 7. 6. 19) – Якщо ми відмовимося від війни, ми ніколи не будемо насолоджуватися миром. *Dies affert vel hora potius, nisi provisum est, magnas saepe clades* (C. Phil. 3. 1. 2) – День або, краще сказати, година, якщо не передбачить, часто приносять великі нещастя.

Modus potentialis означає можливий факт, у майбутньому, незалежно від реальності його здійснення, через призму його суб'єктивного сприйняття мовцем. *Praesens* може означати дію як доконаного виду, так і недоконаного, перфект – доконаного виду. Напр.: *Litterae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit* (C. Att. 4. 18. 1) – Якби листи не були розіслані, ця справа нічим би нас не змогла вразити. *Neque si non novim radices arboris, non possem dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eam ex radicibus, quas non video* (Varr. L. L. 7) – Якби я не пізнав коренів дерева, я не зміг би сказати, що груша (виростає) на гілці, гілка – на дереві, останнє ж – з коренів, яких я не бачу.

Modus irrealis виражає припущення, яке суперечить дійсності і відноситься до теперішнього або минулого. В умовному періоді такого типу мовець дає подіям суб'єктивну оцінку. У модусній і диктумній частинах речення вживаються *imperfectum* або *plusquamperfectum conjunctivi*. *Imperfectum* означає незавершену або повторювану дію і за функціональною семантикою прирівнюється до *praesens*. *Plusquamperfectum* означає як завершену, так і незавершену дію і співвідноситься з минулими часами (*imperfectum*, *plusquamperfectum*). Напр.: *In Graecia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionebus viquisset* (C. Tusc. 2. 2. 4) – У Греції філософія ніколи не була б у такій пошані, якби

не розвивалася зусиллями найбільш вчених людей. *Si intus esset, evocarem* (Pl. Ps. 640) – Якби він був усередині, я б його покликав (= але його не було, і тому я його не кликав). *Sicilia tota, si una voce loqueretur, hoc diceret* (Hor. C. 3. 19. 15) – Уся Сицилія, якби в один голос заговорила, сказала б це.

У реченнєвих структурах латинської мови часто зустрічаються сполучення модусної і диктумної частин різних часів, наскільки це обумовлено залежністю наслідку від умови або відношенням умови до наслідку. Зокрема, у модусній частині – *indicativus imperfecti*, а у диктумній – *conjunctivus imperfecti/plusquamperfecti*, напр.: *Si proelium committeretur, propinquit castorum celerem superatis ex fuga receptum dabat* (Caes. B. C. 1. 82. 4) – Як тільки доходило до битви, близькість до табору давала переможеним змогу перейти від втечі у наступу. У модусній частині – *indicativus futuri* або *praesens imperativi*, а у диктумній – *conjunctivus praesentis*, напр.: *Si vero Academiam veterem persequamur, quam erit illa acute explicanda nobis!* (C. Ac. 1. 2. 7) – Якщо ми будемо йти за традиціями старої Академії, як широко вона перед нами відкриється! *E quo si quis sibi appetet, violabit jus humanae societatis* (C. Off. 1. 7. 21) – Якщо хтось з цього прагнущим чогось для себе самого, він завдасть шкоди людському суспільству.

У диктумній частині – *imperfectum* і *plusquamperfectum* можуть взаємозамінюватися, напр.: *Num, si Scipio ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suae paeniteret?* (Cato m. 6. 19) – Невже, якби Сципіон дожив до ста років, він нарікав би на свою старість? У модусній частині ірреального способу реченнєвої структури може вживатись індикатив історичних часів, а у диктумній – *plusquamperfectum conjunctivi* або *imperfectum conjunctivi*, напр.: *Ni caedem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciem in accusatorem* (Tac. And. 11. 37) – Якби Нарцисс не прискорив його загибель, смерть звернула б на винуватця.

МД-структури з підрядним зв'язком, диктумна частина яких пов'язана з модусною з'ясувально-умовними відношеннями, виражають пряму зумовленість. У модусній частині названо ситуацію, яка зумовлює певну умову в диктумній частині.

Висновки. Семантико-синтаксичні відношення, які пов'язані з комплексом актантних ролей, встановлюються в МД-структурі між модусною (головною) і диктумною (залежною) частинами. У МД-структурах з підрядними з'ясувально-умовними відношеннями між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувально-умовні відношення, виразниками яких є сполучники *si* якщо та *nisi*,

nisi non якщо не. Значення зумовленості в з'ясувальньо-умовних відношеннях незалежно від одно-, чи двосуб'єктності предикатів формується на основі зв'язку модусної і диктумної частини. Цим і визначене закріплене розташування частин: на першому місці – модусна, на другому – диктумна. Відповідно з'ясування встановлює препозитивна модусна частина, умову – постпозитивна диктумна. Залежно від співвідношення умови і наслідку до дійсності та суб'єктивної оцінки цього відношення мовцем реченнєвої структури у латинській мові класифікуємо за трьома

типами умовних періодів: *modus realis* (спосіб дійсності); *modus potentialis* (спосіб можливості); *modus irrealis* (спосіб недійсності), у яких на основне з'ясувальне відношення накладається ще умовне відношення між модусною і диктумною частинами.

Перспективою подальших досліджень є аналіз модусно-диктумних відношень в складно-підрядних реченнях займенниково-співвідносного типу несиметричної та симетричної структур, що містять у модусній частині найбільш знівельоване семантично співвідносне слово, з яким корелюють сполучники *ut, ne (ut ne)* що, щоб, що не, щоб не.

Список використаних джерел

1. Андерш Й. Ф. Синтаксико-семантичне моделювання простого речення (на матеріалі чеської та української мов). Зіставне дослідження української, чеської та російської мов. К.: Наук. думка, 1987. С. 97–111.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. М.: Прогресс, 1974. 447 с.
4. Богданов В. В. Соотнесенность семантического и прагматического компонентов в высказывании. IV Міжнародна конференція «Франція та Україна». Дніпропетровськ, 1997. С.11–12.
5. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл. Л.: Наука, 1978. 175 с.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. К.: Наук. думка, 1983. 219 с.
7. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наук. думка, 1992. 222с.
8. Данеш Ф., Гаузенблас К. К семантике основных синтаксических формаций. Грамматическое описание славянских языков. М.: Наука, 1974. С.90–97.
9. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории. М.: Изд-во МГУ, 1972. 199 с.
10. Мухин А. М. Лингвистический анализ: Теоретические и методологические проблемы. Л.: Наука, 1976. 282 с.
11. Спринчак Я. А. Очерк русского исторического синтаксиса (простое предложение). К., 1960. 256 с.
12. Степанова М. Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке. М.: Высшая шк., 1978. 258 с.
13. Филлмор Ч. Дело о падеже открывается вновь. Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогресс, 1981б. Вып. 10. С. 496–530.
14. Шмелева Т. В. Предложение и ситуация в синтаксической концепции Ломтева Т.П. Науч.

докл. высш. шк. Филол. науки. 1983. № 3. С.42–48.

15. Шинкарук В. Д. МД-структуры с подрядными з'ясувальними відношеннями в латинській мові. International journal of philology. Міжнародний філологічний часопис. 11 (3) 2020. С.6-12.

16. Ducrot O. Les mots du discours. 1980. 569 s.

17. Gabka K. Die Russische der Gegenwart. Leipzig, 1976. 336 s.

18. Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and semantics / Ed. G.Cole, J.Morgan. N. Y., 1975. Vol. 3. P. 41-81.

19. Franz Felix Adalbert Kuhn. Zur ältesten Geschichte der indogermanischen Völker, Берлін, 1845.

20. Kiparsky P., Kiparsky C. Progress in linguistics / Ed. M.Bierwisch, K. E. Heidolph. The Hague. Paris, 1970. 284 p.

References

- 1.Andersh, J. F. (1987). Typolohiya prostykh diyeslivnykh rechen' u ches'kiy movi v zistavlenni z ukrayins'koyu [Typology of simple verb sentences in the Czech language in comparison with Ukrainian]. Kyiv: Nauk. dumka, 191 p.
2. Balli, Sh. (1955). Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka. [General linguistics and French language questions]. Moscow : Publishing house of foreign countries literature, 416 p.
3. Benvenist, E. (1974). Obshchaya lingvistika [General linguistics]. Moscow: Progress, 447 p.
4. Bohdanov, V. V. (1997). Sootnesennost' semanticheskoho y prahmaticheskoho komponentov v vyskazyvaniy [Correlation of semantic and pragmatic components in utterance]. IV Mizhnarodna konferentsiya "Frantsiya ta Ukrayina". [IV International Conference "France and Ukraine"]. Dnipropetrovs'k, P. 11–12.
5. Bondarko, A. V. (1978). Grammaticheskoye znachenije i smysl [Grammatical meaning and purpose]. Leningrad: Nauka, 175 p.
6. Vykhovanets, I. R., Horodens'ka, K. H., & Rusanivskyy, V. M. (1983). Semantyko-syntaktychna struktura rechennya [Semantic and syntactic structure of the sentence]. Kyiv : Naukova dumka, 219 p.

7. Vykhovanets, I. R. (1992). Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrayins'koyi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Nauk. dumka, 224 p.
8. Danesh, F., Gauzenblas, K. K (1974). K semantike osnovnykh sintaksicheskikh formatsiy [On the semantics of the main syntactic formations]. Grammaticheskoye opisaniye slavyanskikh yazykov [Grammatical description of Slavic languages]. Moscow : Nauka, P. 90–97.
9. Lomtev, T. P. (1972). Predlozheniye i yego grammaticheskiye kategorii [Sentence and its grammatical categories]. Moscow : Izd-vo MGU, 199 p.
10. Mukhin, A. M. (1976). Lingvisticheskiy analiz: Teoreticheskiye i metodologicheskiye problemy [Linguistic Analysis: Theoretical and Methodological Problems]. Leningrad : Nauka, 282 p.
11. Sprinchak, Ya. A. (1960). Ocherk russkogo istoricheskogo sintaksisa (prostoye predlozheniye). [Outline of Russian historical syntax (simple sentence)]. Kyiv, 256 p.
12. Stepanova, M. D., Khel'big, G. (1978). Chasti rechi i problema valentnosti v sovremennom nemetskom yazyke [Parts of speech and the problem of valence in modern German]. Moscow : Vysshaya shk., 258 p.
13. Fillmor, Ch. (1981). Delo o padezhe otkryvayetsya vnov' [Grammatical case investigation is reopened]. Novoye v zarubezhnoy lingvistike [New in foreign linguistics]. Moscow: Progress. Vol. 10, P. 496-530.
14. Shmeleva, T. V. (1983). Predlozheniye i situatsiya v sintaksicheskoy kontseptsii Lomteva T. P. [Sentence and Situation in Syntactic Conception of T. P. Lomtev]. Nauch. dokl. vyssh. shk. Filol. nauki. No. 3, P. 42–48.
15. Shynkaruk, V. D. (2020). MD-structures with subordinate explanatory relations in Latin. Scientific journal «International Journal of Philology». Vol.11, No.1, P. 6-12.
16. Ducrot, O. (1980). Les mots du discours, 569 p.
17. Gabka, K. (1976). Die Russische der Gegenwart. Leipzig, 336 p.
18. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. Syntax and semantics / Ed. G. Cole, J. Morgan. N. Y., Vol. 3. P. 41-81.
19. Franz Felix Adalbert Kuhn (1845). Zur ältesten Geschichte der indogermanischen Völker, Berlin.
20. Kiparsky, P., Kiparsky, C. (1970). Progress in linguistics / Ed. M. Bierwisch, K. E. Heidolph. The Hague. Paris, 284 p.

**Список умовних скорочень при
посиланнях на оригінальні твори
та імена їх авторів**

Caes. B. C. 1. 82. 4 – C. Julius Caesar «De bello Civili»
Cato. Agr. 6. 19 – M. Porcius Cato «De agricultura»
C. Ac. 1. 2. 7 – M. Tullius Cicero «Academica»
C. Att. 4. 18. 1– M. Tullius Cicero «Epistulae ad Atticum»
C. Off. 1. 7. 21– M. Tullius Cicero «De Officiis»
C. Phil. 7. 6. 19 – M. Tullius Cicero

«Philippicae»

C. Phil. 3. 1. 2 – M. Tullius Cicero «Philippicae»
C. Tusc. 2. 2. 4 – M. Tullius Cicero «Tusculanae disputationes»
Hor. C. 3. 19. 15 – Q. Horatius Flaccus «Carmina»
Tac. And. 11. 37 – Cornelius Tacitus «Annales»
Ter. And. 322 – Terentius Afer «Andria»
Varr. L. L. 7 – M. Terentius Varro «De lingua Latina»
Pl. Ps. 640 – T. Maccius Plautus «Persa»

**LINGUISTIC STATUS OF MD-STRUCTURES WITH EXPLANATORY-CONDITIONAL RELATIONS
IN LATIN LANGUAGE
V. D. Shynkaruk**

Abstract. The article analyzes the linguistic status of MD-structures with subordinate explanatory-conditional relations in Latin, which are built on the basis of supporting verbs in the modus part with the evaluation word of the state category. It was substantiated that the essence of the modus part is clarified by a conditional dictum component of real or imaginary content and it was found that in MD-structures with subordinate explanatory-conditional relations between modus and dictum parts explanatory-conditional relations are established, expressed by junctions *si* if and *nisi, nisi non* if not. Depending on the correlation of condition and consequence to reality and the subjective assessment of this relationship by the speaker the correlation of dictum and modus in three types of conditional periods were examined: *modus realis* (method of reality); *modus potentialis*; *modus irrealis* (method of invalidity).

Keywords: modus, dictum, sentence, sentence structure, MD-structures, MD-structures with explanatory relations, modus-dictum correlation, the Latin language.

КОНОТАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПОЕЗІЇ

М. П. БАГАН, доктор філологічних наук, професор,
Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: myroslava.bahan@knlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5436-2934>

Анотація. У статті проаналізовано засоби та способи конотування сучасних поетичних творів для дітей. Визначено специфіку вияву чотирьох базових граней конотації: емотивної, оцінної, культурної та експресивної, схарактеризовано типові засоби їх експлікації. Установлено, що весь конотативний спектр поетичних творів підпорядкований зануренню дітей у химерний світ пригод, заснованих на високих людських цінностях, без явного нав'язування їх. На основі таких ознак, як особливий грайливий формат спілкування з читачами, широке використання фольклорних компонентів, відсутність дидактизму та категоричної оцінності, химерність художнього світу, обґрунтовано відповідність сучасної української дитячої поезії стильовим засадам постмодернізму.

Ключові слова: конотація, конотативний простір, сучасна українська дитяча поезія, емотивність, оцінність, експресивність, фольклорність, постмодернізм.

Актуальність теми дослідження.

Конотація – важливий складник людського мовлення, оскільки забезпечує його емоційну й оцінну виразність, експресивність, прагматичну наснаженість, відповідність ситуації та комунікативним потребам учасників спілкування. Особливо помітну роль вона відіграє у виясненні розмовного, художнього та медійного дискурсів.

Типові українські засоби вираження конотативних значень неодноразово привертали увагу мовознавців. Об'єктом аналізу були й оказіональні конотовані одиниці. Їх фіксують передусім у мовленні молоді, журналістів, митців, рекламаторів. Окремо вивчення заслуговують механізми формування конотативних значень у новітній українській дитячій літературі, оскільки вона зорієнтована на пошук нових методів моделювання художнього простору й адресована дуже специфічній аудиторії. Перед її авторами стоїть непросте завдання – за допомогою доступних засобів створити відповідний для дитячого світосприйняття конотативно потужний художній простір. Дитяча література апелює не до логіки, а до емоцій та уявлень юних сприймачів, тому її конотативне тло завжди є цілісним і насиченим.

Дослідження засобів і механізмів конотативного увиразнення текстів для дітей важливе не лише для поглиблення уявлень про особливості формування конотації, а й для з'ясування стильових уподобань сучасних українських письменників, окреслення їхніх здобутків у царині художньої мовотворчості.

Аналіз досліджень і публікацій.

Теоретичні засади вивчення конотації обґрунтовано в працях багатьох закордонних та вітчизняних мовознавців: Л. Блумфілда, М. Г. Комлева, В. І. Говардовського, І. В. Арнольд,

В. М. Телії, О. О. Тараненка, О. О. Селіванової, Т. Ф. Космеди, Л. Ф. Українець, Ю. О. Зайченко та ін. У сучасних довідкових джерелах конотацію визначено як “додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації” [13, с. 249]. Більшість дослідників вважає конотацію комплексним утворенням, що охоплює емоційний, оцінний, експресивний та стилістичний складники [1, с. 36; 4, с. 9; 9, с. 82]. На думку М. Г. Комлева, конотація стосується сфер уявлення, почуття, компонента поля, культурного компонента, світоглядних уявлень та рівня знань мовців [10, с. 108]. Конотацію інтерпретують як потужну здатність слова актуалізувати певні аспекти його сприйняття, узвичаєні в певній лінгвокультурі. Тому до конотації уналежують не лише емоційно-оцінне та стилістичне забарвлення слова, а й його “культурно-історичне тло”, що виражає “національну специфіку мови” [16, с. 248].

Типовими засобами конотації вважають лексичні та фразеологічні одиниці [4]. Цьому сприяє їхня внутрішня форма та специфіка вживання. Останнім часом з'явилися дослідження, у яких систематизовано словотвірні [7] та фонетичні засоби вираження конотації [18]. Складна структура конотації, розмаїття її вияву в різних контекстах, залежність від внутрішньомовних та зовнішніх чинників дали підстави В. М. Телії кваліфікувати конотацію як один з “найбільш дифузних лінгвістичних концептів” [17, с. 3].

У сучасному мовознавстві переважає діалектичне витлумачення конотації як історично сформованої, узвичаєної на основі узусної практики системи додаткових значень

мовних знаків і водночас як динамічної, суб'єктивно орієнтовної категорії. Справді, конотація частково “закладена” в мовних засобах, оскільки зумовлена їхньою внутрішньою формою, морфемними компонентами, звучанням, а також традицією вживання, світоглядними особливостями носіїв мови. Проте конотативні значення формуються і безпосередньо у спілкуванні на тлі актуалізації певних досвідних знань його учасників. У зв'язку з цим В. І. Говердовський влучно інтерпретував конотативні значення як “співуявлення”, що виникають в учасників спілкування під час утворення й відтворення висловлювань [6 с. 37]. Специфіку конотування пов'язують зі світоглядними координатами мовців, їхньою мовною картиною світу [19, с. 242]. Увагу дослідників привертають як системні, так і okazionalні конотативи. Набуло актуальності вивчення конотативного наповнення окремих творів, жанрів і сфер мовлення.

Нові конотативні значення слів фіксують насамперед у медійному дискурсі [3; 15]. Відомі спроби дослідити особливості вияву конотації і в художніх текстах [19; 11]. Аналіз конотативного простору художніх творів є важливим, тому що саме авторські конотації допомагають читачам вловити й авторський задум, і його ставлення до описаних проблем, і якісь неакцентовані, але досить потужні імпульси тексту, які зачіпають, викликають певні емоції, спонукають задуматися, подивитися на світ під іншим кутом зору.

Матеріалом нашого дослідження послуговували тексти сучасних українських поетів (І. Андрусяка, С. Пантюка, Л. Мовчун, Ю. Бедрика, О. Мамчич, М. Григоріва та ін.), написані для найменших читачів. Ідейне наповнення та мовно-стилістичне оформлення сучасної української дитячої літератури проаналізовано в низці статей і дисертацій [8; 2; 12; 5; 20], проте конотативне тло сучасних поетичних текстів для дітей досі спеціально не досліджували. Отже, вибір матеріалу зумовлений його яскравим емоційно-оцінним забарвленням та недостатнім вивченням. Припускаємо, що узвичаєні мовні засоби набувають у поезії для дітей особливої, а іноді й нетипової конотації, вивчення якої буде корисним для уточнення природи конотації та з'ясування специфіки конотування різних художніх жанрів.

Мета статті – комплексно проаналізувати конотативний простір сучасної української дитячої поезії, довести, що вираження конотації підпорядковане моделюванню особливого художнього світу, відповідного світосприйняттю дітей й спрямованого на гармонізацію їхніх стосунків із довкіллям. Для досягнення мети передбачено виконати такі завдання: 1) установити типові конотативи та засоби їх вираження в сучасній українській дитячій

поезії; 2) проаналізувати співвідношення позитивно і негативно маркованих одиниць; 3) виявити конотативи, що набувають у дитячій поезії забарвлення, відмінного від узусного; 4) обґрунтувати доречність таких конотативів.

Дослідження виконано за допомогою низки загальнонаукових **методів** (аналізу, синтезу, порівняння) та мовознавчих: описового, контекстуального аналізу, функційного аналізу та методики компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні поетичні тексти для дітей становлять цілісні дискурсивні повідомлення, автори яких уникають дидактичності й моралізування, натомість прагнуть зацікавити юних читачів, викликати в них довіру та емоційний відгук. Відомо, що запорукою гармонійних, довірливих стосунків автора й читачів є спільність інтересів, цінностей, психо-емоційних станів. Саме тому сучасні українські поети прагнуть максимально наблизити свої твори до світоглядного рівня дітей, їхніх потреб, інтересів, турбот, емоцій, побутових справ тощо. Безперечно, це потребує глибокого знання психології сучасних дітей та вміння відтворювати їхній світ у художньому тексті.

Зближення з читачем виявляється не лише у вмінні автора змодельовати художній простір, аналогічний дитячій картині світу, а насамперед в емоційній солідаризації з юними читачами. Важливо наповнити цей художній простір тими емоціями, що співзвучні з переживаннями дитини. Тому конотація сучасної української дитячої поезії передусім пов'язана з емоційним насиченням текстів. Вагу емоційного забарвлення дитячих творів складно переоцінити. У багатьох із них і нескладна сюжетна лінія, й образи, і ритміка – усе підпорядковане утвердженню певної емоції, здебільшого ніжності (“Хвостики” І. Андрусяка, “Зайчикова мрія” С. Пантюка), приязні (“Котяча дружба” І. Андрусяка, “Котик пік оладки” О. Мамчич) та ін.

На перший погляд, спектр емоційного забарвлення дитячої поезії досить однорідний: переважають позитивні спокійні емоції радості, замилювання, ніжності, довіри, приязні. Автори формують таке емотивне тло насамперед за рахунок позитивно маркованої лексики на позначення істот, об'єктів довкілля та їхніх ознак, що викликають позитивну емоційну реакцію сприймачів, пор.: *...пахтить, як мед* (І. Андрусяк); *Світ уночі переповниться затишком, Казкою моря і мріями трав* (С. Пантюк); *Ти [кульбабка] яскрава, грайлива, Світла, тепла й м'яка...* (С. Пантюк); *в затишинах білого саява — тріпотливі озерця троянд* (М. Григорів). Позитивні емоції насолоди, задоволення актуалізують навіть дієслова, пор.: *Сіли вдвох під бузиною Та й ласують ковбасою* (С. Пантюк); *Йди з нами гратися в жовтім пісочку* (С. Пантюк); *...край*

садка — *тріпотливі крапельки вишень як обійняти оце?*.. (М. Григорів).

Формуванню позитивної емоційної тональності сприяє й звукове оформлення текстів, зокрема приємні для слуху алітерації сонорних звуків (пор.: *Ой ходила лебедиха, та й у лузі, лу* (І. Андрусяк); *Тихо-тихо лебедиха в небі танула над Україною, дитинко, над коханою* (І. Андрусяк). У сучасних мовознавчих працях звукову будову мовлення визнано одним із важливих чинників конотації, оскільки звуки, інтонація, тембр голосу викликають у слухачів певні асоціації і враження, які “неминуче передують осмисленим операціям із символами” [18, с. 75]. Особливу роль фонетичні засоби відіграють у творах для дітей, які часто сприймають поезію на слух.

Найпоширенішим граматичним засобом вираження ніжності й приязного ставлення є демінутивні суфікси -к-, -ик-, -ець-, -ень-, -еньк-, -атк- (-ятк-), -енятк-. У поетичних текстах ці суфікси не лише реалізують значення здрібнілості, пор.: *Сірий маленький зайчик Хліба знайшов окрайчик, На шматочки його поламав / горобчиком пороздавав* (С. Пантюк), а й передають емотивні конототи приязні, лагідності, пестливості, пор.: *Відпущу сестрички руці* (І. Андрусяк); *Пора майструвати нову годівничку На крихти смачненькі, пшоно і пшеничку* (С. Пантюк); *Ну а я тільки донечка Вітру і сонечка* (С. Пантюк); *Хвостик хвостуку привітно трі-по-тів, а від нього інший хвостик дрі-бо-тів, а Лізятко їх до купи гре-бін-цем, у кісочку посплітало — та й усе!* (І. Андрусяк).

Тексти сучасних українських поетів засвідчують і досить специфічні способи вживання демінутивних суфіксів, що зумовлює особливі конотативні ефекти. Зокрема, деякі автори поєднують ці суфікси з назвами габаритних тварин, яким не надто пасує семантика здрібнілості, унаслідок чого постають оксиморонні номінації з відтінком химерності й лагідності, такими важливими для дитячого світосприйняття, пор.: *Тьотя Бегемотя* (Ю. Бердник); *Ні слониночки довкола ...* (Ю. Бердик). Демінутивні суфікси використовують також для словотвірної модифікації загалом негативно маркованих понять, що зумовлює і певне пом'якшення негативу, і формування в дитячому тексті емоційної конототи співчуття, пор.: *Ой лишенько! У діда на голові лисенько!* (О. Мамчич); *Та допоки черепашки, Бідолашки-горопашки...* (Ю. Бердик).

Одна з наскрізних емоцій дитячої поезії — приязнь. Вона не тільки викликає в юних читачів довіру та гарний настрій, а й призвичає їх до соціальної взаємодії, щирого й уважного ставлення до друзів, рідних, довілля. Актуалізації цієї емоції сприяють лексичні компоненти, що містять сему дружби

чи взаємодії, пор.: *...пасуться в лузі найулюбленіші друзі* (І. Андрусяк); *Сіли вдвох під бузиною...* (С. Пантюк); *І, як з тобою дружимо, Там дружать Дехто й Хтось* (Л. Мовчун). Виразниками приязного й щирого ставлення слугують ніжні звертання одних персонажів до інших та автора до читачів. Здебільшого для цього використовують назви істот із лексично та граматично зумовленою позитивною конотацією, пор.: *Не хвилюйтесь, любі друзі* (І. Андрусяк); *Це, дитинко, знають всі миші і навіть люди* (І. Андрусяк); *Розбудилась мама Цюня, кличе: йди до ліжка, доню* (І. Андрусяк).

Попри перевагу позитивних емоцій у конотативному просторі сучасної української дитячої поезії, варто визнати, що її автори не ігнорують і негативних переживань дітей. Одна з природних негативних дитячих емоцій — страх. Причини його можуть бути різними: брак досвіду або неприємний досвід, невідомість, естетична непривабливість чогось тощо. У сучасній українській дитячій поезії експлікація страху дуже поміркована, пов'язана переважно з життєдіяльністю хижаків та непривабливих істот, пор.: *Не дивись на мене, вуже — я тебе боюся дуже* (І. Андрусяк). Авторі не скупляться на вживання відповідної лексики, здатної викликати почуття страху, огиди. Формуванню цих емоційних конотатів сприяють здебільшого негативно марковані лексичні одиниці, пор.: *Бабай грозиться бабаю: — Ото по попі надаю! Відповіда йому бабай: — Ти тільки спробуй надавай! А бабайха: — От якби обом потріпати чуби! А бабаята, бабаята як узялися лупцювати — по чім попало, чим знайдуть тузають, буцають, деруть, гамселять, грюпають — ого! — по два, по три на одного!* (І. Андрусяк). Поети широко використовують для залякування і граматичні, і фонетичні, і навіть графічні засоби, пор.: *...той комар — така потвора* (І. Андрусяк); *От марми-и-иза!* (І. Андрусяк); *То напевно Чакалка, голоднєзна Чакалка ВСЕ їсть!* (І. Андрусяк). Емотему страху в сучасній українській дитячій поезії часто реалізують назви істот, утворені суфіксами згубності: -юк-, -ищ-, -иськ-, пор.: *злюка* (І. Андрусяк), *вужище* (І. Андрусяк), *півнище* (І. Андрусяк), *комарисько* (І. Андрусяк), *вовчисько* (І. Андрусяк). Нагнітання страху сприяють повторення слів на позначення темряви, пор.: *У темному-темному лісі жив темний-претемний ліс, а в темнім-претемнім лісі було дуже темно скрізь. Там бігали темні вовчиська і темних ловили зайців, і там, не далеко й не близько, жив дідько у чорнім яйці* (І. Андрусяк). Проте конотація страху ніколи не буває наскрізною в дитячому тексті. Авторі застосовують її за принципом щеплення: викликати почуття страху для того, щоб разом з дитиною побороти його. У кінці багатьох творів

страшний герой виявляється заступником дітей ("Не кусається" І. Андрусяк), невпізнаним домашнім улюбленцем ("Чакалка" І. Андрусяк) або його долають діти ("Аліса і комар" І. Андрусяк). Така трансформація негативно-емоційної тональності твору в позитивно-емоційну сприяє психологічному катарсису юних читачів і загалом гармонізації їхнього світосприйняття.

Дехто з дослідників вважає, що сучасна дитяча література розвивається в тісному взаємозв'язку з масовою культурою, а тому в ній також набули популярності "жахливчики", трилери та ін. [20, с. 297]. На нашу думку, це стосується більше літератури для дітей старшого віку. У поезії для дошкільнят залякування досить дозоване й мудро обігране авторами для подолання певних дитячих страхів.

Вельми цікавим явищем є удаване страхання читачів за допомогою оксюморонних образів нестрашних тварин, штучно наділених агресивними рисами характеру, пор.: *Лиш в сусідньому вольєрі хижі зайчики не сплять і зубаті паці шкірять – бегемота покусать...* (І. Андрусяк). Така емотема страху є суто авторською, сформованою на основі нестандартного поєднання негативно забарвлених лексем із позитивно оспіваним в українському дитячому фольклорі образом зайчика.

Натомість узвичаєні негативні персонажі дитячих творів у сучасних поетичних текстах можуть набувати позитивного забарвлення. Наприклад, у поезії Л. Мовчун стильно вбрана баба Яга везе дітей на новорічне свято, де їх з подарунками чекає дід Коцій, пор.: *Мчи вперед, бабунечко, поспіши мерщій! Жде нас з подарунком в лісі дід Коцій* (Л. Мовчун). Негативне зображення традиційних позитивних образів і, навпаки, привабливий опис негативних персонажів – це різноспрямовані, але функційно подібні форми авторської гри з юними читачами, мета якої комплексна – і розслабити, і розважити, і подолати певні страхи, розвинути уяву, навчити гармонійно сприймати не завжди зрозумілі явища.

В. Винник, аналізуючи структуру сучасної дитячої літератури, наголошує на її взаємодії із класичною літературою [5, с. 198–199]. Інтертекстуальність сучасної української дитячої поезії простежуємо насамперед у численних алюзіях на фольклорні тексти. Авторі використовують типові словесні формули пісень, казок, малих фольклорних жанрів, проте наповнюють їх новим матеріалом, пор.: *...вези вези мене конику попід сонцем вези вези мене річко між садками вези вези мене мамо та й до тата* (М. Григорів); *Ой ходила лебедиха, та й у лузі, лу ...* (І. Андрусяк); *Їхав віз через ліс, а на возі сто валіз* (О. Мамчич). Уживання узвичаєних фольклорних конструкцій засвідчує

опертя авторів на традиційні народні форми спілкування з малими дітьми.

Культурний компонент конотації забезпечують також широко вживані в сучасній дитячій поезії назви традиційних українських страв, предметів побуту, пор.: *Там, у темному мішку, буде каша у горшку, і повідло, і млинці, і куліш на молоці, і перепічка духмяна, і дитина неслухняна...* (І. Андрусяк); *...поспішає до хати молоко у глечиках* (М. Григорів), фольклорні епітети, пор.: *Цілий день пасуться в лузі найулюбленіші друзі: і корова **чорноброва**, і телиця **білолиця**...* (І. Андрусяк), назви свят та елементи обрядів, пор.: *Їх покликали на **Паликопи**, а вони по конях на **Пантелеймона**!* (І. Андрусяк); *Співом веселим весну закликає!* (С. Пантук). Як бачимо, фольклорність є важливою частиною конотативного простору сучасної української дитячої поезії, що, безперечно, сприяє долученню дитини до народної культурної спадщини, формуванню її світоглядних уявлень у системі координат національної картини світу.

Попри те що сучасна українська дитяча поезія надійно ґрунтується на засадах традиційної народної педагогіки та взаємодії з дітьми, її не назвеш консервативною чи архаїчною. Дитяча поезія широко відбиває реалії та моду сьогодення. Авторі елегантно й дозовано використовують назви сучасних популярних артефактів і явищ (навіть сленгові), пор.: *Я цього метелика бачила по **телику**, зайчика-розвідника – в мультику по **відику**,* (І. Андрусяк); *...виделки гострі й чайники кирпаті влаштували **памі*** (О. Мамчич); *Їли фрукти, пили соки, Танцювали **караоке*** (С. Пантук).

Важливою частиною конотативного спектру сучасної української дитячої є інтелектуальність, що цілком відповідає стильовим засадам постмодернізму. Її формує особлива термінна лексика та назви специфічних занять героїв, пор.: *Ще якби нам на екзамен миша, дятел і павук – отоді втекла б і мама в **академію наук**...* (І. Андрусяк); *Вивчив Павук **основи наук*** (І. Андрусяк); *Шурхотять цілу ніч їжаки. Бо **читають** Цікаві книжки* (Л. Мовчун). Фігурують у сучасній українській дитячій поезії і терміни. Одні автори намагаються інтерпретувати їх з погляду дитячого світобачення, пор.: *...сад **бо-та-нічний** сплять **бо там нічки*** (О. Мамчич). Інші щедро пересипають твір термінами, не вдаючись до їх пояснення, пор.: *До **ЗАЙЦЯ** колись привели мене справи. І він зготував прецікавої кави: Ні дрібки **АРАБІКИ** в ній чи **РОБУСТИ**. Натомість **БРЮССЕЛЬСЬКОЇ** трохи капусти. Була там капуста **КОЛЬРАБІ** й **БРОКОЛІ**, І навіть цвітної капуста доволі. Капуста **ПЕКІНСЬКА**, **САВОЙСЬКА** й, до слова, **ЧЕРВОНОГОЛОВА** та **БІЛОГОЛОВА*** (Ю. Бедрик). Використання

незнайомої дитині лексики хоч і ускладнить сприйняття текстів, завдасть клопотів батькам із поясненням слів, проте цілком очевидно простимулює допитливість юних слухачів, спонукатиме їх дофантазувати невідомі об'єкти на основі звучання та внутрішньої форми їхніх назв.

Деякі терміни маркують дитячий твір не так інтелектуальним, як екзотичним забарвленням, оскільки позначають специфічні реалії чужих країн, пор.: *А щокасте дитинча танцювало ча-ча-ча...* (І. Андрусяк); *Бігла Кора з коритом в коридор на кориду...* (О. Мамчич); *Тільки ви не кажіть, ніби з дискусом Разом сьорбали чай із гібікусом* (Ю. Бедрик). Часте вживання екзотизмів підпорядковане звуковій грі слів, за допомогою якої автори зацікавлюють, інтригують юного сприймача поезії.

Збуджують уяву дітей і незнайомі топоніми та їхні означення, що моделюють чарівний художній простір, пор.: *Така ото, дітки, пригода була, допоки Яга в Кострому не втекла.* (І. Андрусяк); *І над Нілом срібнорибним, І в гущавинах, де пальми, Геть ні з ким слоноподібним Не зустрінемося, на жаль, ми* (Ю. Бедрик).

Екзотичність тісно взаємодіє ще з однією важливою конотативною ознакою сучасної української дитячої літератури – химерністю. Вона виявляється і в описі дивовижних подій, напр.: *Змія летить, а птах повзе, Горішок білочку гризе* (С. Пантюк), і в створенні чудернацьких персонажів, напр.: *пан Перевертас, радунці, усміхайки, веселятки, колисанці, дрімотулі, пацькуни, спаткунці, соненятка* (С. Пантюк); *Чакалка* (І. Андрусяк), іноді дуже суперечливих, пор.: *Короткоп'ятий Довгоп'ят, Лінивець Роботящий, Баранорогий Козеріг* (Ю. Бедрик); і в перекрученому, зашифрованому мовленні, напр.: *Сходце сончить, дрім котячить, Щebetейко солов'ячить* (С. Пантюк). І алогічні події, і оксюморонні назви, і цікаві okazіональні утворення, і захопливі нісенітниця – усі ці мистецькі прийоми надають особливого грайливого забарвлення поезії, автори якої не повчають, а балуються, мов діти. Химерність, чудернацькість є найбільш специфічною ознакою сучасної дитячої поезії. Вона відображає відхід сучасних поетів від відвертої повчальності дитячої літератури попередніх епох. Пріоритетною формою взаємодії автора із читачами стає гра – образами, словами, неймовірними пригодами героїв, яка не принижує дітей, а навпаки, зацікавлює і відповідає їхньому світосприйняттю.

На окрему увагу заслуговує використання оцінного компонента в конотативному просторі сучасної дитячої поезії. Оцінювання – важливий складник інтерпретативної діяльності людини, пов'язаний із

виявом її цінностей, уподобань, пріоритетів. Широко вживані оцінні компоненти і в художніх текстах: вони відбивають ставлення автора до описаних подій і персонажів. Спектр оцінних значень дуже широкий, проте, за визначенням дослідників, його можна звести до базової опозиції „добре”/„погано” [17, с.49–50]. Якщо українська дитяча література радянського періоду хибувала відвертим моралізуванням на тлі протиставлення хороших і поганих героїв, гідних і негідних вчинків, добрих і ницих справ, то майже вся сучасна українська дитяча поезія позбавлена такого оцінного протиставлення. Автори захоплено розповідають про чernih, самостійних, щедрих, добрих персонажів, безпосередньо не оцінюючи їх. Негативні, невдалі явища дитячого життя описують з гумором і з дуже завуальованою настановою дітям: *Та якби іще малята вчилися речі прибирати із підлоги, з-під стола – їх би шашіль не знайшла!* (І. Андрусяк).

Мірилом оцінки в сучасній українській дитячій поезії стає не показник „добре” / „погано”, а „справжнє” / „несправжнє”. Це помітно навіть із заголовків творів: „Справжня свиня” (І. Андрусяк); „Несправжнє село” (І. Андрусяк). До того ж справжність стосується не відповідності дійсності, а щирості, душевної відкритості персонажів, повноти буття. Діти інтуїтивно дуже чітко вловлюють справжні цінності життя і стосунків: справжній той, хто не підводить, завжди допоможе, справжня любов – безпосередня і всеохопна.

„Несправжнє село” – це іронічна назва вірша про хлопчика, який не знайшов у селі всього очікуваного розмаїття звірів і відповідно емоцій. Отже, іронія, яку вважають однією з типових ознак постмодернізму [14, с. 10], злегка забарвлює і сучасну дитячу поезію. Якщо в публіцистичному дискурсі „іронічне заперечення, попри свою експресивність і викривальність, є не категоричним, а радше полемічним, дискусивним” [3, с. 110], то в дитячій поезії воно набуває ознак грайливості, невимуженості, безтурботності.

Цікаво, що в дитячій поезії деякі лексеми втрачають свої негативнооцінні конотативи і набувають нових, контекстуальних забарвлень. Наприклад, зоонім *свиня* в українській лінгвокультурі асоціюється з вираженням багатьох негативних рис характеру (пор. фразеологізми: *барложиться як свиня в соломі, допався як свиня до браги, пусти свиню за стіл – вона й ноги на стіл; вліз як свиня в моркву, величається як свиня в болоті, напився як свиня, гарна як свиня в дощ*), проте в дитячому віршику він цілком позбавлений негативного забарвлення і, навпаки, ілюструє формування дуже гідної особистості, пор.: *...з неї, впевнена рідня, справжня виросте свиня* (І. Андрусяк).

Важливим складником конотативного

простору сучасної дитячої поезії є експресія, що забезпечує сильне, іноді навіть перебільшене вираження емоцій, оцінок, подій. Автори використовують широке коло підсилювальних засобів: частки, прислівники міри й ступеня, словотворчі засоби інтенсифікації ознаки, гіперболи, тавтологію, фразеологізовані конструкції і навіть графічні можливості мови, пор.: *А на нас впав ананас! Прямо з неба – ананас! ОТАКЕННИЙ – ананас! Пресмачнющий ананас!* (О. Мамчич); *Синій кит відповідає: – Ду-уже синя смакота* (І. Андрусяк); *...клишовух утік щодуху ...* (О. Мамчич); *...[ведмежатко] йшло повз білку хвосторуду потім бджілку потім другу і дочапало у лісі аж до меду аж по лікті* (О. Мамчич); *Ще й забила у дупло Аж за нею загуло!* (С. Пантюк); *Я не кину слів на вітер – Вивчу ціле море літер!* (Л. Мовчун); *Обшукай хоч цілий дім – ані іграшки у нім!* (І. Андрусяк); *Скрізь Безслоння, Безслонів'я, Безслонеча, Безслоняччя...* (Ю. Бедрик); *Ні слониночки довкола – Сам-один, як слон у цирку...* (Ю. Бедрик); *Ще такого не бувало – Ліс мов громом розірвало!* (С. Пантюк); *Кусючка?! Та ніколи у житті!* (І. Андрусяк).

Дослідники вважають, що вираженню експресії сприяє “незвичайність ...об'єктивної реальності, її невідповідність стереотипам в суспільній свідомості” [4, с. 9–10]. Дитяча свідомість ще вільна від стереотипів, тому експресивне забарвлення дитячої літератури пов'язуємо не тільки з оцінюванням подій щодо їхньої нормативності (адже у фантастичному художньому світі може бути все), а й з підсиленням емоційної тональності текстів. Експресивне мовлення поглиблює співпереживання читачів, що робить їх співучасниками описаних пригод.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, конотативний простір сучасної української дитячої поезії – це комплексне багатобарвне утворення, що відповідає світоглядним уявленням та психологічним особливостям дітей дошкільного

та молодшого шкільного віку. Усі грані конотації: емоційність, оцінність, експресивність та культурологічне забарвлення – у поетичних текстах тісно переплетені між собою й спрямовані на зацікавлення юних читачів та психологічне зближення з ними.

Емоційний вектор конотації пов'язаний із формуванням загальної позитивної тональності творів і гармонізацією світовідчуття дітей. Дозоване, іноді удаване вираження негативних емоцій увиразнює контрастність нашого буття, сприяє подоланню дитячих страхів.

Оцінні конотативи в сучасній українській дитячій поезії репрезентовані значно обмеженіше, ніж емоційні. Автори уникають протиставлення гідних і негідних вчинків, замінюючи негативну оцінку емоційною реакцією подиву, жартівливим висміюванням. Мірилом цінності слугує ознака справжності, щирості намірів і почуттів героїв.

Особливо розмаїтого вияву в сучасних поетичних текстах для дітей набув експресивний вектор конотації, оскільки він забезпечує увиразнення образів, підсилює емоційну тональність текстів й відповідає дитячій здатності щиро реагувати на різні дива.

Сучасна українська дитяча поезія виявляє такі ознаки постмодернізму, як інтертекстуальність, іронічність, химерність, широке застосування ігрової форми спілкування із читачами, відмова авторів від повчальності та оцінювання героїв. Увесь конотативний спектр поетичних творів підпорядкований зануренню дітей у химерний світ пригод, заснованих на високих людських цінностях, без явного нав'язування їх. Ігровий формат спілкування зумовлює нестандартне поєднання певних конотативних одиниць та несподіване емоційно-оцінне забарвлення деяких із них на тлі загальної конотативної тональності дитячих текстів.

Виконане дослідження відкриває перспективи для дослідження конотативного спектру художніх творів інших жанрів.

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1999. 443 с
2. Атрошенко Г. І. Лінгвостилістика української поезії для дітей: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2005. 20 с.
3. Баган М. П. Заперечна функція іронічних слововживань у сучасній українській публіцистиці. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія “Лінгвістика”*. Херсон, 2007. Вип. 5. С. 109–114.
4. Барабуля А. М. Конотативні компоненти

лексичної семантики як параметр міжмовного зіставлення : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2007. 19 с.

5. Винник В. М. Дитяча література: до проблеми бінарності текстів. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 197–199.

6. Говердовский В. И. Конотативная структура слова. Харьков, ХГУ: Вища школа, 1989. 179 с.

7. Денисовець І. В., Дерев'янка Л. І. Емоційно-оцінний потенціал словотворчих суфіксів демінутивності та пестливості в сучасній українській дитячій прозі. *Вісник Київського національного лінгвістичного*

університету. Серія Філологія. 2019. Том 22, № 1. С. 18–26.

8. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Фольклор, поет і дитина. *Культура слова*. 1992. Вип. 43. С. 80–84.

9. Зайченко Ю. О. Конотація як лінгвістичне явище: дефініція, типологія, властивості та структура. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (61), Issue: 210, С. 81–85.

10. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. М.: Изд-во МГУ, 1969. 192 с.

11. Марчук О. В. Конотативний простір світу англomовного фентезі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015 № 19. Том 1. С. 95–97.

12. Огар Е. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки*. 2006. № 3(87). С. 10–17.

13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

14. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового). *Слово і час*. 2000. № 6. С. 6–12.

15. Стадний А. С. Нові конотативні значення дієслів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі засобів масової інформації). Вінниця: ВНТУ, 2014. 132 с.

16. Тараненко О. Конотація. Українська мова. Енциклопедія. К.: "Українська енциклопедія", 2000. С. 248.

17. Телия В. Н. Конотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва, 1986. 141 с.

18. Українець Л. Конотація як лінгвістична категорія: загальна характеристика та проблеми інтерпретації. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 15. С. 71–78.

19. Черевченко О. М. Конотативні особливості українського поетичного дискурсу початку ХХ ст. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. Вип. 4. С. 240–244.

20. Шулькова К. І. Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. V. С. 294–303.

References

1. Arnold, Y. V. (1999). Semantyka. Stylistyka. Yntertekstualnost [Semantics. Stylistics. Intertextuality]. St. Petersburg: Yzd-vo Sankt-Peterburh. un-ta. 443 s.

2. Atroshenko, H. I. (2005). Linhvostylistyka

ukrainskoi poezii dlia ditei [Linguistic style of Ukrainian poetry for children].: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Zaporizhzhia. 20 s.

3. Bahan, M. P. (2007). Zaperechna funktsiia ironichnykh slovovzhyvan u suchasni ukrainskii publitsystytsi [The negative function of ironic word usage in modern Ukrainian journalism]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu : Seriia "Linhvistyka"*. Kherson, 2007. Vyp. 5. S. 109–114.

4. Barabulia, A. M. (2007). Konotatyvni komponenty leksychnoi semantyky yak parametr mizhmovnoho zistavlennia [Connotative components of lexical semantics as a parameter of interlingual comparison]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17. Kyiv. 19 s.

5. Vynnyk, V. M. (2011). Dytiacha literatura: do problemy binarnosti tekstiv [Literature for children: to the problem of binary texts]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*. Vyp. 60. S. 197–199.

6. Hoverdovskiy, V. Y. (1989). Konnotatyvnaia struktura slova [Connotative word structure]. Kharkov, KhHU: Vyshcha shkola. 179 s.

7. Denysovets, I. V., Derevianko, L. I. (2019). Emotsiino-otsinni potentsial slovovvorchykh sufiksiv deminutyvnosti ta pestlyvosti v suchasni ukrainskii dytiachii prozi [Emotional and evaluation potential of word-forming suffixes of deminutivity and pedestrianness in modern ukrainian prose for children]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu*. Tom 22, № 1. S. 18–26.

8. Dziubysyna-Melnyk, N. Ya. (1992). Folklor, poet i dytna [Folklore, poet and child]. *Kultura slova*. Vyp. 43. S. 80–84.

9. Zaichenko, Yu. O. (2019). Konotatsiia yak linhvistychno yavyshe: definitsiia, typolohiia, vlastyvyty ta struktura [Connotation as a linguistic phenomenon: definition, typology, properties and structure]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (61). Issue: 210, S. 81–85.

10. Komlev, N. H. (1969). Komponenty soderzhatelnoi struktury slova [Components of the semantic structure of a word]. Moscow: Yzd-vo MHU. 192 s.

11. Marchuk, O. V. (2015). Konotatyvnyi prostir svitu anhlomovnoho fentezi [Connotative space of the English fantasy world]. *Naukovyi visnyk Mizhnarod. humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. № 19. T. 1. S. 95–97.

12. Ohar, E. (2006). Mova dytiachoho literaturnoho dyskursu: funktsionalno-komunikatyvni aspekty doslidzhennia [The language of children's literary discourse: functional and communicative aspects of research]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Seriia: Filolohichni nauky*. № 3(87). S. 10–17.

13. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia. 716 s.

14. Semkiv, R. (2000). Postmodernizm ta ironiia (typolohizatsiia netypovoho) [Postmodernism and irony (typology of atypical)]. *Slovo i chas*. № 6. S. 6-12.

15. Stadnii, A. S. (2014). Novi konotatyvni znachennia diiesliv u suchasni ukrainskii literaturnii movi (na materiali zasobiv masovoi informatsii) [New connotative meanings of verbs in the modern Ukrainian literary language (on the material of mass media)]. Vinnytsia : VNTU. 132 s.

16. Taranenko, O. (2000). Konotatsiia [Connotation]. *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia", S. 248.

17. Telyia, V.N. (1986). Konnotativnyy aspekt semantiki nominativnykh [Connotative aspect of

semantics of nominative units]. Moscow. 141 s.

18. Ukrainets, L. (2013). Konotatsiia yak linhvistychna katehoriia: zahalna kharakterystyka ta problemy interpretatsii [Connotation as a linguistic category: general characteristics and problems of interpretation]. *Filolohichni nauky*. Vyp. 15. S. 71–78.

19. Cherevchenko, O. M. (2009). Konotatyvni osoblyvosti ukrainskoho poetychnoho dyskursu pochatku XX st. [Connotative features of the Ukrainian poetic discourse of the early twentieth century]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. Vyp. 4. S. 240–244.

20. Shulkova, K. I. (2015). Tendentsii rozvytku dytiachoi literatury kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Trends in the development of children's literature of the late twentieth – early twenty-first century]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. V. S. 294–303.

CONNOTATIVE SPACE OF MODERN UKRAINIAN POETRY FOR CHILDREN

M. P. Bahan

Abstract. This article focuses on the study of the means and methods of connotation of Ukrainian poetry for children. The relevance of the proposed article is due to the need for deepening ideas about the peculiarities of the formation of connotations.

The investigation is grounded on the descriptive method, methods of functional analysis, contextual analysis, and component analysis.

The paper proves that the connotative space of modern Ukrainian poetry for children is a complex multi-colored formation that corresponds to the worldview and psychological characteristics of children of preschool and primary school age. All aspects of connotation: emotionality, evaluability, expressiveness and culturological coloring - in poetic texts are closely intertwined and aimed at the interest of young readers and psychological rapprochement with them.

The author emphasizes that the emotional vector of connotation is associated with the formation of the overall positive tone of the works and the harmonization of children's worldview. Dosed, sometimes feigned expression of negative emotions emphasizes the contrast of our existence, helps to overcome children's fears. Evaluative connotations in modern Ukrainian children's poetry are represented much more limited than emotional ones. The authors avoid confronting worthy and unworthy actions, replacing the negative assessment with an emotional reaction of surprise, humorous ridicule. The expressive vector of connotation has become especially diverse in modern poetic texts for children, as it provides expression of images, strengthens the emotional tone of the texts and correlate with the child's ability to respond sincerely to various miracles.

Modern Ukrainian poetry for children shows such signs of postmodernism as intertextuality, irony, whimsy, widespread use of the game form of communication with readers, the authors' refusal to teach and evaluate the characters. The whole connotative spectrum of poetic works is subject to the immersion of children in the bizarre world of adventures based on high human values without their explicit imposition. The game format of communication causes an unusual combination of certain connotative units and an unexpected emotional and evaluative coloring of some of them against the background of the general connotative tone of children's texts.

Keywords: connotation, connotative space, modern Ukrainian poetry for children, emotionality, evaluability, expressiveness, folklore, postmodernism.

КАТЕГОРІЙНА ТИПОЛОГІЯ НАПІВФРАЗЕОЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ ТА СЕМАНТИЧНІ МОДУСИ

М. І. ЛИЧУК, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: mariya.lychuk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8046-7414>

Анотація: У статті визначено значеннєвий критерій семантичної типології напівфразеологізованих речень та систематизовано їхні семантичні типи. Дослідження семантики напівфразеологізованих речень як одного із типів нечленованих фразеологізованих речень в синтаксичній системі української мови потребує особливої уваги. Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації всіх семантичних різновидів нечленованих фразеологізованих речень сучасної української мови.

Мета статті – за категорійною ознакою упорядкувати семантичні типи напівфразеологізованих речень, визначити семантико-граматичні вияви компонентів у їхніх фразеокомплексах.

У процесі дослідження застосовано такі наукові методи, як аналіз, узагальнення, систематизація, метод моделювання, метод лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження.

У структурі нечленованих напівфразеологізованих речень сформувалося фразеосинтаксичне значення як результат синтаксичної фразеологізації. Основні компоненти є узагальненими за змістом, не залежними від конкретного лексичного наповнення напівфразеологізованого речення.

Категорійне значення напівфразеологізованих речень виражається у ставленні мовця до повідомлюваного, до одного з учасників комунікації, характері відношення змісту речення до дійсності. За категорійною ознакою виокремлено чотири семантичні групи напівфразеологізованих речень: з категорійним значенням «ствердження», «заперечення», «оцінка» та «волевиявлення». У межах названих груп виділяють типи речень. Проаналізовано модули у фразеокомплексах напівфразеологізованих речень. Схарактеризовано семантико-граматичні форми експлікації постійних і змінних компонентів у фразеокомплексах напівфразеологізованих речень. Семантичні типи напівфразеологізованих речень детерміновані специфікою модальної семантики, що закріплена за фразеокомплексом.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні напівфразеологізованих речень в лінгвокогнітивному аспекті.

Ключові слова: змінний компонент, фразеокомплекс, категорійне значення, напівфразеологізоване речення, семантичний тип.

Напівфразеологізовані речення є одним із типів нечленованих фразеологізованих речень сучасної української мови. Як нове мовне явище вони не набули однозначного тлумачення в синтаксичній системі мови, зокрема щодо питання упорядкування їхніх семантичних типів. Семантику деяких видів нечленованих фразеологізованих речень, зокрема й напівфразеологізованих, досліджували М. І. Личук та Г. В. Ситар [3; 4; 5; 6].

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації всіх семантичних різновидів нечленованих фразеологізованих речень сучасної української мови та відсутністю спеціальних праць із типологічного дослідження цих одиниць. Створення єдиної семантичної типології фразеологізованих речень сприятиме визнанню в синтаксичній системі сучасної української літературної мови нечленованих фразеологізованих речень як

нормативних синтаксичних одиниць, однозначному трактуванню різнотипних напівфразеологізованих одиниць.

Мета статті – упорядкувати семантичні типи напівфразеологізованих речень за категорійною ознакою, визначити семантико-граматичні модули у їхніх фразеокомплексах.

Методи і матеріали дослідження. У процесі дослідження застосовано такі наукові методи, як аналіз, узагальнення, систематизація, метод моделювання, метод лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження.

Результати. Нечленовані побудови фразеологізованого типу мають фразеосинтаксичне значення, що є результатом синтаксичної фразеологізації. У структурі такого значення є компонент узагальненого характеру, не залежний від конкретного лексичного наповнення фразеологізованого речення; він стійкий, інваріантний, належить усій стійкій

схемі синтаксично нечленованого речення. У структурі нечленованого фразеологізованого речення фразеосинтаксичне значення є обов'язковим.

Категорійне значення напівфразеологізованих речень виявляється у ставленні мовця до повідомлюваного, до одного з учасників комунікації, характері відношення змісту речення до дійсності. Узагальнювальний характер такого значення детермінує виділення різних семантичних типів напівфразеологізованих речень.

Напівфразеологізовані речення виражають чотири категорійні значення: «ствердження», «заперечення», «оцінка» та «волевиявлення», що вможливорює виокремити чотири семантичні групи напівфразеологізованих речень з відповідними категорійними значеннями.

Напівфразеологізовані речення з категорійним значенням «ствердження» сформували три семантичні типи: 1) з власне-стверджувальним значенням; 2) із значенням категоричного ствердження; 3) зі значенням умовного ствердження.

1. В основі напівфразеологізованих речень із власне-стверджувальним значенням є фразеокомплекс *Є що (чого, чому, на що, з чим, на чому, кого, кому, з ким, на кому) + V_f; Є де (коли, куди, звідки) + V_f*. Це фразеологізовані сполуки з відмінковими чи прийменниково-відмінковими формами відносних займенників *хто, що* та прислівниками *де, коли, куди, звідки*, напр.: **Є на що подивитись** (Є. Гуцало); **Є чого посміхатись**. Адже він [Юрко] знав усе (В. Козаченко); **Є куди поїхати** (Брати Капранови).

2. Семантичний тип із значенням категоричного ствердження об'єднує напівфразеологізовані речення з такими фразеокомплексами:

– *Чим я (ти, він, вона, воно, ми, ви, вони) не + N₁ (Subst₁)*. Нерозкладний комплекс *Чим я (ти, він, вона, воно, ми, ви, вони) не* спрямований у площину ствердної модальності, оскільки в ньому знівельовано заперечну семантику частки *не*. Вживання структурних займенникових компонентів уможливорює чітку вказівку на певну особу. Правобічну позицію заповнює переважно іменник із значенням особи чи субстантивованій прикметник на означення особи, напр.: – **Чим же він не козак**, – кажу я старим (Марко Вовчок); – **Чим він не молодий!** (С. Васильченко);

– *Хто (кого, у кого, кому, з ким, на кому, який, яка, яке, які), як не + N₁ (Propon)*. Граматичну форму змінних іменникових чи займенникових компонентів детермінує акцентований займенниковий компонент *хто (кого, у кого, кому, з ким, на кому, який, яка,*

яке, які). Напр.: **Він до помочі буде. Хто, як не чоловік** (В. Стефаник); **Студенти запалили!.. Вони!.. Хто, як не вони!** (В. Винниченко);

– *Що не + V_f*. Постійний компонент фразеокомплексу сформований двома елементами: відзайменниковою часткою *що* та заперечною часткою *не*. Заперечна семантика дієслівного компонента знівельована, і за фразеосхемою закріплене стверджувальне значення. Напр.: **Ярослав іде сам, хлопці коло машини лишаються, бо дітлахи й парубки сходяться до розкішного попелястого зі сріблястим відливом авто... Гарне! Що не кажи!** (М. Вайно);

– *А то ми (будь-який займенник, здебільшого особовий, у формі називного відмінка) (тебе чи будь-який особовий займенник у формі родового відмінка) не + V_f*. Обов'язковим постійним компонентом цієї фразеосхеми є *А то ми (будь-який особовий займенник у формі називного відмінка)*. Стверджувальний характер анафоричного аналітичного сполучення *а то* увиразнює семантику напівфразеологізованого речення. Заперечний характер синтаксичної конструкції цілком знівельований, а напівфразеологізоване речення трансформується у стверджувальне. На модальне значення ствердження нашаровується додатковий відтінок насмішки, глузування чи незадоволення. Напр.: – **Це з'їзд особливий. Тут кожен мусить свою пропозицію виявити. – А то ми не розуміємо!** (О. Гончар);

– *А ти ж + V_f!* Займенник *ти* не виконує функцію адресування до другої особи однини через утрату граматичних ознак займенника як частини мови, тому перетворився на семантично порожній компонент. Частка *а* в анафоричній позиції й факультативна частка *ж* виконують акцентно-конкретизувальну функцію. Правобічну позицію фразеосхеми заповнює змінний дієслівний компонент – семантично спустошена форма минулого часу думав. Напр.: – **В Кучугурах майже, як у Києві або Львові. – А ти ж думає!** (П. Загребельний); – **Hasch? – Воллен? – підморгнув йому Пепа і передав сигарету. – Nicht schlecht! – оцінив Карл-Йозеф... – А ти думає!** – підтвердив Артур (Ю. Андрухович).

3. Семантичний тип зі значенням прогнозованого ствердження. Напівфразеологізовані речення оперті на фразеокомплекс *Нема (Немає), щоб + Inf; Нема (Немає) того, щоб + Inf*. Дієслівна лексема *нема (немає)* тут цілком десемантизована. Інфінітивний компонент виражений здебільшого дієсловом доконаного виду зі значенням активної дії. Напр.: **Нема того, щоб посидить** (В. Винниченко); **А нема того, щоб піти** (Б. Грінченко).

Напівфразеологізовані речення з категорійним значенням «заперечення» мають три вияви, на підставі чого об'єднані у три семантичні типи: 1) з власне-заперечним значенням; 2) з категоричним запереченням; 3) з іронічним запереченням.

Власне-заперечне значення закріплене за трьома типами фразеоконструкцій у напівфразеологізованих реченнях: 1) *Немає (нема) кого (кому, з ким, на кому, що, чого, чому, через що, (з) чим, на чому) + Inf*; Було кого (кому, з ким, на кому, що, чого, чому, через що, про що, (з) чим, на чому) + *Inf*; 2) *Немає (Нема) де (коли, куди, звідки) + Inf*; 3) *Пропом3 (N3) + не до*.

Семантика заперечних напівфразеологізованих речень набуває узагальнення, звучується до категорійної семи «неможливість».

Постійні компоненти підпорядковують собі тільки інфінітив. Правобічний змінний компонент може бути виражений перехідними дієсловами зі значенням фізичної чи ментальної дії особи, мовленнєво-мисленнєвої дії, емоційного стану, конкретної фізичної дії, руху чи неакціональними дієсловами, що виражають локальне або статуальне значення, посесивні чи порівняльні відношення, напр.: **Нема чого спирати на статтю** (І. Драч); **Нема коли журиться** (Л. Костенко).

Заперечне напівфразеологізоване речення, в основі якого лежить фразеоконструкція *Пропом3 (N3) + не до + N2*, має дві залежні позиції щодо нерозкладного комплексу. Правобічну позицію заповнює іменниковий компонент у формі родового відмінка і визначає те, що заперечують у реченні – як несвоєчасне, неможливе, небажане, неактуальне для певної особи. Напр.: – *Хлопці, – мовлю до них. – Будьте спокійні. Йойна жартує. Але Йойні не до жартів* (І. Франко); *Але мені було не до сміху. Зовсім не до сміху* (А. Дімаров).

Непряме заперечення охоплює категоричне й іронічне заперечення. Категоричне заперечення реалізують за допомогою напівфразеологізованих речень – риторичних питань [8, с. 137]. Ш. Баллі наголошував, що риторичне питання – це «непрямий експресивний засіб, який символізує більш чи менш визначену групу почуттів, використовуючи задля цього виразність голосу» [2, с. 38]. Через асиметрію питальної форми і непитального змісту дослідники трактують такі висловлення як «транспоновані синтаксичні структури» [1, с. 205; 7, с. 523].

Виокремлено п'ять семантичних типів.

1. Перший тип ґрунтований на фразеоконструкції *Який (яка, яке, які) + N1*! Напр.: – *Борю, якщо це жарт, то він*

*невдалий. – Та які, в біса, жарту?! (Брати Капранови). Питальний займенник який (яка, яке, які) утратив свою первинну функцію, повністю граматизувався. Саме питальна фразеологізована побудова є тлом для реалізації категоричного заперечення. Послаблення категоричності спостерігаємо, якщо синтаксична побудова є непитальною, пор.: – *Ви були тоді ще дитиною, Костя, – зауважив поштар. – Ну-у, якою дитиною! – На той час мені вже стукнуло шістнадцять років, плюс рік дитячої колонії імені А. С. Макаренка, плюс дві ухажорки!* (Г. Тютюнник).*

2. Другий тип опертий на фразеоконструкцію *Що мені + Nn (Пропомn)!* Нерозкладний фразеоконструкція утворений поєднанням незмінного компонента *що* з особовими займенниками *я (ти, він, вона, ми, ви, вони)* у формі давального відмінка однини. Напр.: **Що мені чужинці?! Чого я маю жалувати їх?** (Леся Українка); **Що ваш первак, грушевий квас!** (І. Котляревський).

3. Третій тип ґрунтований на фразеоконструкції *Потрібний + (Пропом1) + Пропом3*. Семантично і граматично спустошена лексема *мені* перетворилася на частковий компонент. Чітко закріплена позиція відзайменникової частки *мені*, зокрема після акцентованого елемента постійного компонента, змінює модальний план напівфразеологізованого речення – зі стверджувального на заперечний. Напр.: – *Веремій за царем сльозу в баночку пустив. – Потрібний він мені, – відповів Стратон...* (М. Стельмах).

4. В основі семантичного типу – фразеоконструкція *Є мені кого (кому, з ким, на кому, що, чого, чому, через що, про що, (з) чим, на чому) + N1 (Inf)!* Напр.: **Є про що говорити!** (Ю. Смолич); **Є чого мовчати!** (Розм.).

5. П'ятий тип оформлений фразеоконструкцією *Є мені де (коли, куди, звідки) + Inf!* Напр.: **Є де зустріти!** (Я. Лижник); **Є куди поїхати** (Розм.).

Уведення до стверджувальних за формою речень зразка *Є мені кого (кому, з ким, на кому, що, чого, чому, через що, про що, (з) чим, на чому) + N1 (Inf)!* та *Є мені де (коли, куди, звідки) + Inf!* частково граматизованої відзайменникової частки *мені* створює заперечний модальний план усієї фразеологізованої побудови. Напр.: *А я зовсім не збираюся за тобою бігати. Є мені на це час!* (О. Гончар); О. Шуляк (грубо). *На який там бенкет. Є мені коли по бенкетах їздити!* Іду в Малишки сповідати хвору (С. Васильченко).

Напівфразеологізовані речення для вираження іронічного заперечення сформовані на основі таких найпоширеніших фразеоконструкцій:

Де там (тут) (вже) + N_n (Inf, Vf); Коли там (тут) (вже) + Inf; Куди там (тут) (вже) + N_n (Inf). Модальні нерозкладні комплекси, утворені похідними частками *де*, *коли*, *куди* і *там* (тут), реалізують заперечне іронічне значення. Змінний компонент – іменникової, інфінітивної чи дієслівної природи. Напр.: – *Де були?* – *продовжувала дружина*. – *Купалися*, – *байдуже відповів Білаш*. – **Де вже там купалися!** – *сказала дружина...* (О. Жовна); *В п'ятницю вона, як завжди, бігла до трамваю, не зауважуючи Совинського, але цього разу мимохідь кинула мовби і не для нього, а так собі, для нікого, кілька слів: «Після п'ятої в скверу між Артема й Глибочицею».* **Де там та п'ята година!** Він покотив свого ролика одразу і сидів там цілий день серед дитячого вереску й сміху... (П. Загребельний). Значення заперечної модальності в цих реченнях супроводжує модальний відтінок нехтування;

Що там (тут) + N_1 (Inf). Значення цього типу – заперечення певної дії чи якогось стану, що доповнюється модальними відтінками неважливості, неістотності когось, чого-небудь. Напр.: – *Правда, ти слуга!* – **Е, що там слуга**, – відмовив Іван. – *Коли я служу, то з власної волі* (І. Франко);

Який (яка, яке, які) (там) + N_1 (V_f, Adv)! Специфікою напівфразеологізованих речень, опертих на цей фразеологічний комплекс, є оклична інтонація й емоційне виділення модального компонента *який*. Напр.: *Воно й справді, на наш крик визирав уже дехто з-за тину, а допомогти...* **Яка там поміч!** Хто тоді смів слово проти власті сказати? (М. Малюк); – *Пульс?* – *запитав Стоволос*. – *Що, немає?..* – **Який пульс!** – *розсердився Котя*. – *Холодний він...* *Руки скласти треба, повіки затулять* (Г. Тютюнник);

Мало що (хто, чого) там + V_f !; Мало кому треба + V_f !; Мало де (коли, куди, звідки) там + V_f ! Незмінний аналітичний модальний компонент *мало що там* / *мало кому там* / *мало де там* утворюють відприслівникова частка *мало* і займенники *що* (хто, чого) чи частковий модальний комплекс прислівникового походження *мало де* (коли, куди, звідки) *там*. Напр.: *Виявляється, запрошення на прем'єру лежать у моїй папці.* **Мало що там лежить!** Там може бути навіть перепустка в комунізм... (П. Загребельний); **Мало де візьму!** Не всі повинні знати! (Розм.).

Напівфразеологізовані речення з категорійним значенням «оцінка» неоднорідні, що зумовлено неоднорідністю цього значення. Розмежовують значення позитивної оцінки та значення негативної оцінки, на підставі чого виділяють дві групи цих речень.

Напівфразеологізовані речення зі значенням позитивної оцінки мовця розрізняються за семантико-граматичними особливостями постійного компонента фразеологічного комплексу та його позицією в ньому. Вони сформовані на основі таких фразеологічних комплексів: *Ох і (й) + N_1 (Adj, V_f); Ех і (й) + N_1 (Adj, V_f); Ух і (й) + N_1 (Adj, V_f); Ну і (й) + N_1 (Adj, V_f); Ах ти + N_1* . Напр.: **Ех же ж і рвонуло!** (Остап Вишня); **Ах ти ніч!** *Душа в простори лине, і так свіжо, й синьо так кругом* (В. Сосюра).

Вилучення фразеологізованого вигуківно-часткового комплексу спричинює нейтралізацію значення напівфразеологізованого речення, спустошує семантику фразеосхеми. Правобічний змінний компонент є здебільшого назвою особи (істоти) або лексемою з оцінним значенням (напр.: – *А я, дурень, не вірив, що Дід Мороз і справді існує...* **Ох і пустомеля!** (С. Соловейов); *Не хватало нам іще до Кіма й тебе!* – *Я все одно їй вікно висаджу!* – *аж схлипує Мишко*. – **Ну, й дурень!** (А. Дімаров); або виражений дієслівною лексемою, що надає фразеосхемі значення високого ступеня вияву дії (напр.: **Ох і злякалася!** (А. Хижняк); **Ну й співає!** (М. Старицький).

Напівфразеологізовані речення зі значенням негативної оцінки мовця сформовані на основі фразеологічних комплексів: *Ах ти (ви) (ж) + N_1 (N_5 !); Ех ти (ви) (ж) + N_1 (N_5 !); Ох (вже) цей мені + N_1 !; Ах цей (вже) мені + N_1 !* Їхнім підґрунтям є семантично й інтонаційно нерозкладні вигуківно-займенникові комплекси *ах ти (ви)*, *ех ти (ви)* та *ох (вже) цей мені*, *ах (вже) цей мені*. Правобічний компонент увиразнює негативне ставлення мовця до висловленого або до співрозмовників, оскільки він виражений іменниками чи субстантивованими прикметниками на позначення осіб з яскравим негативним оцінним значенням або й стилістично зниженими лексемами, зокрема лайливими іменниками. Напр.: **Ах ти ж виродку!** – *зі злості зірвався з місця старий* (П. Куліш); **Ах ти ж хам!** *Гний, пропадай, щоб і слід твоєї загинув, так наче ніколи тебе не було...* (М. Коцюбинський); **Ах ти дурень!** (Розм.); **Ох вже цей мені Колька!** *Та він же горловий!* *Кинь його!* (І. Микитенко).

Напівфразеологізовані речення з категорійним значенням «волевиявлення» ґрунтовані на фразеологічних віддієслівного типу, особливістю яких є те, що за ними не можна впорядкувати речення, оскільки вони постають спонтанно, з незакріпленим спеціально компонентним складом.

Загальним значенням фразеосхем напівфразеологізованих речень з категорійним значенням «волевиявлення» є спонукання співрозмовника до здійснення чи нездійснення

якоїсь дії. Узагальнене значення «волевиявлення» охоплює такі часткові значення:

– побажання, напр.: *Чи жіноче духове життя менш цікаве, як її організм?.. – Та ба! Чого захотілось!* (О. Кобилянська);

– дозвіл, напр.: *– Чи можу я піти? – запитала вона. – Зроби ласку!* – почула веселий голос (В. Назаренко);

– заборону, напр.: *– Я прошу собі Данелевщину, – сказав один з нащадків Горонцевих... – Мало чого хто захоче! Ні, я беру Данелевщину, а тобі належить байрак, ти старший!* – вигукнув другий... (Г. Тютюнник);

– наказ, напр.: *– Так тримати!* – капітан передав стерно до моїх рук... (Брати Капранови);

– погрозу, напр.: *– Ну, я ж їм дам! – відхедуючись казав Борис. – Я їм дам, цим фашистам! Я їм ще покажу! Ще віддяду!* (П. Загребельний);

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Ленинград : Просвещение, 1973. 303 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Издательство иностранной литературы, 1955. 416 с.
3. Личук М. І. Імпліцитні моделі ствердної та заперечної модальності напівфразеологізованих речень. *Вісник Черкаського університету. Серія. Філологічні науки. №7 (300)*. Черкаси : Видавництво Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, 2014. С. 113–117.
4. Личук М. І. Фразеологізовані схеми нечленованих речень: нерозкладнокомплексна специфіка, узагальненозначеннєва диференціація. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки»*. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 245. С. 80–88.
5. Ситар Г. В. Моделі фразеологізованих речень зі значенням заперечення. *Вісник Донецького національного університету. Серія Б : Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 1–2. С. 229–236.
6. Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю *Чим не N₁*, в українській мові. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 209–215.
7. Horn L. A Natural history of negation. Chicago : University of Chicago Press, 2001. 684 p.
8. Kim J. The Grammar of Negation. Stanford : Center for the Study of Language and Information, 2000. 264 p.

– пораду, напр.: *– А ти звідки знаєш, як мене звати? І тіткою чого не зवेश? – Заткни свій рот! Не тіткою, а подругою мене клич* (К. Мотрич).

Висновки та перспективи дослідження.

Семантичні типи напівфразеологізованих речень упорядковано за категорійним значенням. Виокремлено чотири семантичні групи напівфразеологізованих речень з такими категорійними значеннями: *ствердження, заперечення, оцінка та волевиявлення*. Їхні семантичні типи детерміновані особливою модальною семантикою, що закріплена за фразеокомплексом. Залежно від граматичного вираження постійних та змінних компонентів фразеокомплексу узагальнене значення конкретних семантичних типів напівфразеологізованих речень індивідуалізується.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні напівфразеологізованих речень в лінгвокогнітивному аспекті.

References

1. Arnold, I. V. (1973). *Stilistika sovremennogo angliyskogo yazyka* [The stylistics of modern English]. Leningrad : Prosveshcheniye. 303 [in Russian].
2. Balli, Sh. (1955). *Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka* [General linguistics and questions of the French language]. Moscow : Izdatelstvo inostrannoy literatury. 416 [in Russian].
3. Lychuk, M. I. (2014). *Implitsytni modeli stverdnoi ta zaperechnoi modalnosti napivfrazeholohizovanykh rechen* [Implicit models of affirmative and negative modality of semi-phrasologized sentences]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya. Filolohichni nauky. №7 (300)*. Cherkasy : Vydavnytstvo Cherkaskoho natsionalnoho universytetu im. Bohdana Khmelnytskoho. 113–117 [in Ukrainian].
4. Lychuk, M. I. (2016). *Frazeholohizovani skhemy nechlenovanykh rechen: nerozkladnokompleksna spetsyfika, uzahalnenoznachennieva dyferentsiatsiia* [Phrasologized schemes of non-segmented sentences: indecomposable complex specifics, generalized semantic differentiation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya «Filolohichni nauky»*. Kyiv : Milenium. Vyp. 245. 80–88 [in Ukrainian].
5. Sytar, H. V. (2014). *Modeli frazeholohizovanykh rechen zi znachenniam zaperechennia* [Models of phrasologized sentences with the meaning of negation]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriya B : Humanitarni nauky. Vyp. 1–2*. 229–236 [in Ukrainian].

6. Sytar, H. (2011). Syntaksychni frazeologizmy, pobudovani za modelliu *Chym ne N₁*, v ukrainskii movi. Lnhvistychni studii [Syntactic phraseology, built on the model *Chym ne N₁*, in the Ukrainian language]. Donetsk : DonNU. Vyp. 22. 209–215 [in Ukrainian].

7. Horn, L. A. (2001). Natural history of negation. Chicago : University of Chicago Press. 684 [in English].

8. Kim, J. (2000). The Grammar of Negation. Stanford : Center for the Study of Language and Information. 264 [in English].

CATEGORY TYPOLOGY OF SEMI-PHRASEOLOGIZED SENTENCES AND SEMANTIC MODES

M. I. Lychuk

Abstract. *The study of the semantics of semi-phraseologized sentences as one of the types of non-segmented phraseologized sentences in the syntactic system of the Ukrainian language requires special attention. The relevance of the study is due to the need to systematize all semantic varieties of non-segmented phraseologized sentences of the modern Ukrainian language.*

The purpose of the article is to organize the semantic types of semi-phraseologized sentences on a categorical basis, to determine the semantic and grammatical manifestations of the components in their phrase complexes.

In the process of research such scientific methods as analysis, generalization, systematization, modeling method, method of linguistic interpretation of research results are applied.

Phraseosyntactic meaning was formed in the structure of non-segmented semi-phraseologized sentences as a result of syntactic phraseologization. The main components are generalized in content, independent of the specific lexical content of the semi-phraseological sentence.

The categorical meaning of semi-phraseologized sentences is expressed in the attitude of the speaker to the reported, to one of the participants in communication, the nature of the relationship of the content of the sentence to reality. According to the categorical feature, four semantic groups of semi-phraseologized sentences are distinguished: with the categorical meaning «affirmation», «negation», «assessment» and «expression of will». There are types of sentences within the named groups. Modes in phrase complexes of semi-phraseologized sentences are analyzed. Semantic-grammatical forms of explication of constant and variable components in phrase complexes of semi-phraseologized sentences are characterized. Semantic types are determined by the specifics of modal semantics, which is assigned to the phrase complex.

We see the prospect of further scientific research in the study of semi-phraseologized sentences in the linguocognitive aspect.

Keywords: *variable component, phrase-complex, categorical value, semi-phraseologized sentence, semantic type.*

**АСОЦІАТИВНО-ВЕРБАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ЕТНОСТЕРЕОТИПІВ
ВІЗУАЛЬНОГО МОДУСУ СПРИЙНЯТТЯ****Т. Ф. СЕМАШКО**, доктор філологічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і природокористування України*E-mail: semashko.tat@ukr.net
http://orcid.org/0000-0003-4296-1259

Анотація. У сучасній парадигмі наукових знань, де когнітивний підхід до вивчення мовних фактів є одним із найперспективніших, у центр досліджень ставиться мовна особистість – суб'єкт пізнання, якій притаманні особливості концептуалізації та категоризації знань у загальному процесі пізнання. «Заирнути» у глибини мовної свідомості людини шляхом дослідження індивідуальних особливостей кожного носія мови з подальшим узагальненням отриманої інформації дозволяють експериментальні методи дослідження, де одним із перспективних є метод асоціативного експерименту. За результатами асоціативного експерименту можна простежити за реконструкцією семантичних зв'язків слів, що об'єктивно існують у психіці носія української мови, за якими відкривається специфічний для української лінгвокультури «асоціативний профіль» образів свідомості, що інтегрують характерні українському етносу досвід, домінуючі цінності й орієнтири, зокрема, етнокультурні перцептивні стереотипи – вмістилища знань, у яких узагальнено притаманний українському етносу чуттєвий досвід. Структура фонових знань сенсорних стереотипів, яка існує на ментально-когнітивному рівні, дає підстави розглядати останні важливим компонентом лінгвокультурного простору, який слугує транслятором ментального коду українців.

Ключові слова: чуттєве сприйняття, перцептивні стереотипи, ідентичність, лінгвокультурний простір, ментальний код, методи дослідження, асоціативний експеримент.

Актуальність. З огляду на особливості сучасної лінгвістики, яка ґрунтується на антропоцентричних аспектах вивчення мовних явищ, означена наукова проблематика є актуальною, оскільки дозволяє по-новому поглянути на предмет лінгвістичного дослідження, де пріоритетним є завдання пошуку закономірностей, отримання, обробки та зберігання знань, набутих у результаті життєвого досвіду, та вивчення мовних форм, в яких відбувається об'єктивація цих знань. А відтак, настала доба переходу від досліджень описового типу до пояснення встановлених фактів із урахуванням специфіки процесів категоризації навколишнього світу в індивідуальній свідомості та відбиття їх крізь призму виробленої в соціумі системи норм і оцінок.

Серед проблемних питань, що постають у зв'язку зі зверненням до глибинних структур свідомості мовця, – психологічна відповідність отримуваних експлікацій. Чи не єдиною можливістю «проникнути» у глибини мовної свідомості людини шляхом дослідження індивідуальних особливостей кожного носія мови з подальшим узагальненням отриманої інформації є експериментальні методи дослідження, які допомагають встановити реальне співвідношення знаків у свідомості представників відповідного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Асоціативний експеримент (далі АЕ) є одним із перспективних методів дослідження, продуктивність якого сьогодні не викликає сумнівів (див. різнопланові дослідження Н. Бутенка, Л. Городецької, О. Горошко, О. Денисевич, Дж. Діза, О. Залевської, Т. Ковалевської, О. Комара, У. Ламберта, С. Мартінек, Н. Моор, Т. Недашківської, Д. Палермо, Н. Слєпініної, Л. Ставицької, А. Супруна та ін.). Результати асоціативного експерименту допомагають сформувати узагальнений асоціативний етнічний портрет свідомості індивіда в цілому й мовної свідомості зокрема, що репрезентують певне етнолінгвокультурне співтовариство. Поділяємо думку Т. Криги, що «сукупність вербальних асоціацій на слово-стимул утворює асоціативне поле – фрагмент вербальної пам'яті людини та фрагмент мовної картини світу того чи іншого етносу, відображеного у свідомості носія певної культури» [2, с. 182].

Мета статті. Шляхом проведення спрямованого асоціативного експерименту дослідити асоціативні поля основних об'єктивацій мовного етностереотипу сенсорного сприйняття, що склалися у представників українського етносу внаслідок попереднього досвіду.

Методологія пропонованого дослідження заґрунтована на основних положеннях антропоцентризму та лінгвокультурології, що утверджують необхідність дослідження мови і

культури крізь призму людського чинника у процесі пізнання світу, де людина постає центром конструювання універсуму. Концептуальним методологічним ядром дослідження є культурно-семіотичний метод. Також у роботі були залучені й інші методи: узагальнення, аналізу й синтезу, та відображені принципи системного підходу.

Результати. Дозволяючи отримати доступ до вивчення когнітивних операцій, які використовуються носіями мови в процесі вербалізації знань, асоціативний експеримент є перспективним методом дослідження й етнокультурних стереотипів, зокрема, й мовних перцептивних стереотипів. Останні потрактовуємо, як усталену, усвідомлену та неусвідомлену, регулярно відтворювану когнітивно-дискурсивну фіксацію результатів профілювання світу етнічною свідомістю та мовою в лінгвокультурних кліше, об'єктивованих як невербальними, так і різнорівневими мовними засобами із сенсорним компонентом [5, с. 134]. На нашу думку, стереотипи перцептивного рівня є вмістилищами знань, які, існуючи у мовній свідомості українців, узагальнюють притаманний українському етносу чуттєвий досвід, та спроможні відобразити людську ментальність як в «її універсальних характеристиках, так і в мінливих історичних, соціальних, культурних, індивідуальних і конкретно-ситуативних аспектах» [1, с. 22], які, зазвичай, «не усвідомлюються носіями мови та не виявляються іншими способами дослідження» [3, с. 71].

Науковий пошук зорієнтовано на дослідження механізмів стереотипних реакцій мовців на слова-образи з опертям на постулат, за якого будь-яка національно-маркована мовна одиниця є стереотипом ментально-лінгвального комплексу представника певної етнокультури, який «реалізується в процесі мислення та спілкування у вигляді нормативної локальної асоціації до стандартної для цієї культури ситуації» [4, с. 98-101].

Вважаємо, що стереотипність реакцій індивіда на будь-яке мовне явище визначається рядом факторів: особливостями культури, носієм якої є мовець, індивідуальним рівнем розвитку особистості та її ступенем володіння мовою. Саме тому, з метою дослідження особливостей репрезентації об'єктивацій основних зорових сенсорних відчуттів (ми обмежуємо коло своїх пошуків колоративними об'єктиваціями як найрелевантнішими у спектрі перцептивних модусів) у внутрішньому лексиконі індивідів, до експерименту були залучені студенти-філологи 4-5 курсів спеціальності «Українська мова і література», де з наміром систематизації

можливої варіативності отриманих результатів було визначено два умовних способи диференціації останніх – віковий (20-25 років) і соціальний (освітній рівень, характер діяльності, місце проживання). Залучення до експерименту студентської аудиторії останніх курсів навчання є умотивованим, оскільки вважаємо, що у цьому віці майже завершується формування мовної компетенції філолога. Більш того, майбутня спеціальність інформантів накладає відбиток на їх мовну свідомість, завдяки чому можливе прогнозування розвитку обізнаності майбутніх спеціалістів, які у прийдешньому будуть визначати мовну, духовну та матеріальну сторони життя суспільства.

Проведений експеримент вирізняється тим, що у ньому враховано географічний фактор: інформантами стали 100 опитуваних від західного (студенти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, які є носіями української мови) і 100 опитуваних від східного (студенти Маріупольського державного університету, які не є носіями української мови, однак, усі володіють мовою, та можуть вільно нею послуговуватись у процесі спілкування) регіонів, що забезпечило достатню репрезентативність отриманих результатів. Такий умовний поділ базується на усвідомленні відмінностей світогляду населення Заходу та Сходу України на рівні ментальності, національного досвіду, суспільних пріоритетів, культурних традицій тощо.

На основі психолінгвістичних концепцій про АЕ дослідження проводилося методом письмового анкетування. Матеріалом для анкети стали основні колоративні об'єктивації чуттєвого сприйняття, як: *чорний, білий, червоний, синій, зелений, жовтий* та ін., здатні викликати у мовців відповідні реакції: інформантам було запропоновано назвати об'єкти, які визначають еталони вербалізаторів чуттєвого сприйняття, та навести приклади типових словосполучень, компонентами яких вони є, наприклад: *білий сніг, біле молоко, біла крейда, білий папір, білі зуби* та ін.

Аналіз і систематизація даних, отриманих у результаті проведення експерименту, здійснювалися шляхом групування мовних одиниць за їх характеристиками та смисловим наповненням, що дозволило змоделювати асоціативні ряди слів-стимулів, які визначають еталони вербалізаторів колоративного модусу зорового сприйняття, та становлять розгорнуті опори фрагментів знань (кількісні співвідношення водночас є і відсотковими показниками, де перший індекс – реакції мешканців Заходу, другий – Сходу).

Результати експерименту продемонстру-

вали, що творення та функціонування етноспецифічних мовних одиниць відбувається за чіткими механізмами, які виробилися в процесі етногенезу та втілилися в стереотипних образах як своєрідних ментальних фрагментах концептуальної картини світу, тому більшість асоціацій із етнокультурними смислами постають передбачуваними, що є результатом стереотипізації понять і уявлень про реальний світ із огляду на етнопсихологічні й етнокультурні компетенції мовців.

За результатами експерименту було з'ясовано: обома групами респондентів актуалізовані типові ядрові референції – усталені іменні сутності (ядро утворюють однакові реакції, отримані не менше ніж від 7% респондентів). Спостережено, що учасники обох груп співвідносно уживають усталені в українській лінгвокультурі назви, опосередковані конкретним чуттєвим досвідом, життєвою практикою, спогадами, визначаючи останні як еталони чуттєвих реакцій. У корпусі асоціацій домінують загальноновживані, переважно однослівні, імена, лексичні значення яких окреслюють спільне поле асоціативних значень стимульних понять. Це назви осіб, тварин, предметів, рослин, соматизмів, продуктів харчування, речовин, матеріалів, природних реалій, ландшафту, водних об'єктів тощо; зрідка актуалізуються абстрактні номінації опредметнених дій. Повторюваність і висока частотність типових вербальних реакцій засвідчує соціально-психологічну єдність респондентів.

Дослідним матеріалом підтверджено, що кожен перцептивний номінант має психологічно найвагомішу точку референції, напр., для 'білий' – *сніг* (58/18); для 'червоний' – *кров* (51/40); для 'чорний' – *брови* (31/28), *ворон* (31/27); для 'голубий' – *небо* (36/32); для 'зелений' – *дерево* (34/29); для 'жовтий' – *сонце* (58/61) та ін., висока частотність якої є свідченням значущості відповідної концептуальної структури у свідомості мовців. Хоча, поза сумнівом, чуттєвий концепт мовної свідомості орієнтується не на один еталон, а на декілька, напр., *сніг*, *молоко*, *крейда* – для білого кольору; *кров*, *калина*, *буряк* – для червоного, *волося*, *брови*, *ворон*, *вугілля* – для чорного; *вовк*, *попіл* – для сірого; *озеро*, *волошки* – для синього; *сонце*, *соняшник* – для жовтого та ін.

Зауважимо, що перцептивна чуттєвість, як складний процес прийому та перетворення інформації про навколишній світ, сформована ідентично далеко не у всіх людей – це питання виховання, культури, психічних настанов, фізіології та навіть часу. Відтак, частина респондентів сприйняли стимул на перцептивні номінації образно, як от: *зелена заздрість* (1/-),

зелена нудьга (-/1), *чорна смерть* (-/2), *білий світ* (1/1), *рожеві сні* (-/1), *жовта преса* (1/1), *Червона книга* (1/2) та ін. Етноспецифічність перцептивних номінацій реалізується в об'ємному конотаційному полі, яке передає багатшаровий пласт смислів (про субпозиції лексичної номінації див. праці О. Кіклевича [6, с. 131]), що відображають накопичені знання, асоціативні зв'язки, потенційну атрибутивність як семантичний складник, та зумовлюють загальномовну синестезію.

Результати проведеного зіставлення підтверджують можливість інтерпретації слова-реакції як слова-теми, що задає й організовує асоціативне поле. Це засвідчує, що на верхньому (найбільш загальному) рівні організації асоціативного поля всі його елементи об'єднуються на основі власне тематичних відношень, у межах яких виявляються різновиди можливих зв'язків між номінативними мовними одиницями: дериваційні, синонімічні, антонімічні, гіпо-/гіперонімічні тощо. Найбільшим ступенем погоджуваності відзначений культурний артефакт української етностильності – лінгвокультурема *хліб*, яку інформанти обох груп назвали референтом, який у візуальному секторі визначає еталони: кольору – *білий хліб* (3/5), розміру – *великий хліб* (2/1), форми – *круглий хліб* (4/5). За такими словесними образами приховані складні мисленнєві процеси, які є основою нових культурно зумовлених мовних кодів

Помічено, що об'єкти, які визначають еталони колоративних чуттєвих реакцій, по-різному резонують у вербальному полі двох груп респондентів. Наприклад, еталонною домінантою чорного кольору мешканці Заходу визначили лексему *земля* (38/7), а мешканці Сходу – *вугілля* (5/37); кількісна перевага реакцій респондентів західного регіону спостережена і в аспекті визначення еталонів білого кольору – *сніг* (58/18); сірого кольору – *вовк* (32/3); червоного кольору – *калина* (31/6); синього кольору – *волошки* (34/2), тоді як жителі східного регіону визначили домінантним еталоном червоного кольору *помідор* (6/24), жовтого *соняшник* (29/64) та ін. Вважаємо, що на формування в свідомості респондентів невідповідностей у сприйнятті стимулів вплинули ряд факторів: природно-географічні, кліматичні умови; флора та фауна краю; ландшафт території, на якій проживають опитувані; статус регіону (сільськогосподарський/індустріальний); характер господарської діяльності; екологічна ситуація областей, а також соціальні пріоритети, спосіб життя, культурні традиції, вірування інформантів тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. За результати

спрямованого асоціативного експерименту встановлено: респондентами обох груп актуалізовані передбачені мовною системою об'єктивації, які визначають еталони колоративного модусу візуального сприйняття, що у свідомості сучасних носіїв української лінгвокультури найчастіше есплікуються відомими фактами й об'єктами реальної дійсності, які закріплюються стереотипними вербальними асоціаціями. Фіксуючи мислення, світовідчуття та досвід української спільноти,

останні, як носії узагальненої інформації, набувають здатності виступати знаками культури, забезпечуючи системне упорядкування світу в свідомості представників українського етносу. Вивчення вербальних об'єктивацій чуттєвого сприйняття є перспективним напрямком подальших досліджень, оскільки є результативним у контексті встановлення реального співвідношення знаків культури у свідомості представників певного соціуму.

Список використаних джерел

1. Андрієвська В. В. Проблеми психосемантичного вивчення української ментальності. Тези доповіді та матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості»]. Київ-Луцьк, 1994. С. 20-23.
2. Крига Т. «Словник асоціативних норм української мови» Н. П. Бутенко як новий лінгвістичний спосіб репрезентації української мови і відображення мовної картини світу українців. Київ-Ніжин : НДПУ, 2001. С. 181-187.
3. Мізін К. І. Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології (на матеріалі компаративної фразеології). Мовознавство. 2008. № 1, 67–79.
4. Прохоров Ю. Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев [Текст]. Москва : КомКнига, 2006. 224 с.
5. Семашко Т. Ф. Мовні стереотипи із сенсорним компонентом в українській лінгвокультурі [Текст]. Київ : Арт Економі, 2016. 480 с.
6. Kiklewicz A. Kontsert Betonova Violonchel' ... Pravda i leksychnye pryznachennya. Starzyn's'ka-Kościszko E. (red.), Oblychchya pravdy v filosofiyi, kul'turi, movi. Ol'shtyn, С. 125-148.

References

1. Andriiivska, V. V. (1994). Problemy psykhosemantychnoho vyvchennia ukrainskoi mentalnosti [Problems of psychosemantic study of

the Ukrainian mentality]. Kyiv-Lutsk. 20–23.

2. Kryha, T. (2001). «Slovyk asotsiatyvnykh norm ukrainskoi movy» N. P. Butenko yak novyi lnhvistychnyi sposib reprezentatsii ukrainskoi movy i vidobrazhennia movnoi kartyny svitu ukraintsiv ["Dictionary of associative norms of the Ukrainian language" NP Butenko as a new linguistic way of representation of the Ukrainian language and reflection of the linguistic picture of the world of Ukrainians]. Kyiv-Nizhyn : NDPY. 181-187.

3. Mizin K. I. (2008) Psykholinhvistychnyi eksperyment chy sotsiolinhvistychnyi monitorynh? Epistemologichni poshuky aksiologichnoi frazeolohii (na materialii komparatyvnoi frazeolohii) [Psycholinguistic experiment or sociolinguistic monitoring? Epistemological research of axiological phraseology (on the material of comparative phraseology)]. Movoznavstvo. 1, 67-79.

4. Prokhorov, Yu. Ye. (2006). Natsional'nyye sotsiokul'turnyye stereotypy rechevogo obshcheniya i ikh rol' v obuchenii russkomu yazyku inostrantsev [National sociocultural stereotypes of speech communication and their role in teaching Russian to foreigners]. Moscow : KomKniga. 224.

5. Semashko, T. F. (2016). Movni stereotypy iz sensorynym komponentom v ukrainskii lnhvokulturi [Linguistic stereotypes with a sensory component in Ukrainian linguistic culture]. Kyiv : Art Ekonomii. 480.

6. Kiklewicz, A. Kontsert Betonova Violonchel' ... Pravda i leksychnye pryznachennya. Starzyn's'ka-Kościszko, E. (red.), Oblychchya pravdy v filosofiyi, kul'turi, movi. Ol'shtyn. 125-148.

ASSOCIATIVE-VERBAL QUALIFICATION OF ETHNOSTEREOTYPES OF VISUAL MODE OF PERCEPTION

T. F. Semashko

Abstract. Given the peculiarity of modern linguistics, which is based on anthropocentric aspects of the study of linguistic phenomena, this scientific issue is relevant because it allows a new look at the subject of linguistic research, where the priority is to find patterns of obtaining, processing and storing knowledge. experience, and the study of language forms in which the objectification of this knowledge. Thus, the time has come to move from descriptive research to the explanation of the established facts, taking into account the specifics of the processes of categorization of the world in the individual consciousness and their

reflection through the prism of the system of norms and evaluations developed in society.

In the modern paradigm of scientific knowledge, where the cognitive approach to the study of linguistic facts is one of the most promising, the center of research is the linguistic personality – the subject of knowledge, that possesses features of conceptualization and categorization of knowledge in the general process of knowledge. « To inspect»in the depths of the linguistic consciousness of a person by studying the individual characteristics of each native speaker, with further generalization of the information obtained, allow experimental methods of research, where one of the perspective ones is the method of associative experiment. By conducting an associative experiment it is possible to trace the reconstruction of the semantic connections of words that objectively exist in the psyche of the bearer of the Ukrainian language, which opens the «associative profile» specific to Ukrainian linguistic culture of the images of consciousness that integrate the experience which is characteristic to the Ukrainian ethnos, dominant values and orientations, in particular, ethno-cultural perceptual stereotypes – the repository of knowledge, which summarizes the sensual experience characteristic to the Ukrainian ethnos.

The author's scientific research is focused on the study of the mechanisms of stereotypical reactions of speakers to words-images based on the postulate that any nationally marked language unit is a stereotype of the mental-linguistic complex of a certain ethnoculture, which is realized in the process of thinking and communicating local association to the standard situation for this culture. The analysis and systematization of the data obtained as a result of the experiment were carried out by grouping language units by their characteristics and semantic content, which allowed to model associative series of stimulus words that define the standards of verbalizers of coloratural mode of visual perception.

The results of the experiment show that the creation and functioning of ethnospecific language units takes place according to clear mechanisms developed in the process of ethnogenesis and embodied in stereotypical images as a kind of mental fragments of the conceptual picture of the world. about the real world in view of ethnopsychological and ethnocultural competences of speakers. The structure of the background knowledge of sensory stereotypes, which exists at the mental-cognitive level, gives grounds to consider the last ones as the important component of the linguistic-cultural space, which serves as the translator of the mental code of Ukrainians.

Keywords: sensory perception, perceptual stereotypes, identity, linguocultural space, mental code, research methods, associative experiment.

УДК 371.334 (076)(100)
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.045>

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДИСКУРСУ: НОВІ ПІДХОДИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

О. О. ЖИХАРЄВА, доктор філологічних наук, доцент,
 Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: eaap@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1054-3725>

Анотація. У статті проаналізовано основні підходи до аналізу мультимодального дискурсу. **Актуальність** дослідження зумовлена значенням візуальної комунікації в сучасному інформаційному суспільстві з огляду на світомоделювальні властивості мультимодального дискурсу у створенні ідентичностей, цінностей, означення реальності поза межами дискурсу. **Мета статті** – інтерпретувати найбільш перспективні моделі аналізу візуальної семіотики з огляду на потребу в інтегративній методиці дослідження аналізу мультимодального повідомлення. **Результати** дослідження експлікують метод візуальної граматики, розроблений у форматі соціосеміотичної теорії критичного дискурс-аналізу, концепції рівнів сигніфікації і міфологізації Р. Барта і теорії метафункцій М. Халлідея. Аналіз візуальної семіотики інтегрує три дослідницькі аспекти: репрезентаційний (рівень ідей і концептів), що маніфестований динамічним наративним і статичним концептуальним значеннями; інтерактивний (рівень відношень між персонажами візуального повідомлення, його адресантом і адресатом), що базується на візуальних кодах вираження контакту, дистанції, ставлення і модальності; композиційний, що фокусується на принципах інформаційної цінності, салієнтності та фрейму, спираючись на зорові зони, розмір, тональність, кольорову контрастність, перспективу зображень, спосіб сполучення або роз'єднання візуальних елементів.

Ключові слова: мультимодальний дискурс, візуальна семіотика, метод візуальної граматики, репрезентаційне, інтерактивне, композиційне значення.

Вступ. Вивчення мультимодального тексту в семіотичному аспекті є одним із пріоритетних напрямів сучасних лінгвістичних студій – насамперед, європейських і американських. Фокусування лінгвістів на мультимодальному дискурсивному семіозисі і методах його аналізу зумовлено зростаючою роллю візуальної комунікації в сучасному інституційному дискурсі з огляду на світомоделювальні властивості мультимодального макрознаку у створенні ідентичностей, цінностей, ідей, означення реальності поза межами дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними витоками мультимодального аналізу вважається соціосеміотичний підхід [2; 3; 7; 8; 9], відповідно до якого лінгвальні і візуальні семіотичні ресурси вивчаються в аспекті конструювання, завдяки своєму семіотичному коду, одного з «можливих світів», у поєднанні з теорією метафункцій М. Халлідея [5] і концепцією другого і третього рівнів конотації і сигніфікації, впровадженій Р. Бартом [1]. Найбільш вдалим синтезом зазначених підходів в перспективі аналізу мультимодального дискурсу є, на наш погляд, візуальний граматичний аналіз, запропонований Г. Крессом і В. Т. Левеном [8].

У межах першого з зазначених підходів дискурс усвідомлюється «як когнітивно-

семіотична цілісність із властивостями моделювання світу» [7, с. 26] і сам стає одним з семіотичних концептів завдяки своїй функції у конструюванні і підтримці соціальних цінностей [6, с. 71]. Отже, соціосеміотичний підхід становить свого роду дослідницьку парадигму для інших векторів мультимодального аналізу, оскільки його кінцевою метою є виявлення імпліцитних значень другого і третього рівнів сигніфікації і міфологізації (за Р. Бартом [1]) у різних інституційних сферах – ідеологічній, політичній, правовій, рекламній, медичній (зважаючи на сучасні реалії) тощо. У такому ракурсі соціосеміотичний ракурс дослідження безпосередньо корелює із концепцією рівнів сигніфікації і конотації, що впроваджується Р. Бартом [1] стосовно, насамперед, рекламного дискурсу, але не менш ефективно «працює» під час аналізу будь-яких інших дискурсів з мультимодальним компонентом. Відповідно до теорії Р. Барта, мультимодальний текст інтегрує три типи модусів: вербальний, який виконує функцію «якоря» або опори, що ідентифікує або інтерпретує візуальну складову; кодоване іконічне символічне повідомлення, що, окрім денотативного, залучає конотативний рівень інтерпретації; іконічне перцептивне повідомлення без коду (наприклад, фотографія), що сприймається лише на денотативному рівні.

© О. О. Жихарева

Іншим аспектом проблеми мультимодального семіозису стає необхідність відповіді на питання про те, яким чином звичайні речі, люди, тексти, проекти, політичні партії набувають вторинного сигніфікативного значення, тобто як, наприклад, назва партії починає асоціюватися в масовій свідомості з порядком і стабільністю або, навпаки, з новаціями; або як товар стає уособленням затишку, кохання або вишуканого стилю життя. Для відповіді на це питання в сучасній мультимодальній семіотичі широко застосовується метод візуальної граматики, започаткований Крессом і Ван Левеном [8] на теоретико-методологічному підґрунті теорії метафункцій М. Халлідея [5], що описує мову як семіотичну систему, яка використовує різні семіотичні ресурси для створення значення завдяки конфігурації трьох структурних функцій: ідеаційної як функції вираження змісту, концептів; міжособистісної, що виражає роль відносин та ідентичностей у соціальній взаємодії між людьми; текстової, що об'єднує уявлення (дотичні до ідеаційної функції) і інтеракцію (пов'язану з міжособистісною функцією) в єдиний текст або комунікативну подію. Джейвітт та Ояма [4, с. 140].

Втім, узагальнення підходів до семіотичного вивчення мультимодального дискурсу залишається актуальною проблемою сучасних лінгвістичних і міждисциплінарних студій, що зумовлює **мету цієї статті** – інтерпретацію найбільш перспективних моделей аналізу з огляду на необхідність виопрацювання інтегративної методики дослідження мультимодального повідомлення незалежно від його дискурсивного жанру. **Методи дослідження** включають аналіз, систематизацію, інтроспекцію, класифікацію.

Результати. Відповідно до концепції Р. Барта [1], на рівні конотації план значення (signified) певного знаку використовується як план форми (signifier). Наприклад, нова модель I-Phone позиціонуватиметься відповідним рекламним дискурсом вже не як телефон, а як втілене задоволення від життя, або навіть як символ певної внутрішньо-групової ідентичності, належності до групи «обраних». В останньому випадку розробниками реклами залучатиметься архетипний компонент, асоційований з казково-міфологічним поняттям «чарівного помічника», завдяки володінню яким його володар сам набуває певних надприродних якостей.

Сукупність таких знаків-конотатів або міфологем (ідіологем) формують третій рівень конотації або міфологізації, що відображає основні культурно-змінні поняття, пов'язані з певним світоглядом [6]. При цьому такий рівень як сукупність стійких асоціацій-конотацій, що

формує фрагмент картини світу цільового клієнта, виборця, глядача тощо, не обмежується рекламним дискурсом. Міфологеми-ідеологеми є незмінним асоціативним «шлейфом» публічних діячів, певних політичних сил, окремих політиків, видатних людей тощо. Міфологемами можуть стати поняття національної ідентичності, рідної мови, інші соціальні феномени масової свідомості. У такій міфологізації-маніпулюванні візуальний модус мультимодального тексту виконує вирішальну функцію, оскільки графічні символи, архетипні форми, кольори тощо апелюють до підсвідомого або є ізоморфними структурам свідомості і психіки» [2, с. 27].

Застосовуючи теорію метафункцій у ракурсі аналізу мультимодального тексту, Кресс і Ван Левен [8] виопрацювали алгоритм поетапного дослідження візуальної семіотики, що отримав назву візуального граматичного аналізу. Розглянемо основні дослідницькі фокуси, запропоновані Кресом і Левеном – з огляду на виділення тих проблемних аспектів, які важко охопити методом візуального граматичного аналізу і які, відповідно, потребують більш широкого дослідницько-інтерпретаційного формату. Граматика візуального дизайну або візуальної семіотики включає аналіз трьох основних вимірів – репрезентаційного, інтерактивного і композиційного, що корелюють з відповідними типами значень.

Ідеаційну метафункцію М. Халлідея науковці пов'язують із репрезентаційним значенням візуального повідомлення, що вивчається в двох аспектах: наративному і концептуальному. Наративні моделі є динамічними та функціонують для представлення того, як «розгортаються дії та події, процеси змін» у просторі візуального повідомлення, тоді як концептуальні моделі є статичними та «представляють учасників з точки зору їх класу, структури чи значення» [8, с. 59]. В репрезентаційній площині виділяються дві групи учасників: з одного боку, дійові особи, місця та речі, які представлені в образах та візуальних текстах, іншого боку – ті, хто «відповідає» за вироблення зображень та текстів, тобто адресанти повідомлень, а також їхні адресати: читачі і глядачі.

У наративних структурах учасники зображення пов'язані вектором, тобто лінією, утвореною елементами зображення. Такі вектори конструються за допомогою тіл, кінцівки, погляду тощо, коли учасники представляються як такі, що виконують певні дії по відношенню один до одного [8]. Учасник, який створює вектор, називається «Актор», а учасник, на якого вектор спрямований, отримав назву «Мета». Серед наративних процесів

одним з найпоширеніших є «реакційний» тип, коли вектор утворюється поглядом і створює реакцію, а не дію. При цьому реакція може бути транзакційною, за умовою присутності як Реактора, так і Феномену (об'єкту або персонажу, на якого спрямований погляд), або нетранзакційною – коли погляд спрямований на щось поза межами фрейму зображення [8, с. 67-68].

Іншим напрямом є аналіз, побудований на виявленні концептуальних структур репрезентаційного значення, які, у свою чергу, поділяються на: класифікаційні (що відносять учасників один до одного за критерієм підпорядкований-головний), аналітичні (що з'єднують учасників з точки зору частина-ціле або гіпонім-гіперонім) та символічні (із візуальним вираженням основного значення, асоційованого з учасником).

Проблемним аспектом аналізу як наративних, так і концептуальних структур, що утворюють репрезентаційне значення, є, на нашу думку, складність застосування такого методу для інтерпретації візуальної частини, де відсутні персонажі або їхні антропоморфні маніфестації, тобто у випадку, коли візуальне повідомлення кодується більш абстрактною символічною графікою і іконографією.

Інтерактивне значення, що корелює з міжособистісною функцією Халлідея, базується на таких основних елементах, як: 1) контакт (пов'язаний з напрямком погляду представлених учасників, який може бути як спрямованим, так і не спрямованим на адресата візуального повідомлення, а також з мімікою та жестами [8, с. 116-118]; 2) дистанція (яку доречно аналізувати зважаючи на здобутки проксемічної семіотики: чим коротша відстань між учасником та глядачем, тим більш близькими сприймаються стосунки поміж ними); 3) ставлення (наприклад, різні кути зображення можуть іконічно відтворювати різні відношення: горизонтальний прямий кут вказувати на причетність, косий – демонструвати віддалення, відрив; вертикальний високий кут відтворює відношення сили і потужності, низький – підкорення, на рівні очей – рівність, симетрію відносин; 4) модальність, кодована насиченістю та диференціацією кольорів, їхньою гармонією або дискримінацією, типом освітлення, яскравістю, глибиною, контекстуалізацією, пов'язаною з детальним тлом або його відсутністю тощо.

Композиційне значення, що співвідноситься з текстовою функцією Халлідея, спирається на принципи інформаційної цінності, салієнтності та фрейму [8, с. 179-185]. Інформаційна цінність спирається на три зорові зони: ліва та права; верх і низ; центр і периферія (поле). Ліва частина асоціюється з відомою інформацією, права – з новою, заради якої, власне, і здійснено візуальне повідомлення. У зв'язку з

цим, запрошується порівняння з лінгвістичною темою і ремою в актуальному членуванні речення. Візуальна інформація, представлена у верхній частині, є більш абстрактною, асоційованою з ідеєю. Зображення у нижній частині ілюструє більш конкретну інформацію. Центральне зображення зосереджується на ключовій інформації, тоді як периферія – на другорядній, підпорядкованій центру [8, с. 194-200]. Салієнтність маркується розміром зображень, їхньою тональною та кольоровою контрастністю, перспективою тощо [8, с. 201-203]. Фрейм усвідомлюється як спосіб з'єднання або роз'єднання візуальних елементів лініями, фігурами або порожніми місцями.

Втім, візуально-семіотичний метод залишає відкритим питання кореляції семіотики візуального і вербального модусів, що потребує розширення візуального граматичного аналізу за рахунок залучення дослідницьких методів лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, лінгвостилістики тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ключовим дослідницьким підходом до аналізу сучасного мультимедіального дискурсу визначено метод візуальної прагматики, розроблений Г. Крессом і Ван Левеном у форматі соціосеміотичної теорії критичного дискурс-аналізу, концепції рівнів сигніфікації і міфологізації інституційних феноменів Р. Барта і теорії метафункцій М. Халлідея. Граматичний аналіз візуальної семіотики інтегрує три дослідницькі аспекти: репрезентаційний (рівень ідей і концептів), що маніфестований динамічним наративним і статичним концептуальним значеннями; інтерактивний (рівень відношень між персонажами візуального повідомлення, його адресантом і адресатом, що базуються на візуальних кодах вираження контакту, дистанції, ставлення і модальності); композиційний, що фокусується на принципах інформаційної цінності, салієнтності та фрейму, спираючись на зорові зони, розмір, тональність, кольорову контрастність, перспективу зображень, спосіб сполучення або роз'єднання візуальних елементів лініями, фігурами або порожніми місцями.

У перспективі подальших досліджень на особливу увагу заслуговує розробка методик, які б враховували кореляцію й ізоморфізм прагматики вербальної і візуальної частини – адже візуальна складова може асоціюватися як з умовами успішності мовленнєвих актів, представлених вербальним якорем, так і порушувати максими кооперації, породжуючи дискурсивні імплікатури, які мають або заповнюватися, або елімінуватися вербальним модусом.

References

1. Barthes, R. (1973). *Mythologies*. London: Paladin.
2. Beasley, R. & Danesi, M. (2002). *Persuasive Signs: The Semiotics of Advertising*. Berlin: Mouton de Gruyter.
3. Chandler, D. (2007). *Semiotics: The Basics*. 2nd ed. Oxford: Routledge.
4. Jewitt, C. and Oyama, R. (2001). "Visual meaning: A social semiotic approach," In T. Van Leeuwen and C. Jewitt (Eds.). *Handbook of Visual Analysis*. London: Sage, 2001, pp. 134-156.
5. Halliday, M. A. (1994). *An introduction to functional grammar*. 2 ed. London: Edward Arnold.
6. Kravchenko, N., Zhykharieva, O. (2020). Sign-like Pragmatic Devices: pro et contra. *Kalby studijos / Studies about Languages*. No. 36, pp. 70-84.
7. Kravchenko, N., Pasternak, T. (2020). Institutional eco-pragmatics vs. anthropo-pragmatics: problems, challenges, research perspectives. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. Vol. XII (2), pp. 24-39.
8. Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design*, New York: Routledge.
9. O'Halloran, K. (2004). *Multimodal discourse analysis: Systemic functional perspectives*, London: Continuum, 2004.

LINGUOSEMIOTIC ANALYSIS OF MULTIMODAL DISCOURSE: NEW APPROACHES AND RESEARCH PERSPECTIVES

O. O. Zhykharieva

Abstract. *The article focuses on the main approaches to the analysis of multimodal discourse. The **relevance** of the study is due to the importance of visual communication in the modern information society given the world-modeling properties of multimodal discourse in the creation of identities, values, in signification and constructing the reality outside the discourse. The **purpose** of the article is to interpret the most promising models of analysis of visual semiotics in view of the need for the integrative methodology of its research. Research **methods** employed by the paper include analysis, systematization, introspection, classification. The **results** of the study explicate the method of visual grammar, developed within the framework of sociosemiotic theory of critical discourse analysis, the concept of levels of signification and mythologizing in institutional discourse, as well as the theory of metafunctions by M. Halliday. The analysis of visual semiotics integrates three research aspects: representational (level of ideas and concepts), which is manifested by dynamic narrative and static conceptual meanings; interactive (the level of relations between the characters of the visual message, its addressee and the addresser), based on the visual codes of expression of contact, distance, attitude and modality; compositional, which focuses on the principles of information value, salience and frame and relies on visual areas, size, tone, color contrast, perspective of images, the way of combining or separating the visual elements. In the **perspective** of further research, special attention should be paid to the development of methods that would take into account the correlation and isomorphism of pragmatics of the verbal and visual modes - considering that the visual component may flout the cooperative maxims and trigger the discursive implicatures that must either be filled in or eliminated by verbal mode. Visual code can also be associated with the felicity conditions of the speech acts presented by the verbal anchor.*

Keywords: *multimodal discourse, visual semiotics, method of visual grammar, representational, interactive, compositional meaning.*

CORONAVIRUS NEOLOGISMS IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

M. G. GOLTSOVA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: mariam88@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2385-436X>

L. V. CHYBIS, M.A., lecturer,
Ukrainian Association of Western Australia (Perth, Western Australia)

E-mail: larisa201081@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2969-239X>

Abstract. *The article deals with the coronavirus neologisms in the English and Ukrainian languages which are now becoming widespread. English as a global language reflects the profound effect the outbreak of COVID-19 has had on the lives of people worldwide. Any living language, being a dynamic entity, adapts to changes occurring in the life and culture of its speakers. The coronavirus pandemic has caused the linguistic change and adoption of new phrases as a part of the emergency response to the disaster, such as coronacoma, morona, zoomping, covidient, Blursday etc., across the globe. Some of the words related to the coronavirus outbreak are not strictly neologisms, including the word “neologisms” itself, which dates back to the 19th century. The consequences of the coronavirus outbreak have attracted the attention of numerous scholars throughout the world who have dedicated their research work to the effects of Covid-19 on the language which they highlight from different perspectives. The paper employs a number of general scientific methods, such as the descriptive method, the method of analysis and synthesis, the method of linguistic observation, the method of systematic observation as well as the combination of inductive and deductive methods. The method of contrastive analysis is applied to reveal the unique and similar features of the English and Ukrainian languages. The data were collected from articles, corpora, social media, and different websites. The drivers inducing changes in the vocabulary of a language are identified as a means of helping people to survive the disastrous times. The unprecedented rate of high ubiquitous and instantaneous communication via the internet and mobile communication devices at a time of the pandemic has facilitated the exponential growth of neologisms associated with COVID-19. The English and Ukrainian neologisms are coined in different ways preserving their unique means of word formation. Several functions encouraging the appearance and development of coronavirus coinages are analysed in the article.*

Keywords: *neologisms, coronavirus, linguistic change, means of word formation, abbreviations, acronyms, shortening, word coinage.*

Introduction. The coronavirus infection has deeply affected all countries around the world. The Covid-19 pandemic highlights and contributes to the linguistic change and adoption of new phrases across the globe. As we can see, the recent Covid-19 outbreak was followed by a wave of neologisms that are now widely used in our everyday lives.

Tony Thorne, a Language Consultant in the Modern Language Centre at King's, says: “Coronaspeak, the new language of the pandemic, can help the public make sense of the unfolding crisis, but it may also increase the levels of stress and confusion if people can't keep up” [9].

The outbreak of COVID-19 led to a whole new specialisation that makes language services a part of the emergency response to disasters. Scientists from all over the world underline the need for linguists to participate in fighting against COVID-19 to prevent and control miscommunication during public emergencies.

In the US and UK the public is taking ownership of the developing ‘national conversation’ and coming up with its own set of colourful and creative expressions to fill the gaps in the official narrative [9].

We can see the appearance of new creative words and occasional lexical units, such as **the pandy** (the global pandemic); **zoomed out** (exhausted after spending too much time in videoconferences); **quarantees** (promises by governments and companies to people to tide over quarantough times); **coronials/coronababies/короніали/ковідіалу** (babies born 9 months after COVID-19), **be quarantined/to quarantine/карантинитись** (to be in quarantine); **covidiots/ковізісти** (people who ignore quarantine and doctor's advice); **doomscrolling/думскролінг** (the tendency to continue to surf or scroll through bad news, even though that news is saddening, disheartening, or depressing); **zoombombing/зумбомбінг** (an unwanted, disruptive intrusion,

generally by Internet trolls into a zoom meeting); and **карантиносесія** (examination taken online during quarantine). In the paper we are going to explore these corona-related neologisms which reflect people's own experiences of life under lockdown in the English and Ukrainian languages.

Recent research and publications. The consequences of the coronavirus outbreak have attracted the attention of scholars from different scientific fields. Coronavirus neologisms have recently become the object of numerous linguistic investigations. Scholars from China (Muhammad Asif, Deng Zhiyong) and Pakistan (Anila Iram, Maria Nisar) in their research *Linguistic Analysis of Neologism related to Coronavirus (COVID-19)* explore the creation of new words during the outbreak of COVID-19. The theoretical framework of their study is based on three components of neologisms, namely word formation, borrowing, and lexical deviation [2]. Robert Lew and Iztok Kosem discover covid-related neologisms for lexicography. Maryah Khalfan, Huma Batool, Wasima Shehzad explore neologisms related to Covid-19 through the lens of the language-mind relationship, in terms of linguistic relativity [7]. Ukrainian linguists in their research *Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms* explore neologisms that have entered everyday English discourse during the coronavirus pandemic and formed so-called Coronaspeak [1].

The purpose of this research is to analyse the coronavirus neologisms in the Ukrainian and English languages which are now becoming widespread because of COVID-19.

To reach the objective of the research and to accomplish its tasks, a number of general scientific **methods** are used. They include the descriptive method, the method of analysis and synthesis, the method of linguistic observation, the method of systematic observation as well as the combination of inductive and deductive methods. The method of contrastive analysis is applied to reveal the unique and similar features of the English and Ukrainian languages.

The COVID-19 pandemic is a global concern which has impacted humanity in many ways, and the interest in the language used in reporting, describing, discussing, metaphorising, and referring to it has motivated the development of language corpora on the pandemic. Two major corpora that are publicly accessible are the Coronavirus Corpus (Mark Davis, 2020) [5] and the Covid-19 corpus (Sketch Engine) [6].

The **data** were collected from articles, corpora, social media, and different websites and retrieved from January 2020 to November 2020.

Results. Every living language is a dynamic entity. To survive – it needs to adapt to changes occurring in the life and culture of its

speakers. Whereas phonological and grammatical structures are relatively stable, vocabulary undergoes alterations easily: new words are constantly introduced, new meanings are invented and some words or their meanings become obsolete and are no longer used. Languages have various triggers encouraging modifications in vocabulary. Pandemics, wars and other events drastically changing people's lives are among the drivers of such changes.

In our article we deal with the neologisms in the English and Ukrainian languages concerning the Coronavirus pandemic. Let us give a definition to the term 'neologism'. Many credible dictionaries, like Collins and Cambridge Dictionaries, define neologism as a new word or expression, or a new meaning for an existing word [10]. The word **neologism** was a new coinage at the beginning of the 19th century, when it was first borrowed from the French **néologisme**; though the word itself is of Greek origin: **neos** (meaning **new**) and **logos** (meaning **word**).

English as a global language reflects the profound effect the outbreak of COVID-19 has had on the lives of people worldwide. The pandemic has introduced a vast spectrum of vocabulary into the life of both native and non-native English speakers. Many Ukrainian neologisms concerning the pandemic have been borrowed from the English language, like: **короналіи/coronials**, **ковідіворс/covidivorce** **карантинні челенджи/quarantine challenges** **and інфомедія/infodemic**. At the same time the Ukrainian language has preserved its unique ways of forming words: 1) by means of suffixes (the adjectives **короновий**, **коронавірусний/некоронавірусний** and the adverb **коронавірусно**); 2) by blending two stems forming compounds (the adjective **карантинозалежний** and the nouns **коронапошесть**, **коронапереворот**); 3) by conversion, for example, some verbs formed from nouns: **карантинитись** and **не сковідитись**.

The executive editor of Oxford English Dictionary, Bernadette Parton, stated that it was a rare experience for lexicographers to observe an exponential rise in usage of a single word in a very short period, and for that word to come overwhelmingly to dominate the global discourse. With regard to the unprecedented situation in the world the Dictionary released a special edition out of their regular publications. It was devoted to the changes in the English language vocabulary related to the Coronavirus outbreak, and allocated the following: 19 re-purposed or more prevalent words. Some of them, such as **self-isolation**, date back to the 19th century. The term was used to refer to self-imposed isolation to keep safe from epidemics. Others, like **shelter-in-place** was first used in 1976 and meant a safe place during a

nuclear attack. Nowadays, it is mostly used in the United States and is synonymous to the word **lockdown**; whereas, **confinement**, a Victorian-era term, is the Franco-European equivalent of the notion **lockdown**. COVID-19 is a neologism and it is also an abbreviation of coronavirus disease, 2019.

From a linguistic point of view there are several ways by which new words are coined: 1) abbreviations and acronyms (**COVID-19** being one of them – **CO** from corona, **VI** from virus and **D** from disease); 2) shortenings (**iso** for isolation, **sanny** for sanitiser, **pandy** for pandemic, **quaz** meaning to quarantine or **рона/рона** for coronavirus); 3) compounds (**coronapanic/коронапаніка**, **coronacrisis/коронакриза**, **corona moaner** for the whingers, **doomscrolling/думскролінг** for 'excessive amount of screen time devoted to reading or watching bad news', **coronacuts** for 'a haircut done in quarantine', **coronacoma/коронакома** meaning 'a never ending period of time in lockdown', **zoombombing/зумбомбінг** meaning 'the intrusion into a video conference'; 4) borrowings from other languages (linguists say German **hamsterkauf** for 'panic buying' may soon become an English word).

For example, in the 18th century Parisians called the flu that hit Europe **la grippe** describing its gripping effect on people's throats and chests. Later the word was picked up by the British when the disease headed on to Great Britain and nowadays can be found in many European languages, for example, Ukrainian – **грип**. Old and new abbreviations have become a part of our modern reality: **WFH**, which stands for 'working from home'; **PPE** – 'personal protective equipment'; **ARDS** – 'acute respiratory distress syndrome'; **ARI** – 'acute respiratory infection'; **PUI** – 'patient under investigation'; **CFR** – 'case fatality rate'; **BCV** – 'before coronavirus', **ACV** – 'after coronavirus', etc. The acronym **WFH** appeared in 1995 though back then the term was less familiar, whereas the coinage of **PPE** ('personal protective equipment') dates back to 1934. Some new coinages may combine in more than one way: **isodesk** 'a workplace used in confinement', **isobaking** 'home-baking in confinement', or **isobar** 'a stocked home bar'.

Several reasons encouraging the appearance and development of **Covid-slang** or **Coronalanguage** can be identified. First of all, it is the practical function, which lies in informing the population and describing the course of events, measures taken and possible perspectives. This

'language' is often used in a creative humorous key to provide relief for the stressed society and to bring some humour and humility to cope with COVID-19 and quarantines. As Kate Burridge, a professor of linguistics, and Howard Manns, a linguistics lecturer at Monash University, state: "We're leximaniacs at heart and, while the behaviour can occasionally seem dark, we can learn a thing or two by reflecting on those playful coinages that get us through "dicky" times" [4]. In the past, hard times stimulated the creation of playful rhymes. In the 1930s the Great Depression gave rise to ironic reduplications rhyming with geographical names: "ain't no work in Bourke, everything's wrong at Wollongong, things are crook at Tallarook" [4]. Some of the neologisms concerning **the Rona** have a distinct Australian flavour about them, for example: **to magpie** meaning 'to grab desirable items in the supermarket'. The critical function deals with negative attribution of other people's behaviour, such as the following neologisms: **covidiot/ковідіот/ковігіст/ковід-дисидент** (a blend denoting someone who ignores public health advice and behaves selfishly under the circumstances), **morona** (a person acting foolishly during the pandemic) and some Ukrainian coinages: **корона-бандит** and **коронаабсурд**. Finally, the Covid-slang has a socially binding value since it helps to "communicate how serious the situation is, and can foster a spirit of solidarity" as Professor of Lancaster University Elena Semino says [3].

Conclusion. Now it has been a year when the novel virus was first detected in the City of Wuhan in China. The pandemic changed the lives of billions of people throughout the world and a new way of speaking, Covid-slang or Coronalanguage appeared. It has brought an array of new words that we use in daily conversations. Day-to-day speech of ordinary people has become interlaced with highly technical medical terms, which were previously used by a limited group of people, such as scientists and medical professionals. Consequently, nowadays everyone shows a great deal of expertise in the field of medicine irrespective of profession or background, differentiating between the concepts of epidemic and pandemic, quarantine and isolation, respirators and ventilators. The new vocabulary helps people stay safe and informed as well as it offers some relief from the stress during the pandemic.

References

1. Alyeksyeyeva, I. O., Chaiuk, T. A., Galitska, E. A. (2020). Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms. *International Journal of English Linguistics*; Vol. 10, No. 6. p. 202-212.

2. Asif, Muhammad; Zhiyong, Deng; Iram, Anila; Nisar, Maria. *Linguistic Analysis of Neologism Related to Coronavirus (COVID-19)*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3608585> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3608585>

3. Beyond the battle, far from the frontline: a call

for alternative ways of talking about Covid-19. Retrieved from: <https://www.lancaster.ac.uk/linguistics/news/beyond-the-battle-far-from-the-frontline-a-call-for-alternative-ways-of-talking-about-covid-19>

4. Burrage, K., Manns, H. The Conversation. Retrieved from: <https://theconversation.com/iso-boomer-remover-and-quarantini-how-coronavirus-is-changing-our-language-136729>

5. Coronavirus Corpus: <https://www.english-corpora.org/corona/>

6. COVID-19 Open Research Dataset (CORD-19). 2020. Version 2020-05-02. Retrieved from <https://pages.semanticscholar.org/coronavirus-research>.

7. Khalfan Maryah, Batool Huma, Shehzad Wasima (2020). Covid-19 Neologisms and their

Social Use: An Analysis from the Perspective of Linguistic Relativism. Linguistics and Literature Review (LLR). Volume 6, Issue 2.

8. Kim, H. T., Woods, P., Azman, H., Abdullah, I. H., Hashim, R. S., Rahim, Kosem, I. (2020). COVID-19 Insights and Linguistic Methods. 3L: The Southeast Asian Journal of English Language Studies, 26(2), p. 1-23.

9. King's College of London. (2020). CORONASPEAK – the language of Covid-19 goes viral. Retrieved from <https://www.kcl.ac.uk/news/coronaspeak-the-language-of-covid-19-goes-viral>

10. Neologism. Cambridge English Dictionary. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/neologism>

КОРОНАВІРУСНІ НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ М. Г. Гольцова, Л. В. Чибіс

Анотація. У статті розглядаються неологізми англійської та української мов, що пов'язані з темою захворювання на Covid-19. Майже будь-яка важлива подія у світі породжує нові слова та вислови. Коронавірусна пандемія також спричинила появу багатьох слів цієї тематики як в українській, так і англійській мовах, наприклад: *coronacrisis/коронокриза, zooming/зумпінг, covidient/ковідієнт, coronacrisis/коронокриза, doomscrolling/думскролінг, coronials/короніали*. У науковій праці проаналізовано стан вивчення цієї проблематики в українській та англійській мовознавчих спільнотах. Загальнонаукові методи (опис, індукція, дедукція, інтроспекція) були використані для відбору й аналізу мовного матеріалу та викладу положень дослідження. Метод контрастивного аналізу було використано, щоб виявити спільне та відмінне у способах творення неологізмів української та англійської мов. Матеріалом дослідження слугують неологізми коронавірусної тематики, що добиралися зі статей, корпусів лексики, соціальних мереж. Українські та англійські неологізми утворюються різними способами, зберігаючи свої унікальні способи словотворення.

Ключові слова: неологізм, пандемія, коронавірус, лінгвістична зміна, засоби словотворення, аббревіація, акронім, контрастивний аналіз.

THE POLISH LANGUAGE IN THE PETTY NOBILITY VILLAGE OF SLOBIDKA RAKHNIVSKA IN UKRAINIAN PODOLIA

O. V. ZAKHUTSKA, PhD: Doctor of Arts in Linguistics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oksana.zov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9766-0683>

Abstract. *The article presents the phonetic and inflectional features of the Polish language spoken in the petty nobility village of Slobidka Rakhnivska in Podolia in comparison with other Polish dialects in Ukraine. Vast material for analysis comes from field research conducted in the village by Marta Gugala and Aleksandra Krawczyk-Wieczorek in 2003 and by myself in 2009 under the supervision of Professor Janusz Rieger.*

Local Poles experienced collectivization, famine in 1933 and 1947, arrests, shootings and deportations in 1935–38; some rescued themselves by declaring their nationality as Ukrainian. Such historic and sociolinguistic circumstances inevitably influenced the number of Poles in Slobidka and the use of Polish. Nowadays it is little spoken on a daily basis. The dominant language in use is Ukrainian, while Polish, however, remains a sacred language and a means of private communication with senior people.

*The conducted analysis showed that due to close Polish and Ukrainian as well as Russian linguistic contacts foreign influences are noticeable on different linguistic levels: phonetic and inflectional. The word stress, however, remains fixed, on the penultimate syllable, even in borrowings. At the same time, the research confirmed earlier observations: Polish of the local descendants of the petty nobility is more similar to the regional variety of the standard Polish, spoken in the South-Eastern Borderlands and described by Zofia Kurzowa, than to other Polish peasant dialects in the neighboring territories. For example, there are no forms with realization of suffix /l/ > n in the words *wzięta*, *wziół*, *zdjął*; no realization -i/, -y/ > -u/ in the words *bił*, *kupił*; no dissimilation *kk* > *tk* like in *letki*, *mientki* or *dl* > *gl* in *gliatego*, *glia* and others. A separate issue for discussing and further analysis is features, known in Polish ethnic dialects, and characteristic of Ukrainian at the same time.*

Keywords: *Polish in Ukraine, petty nobility, peasant, dialect, linguistic contacts, phonetics, inflection.*

Introduction. After the World War II, in the 1970s Professor Viacheslav Verenich and his team from Minsk started conducting research of Polish dialects in Ukraine. The results of these activities were published in two volumes of *Польские говоры СССР* (edited by V. Verenich, 1973) and in the first few volumes of *Studia nad polszczyzną kresową*, which began to appear in print in Poland in the early 1980s. Further systematic dialectological research on the rural Polish language spoken in the territory of Ukraine left to the river Zbruch was initiated on a larger scale by Professor Janusz Rieger from Warsaw after 1989. It resulted in the collection of vast material that attracted the researchers' attention by its specific phonetic and morphological features, vocabulary, word formation and syntax due to close Polish and Ukrainian as well as Russian linguistic contacts.

Recent research and publications. At the dawn of the 21st c. there were published three monographic studies on phonetic and inflectional systems of a few Polish peasant dialects in Ukraine: of Korchunok in Zhytomyr region by Sergiusz Rudnicki [9], of Oleshkivtsi by Iwona Cechosz-Felczyk [1] and of Zelena by Ewa Dzięgiel [3] in Podolia. Minor initial studies on the

so-called petty nobility villages revealed its different character, though our knowledge about it is still insufficient, limited to separate articles [cf. 3; 5; 7; 8] and one later monograph on the vocabulary of one dialect [11]. Thus, it requires further theoretical and practical studying on a vast material basis from different places.

The village of Slobidka Rakhnivska (Pol. *Słobódka Rachnowiecka*) is situated 25 km north of Kamianets-Podilskyi. According to *Słownik geograficzny...* [2, p. 352–353], at the end of the 19th century, it had 20 houses and belonged to the community in Rakhnivka. At that time, in these places there lived 550 people, mostly of Polish nationality. At the beginning of the 21st century, according to official statistics, in Slobidka Rakhnivska there were 593 inhabitants. The vocabulary of the village has already been described from the point of view of functioning Ukrainian and Russian borrowings parallelly to their native Polish equivalents [10].

The purpose of this article is to present the phonetic and inflectional features of Polish spoken in the petty nobility village of Slobidka Rakhnivska in Podolia in comparison with other Polish dialects in Ukraine.

Material and methods. The study is based

© O. V. Zakhutska

on materials recorded in the village by Marta Gugala and Aleksandra Krawczyk-Wieczorek in 2003 and by myself in 2009 during field research under the supervision of Prof. J. Rieger. Respondents: WJ29, LU30, EZ59, WU69, AN70; the numbers indicate the year of birth.

The comparison with other Polish dialects is based on two monographic studies: *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowowschodnich do 1939 roku* by Zofia Kurzowa [6] and *Polszczyzna na Ukrainie* by Ewa Dzięgiel [4] as well as on minor articles about Polish dialects published in: *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku*, t. I, 2002; *Język polski dawnych kresów wschodnich*, t. I–III, 1996–2006; *Studia nad polszczyzną kresową*, t. IX, 1999.

Results. Poles from Slobidka Rakhnivska, as well as from many other places in Ukraine, experienced collectivization, famine in 1933 and 1947, arrests, shootings and deportations in 1935–38. Some rescued themselves by declaring their nationality as Ukrainian. For this reason, and because of mixed marriages, it is difficult to define the exact number of Poles in Slobidka. According to the respondents, Poles previously constituted half of the population, probably descendants of petty nobility. This is evidenced by their statements: *u nas mówili, że Polacy to szlachta, to pan'y, bardzo delikatne ludzie; u nas mówio, że w Polaków wszystkich jest błękitna krew, pańska krew, że to szlachta tutaj mieszka*, as well as Polish surnames ending in *-ski, -cki*: Użycki, Winnicki, Zawalski, Bujnicki, etc.

Due to the relatively small number of inhabitants, there was neither a school nor a church in the village before the war. Some children went to schools in nearby villages, others studied at home. Ukrainian primary school appeared after the World War II and secondary school only in the 1980s. Currently, once a week a teacher from Poland, who works regularly in the nearby town of Dunaivtsi, conducts Polish language lessons for willing children.

In 1991–95, the local Roman Catholics built a church in Slobidka at their own expense. Priests who regularly come from Kamianets-Podilskyi hold masses in two languages: Polish and Ukrainian, so that everyone can understand.

Local Poles little speak Polish on a daily basis. The dominant language in use is Ukrainian, while Polish, however, remains a sacred language. The older generation understands, can read and write in Polish, and some of them can and use Polish brought from home well. Younger residents start to study standard Polish, often go to Poland to visit their families, to sightsee and participate in language courses.

Word stress

The word stress is fixed; it does not differ from the Polish standard stress, falls on the

penultimate syllable. It is true also for borrowings from Ukrainian or Russian adapted or partially adapted phonetically and morphologically, e.g. *n'azad, nik'uda, w'erstat*.

Phonetics

Influence of stress on the vowels. The narrowing of unstressed vowels occurs in different positions and to a different degree, e.g. *do Cze^ynstochowa, drze^ywjanna, piniendzy, pszynica, (ja) mówi, robi, ludzi, zaśpiewam pieśni, na stroni, w krajiny*. Forms like: *praco^uwali, jo^u, pa^omentam* appeared several times.

Narrowing of the stressed vowel *o* before the nasal consonant was recorded once in: *ko^uńmy*, and the reduction of the stressed *y* to *e* – twice in: *by^eli, prze nim*.

Realization of *é. At present sound *e* appears in the stressed position in place of *é, e.g. *mlieko, chlieb, wiem, sierp, kobieta*, once as *i*: *wim*. Pronunciation *i, y* < *é in the words *śpiwali, syrowatka, szyroki* may depend on the tendency to narrow the unstressed *e* regardless of origin (a phenomenon known also to ethnic Polish dialects) and supported by the Ukrainian influence (*співали, суповатка, шупокуй*). A similar situation occurs in other Polish dialects in Ukraine, regardless of their state origin.

Realization of *ir, *yr. The letter combinations *ir, *yr give contemporary form *er*, e.g. *ser, serce, cerkiew, śmierć, umierać, zbierać, pierogi, pierszy*. Differently the old soft sonant *r* is realized like *ir(z)*: in the word *wirzch*, and *yr* in the word *cztery*, also supported by the Ukrainian influence (dial. *um^lupu*).

Realization of old long o. The most common is realization of old long *o* like *u* similarly to standard Polish and other Polish dialects in Ukraine. However, sound *o* appeared several times in the words *młocili, miod, mógł, wor*, perhaps because of alignment to the forms *miodu, mogła / mogli, worek*.

Articulation of nasal vowels. Distribution of nasality also takes place before fricative consonants, e.g. *ksionżka, sonsiadka, mienso, cienżko*, while at the end of the word there is denazalization, e.g. *sie, (ja) liubie, (ja) chce, targano słomo, pod głowe*. In parallel, although rarely, there are forms with a pronounced nasality at the end of words, e.g. *kupię, zmuszę, dalięką, lubię* (exceptionally before *s*: *wąska*). Before *ł*, as in standard Polish, there is absence of nasality, e.g. *wzięła, wziął, ujął, uklinkneli*. A similar articulation of nasal vowels occurs in many other dialects in Ukraine.

Prosthetic consonants. Prosthetic *w* rarely precedes the initial vowel *o*, as in Ukrainian: *wona, wony, wono*, which may be quite common in some peasant dialects in Ukraine. At the same time, an *iota* often precedes the initial *i* and *j* in the mid-voice, e.g. *jim, jich, moji, stoj, stojiku, poji*,

© O. V. Zakhutska

zaspokojiś, krajiny; this phenomenon is known to the dialects of eastern Poland and is common in Ukrainian.

Letter combination -ej at the end of words. It occurs in a nationwide form, e.g. *prendzej, wiencej, takiej, ukraińskiej*, or narrowed, e.g. *Rachnowieckij, polskij, sowieckij*. Narrowing of *e* with the disappearance of vocal *j* we have in the word *dali* (although it may be a borrowing from Ukrainian *дали*).

Soft labial consonants. Before the vowels *e, o, a* soft labials are pronounced with a greater or lesser distribution of softness and its separation in the form of *j* or *ʲ*, what is typical for standard Polish and supported by the Ukrainian influence, e.g. *bjały, bjoro, objekali, pjec, wjeczór* obok *obiad, zrobiona, pierszy, wiem*. There is a consequent distribution of softness after *m* in the form of *ń*, e.g. *pomnientała, mnieli, zmienienie, mniodu, w mniejsu, mniatorubka*. The consonant group *-wn* takes the form *-mn* in the words: *damny, damniej, damno*, in other words, we have the realization consistent with the Polish language, e.g. *na pewno, śpiewnik, cudowny*.

Consonant ʃ has the frontal-dental pronunciation in all positions, e.g. *kościół, był, chodził; koło, Słobódka, należało; kołchoz, pałka*. Pronunciation *ʃ* like [ʃ] (non-syllabic *u*) typical for standard Polish did not appear.

Consonant l is always palatalized, e.g. *liato, lion, wygliondało, alie, daleko, Polka, tyłko*.

Consonants ś, ć, ź, dź are pronounced in different ways: as semi-palatalized, similarly to Ukrainian, e.g. *jakas', babc'ia, kos'c'iół*, as intermediate sounds between semi-palatalized and palatalized sounds *ś, ć, ź, dź*, e.g. *wz'iel, c'ierpic', dz'iec'i, wis'niami*, and as totally palatalized like in standard Polish, e.g. *chodzili, gdzieś, kupić*. Often the degree of palatalization is difficult to determine.

Palatalization of k, g, ch > k', g', ch'. In some words there appears palatalization of the back-lingual hard *k, g* into middle-lingual soft *k', g'*, e.g. *w reńkie, cygankie, pod dachiem, gieńsi, gienstj, grzechi* (parallelly to forms *grzechy, orzechy, muchy*). There are also forms with *k* in place of *k'*, e.g. *cukerki, prosteńke, malieńke, take*.

External sandhi. The voicing in external sandhi often appears before sonorants and vowels, e.g. *pod okupacjo, skond ona, też nie wiem, ksiondz miał, tak nauczyła, jak mówie, w Żydów można kupić, z kwiatów jakich, sztanów nie było*, what is characteristic to Ukrainian. Forms with lack of voicing were noted several times, e.g. *brat mój, obowionzkóf jeszcze, kościółóf nie było, za Niemców ja pamientam*.

Inflection

The category of masculine and non-masculine personal gender. As in other dialects,

the only exponent of the masculine personal gender becomes the syncretism of accusative with genitive in plural of nouns denoting masculine persons, e.g. *znała chłopców, posyłałi swatów, zostawili tych mężczyzn*. Examples of syncretism of accusative with genitive in singular of nouns denoting feminine gender, modeled on Ukrainian, appeared in examples: *matka komus' jej oddała, żeb ja jej pamnientała*.

In Slobidka Rakhnivska, there exists the unified form of the personal pronoun *oni*: *oni chłopcy, oni dziewczenta, oni liampy, oni walionki*. Plural forms of the past tense end in unified ending *-li*, e.g. *dzieci bawili sie, kobiety szyli, koszyki byli*. However, there were inconsistently noted remnants of the non-masculine gender, e.g. *dzieci cieszyły sie, suknie były krótsze*, and conjunction *którzy* (although in relation to *dzieci*) along with the more frequent *które* and exceptional form *starzy*. This may prove the existence of other, though vanishing, exponents of the category of masculine personal ~ non-masculine personal gender, and in the case of the ending *-ly* about the influence of analogous Ukrainian forms (*мишилися, були*).

Accusative of feminine gender nouns in singular. The standard Polish ending *-e (-ę)* is common, e.g. *na msze, chate, wode, renke*. Besides that, Ukrainian ending *-u* appeared several times, e.g. *pokropiła wodu, dały Komuniju, zapamientała pies'niu, tu ukraińsku szkołu, s'wiencono w niedz'ielu*.

Dative of nouns in plural. Under the influence of Ukrainian the borrowed ending *-am* became common, e.g. *dz'iec'iam, gos'c'iam, liudz'iam*.

Instrumental of nouns in plural. In this case, the standard ending *-ami/-mi* occurs regularly, e.g. *Poliakami, nami, aniołami, górami, reńkami, katolikami, liudz'mi*. The Ukrainian ending *-amy* we noted once: *swymy dziewczentamy*.

The ending -ij/-yj in nominative of adjectives of masculine gender in singular. As in other places, next to the standard ending *-i/-y*, e.g. *aresztowany, chory, stareńki*, there is often a parallel Ukrainian ending *-ij/-yj*, e.g. *takij, bjałyj, młodyj, s'wientyj, dobryj, ładnyj*.

Accusative of feminine adjectives and pronouns in singular. Next to the regular ending *-ą* [o], e.g. *w jedno strone, swojo staro chatke, msze s'wiento, matke bosko*, there are a few examples of the ending *-ę* [e]: *na goronce wode, w goronce wode, ide na msze s'wiente*.

Forms of personal pronouns. The personal pronouns *ja, ty, on, ono* have in some inflectional cases mostly non-enclitic forms. The form *jego* prevails in genitive and dative, e.g. *jego nie widz'iała, bardzo jego kochała, poprosiła jego*; the form *niego* appeared once after the

preposition: *ukraszenija taki do niego*; the form *go* was used twice: *zabrali go*. Similarly, in dative, non-enclitic *mnie*, *tobie*, *jemu* were registered, e.g. *mówiła mnie babcią, tobie powiem, coś jemu dali, wybili jemu, pomóc jemu*. Enclitic forms, on the other hand, were recorded in genitive, dative and locative of possessive pronouns *mój*, *swój*, e.g. *meogo ojca zabrali, za mego życia, w mego dziażdża, do serca swego, swego woza, swego konia*.

Inflection of compound numerals. As in Ukrainian, in compound numerals usually only the last word is inflected, e.g. *w czterdziestu i siódmym roku, w czterdziestu i jakim*. The inflection consistent with the standard Polish appeared only in the youngest respondent who is currently learning Polish, e.g. *w trzydziestym drugim roku, w trzydziestym siódmym roku*.

Present tense. All forms of the first and second person in plural in the present tense in Slobidka have endings in line with the standard Polish endings (unlike other peasant dialects in Ukraine, where other endings may appear), i.e. 1 person: *-my*, e.g. *kupimy, mamy, obchodzimy, dostawiamy, żyjemy, mieszkamy*; 2 person: *-cie*, e.g. *robicie, śpiewacie, słyszecie, płieciecie, wiecie, kłieniczcie*.

Past tense. In the analyzed material, analytical forms of the past tense usually appear, consisting of the stem with the suffix *-ł* in

combination with the appropriate personal pronoun for all persons, e.g. *(ja) zapomnieli, chodzili, uczyli się, (ty) powiedzieli, nie widzieli, (my, wy) chodzili, śpiewali, chcieli, zabrali*. The forms like *byłam, chodziłam, kupiłam, widzieliście* and *staliście, jechaliście* are rare but still remind about their usage some time ago or are learnt nowadays.

Past Perfect tense. Forms of the past perfect tense are encountered, e.g. *powróciła była, byli zaaresztowali, było nalieżało*.

Conclusion and discussion. The analysis of linguistic features of Poles living in Slobidka Rakhnivka in Ukrainian Podolia confirms the earlier observations: Polish of the local descendants of the petty nobility is more similar to the regional variety of the standard Polish, spoken in the South-Eastern Borderlands, than to other Polish peasant dialects in the neighboring territories. For example, there are no forms with realization of suffix */ł > n* in the words *wzieli, wziął, zdjął*; no realization *-ił, -ył > -uł* in the words *bił, kupił*; no dissimilation *kk > tk* like in *letki, mientki* or *dl > gl* in *gliatego, glia* and others. A separate issue for discussing and further analysis is features, known in Polish ethnic dialects, and characteristic of the Ukrainian language at the same time.

References

1. Cechosz-Felczyk, I. (2001). Polska gwara Oleszkowiec na Podolu. Fleksja imienna i werbalna [The Polish dialect of Oleshkivtsi in Podolia. Nominative and verbal inflection]. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 192.
2. Chlebowski, B., Walewski, W. (ed.) (1888). Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich [Geographical dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic countries]. T. IX. Warszawa: Druk „WIEKU”, 353–353.
3. Dzięgiel, E. (2001). Polska gwara wsi Zielonej na Podolu na tle innych gwar południowokresowych. Fleksja imienna i werbalna [The Polish dialect of the village of Zelena in Podolia compared to other Polish dialects in Ukraine. Nominative and verbal inflection]. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 209.
4. Dzięgiel, E. (2003). Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich [Polish in Ukraine. The linguistic situation in selected peasant and noble villages]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 187.
5. Dzięgiel, E. (2017). Odmiany terytorialne i społeczne współczesnego języka polskiego na Ukrainie [Territorial and social varieties of the contemporary Polish language in Ukraine]. LingVaria. Rok XII (2017), 2 (24), 199–210.
6. Kurzowa, Z. (1983). Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku [The Polish language of Lviv and the South-Eastern Borderlands until 1939]. Warszawa – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 551.
7. Rieger, J. (2002). Język polski na Ukrainie w XX wieku [Polish in Ukraine in the 20th century]. J. Rieger, I. Cechosz-Felczyk, E. Dzięgiel, Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. Cz. 1. Warszawa: Semper, 11–51.
8. Rieger, J. (2002). O różnych rodzajach polszczyzny na Ukrainie (uwagi o języku polskich wsi i przysiółków szlacheckich) [On different kinds of Polish in Ukraine (comments on the language of Polish peasant and noble villages)]. „Studia dialektologiczne” II, pod red. J. Okoniowej, B. Dunaja, Kraków, 173–184.
9. Rudnicki, S. (2000). Polska gwara wsi Korczunek na Żytomierszczyźnie [The Polish dialect of the village of Korchunok in the Zhytomyr region]. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 199.
10. Zakhutska, O. (2011). Jeszcze o słownictwie kresowym (próba porównania idiolektów szlacheckich i chłopskich na Podolu) [Once again on vocabulary in the former Eastern Borderlands (an attempt to compare noble and peasant idiolects in Podolia)]. Język polski, XCI, 5, 352–363.

© O. V. Zakhutska

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 1, 2021

11. Zakhutska, O. (2015). *Polszczyzna drobnoszlacheckiej wsi Siaberka na Wołyniu. Słownictwo* [The Polish language of petty nobility

village of Siaberka in Volhynia. Vocabulary]. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 200.

ПОЛЬСЬКА МОВА ДРІБНОШЛЯХЕТСЬКОГО СЕЛА СЛОБІДКА РАХНІВСЬКА НА ПОДІЛЛІ
О. В. Захуцька

Анотація. У статті представлено фонетичні та флексійні особливості польської мови дрібношляхетського села Слобідка Рахнівська на Поділлі у порівнянні з іншими польськими говірками в Україні. Матеріал для аналізу зібрано під час польових досліджень, які проводили в селі Марта Гугала та Александра Кравчик-Вєчорек у 2003 році, а також автор статті у 2009 році під керівництвом професора Януша Пітера.

Місцеві поляки пережили колективізацію, голод 1933 р. та 1947 р., арешти, розстріли та депортації 1935–38 рр.; деякі рятували своє життя, приховуючи польське походження. Такі історичні та соціолінгвістичні обставини неминуче вплинули на кількість поляків у Слобідці та на вживання польської мови. Сьогодні у повсякденному житті місцеві жителі польської національності спілкуються переважно українською, проте польська дотепер залишається мовою релігії та особистісного спілкування старшого покоління.

Проведений аналіз показав, що завдяки тісним польсько-українським, а також російським мовним контактам іноземний вплив помітний на різних мовних рівнях: фонетичному та флексійному. Наголос однак залишається фіксованим на передостанньому складі навіть у запозиченнях. У той же час дослідження підтвердило попередні спостереження: польська мова місцевих нащадків дрібної шляхти ближча до регіонального варіанту літературної польської мови, якою розмовляли поляки в Україні та яку описала Зофія Курцова, ніж до інших, так званих хлопських, польських говірок на сусідніх територіях. Наприклад, немає форм із реалізацією суфікса $\text{łl} > \text{n}$ у словах *wzięta*, *wziął*, *zdoł*; відсутня реалізація $-\text{it}$, $-\text{ył} > -\text{ut}$ у словах *bił*, *kurzył*; відсутність дисиміляції $\text{kk} > \text{tk}$, як у *letki*, *mientki* або $\text{dl} > \text{gl}$ в *gliatego*, *glia* та ін. Окремим питанням для обговорення і подальшого аналізу є особливості, притаманні польським етнічним говіркам і одночасно характерні для української мови.

Ключові слова: польська мова в Україні, дрібна шляхта, «хлопи», говірка, мовні контакти, фонетика, флексія.

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК – 821.161.2(Довженко)-044.963
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.054>

**«АРСЕНАЛ» О. ДОВЖЕНКА:
САМОДЕСТРУКТИВНЕ РОЗДВОЄННЯ МИТЦЯ**

В. С. ДОНІЙ, кандидат філологічних наук, в. о. доцента,
**Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету
 культури і мистецтв»**

E-mail: doniy8484@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4883-2423>

Анотація. У статті досліджено соціально-культурні і суспільно-політичні фактори впливу на творче бачення О. Довженка. Встановлено, що в умовах посилення ідеологічного тиску та політичного регламентування творчої діяльності, притлумлюючи естетичні принципи, О. Довженко мусив «притиратися» до проектів влади та відповідати її зовнішнім вимогам. Не відкидаємо й іншої причини добровільного й ревного виконання «соціального замовлення»: бажання долучитися до продукування в національному культурному просторі синтетичного «витвору» мистецтва – українського кіно, нехай і в умовах радянської дійсності. Знятий до чергової річниці більшовицького перевороту «Арсенал», підтверджує, з одного боку, зречення ідеалів молодості та визнання талановитим режисером «помилку» власного (петлюрівського) минулого, з іншого – оригінальний творчий підхід та сутю доженківське трактування історичних подій із національним духом і символікою. У стрічці режисер став на бік переможців та представив офіційну версію подій Першої світової і громадянської війни, української революції, повстання київських робітників на заводі «Арсенал». Осмислено проблему внутрішнього конфлікту творчої особистості та її відображення у кіносценарії «Арсенал», що є підтвердженням самодеструктивного роздвоєння внутрішнього буття талановитого режисера і сценариста, якому доводилося маневрувати між ідеологією і творчими поривами, готовністю підкоритися зовнішній авторитетній інстанції та національними почуттями.

Ключові слова: внутрішній конфлікт, творчий компроміс, роздвоєність індивідуального «я», соціалістичний реалізм, ідеологія влади.

Актуальність. Останні десятиліття українське літературознавство помітно активізується щодо вивчення радянських дискурсивних практик та демонструє системний підхід до аналізу художньої творчості письменників тоталітарного періоду. В царині історико-літературного дискурсу – світоглядно-філософські позиції, національно-ціннісні орієнтири та моральні імперативи митців, які працювали в умовах панування методу соціалістичного реалізму.

Творчість Олександра Довженка віддзеркалює складний і доволі суперечливий процес художньої практики в нормативній системі координат: з одного боку «демонстрації лояльності щодо політичного режиму, а з іншого – реалізації себе ...навіть і в прокрустових рамках підцензурної творчості» [1]. У літературно-мистецькому житті України кінця 1920-х років, за точним висловом Івана Дзюби, «ще зберігалися можливості якщо не альтернативного, то варіантного реагування на реальність, зумовлені (...) творчою та психологічною індивідуальністю письменника» [3, с. 91]. «Альтернативне реагування» Олександра

Довженка на ідеологічний і політичний проект радянської влади спостерігається у його ранніх мистецьких здобутках: більшою мірою у «Звенигорі», меншою – у фільмі «Земля». «Варіантне реагування» з наближенням до офіційної версії потужно оприявнилося в «Арсеналі» (1929 р.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ім'я талановитого письменника й публіциста, мислителя й кінорежисера-новатора, його громадянські погляди та мистецький доробок за життя і по смерті перебували та продовжують перебувати у полі прискіпливої уваги дослідників, зокрема В. Агєєвої, Р. Корогодського, І. Кошелівця, М. Куценка, А. Марочка, В. Попика, С. Тримбача тощо.

Мета дослідження – з'ясувати соціально-культурні і суспільно-політичні фактори впливу на творче бачення митця; осмислити проблему внутрішнього конфлікту творчої особистості та її відображення у кіносценарії «Арсенал».

Матеріали і методи дослідження. У статті культурно-історичний метод застосо-

ваний для висвітлення культурно-історичних і суспільно-політичних процесів, що знайшли своє відображення у площині художніх творів митця. Для осмислення проблеми творчої особистості, філософсько-естетичних пріоритетів використовуємо біографічний метод у взаємодоповненні з психологічним та інтертекстуальним, що дозволяє з'ясувати національні коди в художньому тексті О. Довженка.

Результати дослідження та їх обговорення. Знята до чергової річниці більшовицького перевороту кінострічка «Арсенал», підтверджує, з одного боку, зречення О. Довженком ідеалів молодості та визнання талановитим режисером «помилку» власного (петлюрівського) минулого, з іншого – оригінальний творчий підхід та суто довженківське трактування історичних подій із національним духом і символікою.

Поведінка на межі балансування: зовнішнє визнання офіційної ідеології і внутрішнє її заперечення природою національної ментальності – неминуче породжують внутрішній конфлікт. Власне про самодеструктивне роздвоєння індивідуального «я» Довженко писав у листах до коханої Олени Чернової, з якою познайомився в Одесі на зйомках фільму «Сумка дипкур'єра» і якій присвятив «Арсенал»: «Эх, Олеся, много видел и много отчаянных вещей знаю. И ко многому привык уже относится философски. Иногда и мне бывает, правда, страшно. Так же, как и вы, сижу, и кажется, что сижу не один, а вдвоем сам с собою и спрашиваю: «Кто ты?» Страшно сильный человек с железной выдержкой и неистощимым запасом воли к жизни! Или у тебя угасли и умерли важнейшие эмоции? И ты как отломанная ветка? Обманываешь себя и всех, что на тебе еще есть листья и плоды!» [8, с.82]. Внутрішні протиріччя талановитий режисер підтверджував десятиліттям пізніше в «Автобіографії» 1939 року, констатує, що «фільм “Арсенал” був великою подією в моєму житті. Я виріс у ньому як політпрацівник і порозумнішав. Я був гордий і водночас зазнав великого болю» [5, с.29-30].

Як засвідчують сучасні наукові спостереження (В. Агеєвої, Р. Корогодського, І. Кошелівця, М. Куценка, А. Марочка, В. Попика, С. Тримбача та інших дослідників) психологічні механізми внутрішньоособистісного конфлікту Довженка-режисера спровоковані як внутрішніми, так і зовнішніми подразниками. Достеменно відомо, знятий на замовлення влади «Арсенал» (фільм входив до тематичного плану кіномистецтва України на 1929 рік) отримав позитивні відгуки вищого партійного керівництва, однак не був

прийнятий письменницькою громадськістю України. Якщо ідеологічно заангажовані критики республіканського і союзного рівня визнали «Арсенал» безперечним досягненням української революційної кінематографії у ідеологічному та формальному планах, то оцінки українських письменників були абсолютно протилежними, про що свідчили промовисті заголовки виступів Івана Дніпровського («Незабутні картини і туманні символіки»), Михайла Майського («Замість епопеї – фарс»), Валер'яна Поліщука («Фальшивий “Арсенал”»). Чи не найгостріша критика звучала з приводу сатиричного зображення у фільмі подій та учасників національно-визвольної революції 1917–1920-х років, створення карикатур на Центральну Раду, очільників Української Народної Республіки. В «Арсеналі» «подано лише карикатурні одиночки, якихось учительок, гімназистів, кількох куркуликів, дурних, як Буряк у телескопі, чудацька-професора й акторів у романтично-бутафорських костюмах і ще дещо. Це так карикатурно й несолідно подані сили Центрально-радського фронту. По-перше, це не зовсім вірно. У національному русі Центральної Ради брали участь солідніші сили, інакше ці чудацькі не могли б узяти й розбити героїв-арсенальців, інакше робітництво Арсеналу треба було б вважати за цілковитих шлапаків, що попалися до рук цих чудацьків-націоналістів» [10, с.4], – робив висновки В. Поліщук, припускаючи, що у варіантах розстрілів Довженко близький до Сосюриноного поцінування «петлюрівського» минулого. Залишається додати, що у своїй поетичній діяльності Володимир Сосюра постійно «розстрілював» своє «петлюрівське» минуле і самого себе в ньому. І робив це абсолютно щиро, без тиску, й не завжди у творах, написаних на пряме замовлення влади.

Як стверджує Ю. Лавріненко, «щоб уможливити собі дальшу працю в кіно Довженко мусів зробити у другому своєму фільмі “Арсенал” ... політичну концесію Москві, змалювавши повстання проти Центральної Ради, яку Довженко сам же і захищав у 1917–1918 роках» [9, с.873]. «Арсеналом» режисер повинен був не тільки підтвердити політичну лояльність, а й довести переродження колишніх переконань. Відомості з особової справи «Запорожець», що формувалася в НКВС т. зв секретними агентами-донощиками, засвідчують службу Олександра Довженка в українській народній армії на чолі з головним отаманом Симоном Петлюрою, у повстанському загоні отамана Чалого, а, відтак, і підтримку українського національно-визвольного руху. Політичної благонадійності режисерові не додавала й участь у партії боротьбистів на чолі з Василем Елланом-Блакитним, який у грудні 1919

року урятував його від вироку Житомирського Народного Комісаріату. За свідченнями істориків, попри співробітництво з більшовиками, боротьбисти обстоювали ідею самостійної, але радянської України, принаймні до офіційного об'єднання з КП(б)У.

В атмосфері посилення політичного тиску, закликів до боротьби з ідеологічними супротивниками, суворих розправ із «класовими ворогами», подібні моменти біографії слугували доказами неблагонадійності, звинувачень із подальшими оргвисновками. Усвідомлював небезпечну ситуацію «обтяжений таким минулим» і Олександр Довженко, особливо після літературної дискусії, яка через втручання партійних функціонерів набувала політичного спрямування. Не відкидаємо й іншої причини такого добровільного й ревного виконання політичного замовлення: показу в «Арсеналі» драматичних сторінок української історії крізь призму класових категорій, тенденційного висвітлення національно-визвольних змагань. Цією причиною було велике бажання долучитися до продукування в національному культурному просторі синтетичного «витвору» мистецтва – українського кіно, нехай і в умовах радянської дійсності. Його внутрішня готовність оволодіти технікою і прийомами кінематографу, «щоб ті творчі сили, які ... органічно відчував у собі, належно виявилися у сфері нового мистецтва» [6, с.197]. Тим більше, що попередньо знята стрічка «Звенигора» викликала схвальні відгуки у країні й за її межами, режисер відчував смак мистецької слави, добре усвідомлюючи свою роль у відкритті «епохи української кінематографії» (вислів Л. Скрипника). Так чи інакше, але, припускаємо, що, у зв'язку з цими подіями, сталася певна «переоцінка цінностей» та прийняття нових ідей, в основі яких незмінними залишалися національні цінності.

«Арсенал» знятий Олександром Довженком за власним сценарієм, про що він повідомляв у листі другу Івану Соколянському: «закінчую сценарій для власної постановки. Думаю побить «Звенигору», і вже навіть певний, що поб'ю. Фільм називатиметься «Арсенал» // Синтез 17-го року на всій Україні. Про людські діяння. Ах, Іван, коли б ти знав, які страшні і прекрасні образи і сцени уже продумано і написано у перших частинах» [7, с. 229]. Цілком очевидно, що у стрічці режисер став на бік переможців та представив офіційну версію подій Першої світової і громадянської війни, української революції, повстання київських робітників на заводі «Арсенал».

Варто звернути увагу, у процесі творчого осмислення трагічних січневих подій,

організованих більшовиками 1918 року проти Центральної Ради, Довженкові не належить першість. Ще в 1925 році Лесь Курбас написав історичну хроніку «Арсенальці», поклавши в основу сюжету історію юнака-патріота і вродливої розвідниці, які налагоджують зв'язок між робітниками заводу «Арсенал» та червоноармійцями. Цього ж року Гео Шкурूपій видав збірку оповідань і повістей «Переможець Дракона», до якої ввійшов твір репортажно-кінематографічного жанру «В огонь та хугу», що в скороченому варіанті отримав назву «Січневе повстання». У тексті прозового твору, за словами автора, «майже точно відтворено хід робітничого повстання» [14, с.13]. На думку сучасної дослідниці процесу кінофікації українського літературного дискурсу 20-30-х років XX століття Ольги Пуніної, «спільність новели зі стрічкою О. Довженка незаперечна» [11, с.117].

У стислому кінематографічному матеріалі Довженкові вдалося охопити значно масштабніші події, що відбувалися протягом десятиліття: від початку I світової війни до часів революції й визвольних змагань 1918 року. Він зумів об'єднати величезний інформаційний пласт «багатомною поетичною думкою, неподільністю душевного стану, творчою волею, підпорядкованою потребі виразити складну неосяжну цілість» [2, с.812]. Відсутність «часткових мотивів, дрібних фабульних ліній, випадкових сюжетних вузлів» [12, с. 111] зруйнувала хронікальну послідовність історичних фактів.

Кіносценарій «Арсеналу» складається із семи частин, кожна з яких представляє певну подію. З величезним напруженням, емоційною силою та психологічним заглибленням у фільмі розкривається драматизм, жорстокість і безглуздя світової війни («суне солдатська отара в зеленаво-сірих шинелях, залізних касках»; «надихавшись звеселяючим газом, корчиться від сміху солдат. Жалюгідна і страшна людина. Несила вже вгамуватись» [5, с.84]), біль калік і знедоленість дітей («плавно дибає каліка на прудких милицях, а за калікою дріботить босими ніжками дитина» [5, с.82]), безвихідь селян («жінка з слідами важкої праці й нестатків. Руки, як цівки, спущені, очі вицвіли. Смуток» [5, с.82]). Контрастним до страждань народу постає епізод із царем Миколою II, який «удає, ніби щось думає» чи робить записи в «історичному щоденнику», на кшталт, «Вбив ворону. Погода гарна» [5, с.83].

Сповнені трагізму картини, що розповідають про повернення солдатів з фронту додому, про протистояння гайдамаків, які стали на бік Центральної Ради, та фронтовиків, які обрали шлях боротьби під більшовицьким стягом. Саме тут можна простежити авторську інтерпретацію

українській революції, національних змагань, заявлену з конкретним сатиричним спрямуванням вже з позицій більшовицької партії. Олександр Довженко відмовляється від свого минулого і виносить вердикт прихильникам української держави: «Гайдамаки. ... Хто це? Повсталі з глибини століть лицарі українського народу, безстрашні захисники його й борці? Ні, це ті ж самі солдати й офіцери російської армії, в тих самих шинелях. Нашвидкуруч перешитих на свитки жупани, і в тих самих шапках з пришитими зверху шликами. Тільки націоналістичний туман замутив їхню і без того затьмарену свідомість, розбуджену в огні. Картину минулого змалювали їм провінціальні кооператори й ветеринари, які марили в страшний час про поворот історії народу назад» [5, с. 86].

Водночас цілком зрадити ідеалам авторові кіносценарію не вдається, про що свідчить наступна частина. Зображення зібрання народу на Софіївській площі з приводу проголошення Універсалу Центральної Ради – максимально сконденсоване, вражаюче, щире. Узагальнено-символічні картини («гуде, лунає, заливається багаторічним дзвоном столиця України. Вся Софійська площа від самої древньої Софії аж до не менш древнього Михайлівського монастиря захаращена народом, кого тільки нема на історичній площі! Урочистим гулом гудуть дзвони (...) хресний хід рушив з собору через знамениту браму на площу (...) // Увесь цей хресний хід сповнений таємничої врочистості, хор гучних голосів і передзвін близьких і дальніх монастирів та соборів сколихнув серця майже всіх присутніх з такою силою, що багато хто почав плакати від зворушення (...) Нема числа прекрасним сценам і почуттям» [94, с.90-91]) чітко передають сподівання Довженка та його характеристику «неповторного ... великого часу самовизначення», нехай і глибоко приховані на підсвідомому рівні. Безперечно, мав рацію І. Кошелівець, стверджуючи: «Ні, не подолав себе Довженко! Затиснене в глибоких пластах підсвідомого, його захоплення відродженням України виявилось сильнішим за раціональне рішення і вибухнуло протуберанцем бодай у двох кадрах «Арсеналу»: на Софіївській площі і в оперному театрі» [8, с. 242].

У наступних частинах кіносценарію зображені перше засідання Всеукраїнського

з'їзду, протистояння в середовищі солдатів-фронтовиків, повстання робітників на заводі «Арсенал», організоване більшовиками проти Центральної Ради. У своїх оцінках (попри окремі об'єктивні думки щодо слабкості національно-демократичного руху) Довженко виразно тенденційний: і щодо діяльності Центральної Ради, і щодо українського (петлюрівського) війська. Загалом, як слушно резюмує кінознавець С. Тримбач, в «Арсеналі» «він українізував революцію, котра насправді не мала національного коріння» [13, с. 233-234] та підкреслив пріоритет класового начала, додамо ми. Конфлікт роздвоєної людини (між Довженком-українцем і Довженком-«комуністом») талановитий режисер притлумлював бажанням показати просту людину в революції. «Чому для мене той Іван важливіший за Грушевського? Тому, що Грушевський всьому в книжках навчився, а живі Івани робили своє маленьке діло і помирили, а прийшов такий момент, коли Іван став героєм і тому він має право говорити тоном, який не подобається тов. Загулові: «я почув свою героїську смерть» [4, с. 3], – таке обґрунтування своєї позиції озвучив режисер при обговоренні сценарію на художній раді Київської кіностудії. Такий вихід із внутрішнього конфлікту в той період знайшов Олександр Довженко, прагнучи набути нової ідентичності – радянської.

Висновок. Фільм «Арсенал» є підтвердженням самодеструктивного роздвоєння митця, авторові довелося маневрувати між ідеологією і творчими поривами, готовністю підкоритися зовнішній авторитетній інстанції та національним почуттям. У стрічці О. Довженко представив суттєву іншу рецепцію світу, відмінну від попередньої символічно-поетичної, метафорично-піднесеної, заявленої у «Звенигорі» і «Землі». У фільмі «Арсенал» драматичні сторінки української історії показані крізь призму класових категорій та тенденційного висвітлення національно-визвольних змагань. Режисер представив офіційну версію подій Першої світової і громадянської війни, української революції, повстання робітників на заводі «Арсенал». Максимально сконденсовані картини проголошення на Софіївській площі Універсалу Центральної Ради передають сподівання автора та його характеристику спробам національного самовизначення, нехай і глибоко приховані на підсвідомому рівні.

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Я І РОМАНТИКА: розпуття Олександра Довженка. *Довженко без гриму: листи, спогади, архівні знахідки*. Київ: КОМОРА, 2014. С. 5–39.

2. Дзюба І. Гостини у світ кіно. *З криниці літ*. Київ: Обереги: Гелікон, 2001. Т. 2. С. 726–814.

3. Дзюба І. Література соціалістичного абсурду (Твори українських радянських письменників 30-х років про індустріалізацію,

колективізацію, розкуркулення, голод). *Сучасність*. 2003. № 1. С. 88–112.

4. Довженко О. П. Виступ під час обговорення сценарію на Київській кіностудії художніх фільмів. *ЦДАМЛМ України*. Ф. 690. Оп. 4. Спр. 72. Арк. 2–4.

5. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. Київ: Дніпро, 1984. Т. 1. 362 с.

6. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. Київ: Дніпро, 1984. Т. 4. 351 с.

7. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. Київ: Дніпро, 1985. Т. 5. 359 с.

8. Корогодський Р. Довженко в полоні: Розвідки та есеї про майстра. Київ: Гелікон, 2000. 347 с.

9. Лавріненко Ю. Олександр Довженко (літературна сільвета). *Розстріляне Відродження: антологія 1917–1933: поезія – проза – драма – есеї*. Київ: Смолоскип, 2002. С. 864–875.

10. Поліщук В. Фальшивий «Арсенал». *Комсомолец України*. 1928. Ч. 296 (789). 21 грудня. С. 4.

11. Пуніна О. Кінофікація українського літературного дискурсу (20–30-ті роки XX століття): монографія. Донецьк: ДонНУ, 2012. 332.

12. Савченко Я. «Арсенал»: [рецензія]. *Критика*. 1929. № 3. С. 104–113.

13. Тримбач С. Олександр Довженко: загибель богів. Ідентифікація автора в національному часопросторі. Вінниця: Глобус-прес, 2007. 800 с.

14. Шкурупій Гео. Двері в день. Вибране. Київ: Рад. письменник, 1968. 325 с.

References

1. Aheieva, V. (2014) Ya I ROMANTYKA: rozputtia Oleksandra Dovzhenka. Dovzhenko bez hrymu: lysty, spohady, arkhivni znakhidky. [I AND ROMANCE: the dissolution of Alexander Dovzhenko. Dovzhenko without make-up: letters, memories, archived finds]. Kyiv: KOMORA, 5–39.

2. Dziuba, I. (2001) Hostyny u svit kino. Z krynytsi lit. [A visit to the world of cinema. From the well of years]. Kyiv: Oberehy: Helikon, V. 2, 726–814.

3. Dziuba, I. (2003) Literatura sotsialistych-noho absurdu (Tvory ukrainskykh radianskykh

pysmennykh 30-kh rokiv pro industrializatsiiu, kolektyvizatsiiu, rozkurkulennia, holod). [Literature of socialistic absurdity (Works of the Ukrainian soviet writers of 30-th years about industrialization, collectivization, hunger)]. *Suchasnist*. № 1, 88–112.

4. Dovzhenko, O. P. Vystup pid chas obhovorennia stsenariiu na Kyivskii kinostudii khudozhnikh filmiv. TsDAMLML Ukrainy. [The speech during the discussion of scenario on Kyiv film studio]. F. 690. Op. 4. Spr. 72. 2–4.

5. Dovzhenko, O. P. (1984). Tvory : V 5-ty t. [Vorks in 5 Vol.] Kyiv: Dnipro, Vol. 1, 362.

6. Dovzhenko, O. P. (1984). Tvory : V 5-ty t. [Vorks in 5 Vol.] Kyiv: Dnipro, Vol. 4, 351.

7. Dovzhenko, O. P. (1985). Tvory : V 5-ty t. [Vorks in 5 Vol.] Kyiv: Dnipro, Vol. 5, 359.

8. Korohodskyi, R. (2000). Dovzhenko v poloni: Rozvidky ta esei pro maistra. [Dovzhenko in captivity: Researches and essays about master]. Kyiv: Helikon, 347.

9. Lavrinenko, Yu. (2002). Oleksandr Dovzhenko (literaturna syl'veta). [Oleksandr Dovzhenko (literary sil'veta)]. *Rozstriliane Vidrozhennia: antolohiia 1917–1933: poeziia – proza – drama – esei*. Kyiv: Smoloskyp, 864–875.

10. Polishchuk, V. (1928). Falshyvyi «Arsenal». [False «Arsenal»]. *Komsomolets Ukrainy*. Part 296 (789). December, 21, 4.

11. Punina, O. (2012). Kinofikatsiia ukrainskoho literaturnoho dyskursu (20–30-ti roky XX stolittia): monohrafiia. [Cinematography of Ukrainian literary discourse (20-30 years of XX century)]. Donetsk: DonNU, 332.

12. Savchenko, Ya. (1929). «Arsenal»: retsenziia. [«Arsenal»: review]. *Krytyka*. № 3. 104–113.

13. Trymbach, S. (2007). Oleksandr Dovzhenko: zahybel bohiv. Identyfikatsiia avtora v natsionalnomu chasoprostori. [Olexandr Dovzhenko: the death of gods. Identification of author in national time and space]. Vinnytsia: Hlobus-pres. 800.

14. Shkurupii Heo. (1968). Dveri v den. Vybrane. [Door into the day]. Kyiv: Rad. pysmennyk. 325.

«ARSENAL» BY O. DOVZHENKO: SELFDESTRUCTIVE SPLIT OF ARTIST V. S. DONII

Abstract. Olexander Dovzhenko's works reflect a complicated and contradictory process of artistic practice in totalitarian conditions. Social, cultural and political factors had a significant influence on the creative vision of O. Dovzhenko. He was in conditions of increasing ideological pressure and political regulation of creative activity, so the artist had to suppress his own aesthetic principles. O. Dovzhenko had to obey the government and to be corresponded for external requirements.

The purpose of research is to find out the social, cultural and political factors of influence on creative

© В. С. Доній

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 1, 2021

vision of artist; to comprehend the problem of internal conflict of creative personality and its reflection in a filmscript «Arsenal».

Results of research. Oleksandr Dovzhenko's "alternative response" to the ideological and political project of the Soviet government had been observed in his early artistic achievements, for example films "Zvenyhora", "Earth". We can see another "variant response" with approach to the official version in "Arsenal" (1929). The artist's behavior was on the verge of balancing. On the one hand he accepted the official ideology, but on the other hand O. Dovzhenko had internal denial caused by the nature of the national mentality. This is an inevitable source of internal conflict. The psychological intrapersonal conflict of O. Dovzhenko as a film director had been provoked by both internal and external facts.

Dovzhenko was able to show many different accidents from the beginning of World War I to the times of the revolution and liberation struggles in 1918 in the screenplay "Arsenal". This screenplay is full of tragedy tellings about the soldiers' return home from the front, about the confrontation between the Haidamaks, who cooperated with the Central Rada and the front-line soldiers supported by government.

The author's interpretation of Ukrainian revolution, the national struggle, with a specific satirical aspect from the standpoint of the Bolshevik Party can be investigated. O. Dovzhenko renounced of his past. The author had to maneuver between ideology and creative impulses, readiness to submit to an external authority and national feelings. But anyway, O. Dovzhenko found a possibility to show dramatic pages of Ukrainian history through the prism of class categories and tendentious coverage of national liberation struggles in the film "Arsenal".

Keywords: internal conflict, creative compromise, split of individual, socialist realism, ideology of power.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОТИВУ ЛЮБОВІ В НОВЕЛІ Д. Г. ЛОРЕНСА «СУТІНКИ ВЕСНИ»**Н. С. СТИРНИК**, старший викладач,**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**E-mail: nstyrnik@gmail.com<http://orcid.org/0000-0002-5044-3120>

Анотація. Проаналізовано ранню новелу Д. Г. Лоренса «Сутінки весни», що увійшла до першої збірки новел «Пруський офіцер» (1914). Установлено, що в новелі своєрідно репрезентовано мотиви кохання і «нещасного» любовного трикутника. Герої – і чоловіки, і жінка, – перебуваючи у стосунках, почуваються нещасними. Вони намагалися порозумітися, але їм так і не вдалося знайти спільну мову. В їхніх стосунках складався певний дисбаланс, адже перевага віддавалася чомусь одному: або герої були цікавими співрозмовниками, або пристрасними коханцями. Ця новела, як і більшість новел Д. Г. Лоренса, має відкритий фінал, спонукаючи читача самому дати відповіді на запитання. Важливим у цьому творі є опис чоловічого тіла, відсилання до тваринного як істинного життя, що, безперечно, вказує на сексуальність чоловіка як значиму для жінки якість. Саме природність / тілесність так вабить героїнь письменника в чоловіках. Цінуючи відкритість і чистоту стосунків між чоловіком і жінкою, митець наділяє щастям саме тих героїв, які у взаєминах із протилежною статтю не намагаються дотримуватися соціальних приписів. Новела «Сутінки весни» є яскравим зразком синергії традиційного і модерністського стилів. Дотримуючись жанрового канону класичної новели, Д. Г. Лоренс уводить у неї модерністські образи героїв.

Ключові слова: новела, жанр, традиція, модернізм, підсвідомість, синестезія.

Актуальність дослідження. Д. Г. Лоренс – один з небагатьох письменників, до творів якого інтерес ніколи не вщухав, провокуючи дискусії, доказом чого є передусім створення і перевидавання низки біографій і нарисів про його творчість [2; 3; 4; 6; 7; 8; 9]. З іншого боку, серед теоретиків та істориків літератури, критиків і нині не вщухає полеміка щодо модернізму як мистецького явища, а також особливості його рецепції на початку ХХІ століття [10, с. 11]. Особливо актуальним є осмислення здобутку Д. Г. Лоренса, чия творчість не улягала в класичне визначення модернізму, була неоднозначно оцінена як сучасниками письменника, так і наступними поколіннями читачів і літературознавців, а письменник і нині залишається «certain to continue to inspire critical debate» [1, с. 119] через свою суперечливу репутацію як особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Зарубіжна критика творчості Д. Г. Лоренса почала свій відлік із перших спроб письменника в літературі. Його творчий доробок привернув увагу не лише тих, хто був знайомий з ним особисто (Дж. Чемберс, Ф. Р. Лівіс, Д. М. Маррі, К. Касвел, Е. М. Форстер, В. Вулф, Е. Гарнетт та інші), а й видавців і професійних критиків. Наприкінці ХХ століття на творчості Д. Г. Лоренса зосередилися Е. Ферніаф, Ф. Беккет, М. Сквайарс, К. Кушман, П. Поплавські, Дж. Меєрс, К. Хейвуд, Дж. Каван, Г. Сквей та багато інших. На пострадянських та

вітчизняних теренах здобутки Д. Г. Лоренса, здебільшого його романи, вивчали Д. Затонський, Н. Жлуктенко, О. Бандровська, Н. Кудрик, Н. Глінка, В. Панченко, Н. Собецька, І. Трубенко, М. Пальцев, Н. Михальська, Г. Анікін, В. Толмачов, Н. Дудова, Л. Триков, Н. Рейнгольд та інші.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз новели Д. Г. Лоренса «Сутінки весни», що дасть можливість простежити становлення модерністської техніки оповіді письменника.

Методи дослідження – компаративістський (або порівняльно-історичний – порівняння творів автора з творами його сучасників, їхнього взаємовпливу, емпіричне зіставлення окремих літературних фактів поза світоглядом і стилем письменника), рецептивний (дозволяє простежити, як читачі та критика зрозуміли і сприйняли текст) та лінгвістичний (з'ясовуються глибинні смисли, що містяться в тексті, використання в художньому тексті мовних фактів з метою встановлення їх смислових функцій).

Результати дослідження та їх обговорення. Кінець ХІХ – початок ХХ століття маркований соціокультурними змінами в англійському суспільстві, що, певною мірою, зумовило мистецькі експерименти, пошуки нових тем, типу героя, зображально-виражальних засобів у творчості Д. Г. Лоренса. Синдром заперечення норм традиційної, але вже неактуальної культури, соціальних ролей, що визначають стосунки між чоловіком і

жінкою, руйнування інституту шлюбу, усталеного порядку життя яскраво оприявнилися у його ранній новелі «Сутінки весни» (1914), де розгортається класичний романтичний сюжет про перше кохання і розчарування в ньому. За позірним благополуччям і спільними інтересами закоханих одне в одного людей насправді ховаються нещасливі чоловік і жінка, що спонукає їх шукати щастя у стосунках з іншими.

З одного боку, у новелі органічно використано традиційну форму оповіді, описано взаємини людей, що живуть за правилами їхнього кола, соціального оточення. З іншого боку, можемо говорити про новаторство Лоренса у творенні образів героїв, що проявляється у проникливості, чуттєвості і тонкому психологізмі актантів. Головний герой Джон Еддерлі Сайсон вирішив відвідати село, де колись мешкав, зокрема ферму «Віллі-Вотер», сподіваючись зустріти Хільду Міллершип, до якої колись мав почуття. Джон сам був одружений, знав, що молода жінка збиралася пошлюбитися з лісничим, та все одно забажав знову побачитися з нею, був у піднесеному настрої, адже його минуле життя пробуджувало у ньому приємні спогади: «немов заблукана душа, повертався до країни свого минулого, яка завжди чекала на нього. <...> Він був у дивовижно піднесеному настрої, почувачи себе, як колись, наче у нескінченній казці» / «like an uneasy spirit he had returned to the country of his past, and he found it waiting for him, unaltered. <...> He was curiously elated, feeling himself back in an enduring vision» [5, с. 279]. Деталі опису вранішньої природи у її сприйнятті Джоном викликають асоціації про те, що герой з моменту останнього побачення з дівчиною також, як природа, жодним чином не змінився: «there was not the least differences between this morning and those of the bright springs, six or eight years back. White and sandy-gold fowls still scratched round the gate, littering the earth and the field with feathers and scratched-up rubbish» / «не було жодної різниці між цим ранком та тими яскравими веснами шість або вісім років тому. Білі та рудувато-золотисті птахи все ще скублись біля воріт, скидаючи на землю і поле своє пір'я та засипаючи все сміттям» [5, с. 279]. По дорозі на ферму Джон зустрів Артура, який занервував і не заспокоювався навіть дізнавшись, що колишній коханий Хільди одружений. Родина дівчини прийняла Джона, хоч і не так привітно, як раніше. Проте Джона очікувала вже інакша Хільда: «he was uneasy before her. Her brief, sure speech, her distant bearing, were unfamiliar to him. He admired again her grey-black eyebrows, and her lashes. Their eyes met. He saw, in the beautiful grey and black

of her glance, tears and a strange light, and at the back of all, calm acceptance of herself and triumph over him» / «він ніяковів поруч із нею. Її стисла, уривчаста, впевнена розмова, стриманість поведінки, – були йому невідомі. Він знову милувався її сіро-чорними бровами, її віями. Їх очі зустрілись. У її прекрасних сіро-чорних очах він побачив сльози і дивовижне світло, а за всім цим – спокійне схвалення себе і перемогу над ним» [5, с. 284]. Хоча між героями все ще вирували пристрасні емоції, «still they hurt each other» / «вони все ще завдавали болю один одному» і їм було дуже непросто одне з одним [5, с. 284].

Щоб остаточно розібратися у стосунках, Джон і Хільда вирішили прогулятися лісом і врешті-решт опинилися у будиночку лісничого. Прикметно, що для розмови колишні закохані обрали саме помешкання Артура, де останній міг з'явитися в будь-яку мить. Так це і сталося: «there was a rattling at the outer latch, and the keeper entered. The woman glanced round, but remained standing, fur-cloaked in the inner doorway. Syson did not move» / «почувся гуркіт надвірної засувки, і потім зайшов лісничий. Жінка, одягнута у хутряний плащ, мигцем поглянула навкруги, але залишилася стояти на порозі, Сайсон не рушив з місця» [5, с. 289]. Саме цей момент є найбільш емоційно напруженим через непередбачуваність подальшого розвитку подій. Новела завершується тим, що дівчина намагається переконати нареченого в тому, що не має почуттів до Джона, а кохає лише його, Артура, погоджується одружитися з ним, але не найближчим часом.

Новела «Сутінки весни», як і більшість новел Лоренса, має відкритий фінал, спонукаючи читача самому дати відповіді на запитання: на що сподівався Джон, коли прагнув зустрічі з Хільдою, адже він сам її покинув і поїхав до міста; чи справді почуття жінки до Джона згасли; чи одружиться Хільда з Артуром; якщо Артур для неї єдиний, і вона кохає лише його, чому не хоче одружитися одразу; що такого немає у Джона, що є в Артура; чому Хільда залишається з простим, інтелектуально неспокушеним чоловіком, і відчувається з ним щасливою?

Відповіді на ці питання делегуються через зображення стосунків Хільди з чоловіками. Якщо у взаєминах з Джоном акцентовано на духовній близькості героїв, то з Артуром – на фізичній привабливості останнього: молодий чоловік «was manly and good-looking. He stood just above middle height; the strong forward thrust of his chest, and the perfect ease of his erect, self-sufficient body, gave one the feeling that he was taut with animal life, like the thick jet of a fountain balanced in itself» / «виглядав мужнім і привабливим. Він

був трохи вище середнього зросту, мав сильні широкі груди і молоде, міцне тіло. Від його статури ніби віяло свободою; здавалось, ніби він був тісно пов'язаний з тваринним, первісним життям, – так сильно в ньому вирував струмінь життя» [5, с. 280]. Важливим у цьому описі є відсилання до тваринного як істинного життя, що, безперечно, вказує на сексуальність чоловіка як значиму для жінки якість. Саме природність / тілесність так вабить героїнь Д. Г. Лоренса в чоловіках. Цінуючи відкритість і чистоту стосунків між чоловіком і жінкою, письменник наділяє щастям саме тих героїв, які у взаєминах із протилежною статтю не намагаються дотримуватися соціальних приписів. Хільда обирає не інтелектуальність Джона, а тілесну чуттєвість і душевну чуйність Артура Пілбіма («he is very curious – he has some of a wild animal's cunning – in a nice sense – and he is inventive, and thoughtful – but not beyond a certain point» / «дуже допитливий, він має якусь тваринницьку хитрість, у доброму значенні цього слова, він винахідливий та турботливий, але не більш цього»), що дозволяє їй бути самою собою, залишатися «in my own soil» / «на своєму ґрунті» [5, с. 287]. Тілесність як основа стосунків яскраво репрезентована епізодом, коли Артура вкусила бджола: Хільда «picked out the sting, put her mouth on his arm, and sucked away the drop of poison» / «дістала жало, приклала свій рот до його рани на руці і висмоктала звідти отруту. Потім подивилася на червоний слід від своїх уст і, посміхаючись, промовила: «that is the reddest kiss you will ever have» / «це найчервоніший поцілунок, який у тебе був коли-небудь» [5, с. 292]. Цей вчинок є символічним, адже кров символізує природне, підсвідоме Артура, на відміну від механічного, інтелектуального існування Джона.

У розумінні любовної ситуації в будиночку лісного важливими є деталі одягу жінки: «it was a cloak of rabbit skin and of white fur, with a hood apparently of the skins of stoats. She laughed at Syson from out of this barbaric mantle, <...> she stood in the doorway, still cloaked in her mantle» / «це був білий хутровий плащ з кроля, з капюшоном, напевне, горностаєвим. Вона посміхнулася Сайсону з-під цієї грубої *мантії*, <...> вона стояла на порозі все ще вдягнута у дивну *мантію*» [5, с. 288] (курсив наш. – Н.С.). Через свою рідкісність хутро горностає стало атрибутом розкоші та влади і використовувалося для підбиття мантий владарів, герцогів, суддів та інших владних осіб. Неодноразове згадування мантиї, на якій очима зосередився Джон, можна потлумачити як те, що останній неусвідомлено відчуває, що саме Хільда є володаркою ситуації, а все, що було колись між ними, було

удаваним і нещирим: «he knew now it never had been true, that which was between him and her, not for a moment. The truth had stood apart all the time» / «зараз він знав, що між ним та Хільдою жодної миті, ніколи не було правди. Правда була увесь час поруч десь осторонь» [5, с. 291]. Для героїні ж хутровий плащ стає своєрідним захистом від асексуальної, холодної пристрасті Джона.

Визначальною рисою модернізму є апелювання до різних органів чуття людини, використання кодів різних мистецтв – синестезія. У художньому творі це досягається через використання / згадування деталей, образів, що неминуче викликають зорові, слухові, смакові, одоричні, культурні асоціації. Так, мікрообраз квітів жимолості і їхнього запаху в новелі «Сутінки весни» реїфікують особливі, тілесно-чуттєві стосунки між Хільдою й Артуром. Розмовляючи зі своїм колишнім коханим, молода жінка вказує на маленький глечик на полиці, у якому стояло «декілька квітучих гілочок ранньої жимолості, тендітних та білих», і далі вона уточнює, що вночі ці квіти «will scent the place at night» / «наповнять ароматом усе навколо» [5, с. 288]. Оскільки жимолость є символом кохання, вірності і пристрасті, то акцентація на них сприймається як символічне повідомлення гостеві про те, що в серці Хільди з'явився інший чоловік, котрий буде з нею і вночі. Джон далекий для дівчини, як зірка, і не лише тому, що покинув її, поїхавши до міста. Незабудки – це почуття самої Хільди до чоловіка, що дають їй життєву наснагу: «the forget-me-nots came up at me like phosphorescence. But I have them all for myself, now» / «незабудки виявилися для мене світінням. Лише я володію ними зараз» [5, с. 288]. Повторення цієї фрази героїнею можна трактувати як те, що у стосунках із Джоном лише вона мала почуття, була справжньою.

У виформовуванні істинного сенсу юнацьких стосунків Джона і Хільди використовується і код живопису. Так, Джон порівнює Хільду з Янголом Ботічеллі. Для художника епохи Відродження Сандро Ботічеллі джерелом натхнення була Сімонетта Веспуччі, однак це кохання було платонічним. Отож згадка про флорентійську красуню сприймається як вказівка на платонічність взаємин лоренсових героїв, що оприявнюється і через взаємне бажання лише листуватися: «he and she were more separate than any two strangers could be. She only wanted to keep up a correspondence with him – and he, of course, wanted it kept up, so that he could write to her, like Dante to some Beatrice who had never existed save in the man's own brain» / «вони були далекі один від одного, мов незнайомці. Вона прагнула тільки одного – підтримувати їхнє листування, і він також

© Н. С. Стернік

бажав цього, тому він міг писати їй, наче Данте своїй Беатріче, жінці, якої ніколи не існувало, крім як у власній уяві чоловіка» [5, с. 290].

Ключовою у розумінні суті колишніх стосунків Джона і Хільди є назва новели – «Сутінки весни». Англійське «shades» має в українській мові низку відповідників: «сутінки», «примара», «нічна імла», «тінь», що неминуче викликають асоціації з чимось ефемерним, безтілесним, несправжнім, весна ж традиційно пов'язується з любов'ю. Отож мікрообраз сутінків весни можна потлумачити як примарливість кохання.

У новелі «Сутінки весни», як і в інших ранніх новелах (наприклад, «Спокусниця»), Лоренс так чи інакше, на нашу думку, художньо відрефлексував свої стосунки з подругою юнацтва Джессі Чемберс. Так, Джон, переїхавши до міста, підтримує стосунки з Хільдою через листування, надсилає їй вірші, книги та «poetry books and things» / «усілякі дурниці» (на думку Артура, книги і вірші були дурницями) [5, с. 282]. Лоренс також не зміг зовсім перестати спілкуватися з Джессі, адже їх, як і головних героїв новели «Сутінки весни», поєднували не лише почуття, але й спільне захоплення літературою.

Композиційно новела «Сутінки весни» поділена на три частини і кожна містить опис природи, що має символічне значення. Так, коли Джон прямував до ферми Віллі-Вотера у піднесеному, радісному настрої, природа зображена у всій своїй красі, повноті і величі: «He had come in full view of the downslope. The wide path ran from his feet like a river, and it was full of bluebells, save for a green winding thread down the centre, where the keeper walked. Like a stream the path opened into azure shallows at the levels, and there were pools of bluebells, with still the green thread winding through, like a thin current of ice-water through blue lakes. And from under the twig-purple of the bushes swam the shadow blue, as if the flowers lay in flood water over the woodland» / «Перед ним відкрився увесь обрій схилу. Широка стежка простяглася під його ногами, мов ріка; на якій було повно дзвоників, окрім зеленої смужки доріжки у центрі, якою йшов лісничий. На рівнині відкривалася стежка, як потік небесної блакиті, де були цілі ставочки дзвоників з ще зеленими

тонкими цівочками, схожими на прозору течію крижаної води в голубих озерах. З-під рясних гілочок кущів прослизала ледь помітна тінь, наче відблиски у паводковій воді по всьому лісному царстві» [5, с. 281]. У другій частині, коли Джон прийшов до ферми Хільди, «with tangled emotions, Syson noted the plum blossom falling on the profuse, coloured primroses, which he himself had brought here and set. How they had increased! There were thick tufts of scarlet, and pink, and pale purple primroses under the plum trees» / «у сум'ятті емоцій, звернув увагу на цвітіння сливи, що спадала на рясні барвисті первоцвіти, які він сам приніс сюди й посадив. Як же вони виростили! Товсті жмутки ясно-червоних, рожевих, блідо-фіолетових первоцвітів розквітали під сливами» [5, с. 282]. Зображення такого стану природи викликає асоціації з буянням почуттів до Хільди. У третій частині у зображенні пейзажу підкреслюється пустота / порожнеча: «undergrowth shrank away, leaving a bare, brown space, pillared with the brick-red and purplish trunks of pine trees» / «трава відступала, залишивши голе, брунатне місце, прикрашене червоно-цегляними та багряного кольору сосновими стовбурами» [5, с. 287].

Висновки. Д. Г. Лоренс вказує на самотність, відчуженість, нещирість у почуттях і стосунках, неможливість жити гармонійно, якщо людина не позбавиться умовностей у взаємовідносинах і не стане сама собою, справжньою і щирою. У фіналі герой виявляється в ситуації невизначеності, що дає підставу говорити про відкритий кінець, але з іншого боку, ця ситуація – підсумок, до якого приходять Джон, Артур і Хільда. Виходу з неї вони не бачать, і це теж завершальний підсумок, до якого і приводить читача розповіді його автор. Таке «проміжне» світовідчуття для письменника характерно, що і знайшло відображення в його ранній новелістиці. У новелі Д. Г. Лоренса «Сутінки весни» своєрідно реалізовано мотиви кохання і любовного трикутника. Розгортаючи сюжет, письменник дотримується жанрового канону новели, риси модернізму проявляються в моделюванні образів героїв і їхньому розумінні суті кохання між чоловіком і жінкою.

Список використаних джерел

1. Becket F. The Complete Critical Guide to D. H. Lawrence. London and New York: Routledge, 2002. 186 p.
2. Ellis D. D. H. Lawrence. Dying Game 1922–1930. Cambridge University Press. 1998. 725 p.
3. Ellis D., Worthen J., Kinkead-Weekes M. The Cambridge Biography of D. H. Lawrence.

Cambridge University Press. 2014. 2557 p.

4. Harrison A. The Life of D. H. Lawrence. A Critical Biography. John Wiley & Sons Ltd. 2016. 472 p.
5. Lawrence D. H. Collected Stories. London: Published by D. Campbell Publishers Ltd. Everyman's Library, 1994. 1397 p.
6. Meyers J. D. H. Lawrence. A Biography. Cooper Square Press. 2002. 445 p.

© Н. С. Ступнік

7. Sagar K. The Life of D. H. Lawrence: An Illustrated Biography. Chaucer. 2003. 288 p.
8. Worthen J. D. H. Lawrence. The Early Years 1885–1912. Cambridge University Press. 1992. 656 p.
9. Пальцев Н. Предисловие. Lawrence D. H. Odour of Chrysanthemums. М.: Progress Publishers, 1977. 292 с.
10. Рейнгольд Н. И. Модернизм в английской литературе. История. Взгляды. Программные эссе. М.: РГГУ, 2017. 562 с.

References

1. Becket, F. (2002). The Complete Critical Guide to D. H. Lawrence. London and New York: Routledge, 186.
2. Ellis, D. (1998). D. H. Lawrence. Dying Game 1922–1930. Cambridge University Press, 725.
3. Ellis, D., Worthen, J., Kinkead-Weekes, M. (2014). The Cambridge Biography of D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2557.
4. Harrison, A. (2016). The Life of D. H. Lawrence. A Critical Biography. John Wiley & Sons Ltd., 472.
5. Lawrence, D. H. (1994). Collected Stories. London: Published by D. Campbell Publishers Ltd. Everyman's Library, 1397.
6. Meyers, J. (2002). D. H. Lawrence. A Biography. Cooper Square Press, 445.
7. Sagar, K. (2003). The Life of D. H. Lawrence: An Illustrated Biography. Chaucer, 288.
8. Worthen, J. (1992). D. H. Lawrence. The Early Years 1885–1912. Cambridge University Press, 656.
9. Paltsev, N. V. (1977). Predislovie. Lawrence D. H. Odour of Chrysanthemums [Introduction. Lawrence D. H. Odour of Chrysanthemums]. Moscow: Progress Publishers, 292.
10. Reingold, N. I. (2017). Modernizm v angliyskoy literature. Istoriya. Vzglady. Programniye esse [Modernism in English Literature. History. Views. Programme Essays]. Moscow : RSGU, 562.

INTERPRETATION OF THE MOTIF OF LOVE IN D. H. LAWRENCE'S SHORT STORY "THE SHADES OF SPRING"

N. S. Styrynik

Abstract. The paper looks at love in D. H. Lawrence's short story "The Shades of Spring" (1914) from the author's early period. His protagonists are men and women, in search of a contented life. Although living together in families as wives, husbands and lovers, Lawrence's protagonists are lonely and unhappy. They endure misunderstanding and consequent suffering, causing emotional pain to each other. The characters could have a good relationship with each other because they read and discuss everything together but on the physical level they are far away from each other. There is an imbalance in their relationship: they can be either interesting interlocutors or passionate lovers but cannot balance the spiritual and physical spheres. Lawrence retains the genre of the short story tradition but his characters appear in a different light than in classical English literature: the light of a transitional society undergoing the radical changes that occurred at the beginning of the twentieth century.

Purpose. The purpose is to analyse D. H. Lawrence's short story "The Shades of Spring" to trace how the author interprets the motif of love in his short fiction.

Results. This early short story reflects an ignoring of irrelevant earlier cultural norms and roles determining the relationship between man and woman, and a destruction of the sacred inviolability of the stable family hearth. It is a lyrical story about first feelings and first love, and the concomitant feelings of disappointment, despair and frustration. Lawrence's insight, sensuality and subtle psychologism focus not on the external manifestations of protagonists' changes but on the internal, subconscious spheres of their psyche. "The Shades of Spring", like most of his short stories, has an open ending, leaving the reader to consider its completion and answer to the remaining questions in their own way. As in his other short stories, he advocates primary and true feelings and relationships.

Originality. Lawrence is one of the few authors whose works continue to arouse interest and provoke debate. Today it remains important to consider those authors whose works do not fit any classical definition of modernism. His contradictory reputation and the widely varying attitudes of his contemporaries and critics in their assessments of his work provoke critical debate.

Conclusion. D. H. Lawrence continued the nineteenth century tradition of depicting ordinary working people and their hard lives. However, he added a personal and individualized view of the protagonists. He was one of the first in England to speak about love and relationships in a new way. The problem for his characters was that they couldn't find a common language and appeared afraid of their own bodies. "The Shades of Spring" is one of the brightest examples of his early works and combines traditional and modernist techniques of storytelling. The characters are lonely and unhappy, existing in a state of alienation. The writer describes loneliness, alienation, insincerity in feelings and relationships, and people's inability to live happily unless they discard convention and become true to themselves. This intermediate worldview in the early short stories is a key characteristic of Lawrence.

Keywords: love, loneliness, modernism, short story genre, subconscious, tradition.

ВАСИЛЬ КЛИМ – УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ІЗ РУМУНІЇ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОМАННУ ПРОЗУ

О. І. НІМІЖАН-БОДНАРЮК, аспірантка,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

E-mail: nimizhan-bodnariuk.olena@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-4075-1135>

Актуальність статті полягає у тому, що Василь Клим – український прозаїк родом із Румунії, котрий продукував високохудожні зразки прозового слова, але й досі залишається на периферіях наукових досліджень. **Мета дослідження** передбачає окреслення художнього внеску автора та пояснення характерологічних для персонажів Василя Кліма рефлексивно-поліфонічного інтерпретування дійсності у романах «Гора» та «Відсвіти полум'я». **Отримані результати** дозволяють віднести ім'я прозаїка до новаторів, адже він уводить до художнього простору прийоми інтуїтивної співпраці із читачем та «німого сюжету» для своєрідного «замовчування» глибоких тем. Крім того, письменник увиразнює художнє полотно підходами підміни семантичного поля дії містичних елементів, неповного розкриття сюжетних розгалужень у розділах, відсутністю звичної «романтизації» значення конання у житті героїв і натомість ставить на перше місце самопізнання протагоністів. **Перспективи** виформовують своєрідний комплекс питань, розкриття яких дасть змогу чітко визначити місце митця як літератора загалом, розкрити його внесок як письменника, що консолідує українські та румунські передові художні сили та впливи його авторської манери на молоду генерацію колег по перу.

Ключові слова: національна пам'ять, художня шліфованість, діалогізм, колізії, містицизм, психологізм, символізм, поліфонізм, рефлексивність, дуалізм, ідіостиль.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проводиться вперше із метою поглибленого аналізу та популяризації романістики Василя Кліма (на даний момент із критичних матеріалів до вказаної теми є лише дві передмови до романів письменника, авторства письменників-соратників – Степана Ткачука та Миколи Корсюка, й мають більше публіцистичний характер, аніж науковий).

Мета дослідження передбачає ґрунтовний аналіз романів «Гора», «Відсвіти полум'я» з погляду естетично-образних якостей, художньої специфіки та багатогранності зображально-відтворювальних елементів залученої тематики, образності, проблематики, символіки, психологічності, характерології персоносфери, колізійних розв'язків.

Результати. Станом на сьогодні біографічних даних про автора не так багато. Відомо, що народився Василь Костянтинівич Клим 21 липня 1941 р. в селі Негостина Сучавського повіту (Південна Буковина). Відійшов у вічність 27 липня 2011 р. (Бухарест). У 1974 року закінчив Ясський університет. Працював учителем, був директором загальноосвітньої школи у місті Дорогой (Ботошанський повіт, Румунія). Дебютував 1954 у газеті «Новий вік». Окремі твори опублікував у бухарестських альманахах «Серпень» (1964), «Наші весни» (1972), «Обрії» (1983). Автор книг: «Гора» (1978) та

«Сонце і земля» (1980), «Едельвейс» (1985), «Таємниці лабіринту» (1989), «Райдуга блискавиці» (2001), «Відсвіти полум'я» (2004), «Біла картка» (2009; усі – Бухарест). У 1978 р. йому присуджено премію Спілки письменників Румунії. Основна тема прози автора – психологічні перипетії та душевні надриви персонажів, нелегке життя скромних сільських людей, їхня поведінка при зустрічі з «чужим» світом, морально-етичні проблеми людських стосунків. Як зазначав Микола Корсюк, «Кліма цікавить насамперед психологічний портрет персонажа, сюжетна канва служить лишень як фон художнього відтворення душевних структурних здви́гів чи переломів» [5, с. 10].

Перший роман «Гора» вийшов друком у 1978 році, який вписав ім'я Василя Кліма до авторів-розбудовників прозового жанру в українській літературі Румунії. Це було відповідно оцінено, автора удостоїно премії Спілки письменників Румунії. Митець відкриває широке проблемне полотно для читацьких чуттєво-ментальних інтерпретацій змістового корпусу, авторський оригінальний прийом «інтуїтивної співпраці із читачем» стане одним із фундаментальних форм його художнього почерку. «Сюжет роману розгортається з порушеною причинно-часовою послідовністю, хронологічний та логічний перебіг подій вже не відіграє важливої ролі, наперед виходить індивідуальна свідомість зі своїми

© О. І. Німіжан-Боднарюк

непевностями, страхами, пристрастями чи байдужістю» [5, с. 11].

Відсутність традиційної «романтизації» кохання також сміливо віднести до авторської оригінально-художньої особливості. Власне, тема цього прекрасного почуття як така існує (якщо бути точнішими – співіснує) із іншими, що продукуються внутрішнім світом кожного персонажа, але воно не викликає у них катарсису внутрішнього світу, й не проявляє себе як базова людська потреба чи самоціль. Набагато більше уваги до ностальгії та питання людської самореалізації та у зв'язку із останньою – відчуття повноцінності. Мрія і пошук себе – основоположна пружинка всього твору, що приводить в дію увесь механізм естетичного впливу на читача. *«Основне у Климовій прозі не вражаючи гостро-конфліктні ситуації, а врівноважене помірковане письменницьке підхіддя до крутого й несподіваного, відкриваючого і збагачуючого повороту в психології персонажа, віднайдення його іманентної сутності»* [5, с. 9].

Роман не можна вважати надмірно обтяженим чи розтягнутим. Тут ми стикаємось із благородною лаконічністю автора, безпристрасною оповіддю та повністю виключеними темпоральними показниками. Хоч залишається абсолютною таємницею, де та коли відбуваються всі події, але, якщо говорити про художньо-філософську площину, певний натяк на хронотоп все ж знаходимо: *«Через сто років все тут буде, як і зараз, – подумав, втупивши погляд у змокрілу кам'яну стіну турбази. – А що буде зі мною через сто років? Стану я отим мокрим каменем, який вставлений у стіну цієї будівлі, чи полечу білим птахом над землею в пошуках невідомої мети? Все одно. Все це, чим живу, чим болю, до чого стремлю з вічною тривогою в душі – я знаю – одна тільки мить, а вічність буде потім!»* [7, с. 14].

Гора Куца несе в собі закодовану семантику містицизму і виступає символом протилежно-смыслових першоначал – життя і смерті. Хоч вона залишається статичним та неодолюваним елементом для художнього переплетення розділів, персонажі щоразу її антропонімізують, вбачають архетипізоване суголосся пам'яті роду, або навіть натяки на жіноче начало: *«Оце втретє піднімаюся на гору, люди, а гора, знаєте, як жінка: не забувається перша»* [7, с. 49].

Основним наповненням сутності головного персонажа є конфлікт із собою та рефлексивні пошуки верхівки тієї гори, від якої щоразу віяло чимось сакральним-потаємним. *«Чоловік сидить часом прикутий до землі цілими роками, але приходить час, коли йому, нарешті, хочеться подихати чистим*

повітрям, хочеться хоча б на мить відірватися від землі. Людині, знаєте, завжди чогось не вистачає» [7, с. 32]. В цій цитаті ми зчитуємо всеохопну характеристику протагоніста, психологічний портрет якого найчастіше вказує на підміну понять в його світосприйнятті. Тут автором використаний прийом стислості у використанні лінгвостилістичних засобів для відтворення цього психотипного портрета, що не дає читачам можливості повноцінного розуміння функціонування образу як художнього через його неповноту розкриття. *«Могила мала жалюгідний, занедбаний вигляд, вся запала вглиб, розлізлась, незграбно заросла травою і кущиками любистку. Рядом, зліва, значно менших розмірів, стояв другий хрест. «Чому він такий чорний?» – відчуваючи, як його проймає холодний дріж, подумав Максим»* [7, с. 17]. Відповідно, читач не може з такого опису ані зрозуміти справжніх почуттів Максима, ні однобоко пояснити його здивування щодо кольору та авторську заувагу щодо розмірів хреста.

Що стосується чіткого логіко-сюжетного спрямування – воно представлене із яскравими порушеннями хронології подій. Неможливо місцями здогадатися скільки часу минуло із останньої зображеної події та де саме дія відбувається. Наприклад, зображено героя перед могилами батьків, а через кілька розділів зустрічаємо тих самих батьків ще живими, але вже старенькими. Деякі сюжетні лінії не мають продовження (наприклад, на початку твору мати Максима вирішує жити із братом свого чоловіка, поки останній відбуває термін у в'язниці, а потім, вона зображується старенькою, в очікуванні Максима разом із його батьком, і куди дівся дядько головного героя не відомо).

Інший високохудожній роман Василя Клима під назвою «Відсвіти полум'я» побачив світ в 2004 році. Колеги по перу звертали увагу на майстерність та специфічність окреслення головних та другорядних образів: *«Дуже часто персонажі Климової прози – «диваки», наче не з тутешнього світу, їхня поведінка, на перший погляд, аномальна в начебто «нормальному» сьогоденнішому середовищі»* [5, с. 11]. І справді, герої на перший погляд видаються тихими, невибагливими, підвладними долі, але непримітні деталі викликають потужне почуття бунтарства, що виглядає не завжди психологічно обґрунтованим чи морально прийнятним. *«Щось чеховське, кафкіанське може прочитатись в підтексті Климової прози. Звичайно, щось відчувається і від Достоевщини, особливо в осмисленні моральних категорій добра і зла, але, гадаю, переважає Чехов із образним відтворенням*

дрібної людини» [5, с. 10]. Ці слова Миколи Корсюка про творчість Василя Кліма дуже точно характеризують авторський стиль письма, адже присутній збіг у манері змалювання «маленької людини», в житті якої найменші дрібниці несуть трагічний характер та наслідки. Невипадково любовна тема знову не розроблена повноцінно, а точніше – перебуває поза межами художніх цілей автора, що підсилює клімівський метод «наголосити не наголосивши» на неправильності проектування цієї сюжетної лінії, й підкреслює часто використовуваний ним прийом авторського замовчування надто глибоких тем. Такий брак словесно-виражального матеріалу збільшує відчуття глибини самого тексту, покликаний «оригіналізувати» й надавати стилю письменника пізнаваності та нетиповості через часте використання ним «німого сюжету». А щоб остаточно закріпити цей ефект, до тексту вводиться архетипний образ долі як рушійної сили, що викликає поліфонічні та рефлексивні почуття у протагоніста та його сина.

У Франца Кафки елементи бунтарства у творчості часто трансформуються у протистояння двох «я» персонажа і змальовуються картини духовних та фізичних страждань людини, що потрапила в черговий раз в якусь життєву катастрофу. Також автор зображує боротьбу людини із долею та абсурдністю подій свого часу. Своє погане становище герої вбачають у злому Фатумі. Роман Василя Кліма моментами також натякає на подібні мотиви: герой Гнат наділений великим терпінням, що допомагає йому долати життєві перипетії. Але він не є заручником подій свого часу, не страждає через соціальні проблеми, а лише намагається боротися із власною долею. Гнат так само, як і герой «Процесу» Кафки, сприймає із великим спокоєм кричущі та несправедливі події. Така реакція виглядає дещо неприродною: однаково рівномірно йде опис життя, смерті, народження. Відрізняється у порівнюваних авторів спосіб розв'язання кульмінації твору: у Василя Кліма всі постійно шукали щастя, і автор дає їм цю можливість, натомість, Кафка свого героя проголошує винним, що карається смертю.

Сецифічного та нетипового звучання надає Василь Клим образам лукавого. Він їх використовує у нетрадиційному ключі – не для змалювання небезпеки, потойбіччя, агресії, насильства, а надає їм нетипової ролі «феї-хресної»: *«Якийсь лукавий чортик несподівано прокрався в його свідомість і підштовхнув його змінити стратегію»* [6, с. 140]. Головний персонаж Гнат Невигода стикається з цим образом як із своїм другим «я», який виводить

назовні приховані думки та бажання. Це певним чином ускладнює прочитання твору, адже елементи позасвідомого несуть різні смислові навантаження і можуть трактуватися відповідно до того, яке у читача поле очікування.

У всьому творі є два персонажі, які найчастіше підпадають під дію містичного. Це Гнат, котрий себе вважає забобонним, та його син Валерій, який теж відчуває на собі «руку» чогось чужого з глибокого дитинства. *«А сон мій цієї ночі був жакликим. Подумай, побачив наш дім відзеркалений в криниці, гарний наш дім, навіть димар було видно. Нараз стрибнула у криничну воду огидна жаба і скаламутила її. Поганий сон, Валерику»* [6, с. 144]. Сон справді став пророчим: його день почався із відвідання цвинтаря, де Гнат помічав низку небезпечних символів: жінка в чорному, що читає думки, яку зважився підвезти додому, двічі привиджається лукавий чортик, а після пожежі, в якій згорів його будинок, герой бачить точнісінько таку ж каламутну воду в криниці, як і у своєму сні. Мета автора – «розбурхати читача», дати йому підґрунтя для роздумів в більш широкому масштабі, для чого і залучає в одному творі реально можливі події із фантастично-потойбічними. Таке експериментаторство дозволяє бути ще ближчим до свого читача.

Висновки. Насамкінець підсумуємо, що перший роман автора «Гора» утверджує автора у літературному просторі як повноцінного і сформованого письменника, демонструє усталений, нетиповий та оригінальний письменницький стиль. Відтворена проблематика психологічної роздвоєності покликана до «діалогу» зі свідомістю читача, адже автор використовує прийом завуальованих мотивів та сюжетних дій, які читач відчуває лише інтуїтивно. Це в рази підвищує колізейну цінність твору. Автор відкидає прийом «романтизації» почуття кохання, й натомість глибоко описує поліфонічне начало протагоніста, його потребу в самоприйнятті та самореалізації.

Роман «Висвіти полум'я» характерний своєрідним підходом до містики, коли максимально негативні для свідомості людини потойбічні персонажі наділяються виключно позитивними рисами й покликані допомагати тим героям, які перебувають у стані постійного пошуку власної іманентної сутності. Їх можна сміливо віднести до нового типуажу – схильні до бунтарства, праведного гніву, рішучі, але не можуть уникнути страждань та несправедливостей долі. Символічне смислове навантаження несуть образи-архетипи долі та смерті. Микола Корсюк це пов'язує із відгомонам чехівської та кафкіанської

стилістики, але, дослідивши тексти Василя Кліма, ми дійшли висновку, що перегуки скорше можуть стосуватися теми впливу позасвідомого та Фатуму на просту людину, а не самого перейняття манери згаданих письменників-класиків. Прийом замовчування глибоких тем у Василя Кліма проявляється через відсутність зв'язку читача із думками протагоніста, подаються лише уривчасті думки, без логічного підкріплення, з яких неможливо зрозуміти психологічний стан героя, ані прикріпити їх до наступних його дій. Це створює відчуття чогось упущеного для читача, й змушує останнього вступати в так званий «діалог» із самим автором, щоб спроектувати ті сюжети та описи, яких бракує для «комфортного» читання. Такі деталі роблять стиль Василя Кліма впізнаваним, із особливим звучанням, ефектом «глибини» та неосяжності думки автора, що підсилює художню вартість.

Окремо варто наголосити щодо схожості типажів головних героїв з обох романів. Максим (роман «Гора») ментально наближений до Гната (роман «Сонце і земля»): обидва прагнуть віднайти свій життєвий шлях, страждають дуалістичним роздвоєнням, та рефлексивно-поліфонічним світовідчуттям.

Список використаних джерел

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : монографія. Київ : Довіра, 1993. 414 с.
2. Винничук Ю. П. Чорт зна що : монографія. Львів : Піраміда, 2004. 792 с.
3. Воропаєва Т. В. Образ світу, картина світу, світогляд, ідентичність в предметному полі українознавства : теоретико-методологічні засади. Українознавчий альманах. 2009. Вип.1. С. 21-26.
4. Гінзбург Л. Я. Про психологічну прозу : навч. посіб. Львів : Художня література, 2008. 448 с.
5. Клим В. К. Біла карточка : роман. Бухарест : RCR EDITORIAL, 2009. 282 с.
6. Клим В. К. Відсвіти полум'я : роман. Бухарест : Мустанг, 2004. 313 с.
7. Клим В. К. Гора : роман. Бухарест : Критеріон, 1978. 149 с.
8. Клим В. К. Сонце і земля : роман. Бухарест : Критеріон, 1980. 133 с.
9. Клим В. К. Таємниці лабіринту : проза. Бухарест : Критеріон, 1989. 200 с.
10. Мартинець Л. А. Художня деталь як засіб творення національних образів. Іноземна філологія. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 265-273.
11. Носенко Т. Т. Румунська україністика: події, факти. Слово і час. 2009. №1. С.118-120.
12. Червінська О. В. Поетика містичного : колективна монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 320 с.

Вся напруга, яка утримувалась автором через потойбічні елементи у сюжетах (у романі «Гора» цю силу уособлює Куца, а у «Відсвітах полум'я» всі події скеровуються містичними чортками, які допомагають Гнатові та його синові Валерику) зрештою дає відчуття катарсису читачеві лише наприкінці творів – у «Відсвітах полум'я» сонце заходить над умиротвореною родиною, й всі знають, що завтра буде новий щасливий день. А у романі «Гора» Максим знає, що надходить весна, і тепер він відчув бажання неодмінно закохатися.

Перспективи подальшого дослідження полягають у:

- 1) чіткому вивченні місця прози досліджуваного автора як у загальнолітературному процесі, так й між прозовою спадщиною українсько-румунських колег по-перу;
- 2) оцінити спадок митця, що показав, якою може бути українська література очима фактичного громадянина Румунії;
- 3) вплив письменника на наступні генерації та молодші покоління українських прозаїків Румунії.

13. Прологом до моєї творчості було рідне село : інтерв'ю з письменником Василем Климом / Наш голос. 1992. №2 . С.7.

References

1. Bulashev, H. O. (1993). *Ukrains'kyj narod u svoikh lehendakh, relihiynykh pohliadakh ta viruvanniakh : monohrafiia*. [Ukrainian people in their legends, religious views and beliefs: a monograph]. Kyiv: Dovira «Publ.», 414 p.] (In Ukrainian).
2. Chervinskaya, O. V. (2011). *Poetyka mistychnoho : kolektyvna monohrafiia* [Poetics of the mystical: a collective monograph]. Chernivtsi: Chernivtsi National University University «Publ.», 320 p. (In Ukrainian).
3. Ginzburg, L. Ya. (2008). *Pro psykholohichnu prozu: navch. posib.* [On psychological prose: textbook]. Lviv: Fiction «Publ.», 448 p. (In Ukrainian).
4. Klim, V. K., (2009). *Bila kartochka : roman* [White card: a novel]. Bucharest: RCR EDITORIAL «Publ.», 282 p. (In Ukrainian).
5. Klim, V. K., (1978). *Hora: roman* [Gora: a novel]. Bucharest: Criterion «Publ.», 149 p. (In Ukrainian).
6. Klim, V. K. (1980). *Sontse i zemlia : roman* [Sun and Earth: a novel]. Bucharest: Criterion «Publ.», 133 p. (In Ukrainian).
7. Klim, V. K. (1989). *Taiemnytsi labiryntu : proza* [Secrets of the maze: prose]. Bucharest: Criterion «Publ.», 200 p.] (In Ukrainian).

8. Klim, V. K. (2004). Vidsvity polum'ia : roman [Reflections of the flame: a novel]. Bucharest: Mustang «Publ.», 313 p. (In Ukrainian).

9. Martynets, L. A. (2014). Khudozhnia detal' iak zasib tvorennia natsional'nykh obraziv. [Art detail as a means of creating national images]. Foreign philology «Publ.», Issue. 126. Ch. 1. P. 265-273. (In Ukrainian).

10. Nosenko, T. T. (2009). Rumuns'ka ukrainistyka: podii, fakty. [Romanian Ukrainian studies: events, facts]. Word and time «Publ.», No.1. P.118-120. (In Ukrainian).

11. Prolohom do moiei tvorchosti bulo ridne selo : interv'iu z pys'mennykom Vasylem Klymom. (1992). [The prologue to my work was my native

village: an interview with the writer Vasyl Klym]. Our Voice «Publ.». No.2. P.7. (In Ukrainian).

12. Voropaeva, T. V. (2009). Obraz svitu, kartyna svitu, svitohliad, identychnist' v predmetnomu poli ukrainoznavstva: teoretyko-metodolohichni zasady [The image of the world, the picture of the world, worldview, identity in the subject field of Ukrainian studies: theoretical and methodological principles]. Ukrainoznavchyy al'manakh.[Ukrainian Studies Almanac]. No. 1. P. 21-26.

13. Vynnychuk, Yu. P. (2004). Chort zna scho: monohrafiia [The devil knows what: a monograph]. Lviv: Pyramid «Publ.», 792 p. (In Ukrainian).

VASIL KLIM – UKRAINIAN WRITER FROM ROMANIA AND HIS CONTRIBUTION TO NOVELISTIC PROSE O. I. Nimizhan-Bodnaryuk

Abstract. Introduction. *The relevance of the article is that Vasil Klym is a Ukrainian prose writer from Romania, who produced highly artistic samples of the prose word, but still remains on the periphery of scientific research.*

Purpose. *The purpose of the research is to outline the author's artistic contribution and to explain the reflexive-polyphonic interpretation of reality characteristic of Klim's characters in the novels «Mountain» and «Lighting the Flame».*

Results. *The obtained results allow to attribute the name of Vasil Klym to innovators, as he introduces into the artistic space techniques of intuitive cooperation with the reader, and a «silent plot» for a kind of «silence» of deep topics. In addition, the writer expresses the artistic canvas by approaches to substituting the semantic field of mystical elements, incomplete disclosure of plot branches in sections, lack of the usual «romanticization» of the meaning of death in the lives of heroes, and instead puts the protagonists' self-knowledge.*

Originality. *The researched topic is valuable because it is heard for the first time in literary discourse, and enriches it on theoretical and empirical levels. The formulation of the tasks of the work allows to fully reveal the importance of the artistic voice of Vasil Klym as a supporter of the Ukrainian national idea and implementer of artistic tasks for the native reader.*

Conclusion. *Vasil Klym's work is valuable in that it consolidates Ukrainian and Romanian advanced artistic features; The author proved himself in the literary space as a full-fledged and well-formed writer, and demonstrated a well-established, atypical, and original writing style. The reproduced issue of psychological dichotomy is called to «dialogue» with the reader's consciousness, because the author uses the technique of veiled motives and plot actions, which the reader feels only intuitively. This greatly increases the conflicting value of the works. If we evaluate the author's artistic heritage in the synthesis, we have a picture of what the artistic word should be like through the eyes of Vasil Klym, as a Ukrainian writer, a native of Romania.*

Keywords: *national memory, artistic refinement, dialogism, collisions, mysticism, psychology, symbolism, polyphony, reflectivity, dualism, idiosyncrasy.*

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'225

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.070>

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

О. В. АРТЬОМЦЕВ, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: artomtsev.o@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7518-2505>

Анотація. Стаття присвячена проблемам відтворення німецької економічної термінології галузі міжнародного бізнесу засобами української мови. Обов'язковою умовою здійснення адекватного перекладу є фахова компетентність перекладача, яка базується на інтегральній системі мовної підготовки перекладача, фонових знаннях і вміннях у галузі міжнародних економік двох порівнювальних культур.

Під час доперекладацького аналізу було виявлено, що терміни-композиції характеризуються полісемічністю і синонімічністю. Водночас логіко-семантичні процеси імплікації, експлікації, інкорпорації, диверсифікації і компресії семантичної структури німецьких економічних термінів створюють певні перекладацькі труднощі на шляху отримання якісного трансляту.

До того ж з'ясовано, що у семантичних структурах німецьких термінологічних одиниць полісемічність і синонімічність може реалізуватися синхронно. Тому прийняття перекладацьких рішень ускладнюється двома чинниками: пошуком ситуативного відповідника, з одного боку поміж полісемічних, з іншого – поміж синонімічних варіантів.

Терміни-англіцизми та терміни-франкофони характеризуються також комюлятивністю семантичної структури, латентністю вираження фахового змісту.

Дослідження семантики термінів для позначення процесів міжнародного бізнесу доповнює уявлення про їх семантичний потенціал та його реалізацію учасниками міжкультурного трансферу в сфері міжнародної економіки. На основі отриманих результатів відкриваються перспективи дослідження семантики термінологічних одиниць галузі міжнародного права в якості об'єктів теорії та практики перекладу.

Ключові слова: термінологія міжнародного бізнесу, латентність семантичної структури, семантична диверсифікація, доперекладацький аналіз, перекладацька компетентність, способи перекладу.

Актуальність. Однією із актуальних проблем сучасної теорії і практики перекладу є дослідження процесу відтворення семантики термінологічних одиниць різних галузей економічної діяльності іноземною мовою. Варта уваги проблема співвідношення екстра- та інтралінгвістичних факторів у діяльності перекладача фахової літератури, зайнятого у сфері міжнародного бізнесу. На етапі доперекладацького аналізу виявляються релевантні для перекладу міжмовні семантичні розбіжності, які, в свою чергу, породжують низку перекладацьких труднощів когнітивно-понятійного характеру у сфері міжкультурної фахової комунікації. Виявлення причин і наслідків такого змісту перекладацьких проблем дозволить розширити методичну базу для підготовки перекладача фахової літератури у різних економічних галузях, зокрема у міжнародному бізнесі.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Семантика фахової термінології була і залишається об'єктом дослідження у лінгвістичних працях українських провідних германістів Т. Р. Кияка, В. І. Карабана, А. М. Науменко, О. Д. Огуя, О. М. Шаблій, в рамках яких дедалі частіше номінативний процес стає відправним пунктом систематичного зв'язку різних термінологічних підсистем, що вказує на їх семантичне взаємопроникнення і, як результат – взаємозбагачення. Неодноразово в поле зору цих дослідників потрапляли критерії визначення термінологічних міжмовних еквівалентів, пошук яких супроводжується певними труднощами понятійного плану.

Не залишаються поза увагою також і завдання дослідження семантики фахових англійських термінів у наукових працях російських лінгвістів В. Н. Комісарова, Л. К. Латышева, Б. Н. Климзо з точки зору їх відтворення засобами російської мови. Разом

розглядалася проблема семантичної латентності змісту фахових термінів з огляду на здійснення міжкультурного трансферу.

Заслужують уваги також наукові праці німецьких германістів К. Норд і Р. Штолце, присвячені проблемам комуплятивності семантики різногалузевих німецьких термінів.

Незважаючи на суттєві досягнення у вивченні терміносистем різних іноземних мов залишаються недостатньо дослідженими проблеми порівняльного аналізу фахової термінології окремих сфер міжнародної діяльності з огляду здійснення її перекладу рідною мовою.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження специфіки відтворення семантики німецьких економічних термінів міжнародного бізнесу адекватними засобами української мови, вибір яких детермінується формальними і семантичними розбіжностями у вираженні та використанні економічних знань в порівнювальних німецькій і українських мовних спільнотах.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом для дослідження слугував масив спеціальних німецьких термінів галузі міжнародного бізнесу, а саме терміни, завдяки яким виражаються митні операції, процеси міжнародної торгівлі, страхування та оподаткування. У рамках здійснення міжкультурного трансферу виникають різнопланові проблеми перекладу змісту таких понять українською мовою. Для виявлення семантичних особливостей відтворення цих термінів українською мовою були застосовані метод порівняльного аналізу, трансформаційний метод і власне доперекладацький аналіз тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперечно, способи вираження семантики термінів у споріднених і неспоріднених мовах не можуть бути аналогічними. Якщо формальні і семантичні характеристики термінологічних одиниць двох порівнювальних мов не збігаються, то такі терміни не мають статусу прямих еквівалентів. Проте вони можуть корелювати як семантичні відповідники. З точки зору перекладацького процесу, при відсутності рівноцінного еквівалента, застосовується калькування або описовий переклад таких мовних одиниць [1, с. 83].

Однак використання власне перекладацьких способів, прийомів не забезпечує створення якісного перекладацького продукту. Обов'язковою умовою здійснення адекватного перекладу залишається здатність перекладача використовувати комбінацію інтра- та екстралінгвістичних знань і вмінь, на базі яких формується його перекладацька компетентність [2, 3, 7, 8]. Вона, в свою чергу, дозволяє точно відтворювати виражену іноземною мовою фахову

інформацію рідною мовою. Відтворення семантичного потенціалу фахової термінології здійснюється не тільки на основі контексту, але й у використанні перекладачем фонових знань і модальності як специфічних способів бачення сутності явищ [3, с. 45; 4, с. 56].

Опираючись на фундаментальні аспекти перекладацького процесу постає завдання – дослідити специфіку перекладу німецьких економічних термінів галузі міжнародного бізнесу українською мовою, залучаючи до перекладацького аналізу терміни з таких сфер міжнародної економічної діяльності як митні операції, міжнародна торгівля, оподаткування, страхування тощо. Відтворення німецької термінології такої тематики українською мовою супроводжується певними перекладацькими труднощами.

До таких перекладацьких труднощів передовсім проблема рівня кваліфікації перекладача. Під цим слід розуміти, що може виникнути перекладацька ситуація, в якій перекладач не здатен розпізнати фахові стійкі вирази або семантично складні терміни у текстах економічної тематики і, як наслідок, не може відтворити значення фахових термінів українською мовою. З іншого боку, виникає проблема у адресатів, які, зрештою, можуть не мати фонових знань у сфері міжнародної економічної діяльності або стикаються з проблемою недостатнього обсягу спеціальних знань. Тому вони виникають перекладацькі ситуації часткового або неповного нерозуміння змісту перекладених фахових текстів, оскільки в трансляті використовується достатньо велика кількість спеціальної економічної термінології на кшталт *Zollkartell* – *картельна угода про міждержавні розрахунки при здійсненні митних операцій*, *Freiliste* – *перелік товарів для безмитного ввезення в рамках ЄС*.

Особливістю текстів міжнародної економічної діяльності є частотність використання іменників-термінів, що скеровує увагу комунікантів на предмети та обставини, які є об'єктами обговорення в економічній літературі. Інтенсивність вживання іменників та концентрація ад'єктивних одиниць в економічних текстах дає нам підставу називати цей стиль статичним. Адже, за допомогою прикметників можуть бути виражені якості економічних об'єктів і внутрішні міжнародні економічні процеси. Такі стилістичні особливості функціонування німецьких економічних послугують певним орієнтиром у здійсненні якісного фахового перекладу.

Однак власне попередній, фрагментарний стилістичний аналіз вживання німецьких економічних термінів досліджуваної тематики не дає повної картини для ідентифікації низки перекладацьких труднощів, які можуть бути

іманентно притаманні перекладацькій діяльності, оскільки кінцевий перекладацький продукт з'являється у формі осмисленого інформаційного семантичного фокусу. Передусім варті уваги семантичні явища полісемії, синонімії, омонімії і супроводжуючі їх логіко-семантичні процеси імплікації, експлікації, інкорпорації, диверсифікації і компресії семантичної структури німецьких економічних термінів. Ось чому виникає необхідність у дослідженні ролі цих семантичних явищ при реалізації трансферу [7, 8].

Для здійснення доперекладацького аналізу семантики релевантних термінологічних одиниць потрібно провести відбір німецької економічної термінології міжнародного бізнесу, релевантної з точки зору перекладацької теорії та практики. Наступним кроком може бути порівняння семантичних структур німецьких економічних термінів і семантичних структур їх українських відповідників, яке базується на контрастивності явищ у різних мовних культурах [1, 4, 5]. У такий спосіб ідентифікуються семантичні розбіжності у способах вираження релевантного змісту в мові оригіналу і мові перекладу.

Поширеним семантичним процесом, який можна дослідити як об'єкт перекладацької теорії, є полісемія термінів. Попередній порівняльний аналіз семантичної структури економічних термінів міжнародного бізнесу німецької і української мов свідчить про різний ступінь реалізації полісемії у термінах економічної тематики. Серед них розрізняють економічні терміни, за допомогою яких позначаються декілька різних процесів міжнародної економічної діяльності, що можуть виражатися як іменниками, так і дієслівними словосполученням, наприклад:

Zoll – 1. *Мито*; 2. *митний тариф*; 3. *митниця*. *Gestellung* – 1. *поставка, доставка*; 2. *пред'явлення товару для митного контролю*. *Ausfuhrposten* – 1. *стаття експорту*; 2. *партія експортного товару*

Lloyd's – *Ллойдс* 1. *міжнародний ринок страхування*; 2. *страхове об'єднання*; 3. *регістр Ллойда*; 4. *світовий центр інформації про мореплавання*; 5. *система страхових брокерів і андеррайтерів, які пов'язані з корпорацією Ллойда*.

Здійснюючи порівняльний аналіз семантичних структур економічних термінів німецької і української мов було з'ясовано, що у семантичних структурах німецьких економічних термінів потенційно імплікуються релевантні значення, експлікація яких у мові перекладу можлива тільки на основі контексту, тобто синтаксично. При перекладі на українську мову ці значення відтворюються словосполученням або навіть реченням. Слушним зауваженням може

бути те, що українська мова не тяжіє до утворення композитів. Характерною особливістю є те, що формою фіксації терміну в системі українській мові є словосполучення або речення, за допомогою якого і здійснюється переклад. Помітною може бути ситуація, коли при відтворенні семантики німецьких економічних термінів відбувається експлікація прихованої семантики шляхом семантичної диверсифікації. У такому випадку йдеться про описовий переклад. Крім того, перекладацька процедура ускладнюється пошуком українського семантичного відповідника в полісемічному просторі на основі інтра- і екстралінгвістичних факторів реалізації міжкультурного трансфера.

В лексичній підсистемі німецької мови зафіксовані також економічні терміни з високим ступенем непрозорості семантичної структури, експлікація якої вимагає більших інтелектуальних зусиль учасників перекладацького процесу, наприклад:

1. *Überfremdung* – *проникнення іноземного капіталу*. 2. *Transfrigoroute* – *міжнародне об'єднання підприємств для перевезення вантажів, які швидко псуються*. 3. *Fazilität* – *спеціалізоване кредитне відділення Міжнародного валютного фонду, фонд із надання допомоги*.

Як правило, такі терміни репрезентовані у спеціальних словниках з тлумаченням їх значень або калькою. У такий перекладацькій ситуації письмовий або усний перекладач наштовхується на труднощі вибору відповідника залежно від статусу адресата. Якщо адресат – фахівець з економічної галузі, можна застосовувати калькування. За умови здійснення перекладу для пересічних осіб доцільним є описовий переклад.

До наступної групи належать німецькі економічні терміни, у семантичній структурі яких присутні певні опорні сигнали у формі складових, наявність яких допомагає перекладачу сконцентруватися на сприйнятті і розумінні вираженого мовцем змісту, наприклад:

1. *Umsatzvergütung* – *повернення податку з обігу на експортні товари*. 2. *Kapitalschutzabkommen* – *угода про гарантії, які надаються іноземним інвесторам*. 3. *Zollfreiheit genießen* – *користуватися правом на звільнення від митного оподаткування*.

Приховані семантичні маркери таких термінів потребують доступу до їх розуміння через конкретні фонові знання у міжнародному бізнесі. На нашу думку, вони завжди будуть надійним помічником у прийнятті адекватного перекладацького рішення. Безсумнівно, не виключається використання, за необхідністю, і спеціальної довідкової літератури, яка послугує

редагуванню первинного варіанту перекладу.

Існує масив німецьких економічних термінів у сфері міжнародної економічної діяльності з обмеженнями у використанні, оскільки вони активно застосовуються у вузькому колі спеціалістів цієї галузі. В якості прикладів можуть бути такі терміни-композиції:

Kollisionsklausel – умова про відповідальність страхувальника за збитки застрахованого судна на випадок зіткнення. *Ramboursement* – рамбурська операція (операція, при якій оплата товару здійснюється банком, який за дорученням імпортера здійснює платіж після пред'явлення експортером документів на відвантаження товарів).

Формою системної презентації таких термінів є складні іменники (композиції), які є домінантою у загальному масиві економічних термінів міжнародного бізнесу. Переклад термінів-композицій цієї тематики може ускладнюватися також частковою транспарентністю семантичної структури. Відтворення семантичної структури цих термінів засобами української мови здійснюється підрядним реченням, тобто використовується описовий спосіб перекладу. Вибір прийому такого способу перекладу вважається доцільним, він дозволяє передавати інформацію широкому колу адресатів, які задіяні в даній економічній сфері. В такій ситуації до перекладачів висувають особливі вимоги щодо точності відтворення економічних процесів у мові перекладу. З огляду на такі обставини, перекладач, завдяки своїй високій фаховій підготовці у галузі міжнародної економіки, може успішно здійснювати перекладацький трансфер, враховуючи фактор замовника.

Німецькомовна фахова комунікація характеризується також високою частотністю використання іншомовних фахових запозичень – лексичних одиниць із латинської, грецької, англійської і французької мов, які, безперечно, спрощують здійснення фахової комунікації у сфері міжнародного бізнесу [1].

Аналізуючи економічні термінологічні одиниці міжнародного бізнесу, які зафіксовані у фахових словниках німецької мови, можна стверджувати, що у німецькій фаховій мові наглядно представлений масив економічних термінів-франкофонів і термінів-англіцизмів, семантичні структури яких можуть бути досліджені в плані їх відтворення українською мовою. Прикладами таких термінів можуть бути такі лексичні одиниці:

1. *Carnet (de passages)* – документи на автомобіль для транзитного перетину державного кордону. 2. *Carnet-ATA* – універсальна митна декларація для транзитних вантажів. 3. *Carnet-TIR* – єдина декларація для транзиту вантажів (для автомобільних і

контейнерних перевезень);

II. 1. *cif sound lended* – сіф, включаючи витрати на відвантаження товару із судна і доставка його на причал порту призначення. 2. *cif sound delivered* – сіф, відповідальність продавця за погіршення якості товару пі час транспортування до порту призначення.

Досліджувані економічні терміни англійського і французького походження потрапили у німецькомовний економічний простір і закріпилися у свідомості німецьких спеціалістів у різних галузях міжнародної економіки і стали звичайною реальністю німецького соціуму. З одного боку, у високій мірі семантично заряджені досліджувані терміни потребують особливої уваги з боку перекладачів, які повинні чітко розуміти процеси здійснення складних економічних операцій. З іншого, перекладаючи такі терміни, потрібно чітко усвідомити, що існують певні групи адресатів, отримувачів перекладеної економічної інформації. Особами в ролі отримувачів фахової інформації можуть бути висококваліфіковані спеціалісти в різних галузях міжнародного бізнесу, зокрема у банківській справі, торгівлі тощо.

Під час доперекладацького аналізу було з'ясовано, що лінгвостилістичними релевантними ознаками термінів-англіцизмів і термінів-франкофонів є кумулятивність семантичної структури, латентність вираження фахового змісту, синонімічність, які очевидно викликають певні семантичні труднощі при їх відтворенні засобами української мови.

Результати дослідження. Здійснюючи доперекладацький аналіз семантики німецьких термінологічних одиниць міжнародного бізнесу було з'ясовано, що такі терміни характеризуються ускладненою логіко-семантичною структурою, яка виражається латентно і викликає понятійні труднощі з боку учасників перекладацького процесу. Виходячи з цього, перекладач фахової літератури повинен вибудувати гнучку систему адекватних перекладацьких засобів, прийомів, які у їх системному зв'язку створюють передумови для досягнення перекладацьких цілей.

Висновки і перспективи. Дослідження семантики термінів для позначення процесів міжнародного бізнесу доповнює уявлення про їх семантичний потенціал та його реалізацію учасниками міжкультурного трансферу у сфері міжнародної економіки. На основі отриманих результатів відкриваються перспективи дослідження семантики термінологічних одиниць, за допомогою яких можуть відображатися правові засади організації сучасного міжнародного багатоаспектного бізнесу. Семантична атракційність таких термінів може бути предметом дослідження теорії і практики перекладу.

Список використаних джерел

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: Нова Книга, 2001. 576 с.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу (німецька мова). Вінниця: Нова Книга, 2006. 592 с.
3. Климзо Б. Н. Ремесло технического перевода. М.: «Р Валент», 2003. 288 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебное пособие. М.: ЭТС, 2002. 421 с.
5. Латышев Л. К. Технология перевода. М.: НВИ – ТЕЗАУРУС, 2000. 278 с.
6. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи: [монографія]. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 320 с.
7. Stolze R. Die Fachübersetzung: eine Einführung. Tübingen: Narr, 1999. 278.
8. Nord Chr. Einführung in das funktionale Übersetzen. Tübingen: France, 1993. 315 s.

References

1. Karaban, V. I. (2001). Pereklad anhliys'koyi naukovoї i tekhnichnoyi literatury: leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni trudnoshchi. [Translation of English scientific and

technical literature: lexical, terminological and genre-stylistic difficulties]. Vinnytsia: New Book, 576.

2. Kyiak, T. R., Naumenko, A. M., Oguay, O. D. (2006). Teoriya i praktyka perekladu (nimets'ka mova). [Theory and practice of translation (German language)] Vinnytsia: New Book, 592.

3. Klymzo, B. N. (2003) Remeslo tekhnicheskoho perevoda. [Craft of technical translation]. M.: R Valent, 288.

4. Komyssarov, V. N. (2002) Sovremennoe perevodovedeniye: uchebnoye posobyie [Contemporary translation: a tutorial]. M.: ÉTS, 421.

5. Latyshev, L. K. (2000) Tekhnolohyya perevoda. [Technology of translation] M.: NVI – THESAURUS, 278

6. Shablii, O. A. (2012) Nimets'ko-ukrayins'kyi yurydychnyi pereklad: metodolohiya, problemy, perspektyvy: monohrafiya. [German-Ukrainian legal translation: methodology, problems, prospects: monograph]. Nizhyn: Publisher PP Lysenko M. M., 320.

7. Stolze, R. (1999). Die Fachübersetzung: eine Einführung. [The specialist translation: an introduction]. Tübingen: Narr, 278.

8. Nord, Chr. (1993). Einführung in das funktionale Übersetzen. [Introduction to functional translation]. Tübingen: France, 315

TRANSLATION PECULIARITIES OF GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY OF INTERNATIONAL BUSINESS FIELD INTO UKRAINIAN

O. V. Artyomtsev

Abstract. *The article discusses the problems of reproducing German economic terminology of the copper business by means of the Ukrainian language. A prerequisite for the implementation of adequate translation is the professional competence of the translator, which is based on the integrated system of language training of the translator and background knowledge and skills in the field of international economies of two comparing cultures.*

In the course of the pre-translation analysis, it was found that the timing of the composite is characterized by polysemicity and synonymism. At the same time, their accompanying logic-semantic processes of implication, explication, incorporation, diversification and compression of the semantic structure of German economic terms create certain translation difficulties on the way to obtaining a high-quality translation.

In addition, the article found that in the semantic structures of German terminological units, polysemy and synonymy can be realized synchronously. Therefore, translation decisions are complicated by two factors: the search for a situational counterpart, on the one hand between polysemous, and on the other - between synonymous variants.

Terms-anglicisms and terms – francophones are also characterized by the cumulative semantic structure, the latency of expression of professional content. The translator is required, by combining the actual language and professional skills in the field of international economics, to solve the problem of adequate translation of terminological units with a complex semantic structure.

The study of the semantics of terms to denote the processes of international business complements the idea of their semantic potential and its implementation by participants in intercultural transfer in the field of international economics. Based on the results, the prospects of studying the semantics of terminological units are opened, which can reflect the legal basis of modern international multifaceted business, given the actual semantic attractiveness of terms and determine adequate ways to reproduce them by means of the Ukrainian language.

Keywords: *terminology of international business, latency of semantic structure, semantic diversification, pre-translation analysis, translation competence, translation methods.*

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЦИЗМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Н. В. БІЛОУС, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів та природокористування України

E-mail: bilounat@gmail.com
<https://orcid.org/00000-0003-1038-4629>

С. С. САЛЬНИК, бакалавр філології,
Національний університет біоресурсів та природокористування України

E-mail: salnik.sof@gmail.com
<https://orcid.org/00000-0002-7711-7317>

Анотація. У статті досліджено причини засвоєння німецькою мовою значної кількості іноземних запозичень, зокрема слів, запозичених з англійської мови (англіцизмів), та особливості їх використання в німецькомовному лінгвістичному просторі. Розглядається досить нове лінгвістичне явище денгліш, яке з'явилося в повсякденні, публіцистичній сфері та художніх і наукових творах німецької мови в результаті активного змішання двох мов – англійської та німецької. Досліджуються особливості вживання денглішу та вплив цього явища, яке також називають «мовою молоді», на функціонування певних лексичних одиниць та граматичних структур в німецькій мові. Змішування двох мов значним чином впливає на кількість лексичних та граматичних помилок, які роблять носії мови та люди, які її вивчають, у мовленні та на письмі. Також приділено значну увагу проблемам перекладу англіцизмів у німецькомовних текстах українською мовою та факторам, які сприяють якісній підготовці фахівців мовознавчої сфери. Особливо цікавим є дослідження вживання англіцизмів у сучасному медіапросторі Німеччини. Через стрімке зростання впливу соціальним мереж та платформ на більшість аспектів життя сучасного суспільства, англійська мова, як інтернаціональна, проникає до постійного лексикону багатьох мов, зокрема німецької, стаючи мовою та вигідним засобом комунікації більшості медіадіячів, більше відомих під назвою «influencers». Особливо виразно ця мовна інтеграція спостерігається на платформі Youtube, де й був проведений аналіз деяких англіцизмів, які часто вживають у німецькій мові.

Ключові слова: англіцизми, німецька мова, англійська мова, адаптація, денгліш, лінгвістика.

Актуальність дослідження. Мова – це поняття, яке постійно змінюється. Найпопулярнішим та найпоширенішим способом збагачення та розширення словникового запасу мови є утворення нових термінів завдяки запозиченням. Запозичення слів, термінів, як процес, є властивим для кожної мови й невід'ємним для лексичного складу німецької мови, тому ця тема завжди залишається актуальною. Так як нові слова, потрапляючи до лексичного складу іншої мови, зазвичай майже не змінюють свою форму, вважається, що вони без проблем закріплюються в пам'яті носіїв іншої мови, тобто досить легко інтегруються в інше мовне середовище. У минулому збагачення мови відбувалося за рахунок запозичень із латинської та французької мов, та вже з XIX сторіччя джерелом поповнення стала англійська мова. Англіцизми стали активним джерелом збагачення лексики сучасної німецької мови. Вони називають нові поняття й явища, використовуються як синоніми. Сьогодні увага лінгвістів до іншомовної, а саме англійської лексики пояснюється багатьма гносеологічними та лінгвістичними причинами, а актуальність таких досліджень зумовлюється

використанням запозичень у всіх сферах людської діяльності, швидкою адаптацією запозичених слів і їх активізацією в мовленні. Кожен перекладач, філолог або викладач німецької мови під час своєї мовної практики буде мати справу зі словами і виразами, які мають іншомовне походження і, на мій погляд, їхнє вміння ідентифікувати, зрозуміти та правильно інтерпретувати саме ці мовні одиниці стане вагомим показником глибини їхніх знань та навичок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процес поповнення лексичного запасу німецької мови через англійські запозичення вивчали досить багато дослідників. Так, Т. Паничак досліджувала насамперед причини активної інтеграції англіцизмів, особливості процесу їхньої адаптації та способи їх проникнення до німецької мови. Питанням семантичної адаптації англіцизмів у сучасній німецькій мові займалася також В. Котвицька. О. Слаба описувала англо-американізми в лексико-семантичній системі сучасної німецької мови, зокрема в галузі економіки. Значну увагу цьому питанню приділяли й німецькі мовознавці, такі як Г. Фінк та В. Бехет-Царнос, які присвятили

свої праці англіцизмів у галузі економіки й реклами. М. Адлер також вивчала форму та частоту вживання англійських запозичень у німецьких та шведських засобах масової інформації. Бродер Карстенсен та Ульріх Буссе розпочали укладати словник англіцизмів, який в 1993 – 1995 рр. вийшов у трьох томах. Співавторами також були Регіна Шмуде та Клаус Гнутцман. Р. Глан досліджував англіцизми в німецькій мові на прикладі молодіжного сленгу та вимову англіцизмів на німецькому телебаченні. Усі ці дослідження зібрали надзвичайно цінну інформацію, щодо походження, використання та інтерпретації англіцизмів у німецькій мові, яка є обов'язковою для вивчення спеціалістами у сфері лінгвістики [7, с. 140].

Мета дослідження. Проаналізувати складнощі, з якими можуть зіштовхнутися мовознавці при перекладі англійських запозичень у німецькомовних текстах українською мовою.

Матеріали і методи дослідження включають як глибокий аналіз походження англіцизмів у німецькій мові, так і аналіз причин та способів їх активної інтеграції з метою ідентифікації проблем їхнього перекладу й, відповідно, пошуку найкращих способів їх розв'язання.

Результати. Існують різні тлумачення терміну "запозичення" в науковій літературі. Під запозиченням варто розуміти, перш за все, слова або словосполучення, які перенесені з первинної мови в мову – реципієнт в результаті мовних контактів з подальшою асиміляцією в новому мовному середовищі [2, с. 140]. Англіцизми – це запозичення з англійської мови (британської англійської, американської англійської, а також з інших англомовних округів, таких як Канада, Австралія, Південна Африка тощо [3, с. 259].

Англіцизми можуть потрапляти до нової мови двома найголовнішими способами. Перший полягає в запозиченні цілого слова зі збереженням його повного значення (T-shirt, Job, Team, Manger). За другим способом нові слова утворюються за допомогою запозичених англійських компонентів, але безпосередньо в німецькій мові і набувають у ній нового значення (Showmaster, Discounter). Традиційно вчені виділяють зовнішні та внутрішні причини запозичення іноземних слів німецькою мовою. До зовнішніх причин належить спорідненість двох мов, яка є особливо помітною у випадку взаємодії німецької та англійської мов, які розвинулися із спільної германської основи (етимологічний чинник), зручність використання англійських слів, які в багатьох випадках є коротшими та зручнішими для вимови, ніж німецькі (морфологічний чинник) та бажання мовців шляхом використання англіцизмів, показати свою належність певному привабливому для них колу, продемонструвати свої знання актуальних питань та готовність до

змін, пов'язаних з міжнаціональними зв'язками (оціально-психологічний чинник) [3, с. 260].

До внутрішніх причин відносять (зокрема В. Янг) відсутність у рідній мові вдалого еквівалентного слова для нового предмета, явища або поняття, варіативність висловлювання, тобто використання англіцизмів може пояснюватися бажанням урізноманітнити висловлювання, ввести більше синонімів, надати тексту виразності та певного емоційного забарвлення, а також евфемізація. Англіцизми, як іншомовні компоненти мови, можуть використовуватися для зміни сприйняття небажаної інформації. Наприклад, використовуючи англійські слова dealer або high, говорячи про наркотичні залежності, носії свого роду "пом'якшують" їхні значення, адже в такому разі носієм ці слова буду сприйматися дещо віддалено, вони не передаватимуть суть певного негативного явища повною мірою [3, с. 260].

Денгліш. Через надзвичайно швидкі, інтенсивні темпи процесу активного вжитку англіцизмів в німецькомовному середовищі, у німецькому та англійському просторі почало з'являтися таке поняття як денгліш. Денгліш глибоко вкорінений у німецькій культурі. Термін для поєднання німецької мови, англіцизмів та псевдоангліцизмів існує ще з 1965 року. Денгліш (нім. Denglis, поєднання з deutsch – німецька і englisch – англійська), також англімецька мова – англо-німецький макаронізм, тобто змішання англійської та німецької мов за аналогією зі спанглішем, френглішем і рунглішем [2].

Найбільшої популярності англіцизми набули з кінця 1990-х – початку 2000-х років у сфері реклами, саме тому багато досліджень англіцизмів присвячені цій сфері. Використання «англімецької» вважалося модним і незвичайним. Деякі рекламні гасла не перекладалися зовсім (Nokia: Connecting people; Ford: Feel the difference; Nike: Just do it)

Іноді рекламні агентства вдавалися до змішання двох мов у своїх лозунгах, як бренд одягу Next, який використовував гасло "Next, Bitte". Проте поступово німецький ринок почав переходити на рекламу чистою німецькою мовою, адже виявилось, що велика частина населення не має належний рівень володіння мовою, щоб зрозуміти лозунги повною мірою. Так, гасло компанії Douglas "Come In and Find Out" (укр. «Зайди і дізнайся») сприймалося німцями як «Зайди і знайди дорогу до виходу», що лише зашкодило їхньому іміджу. Також активно використовуються запозичення у сфері кіноіндустрії, де англійські запозичення можуть сприяти заохоченню більшої кількості глядачів. Поширеним таке явище є також в музиці, особливо в молодіжних піснях [2].

Цікавим явищем німецької мови, яке виникло в результаті поширення денглішу та є надзвичайно актуальним для вивчення спеціалістами німецької лінгвістики є

псевдоангліцизми, тобто слова, які виглядають як запозичені англійські слова, але насправді не використовуються в англійській мові або ж мають в ній зовсім інше значення, наприклад:

- “Handy” (мобільний телефон). В англійській мові це слово має значення прикметника і означає “зручний або практичний”. Смартфон англійською мовою буде називатися “cell phone”.

- Вираз “Public Viewing”, що в німецькій мові означає публічна трансляція футбольних ігор, в англійській мові означає встановлення відкритої труни померлого, на його похоронах.

- “Fitnessstudios” – такого слова в англомовному просторі немає. Місце, де люди можуть зайнятися спортом, називають “gym”.

- Слів “Casting Shows” або “Showmaster” також немає в інших країнах. Адже в англійській мові зазвичай говорять “talent show” і “the host of the show”.

- “Body bags” мають значення рюкзака лише в Німеччині. Насправді ж це слово означає пакет для транспортування трупів [8].

Загалом, змішання мов викликало величезне невдоволення у різних верств населення. Така лінгвістична інтеграція поступово веде до втрати самоідентичності. Щоб цьому запобігти було створено філологічне об'єднання «Німецька мова» (нім. Verein Deutsche Sprache). Організація бореться за збереження мовних конструкцій, проводить різні міжнародні конкурси. Водночас існує й протилежна думка, яка вважає, що німецькі відповідники іноді не можуть передати усі тонкощі значення певних слів, тому використання англіцизмів є часто обґрунтованим.

Переклад англіцизмів у німецькомовних текстах українською мовою є досить складним та комплексним завданням. Важливим фактором вдалого перекладу буде належне володіння англійською мовою, без якого адекватне розуміння тексту буде неможливим. Не менш важливими є і фахові та фонові знання, або ж компетентність у самій предметній сфері перекладу. Перекладач, який працює з німецькими текстами та має перекласти іншомовні вкраплення в них, має також володіти не лише знаннями лексикології, граматики, стилістики та морфології мови, а й бути обізнаним в питанні співвідношення активного та пасивного словникового запасу певної мови. Тобто, необхідним є робота з новими електронними ресурсами та підручниками, постійне ознайомлення з актуальними публіцистичними, науковими статтями, слідування за новинами та світовими тенденціями як загальними, так і в окремих сферах життя та науки, для того, щоб виявити найбільш актуальні та поширені слова, словосполучення, вирази, які з'являються, описуючі нові реалії та зміни у суспільстві, і набувають активного вжитку [4, с. 204].

Безумовним є той факт, що англіцизми активно інтегруються в лексику німецькомовних текстів представлених численними статтями, творами, есе та навіть сучасною німецькомовною документацією. Проте, використання, розуміння та інтерпретація запозичених англійських слів у повсякденному мовленні також є дуже важливим аспектом дослідження явища влиття запозичень до німецької мови. Для того, щоб впевнитися в тому, що англійські запозичення активно використовуються в німецькому онлайн-просторі, зокрема в галузі розваг, достатньо лише звернути увагу на заголовки, якими підписують свої відео та намагаються залучити якомога більше глядачів відомі блогери платформи YouTube.

Ось в цьому заголовку (Рис. 1) ми бачимо, що перевагу було надано англійському слову Pool, хоча в німецькій мові є цілком загальновідомий відповідник das Schwimmbad.



Рис. 1.

Причиною цього міг бути той факт, що англійський відповідник є коротшим за досить довге та складне німецьке слово. У цьому випадку (Рис. 2) бачимо, що замість німецького відповідника die Wohnung використовується англійське, зокрема поширене в американській англійській мові слово Apartment, яке означає квартира.



Рис. 2

Окрім того, на рисунку 3 можемо побачити вираз Room Tour.



Рис. 3

Цей вираз набрав великої популярності у просторі YouTube ще з моменту його започаткування, адже одним з найпоширеніших видів контенту були так звані Room або Apartment tours, тобто тури по кімнаті або квартирі – відео, де блогери детально показують, де вони проживають, який дизайн має те чи інше місце. Це поняття також інтегрувалося і у німецькомовний YouTube, адже саме в переданій англійською мовою формі цей вислів був знайомий широкій аудиторії і міг бути швидко ідентифікований користувачам цієї платформи.

Висновки. Інтенсивний процес проникнення англіцизмів до німецької мови призвів до утворення цілої сукупності слів, які є суто англійськими, або ж слів, які можуть мати лише вид запозичених, або ж є гібридними. Дослідивши цю проблему, можна дійти висновку, що інтеграція таких слів до німецької мови та їх адаптація в новому мовному

середовищі відбувається досить просто та швидко. Для цього існує декілька причин, по-перше, англійські слова часто є коротшими та простішими для вимови ніж німецькі відповідники, по-друге, часто запозичення використовують для позначення тих понять, які не мають своїх назв у німецькій мові, по-третє, англіцизми можуть використовуватися як синоніми для урізноманітнення текстів та мовлення, по-четверте, вони вживаються для уникнення якихось неприємних ситуацій та непорозумінь.

Таким чином, стрімке збільшення кількості англіцизмів у слововживанні є актуальною тенденцією кількісного розвитку сучасної німецької мови за нових умов. Основною причиною появи таких слів слугують стрімкий розвиток науки і техніки, тенденція до глобалізації, проникнення новітніх технологій, результатів наукових відкриттів та інновацій у всі сфери повсякденного життя людей. Запозичені англійські слова у німецькій термінології отримують нове оформлення, зазнають повної інтеграції, що являє собою комплексний процес, який охоплює всі сторони існування та розвитку слів у мові. Лексика німецької мови зазнає особливого й інтенсивного впливу з боку англійської мови, насамперед її американського варіанта. У подальшій перспективі варто простежити динаміку вживання англіцизмів у німецькій термінології різних галузей.

Англо-американізація німецької мови, безперечно, належить до тем обов'язкового ознайомлення студентів-перекладачів та потребує подальших методичних та теоретичних розробок. Зокрема, перспективним видається вивчення, систематизація та осмислення досвіду перекладачів з німецької мови другої половини минулого століття в аспекті передачі ними англо-американських запозичень.

Список використаних джерел

1. Бунтурі Ю. В., Полянська Т. В., Ніконоров С. І., Лутай Н. В. Англіцизми в німецькій мові: плюси та мінуси, *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Сер. Філологічні науки, мовознавство. 2018. С. 33–35.
2. Денглиш. веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Денглиш> (дата звернення: 09.09.2020).
3. Застровська С. О., Семенюк Т. П. Англіцизми та причини їх запозичення в сучасній німецькій мові, *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского*. 2012. № 25, С. 258–264.
4. Івашкевич Л. С. Англо-американізація німецької мови та підготовка перекладачів, *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Книга 3. 2014. С. 203–206.
5. Котвицька В. А. Адаптація англіцизмів у

сучасній німецькій мові, *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 1. 2013. С. 62–67.

6. Падалка Р. М., Ратушна О. І. Використання англіцизмів у німецькій мові (на матеріалі німецьких молодіжних журналів). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: зб. матеріалів доп. учасн. VII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ. 2016. С. 129–136.

7. Харламова Л. С., Тимченко С. В. Використання англомовних запозичень у німецькій термінології міжнародних авіаційних перевезень, *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. С. 140–142.

8. Englische Wörter in der Deutschen Sprachen. веб-сайт. URL: <https://www.leemeta-uebersetzungen.de> (дата звернення: 09.09.2020).

References

1. Bunturi, Yu. V., Polianska, T.V., Nikonorov S.I., Lutai N. V. (2018), Anhlitsyzmy v nimetskii movi: pliusy ta minusy, Reaersch Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Series "Philology" (Linguistics), 33–35
2. Denglish. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Денглиш> (Last accessed: 09.09.2020)
3. Zastrovska, S. O., Semenyuk, T. P. (2012), Anglitsizmi ta prichini yikh zapozichennya v suchasniy nimetskiy movi. [Anglicisms and reasons for their adoption in the German language]. Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo, 25 (64), 258–264
4. Ivashkevich, L. S. (2014), Anglo-amerikanizatsiya nimetskoï movi ta pidgotovka perekladachiv. [The Americanization of the German language and the education of interpreters]. Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia, Book 3, 203–206
5. Kotvitska, V. A. (2013), Adaptatsiya anglitsizmiv u suchasniy nimetskiy movi. [The adaptation of anglicisms in the German language]. Odeskiy lingvistichnyi visnik, Vol. 1., 62–67
6. Padalka, R. M. Ratushna, O. I. (2016), Vykorystannia anhlitsyzmiv u nimetskii movi (na materiali nimetskykh molodzhynykh zhurnaliv) [The usage of anglicisms in the German Language]. Dukhovnist Osobystosti: Metodolohiia Teorii i Praktyka, 4(73), 129–136
7. Kharlamova, L. S. Tymchenko, S. V. (2017), Vykorystannia Anhlo-movnykh Zapozychen U Nimetskii Terminolohii Mizhnarodnykh Aviatyinykh Perevezen. [The usage of English land words in the German aviation terminology]. Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka, 2 (86), 140–142.
8. Englische Wörter in der Deutschen Sprachen. URL: <https://www.leemeta-uebersetzungen.de> (Last accessed: 09.09.2020).

TRANSLATION PROBLEMS OF ANGLICISMS OF GERMAN TEXTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

N. V. Bilous, S. S. Salnyk

Abstract. *The article analyzes core reasons for the German language adaptation of a significant amount of foreign loan words, i. e. the words that were borrowed from the English language (anglicisms) and specificities of their usage in the German linguistic space. A big emphasis is also placed on the issues of the translation of anglicisms, that are often found in German texts, in the Ukrainian language and the factors that contribute to the high-quality preparation of pandits of the linguistic field.*

The purpose of the research is to analyze the difficulties which linguists may encounter when translating English loan words in German texts into the Ukrainian language.

Results of the research. *Anglicisms (i. e. English loan words) are widely used in many languages of the world, in the German language specifically, due to multiple reasons which include the loss of national self-identification after the Germany's defeat in the Second World War, the increase in the intensity of international relations and the influence of American culture among the German youth. Miscellaneous English words function as synonyms or shorter and easier alternatives to a lot of sophisticated and intricate German words, help people to identify themselves as a part of a certain group, name novelties which hasn't yet acquired their proper names in the German language and distance the speaker from the effect of some certain negative occurrences in the society. The translation of some English words in the German language can be rather difficult, since some of them have acquired another meanings and definition. The interaction of the two languages also causes people to make more grammar mistakes. The process of German adapting a lot of English words contributed to the merging of two languages which now has its own name – Denglish. This mix of English and German can now be seen in public writings, online blogs and articles as well as can be frequently heard in the streets of Germany since Denglish gradually becomes youth's language. The translation of these linguistic units can be very challenging due to various reasons such as the changes in the meanings of some words when they enter the vocabulary of another language, the absence of words naming certain items or occurrences in a receptor language and the irrelevance of some of the alternatives. It is very likely that every linguist, interpreter or German teacher will come across those land words on the daily basis throughout their whole career. Therefore it is crucial for scientists in this area to possess decent skills in translating these tricky linguistic units.*

Keywords: *anglicism, the German language, the English language, adaptation, Denglish, linguistics.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З COVID-19 В АНГЛІЙСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Л. С. ДЯЧУК, кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет

E-mail: l.dyachuk@knute.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0076-5236>

І. В. ДОВЖЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет

E-mail: i.dovzhenko@knute.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2972-1787>

Анотація. У дослідженні зосереджено увагу на новоутвореннях, пов'язаних із захворюванням коронавірусної інфекції в текстах засобів масової інформації. У статті розглядаються основні способи перекладу англійських неологізмів, новоутворених аббревіатур і термінів, пов'язаних з COVID-19. Виокремлено головні способи передачі неологізмів, що існують в теорії перекладознавчої науки: транслітерація, транскрипція, транскодування, калькування, вибір аналога, описовий переклад, метод прямого включення. Проаналізовано стан вивчення неології в зарубіжних і українських лінгвістичних і перекладознавчих студіях. Актуальність дослідження обумовлена значним інтересом сучасної лінгвістики та перекладознавства до появи нових слів, проблеми їх утворення, класифікації у мові та відтворення у перекладі, а також відсутністю досліджень перекладознавчого характеру схожої тематики. У ході дослідження було застосовано метод лінгвістичного спостереження та опису, метод порівняння, метод суцільної вибірки, перекладацький аналіз. Перекладацький аналіз корпусу прикладів, що містять неологізми (COVID-19) доводить, що переважно застосовуються способи калькування, транскодування, транскрипції та транслітерації, підбору аналога, експлікації та поєднання двох способів перекладу одночасно.

Як засвідчив матеріал дослідження, найчастотнішим способом перекладу неологізмів-аббревіатур є калькування або підбір аналогу. Автори також досліджують найбільш продуктивні шляхи перекладу ковід-термінології з англійської мови українською. Найчастотнішими прийомами перекладу неологізмів-термінів, пов'язаних із пандемією коронавірусу є пошук прямого перекладацького еквіваленту, калькування, описовий переклад.

Ключові слова: неологізм, Ковід-19, неологізми-аббревіатури, ковід-термінологія, способи перекладу, мас-медійні тексти, мова перекладу.

Актуальність дослідження обумовлена значним інтересом сучасної лінгвістики та перекладознавства до появи нових слів, а також до проблеми їх утворення, класифікації у мові та відтворення у перекладі. Розповсюдження коронавірусної інфекції призвело до появи неологізмів, які використовуються в текстах ЗМІ, а також необхідністю адекватної передачі англійських новоутворень при перекладі українською мовою.

Аналіз досліджень. Проблеми утворення і відтворення неологізмів присвячували свої праці такі відомі лінгвісти і перекладознавці: Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, О. О. Селіванова [5], О. М. Бондаренко, Ю. О. Жлуктенко, О. І., Чередниченко. Серед сучасних дослідників варто виокремити Н. П. Білоус, Н. В. Новохатську, які розглядали утворення неологізмів, їх класифікацію та способи перекладу [1, с. 86-89]. А. І. Погоріла, О. Т. Тимчук узагальнили способи перекладу

неологізмів і подали короткий аналіз кожного з них [4, с.143-146]. Аналіз останніх досліджень показав, що стрімке збагачення англійської мови новими словами вимагає пошуку нових способів їх перекладу, а також укладання англійсько-українських словників неологізмів.

Об'єктом дослідження є неологізми пов'язані з COVID-19 у сучасній англійській мові. **Предметом** вивчення є особливості відтворення англійських неологізмів пов'язаних з COVID-19 українською мовою.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей відтворення неологізмів пов'язаних з COVID-19 в англійських медійних текстах засобами української мови.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розглянути неологізм як одиницю мови у сучасній лінгвістиці;
- виділити способи перекладу неологізмів;
- дослідити вживання та особливості

відтворення неологізмів, пов'язаних з COVID-19 в англійських мас-медійних текстах засобами української мови.

Мета і завдання роботи зумовили використання основних **методів дослідження**: аналіз словникових дефініцій; метод лінгвістичного спостереження та опису; метод порівняння; метод суцільної вибірки; перекладацький аналіз.

Результати і обговорення. 2020 рік став спалахом та поширенням коронавірусної інфекції COVID-19 в усьому світі, тому зараз увага всіх ЗМІ прикута до подій, пов'язаних з цією ситуацією, українські мас-медіа не є винятком. Безперечно, тема пандемії є найбільш гострою та актуальною у сьогоднішній, тому у зв'язку з цим простежується оновлення лексики ЗМІ та медіа-текстів, де з'являються неологізми. Оскільки ЗМІ є основним джерелом постачання й забезпечення інформації, то нова медична термінологія, пов'язана з пандемічною хворобою все більше входить у повсякденний вжиток та мову. Отже, поява нових слів та словосполучень зумовлена соціальними потребами, змінами умов способу життя, станом здоров'я та життєвими обставинами суспільства.

Нові лексеми, пов'язані з COVID-19, набули масштабного поширення, увійшли в мас-медіа та повсякденне мовлення, тому у нашому дослідженні проаналізуємо новоутворену лексику в англомовних статтях на лексичному рівні та особливості її перекладу українською мовою.

Існує багато визначень терміна неологізм, сформульованих науковцями, у цій статті наводимо, на наш розсуд, найбільш повне та наукомістке його визначення, що подане Л. Л. Нелюбіним у тлумачному перекладацькому словнику: «Неологізми – (1) okazіonal'ni slova, yakі z'yavilisya v певний період у мові або в певному контексті. У перекладі неологізмів перекладачеві завжди треба опиратися на поняття, які вже доступні для сприйняття читачем. Головна задача полягає в тому, щоб передати суть нового поняття. Переклад неологізмів часто пов'язаний зі створенням нових відповідностей та термінів у мові перекладу. (2) Неологізми, це слова, які не зафіксовані в двомовних словниках, або не зафіксовані словниками нові значення слів, які вже існували в мові [3, с.119]. Таким чином, складність перекладу неологізмів, пояснюється саме їхньою частковою відсутністю в словниках і потребує навичок і зусиль від перекладача.

Науковці виділяють такі способи передачі неологізмів:

1. Передача неологізмів за допомогою перекладацької транслітерації та транскрипції.

2. Передача неологізмів за допомогою адаптивного транскодування.

3. Переклад неологізмів за допомогою калькування.

4. Переклад неологізмів за допомогою вибору аналога у цільовій мові.

5. Переклад неологізмів за допомогою описового перекладу, або експлікації.

6. Переклад неологізмів за допомогою прийому прямого включення, тобто використання оригінального написання англійського слова в українському перекладі.

7. У сучасних перекладознавчих студіях відтворення неологізму відбувається поєднання кількох способів перекладу, транскодування і описовий переклад або метод прямого включення з експлікацією [2, 13].

Починаючи наше дослідження, необхідно звернути увагу, на визначення терміну COVID-19 у англомовному словнику:

Так, «Cambridge Dictionary» подає таке значення COVID-19: «an infectious disease caused by a coronavirus (a type of virus), that usually causes fever, tiredness, and a cough, and can also cause breathing problems. Most often the disease is not serious but it can lead to severe illness in some people: You can reduce your chances of being infected with or spreading COVID-19 by washing your hands frequently» [7].

Отже, нові слова, пов'язані з пандемією Covid-19, стали стрімко поширюватися у лексичний склад мови. У червні 2020 року, редактори американського щотижневика «The New Yorker» опублікували статтю «Lexicon for a Pandemic» [16], де виклали неологізми, пов'язані з Covid-19. Тож проаналізуємо цю статтю та спробуємо дати англійським неологізмам українські відповідники.

Body mullet: What most people wear on Zoom calls: a nice top and, below the waist, underwear or less (Business up top, party down below) [16].

Body mullet у розумінні «комплекту одягу», який надягають під час конференцій у Zoom форматі, тому у більшості людей верхня частина офіційна, а нижня – неформальна, або ж домашня. При перекладі неологізм відтворюється шляхом підбору аналога.

Body Zoom-morphia: Finding your own image on a group video call so unappealing that you are unable to focus on anything else [16].

Використовуючи спосіб транскрибування цей неологізм можна перекласти як «**бодізумморфія**», що означає невподобання власною картинкою персоналізації користувача в соціальних мережах і неможливістю зосередитися на важливих справах.

COVID-30: Formerly COVID-15; the amount of weight gained by an average adult during quarantine. Sometimes related to a pandemic [16].

«Ковід-30», попереднє значення «Ковід-15» – це зайві кілограми, набрані під час карантину.

Covideo: *A short video featuring a quarantined individual's child doing something adorable and/or profane, the public sharing of which falls somewhere between cute and a cry for help* [16].

«Ковідео» – це короткі ролики дітей на карантині про щось миле, або ж зовсім непривабливе. Неологізм відтворено шляхом передачі його графічної форми.

Domino distancing: *When the person behind you in line stands too close, causing you to crowd the person in front of you, and on and on until everyone dies* [16].

«Відстань доміно» – це просування вперед у черзі, коли позаду людина підходить до вас все ближче. Спосіб перекладу неологізму є дослівний.

Emotional distancing: *Deciding that now really is not the time to make big decisions about a relationship or, for that matter, to have a conversation about it* [16].

«Емоційна відстань» – це уникання приймати важливі рішення у відносинах, навіть розмовах. Неологізм є калькою в українському перекладі.

Face naked: *The state of facial exposure that occurs when an individual declines to wear a mask in public. For example, "Pence went all face naked to the Mayo Clinic"* [16].

Неологізм, що позначає відмову надягати маску в публічних місцях, можна перекласти як «людина без маски», дібравши аналог у мові перекладу.

Flattening the curve: *Trying to fit into your jeans after three months of sweatpants* [16].

Можна трактувати, як спробу одягнути улюблені джинси після набраних кілограмів за карантин, таким чином, описово передати значення неологізму.

Germophobe: *Formerly, crazy people (e.g., Howard Hughes); now everyone except crazy people* [16].

Транскодуючи неологізм і даючи пояснення в перекладі: «Гермофоб» – це божевільна людина, або людина, у якої страх мікробів.

Helter shelter: *That moment in the quarantine day when everything seems dirty and chaotic and you feel like saying, "Fuck it, let's go outside. I don't care if we die and a bunch of other people do, too"* [16].

Означає момент під час карантину, коли хочеться вирватися з дому, незважаючи на страх смерті, тобто «безладна втеча» в перекладі відтворюється підбором аналогу.

Maskhole: *An individual who wears a mask in a way that makes it completely ineffective e.g., below the nose, under the chin, on the back of the head* [16].

Трактуємо як «безглузде, неефективне носіння маски», наприклад: під носом, під підборіддям, за головою, цей неологізм відтворюється описово.

Overdistancing: *When the guy in front of you in line has a metric understanding of the six in six feet, allowing twenty feet to open up between him and the next person in line, which then allows others to interpret that next person as the end of the line and to cut in front of you* [16].

Поняття «надмірної дистанції» прослідковується часто, коли ви стоїте в черзі, тримаєте дистанцію, а людина стає на утворене перед вами місце. В даному випадку застосовується дослівний переклад.

Pandemic: *A potentially dangerous increase in the baking of bread in a quarantined home* [16].

Можна перекласти як «хлібодемія», що означає небезпечну частоту випікання хлібу вдома під час карантину, перекладається за допомогою підбору аналогу.

Quorumtime: *The minimum number of family members necessary to decide what to watch on TV* [16].

«Кворумтин» – це мінімальна кількість членів родини, які вирішують, що дивитися по телевізору. Застосовується спосіб транскодування неологізму.

Stockholm syndrome: *The assumption that everyone would be just fine without any government restrictions* [16].

«Стокгольмський синдром» – це віра людей в те, що карантин пройде без урядових обмежень. Спосіб перекладу неологізму є калькування.

The NOVID-19: *The nineteen minutes after a too-close interaction with a maskless stranger during which you experience a thickness in your throat and a certainty that you're dying. This sometimes lasts longer if frantic hand washing, antiseptic gargling, and estate planning are not readily available* [16].

«Новід-19» – це тривожність, що приходить після 19-хвилинного контакту з незнайомцем, який був без маски, що супроводжується надуманими симптомами: болем в горлі, температурою, слабкістю. Цей неологізм перекладається поєднанням транслітерації та експлікацією.

Отже, проаналізувавши неологізми зі статті американського журналу, можна зробити висновок, що слова, пов'язані з вірусом почали дуже швидко поширюватися у мові та ставати невід'ємною складовою спілкування.

Як засвідчив проведений аналіз, основними способами перекладу англійських неологізмів є транскодування, транскрипція та транслітерація, калькування, описовий переклад та поєднання двох способів перекладу одночасно.

Слід зазначити, що є чимало нових медичних термінів, пов'язаних з хворобою COVID-19, яка стала домінуючою у світових ЗМІ. Так, проаналізувавши декілька англомовних статей, ми дійшли висновку, що такі неологізми утворюються способом запозичення, словоскладання та скорочення. Спершу з'явилися загальні назви на позначення COVID-19, такі як: *coronavirus*, *SARS, virus, human-to-human, respiratory, flu-like*. Згодом, під впливом мас-медіа почали з'являтися нові слова, пов'язані зі звичним способом життя під час пандемії: *social distance, self-isolation, self-quarantine, lockdown*.

Так, провівши пошук англомовних статей в мас-медіа, було знайдено такі найбільш вживані неологізми, пов'язані з хворобою COVID-19: *covidiot, cavidient, Zoom-bombing, quaranteam, doomscrolling, coronacation, quarantech, quarantrends, self-quarantine, self-isolation, coronials, quarantinees, coronababies, post-rona*.

Covidiot is a combination of «coronavirus» and «idiot» and it refers to a person who does not follow the directives and orders such as «social distancing» and behaves like an idiot [14].

«**Ковідіот**» – це людина, яка не дотримується правил карантину, порушує його, утворене словоскладанням слів «ковід» + «ідіот». Наприклад: *Piers Morgan has admitted to breaking Coronavirus rules on a date night with his wife Celia Walden and branded himself a «Covidiot»* [17].

Cavidient is a combination of «coronavirus» and «obedient» – someone who follows the warnings regarding public health or safety [14].

«**Ковідієнт**» – це людина, яка дотримується застережень карантину, утворене словоскладанням слів «ковід» + «слухняний». Наприклад: «*Thanks to numerous cavidients, the curfew was successful. We are all cavidients and we will cooperate with the government*» [9].

Отже, неологізми *covidiotics, cavidients* є антонімами, якщо «ковідіоти» порушують карантин, то «ковідієнти» дотримуються його. Неологізми відтворюються способом транслітерації.

Zoombombing is the action of joining a call uninvited on the videoconferencing service Zoom with the purpose of disrupting it [12].

«**Зумбомбінг**» – це неправомірне підключення до відеоконференції, коли хакери шукають посилення на онлайн-збори, які користувачі розміщують у відкритому доступі. Підключившись до чужої бесіди, вони демонструють всім учасникам відеозаписи хуліганської спрямованості.

Отже, в перекладі неологізм

відтворюється методом транскодування.

*Since the most common consequence of the spread of Covid-19 is quarantine, puns on that word are predictably prolific. From **quarantech** (apps and gadgets that help while away time indoors) and **quarantrends** (fashion, food and lifestyle **quarantips** for those at home) to **quarantees** (promises by governments and companies to people to tide over quarantine times) and **quarantrolls** (who take to social media to vent spleen about their incarceration), we are living in very challenging **quarantimes** indeed* [15].

Оскільки, щоб захворювання Covid-19 не розповсюджувалася, то найефективнішим методом боротьби є карантин, а отже гра слів, яка будується на лексичній одиниці «карантин» для творення неологізмів, плідна. Від «**карантеху**» (*quarantech* = *quarantine* + *technologies*): гаджети та додатки, які допомагають вбити час в самоізоляції, «**карантрендів**» (*quarantrends*=*quarantine* + *trends*): заняття, що стали модними у людей, що знаходяться на самоізоляції, «**карантинпорад**» (*quarantips* = *quarantine* + *tips*): поради з питань одягу, їжі і стилю життя, які даються людям, що знаходяться в самоізоляції до «**карантинобіцянок**» (обіцянки уряду та компаній людям пережити тимчасові труднощі під час карантину) та «**карантролів**» (*quarantrolls* = *quarantine* + *trolls*): люди, що жаліються в соціальних мережах про те, як їм важко в самоізоляції.

Неологізми відтворюються поєднанням способів транскодування та описового перекладу.

Quaranteam: This is the group of people you voluntarily choose to socialize with or even live with during the quarantine. Наприклад: *Our quaranteam is going camping next weekend. We're tired of all the binge-watching and baking* [10].

«**Команда по карантину**» – це група людей, з якими ви добровільно вирішили спілкуватися або навіть жити під час карантину. Неологізм «**quaranteam**» перекладається методом дослівного перекладу *команда по карантину*.

Doomscrolling and **doomsurfing** are new terms referring to the tendency to continue to surf or scroll through bad news, even though that news is saddening, disheartening, or depressing. Many people are finding themselves reading continuously bad news about COVID-19 without the ability to stop or step back [10].

Під «**думскролінгом**» мається на увазі постійне читання негативних новин, в результаті чого емоційний стан людини істотно погіршується. Неологізм відтворюється методом транскрипції.

Coronacation: *Coronavirus-compelled staycations, due to cancelled classes, shifts, and the like. It's usually an ironic term, just ask parents*

working from home while teaching their kids. Наприклад: *My teen thinks he's getting a coronation since his school has moved online* [15].

«Коронікули» – вимушені канікули через розповсюдження коронавірусної інфекції, зазвичай це іронічний термін, щоб батьки, які працюють вдома, навчали ще й своїх дітей.

Self-quarantine – *to refrain from any contact with other individuals for a period of time (such as two weeks) during the outbreak of a contagious disease usually by remaining in one's home and limiting contact with family members* [10].

Self-isolate – *to isolate or separate oneself or itself from others* [10].

«Самокарантин» та «самоізоляція» – неологізми близькі за значенням, що означають ізолюватися на двотижневий період. Наприклад: *«As the Coronavirus spreads fast, all those who have returned from foreign countries have been asked to self-quarantine to contain the outbreak»*. *«Since you had contact with those who returned from France, you need to selfisolate for two weeks»* [6].

Coronials, quaranteens, coronababies: Babies being conceived while people are cooped up at home during the coronavirus have been dubbed coronababies. And when these babies get older, they will become the quaranteens, a pun on

quarantine and teen(ager). The hypothetical new generation of children conceived during COVID-19 has cleverly been crowned the coronials, a play on corona(virus) and millennial [9].

Це все неологізми, які позначають покоління дітей **«короніалів»** (*coronials = corona + millennials*), яке народилося у період пандемії COVID-19. Спочатку це **«коронанемовлята»** (*coronababies = corona + baby*), а коли вони виростуть, стануть **«карантинейджерями»** (*quaranteens = quarantine + teen*).

Post-rona: *The time of returning to after the coronavirus outbreak, when people can go back to dating and have contact with other humans again* [10].

«Пост-рона» – період після подолання вірусу та повне одужання, коли можна повернутися до звичного способу життя та спілкуватися знову з іншими людьми.

Слід також виокремити неологізми-скорочення. Одну з головних ролей також відіграють аббревіатури, оскільки з поширенням коронавірусної хвороби в ЗМІ все частіше почали з'являтися скорочені назви вже відомих слів та термінів, але які набули нових значень. Так, ми зібрали вибірку найуживаніших аббревіатур в англомовних статтях, які пов'язані з COVID-19 [6; 8; 17].

Таблиця 1

Абревіатури-неологізми та перекладацькі еквіваленти

Абревіатура	Визначення	Переклад
WFH	Working from home	Дистанційна робота
PPE	Personal protective equipment	Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ)
AGP	Aerosol-Generating Procedure	Процедура генерації аерозолів (ПГА)
BCV	Before corona virus	Перед появою коронавірусної інфекції
ARI	Acute Respiratory Infection	Гостра респіраторна вірусна інфекція (ГРВІ)
ARDS	Acute Respiratory Distress Syndrome	Гострий респіраторний дистрес-синдром (ГРДС)
PUI	Patient Under Investigation	Контакт з інфікованим
CDC	the Centers for Disease Control and Prevention	Центр з контролю та профілактики захворювань
SARS	Severe acute respiratory syndrome	Тяжкий гострий респіраторний синдром (ТГРС)
CFR	Case Fatality Rate	Відсоток смертності
GOK	God only knows	Тільки Господь знає

Як бачимо, більшість акронімів є новими та пов'язані з медичними термінами, однак є й такі скорочення як *WFH*, *PPE*, що були відомими ще в минулому столітті, проте зрідка вживалися, однак з масовим поширенням хвороби, ці аббревіатури активізувалися та знову почали активно використовуватися в ЗМІ. При перекладі неологізмів-скорочень

застосовувались спосіб калькування або підбору аналогу.

Щодо медичних термінів, пов'язаних з *COVID-19*, то все більше їх увійшло в активний запас слів повсякденного вжитку, так, наприклад, виділяємо такі найбільш поширені медичні терміни в мас-медіа [6; 8; 17]:

Таблиця 2

Неологізми-терміни та їх переклад

Airborne transmission	Повітряно-крапельний механізм передачі інфекції; Аерозольний механізм розповсюдження
Antibodies	Антитіла
Antiviral medications	Противірусні препарати
Asymptomatic	Безсимптомний
Contact tracing	Відстеження контактів
Convalescent plasma	Реконвалесцентна плазма
Cordon sanitaire	Санітарний кордон
Clinical trial	Клінічні дослідження
Community spread/ transmission	Зона поширення серед населення
Communicable disease deaths	Смертність від інфекційної хвороби
Droplet transmission	Крапельна передача
Flattening the curve	Вирівнювання кривої
Hand hygiene	Гігієна рук
Incubation period	Інкубаційний період
Morbidity	Захворюваність
Mortality	Смертність
Pandemic	Пандемія
Viral load	Вірусне навантаження
Ventilator	Апарат штучної вентиляції легень
Sanitizer	Антисептик
State of emergency	Надзвичайний стан
Self-quarantine Self-isolation	Самоізоляція
Social Distancing	Соціальна дистанція
Stay-at-Home	Залишайся вдома

Медичні терміни широко використовуються в соціальних мережах, ЗМІ та прес-конференціях різних галузей медицини у всьому світі. Неологізми-терміни пов'язані із пандемією *COVID-19* найчастіше в перекладі

відтворювалися шляхом прямого перекладацького еквіваленту, калькування, описового перекладу.

Отже, як бачимо з проведеного дослідження, у зв'язку з новими життєвими

обставинами та новими реаліями мовлення, словниковий склад мови активно збагачується тематичними словами та термінами, закріплюючись у повсякденному вжитку суспільства.

Висновки. Під час дослідження ми керувалися найбільш вживаними та загальноприйнятими способами перекладу неологізмів, а саме: транскрибування, транслітерація, транскодування, калькування, експлікація/описовий переклад, підбором аналога та прийом прямого включення.

Зокрема, досліджено вживання та особливості відтворення неологізмів, пов'язаних з COVID-19 в англійських текстах засобами української мови, а саме розглянуто визначення поняття COVID-19 у англомовних словниках. Проаналізовано статтю «*Lexicon for a Pandemic*» американського щотижневика «*The New Yorker*», де викладено сучасні неологізми та проаналізовано способи їх відтворення. Було визначено такі основні способи передачі неологізмів: транскодування, транскрипція та

транслітерація, калькування, підбір аналога, описовий переклад та поєднання двох способів перекладу одночасно.

Здійснивши пошук англомовних статей в мас-медіа, було відібрано найбільш вживані неологізми, які пов'язані з хворобою COVID-19 та запропоновано шляхи їх передачі в українському перекладі. Зроблено вибірку найбільш вживаних акронімів, аббревіатур в англомовних статтях, які пов'язані з COVID-19. У перекладі неологізмів-скорочень застосовувались спосіб калькування або підбір аналогу. Виділено найбільш вживані медичні терміни, пов'язані з хворобою коронавірусу. Як засвідчив аналіз, терміни-неологізми відтворювалися шляхом підбору прямого перекладацького еквіваленту, калькування, описового перекладу. До основних перспектив дослідження, вважаємо, належить детальніший аналіз можливих способів передачі неологізмів та укладання глосаріїв та словників, пов'язаних із пандемією коронавірусу, що полегшить роботу перекладача.

Список використаних джерел

1. Білоус Н. П., Новохатська Н. В. Відтворення англійських відонімних неологізмів з основами Обама і Трамп. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. №2. Вип. 7. С. 86-89.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
3. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. 5-е изд. М.: Флинта: Наука, 2008. 320 с.
4. Погоріла А. І., Тимчук О. Т. Особливості перекладу неологізмів українською мовою. Молодий вчений, 2018. Т. №3 (55). С. 143-146.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
6. BBC News. Сайт новин. URL: <https://www.bbc.com/news> (дата звернення 05.12.2020).
7. Cambridge Dictionary. Електронний словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 07.12.2020).
8. CNN News. Сайт новин. URL: <https://edition.cnn.com/> (дата звернення 06.12.2020).
9. Dictionary.com. Електронний словник. URL: <https://www.dictionary.com> (дата звернення 08.12.2020).
10. Dictionary by Merriam-Webster. Online version. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення 11.12.2020).
11. Education News Today. Сайт освітніх новин. URL: <https://www.edexlive.com> (дата звернення 01.12.2020).

12. Macmillan Dictionary. Електронний словник. URL: <https://www.macmillandictionary.com> (дата звернення 02.12.2020).
13. Newmark P. A textbook of translation. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. 292 p.
14. Oxford Learner's Dictionary. Електронний словник. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення 03.12.2020).
15. The Economic Times. Сайт новин. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/> (дата звернення 04.12.2020).
16. The New Yorker. Сайт новин: URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2020/07/20/lexicon-for-a-pandemic> (дата звернення 10.11.2020).
17. The Sun. Сайт новин. URL: <https://www.thesun.co.uk> (дата звернення 09.12.2020).

References

1. Bilous, N. P., Novokhatska, N. V. (2019). Vitvorennia anhliiskyykh vidonimnykh neolohizmiv z osnovamy Obama i Trump [Rendering English neologisms with Obama and Trump root morphemes]. Zakarpatski filolohichni studii. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka», T. 2. No. 7. S. 86-89.
2. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy: posibnyk [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems: manual for high school students]. Vinnytsia: Nova knyha. 576 s.
3. Nelyubin, L. L. (2008) Tolkovy

perevodovedcheskii slovar [Explanatory translation dictionary]. 5-e yzd. Moscow: Flynta : Nauka. 320 s.

4. Pohorila, A. I., Tymchuk, O. T. (2018). Osoblyvosti perekladu neolohizmiv ukrainskoii movoiu [The peculiarities of the translation of neologisms in the English language]. *Molodyi uchenyi*. №3 (55). S. 143-146.

5. Selivanova, O. O. (2006) Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia. 716 s.

6. BBC News. Media Company. Retrieved from <https://www.bbc.com/news> (2020, December, 05).

7. Cambridge Dictionary. Online version. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/> (2020, December, 07).

8. CNN News. Media Company. Retrieved from <https://edition.cnn.com/> (2020, December, 06).

9. Dictionary.com. Online version. Retrieved from <https://www.dictionary.com> (2020, December, 08).

10. Dictionary by Merriam-Webster. Online version. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com> (2020, December, 11).

11. Education News Today. Latest Trending News. Retrieved from <https://www.edexlive.com> (2020, December, 01).

12. Macmillan Dictionary. Online version. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com> (2020, December, 02).

13. Newmark P. (2001). A textbook of translation. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press. 292 p.

14. Oxford Learner's Dictionary. Online version. Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (2020, December, 03).

15. The Economic Times. Business News. Retrieved from <https://economictimes.indiatimes.com/> (2020, December, 04).

16. The New Yorker. Retrieved from <https://www.newyorker.com/magazine/2020/07/20/lexicon-for-a-pandemic> (2020, November, 10).

17. The Sun. Media Company. Retrieved from <https://www.thesun.co.uk> (2020, December, 09).

ENGLISH-BASED CORONAVIRUS-NEOLOGISMS IN MEDIA TEXTS AND PECULIARITIES OF THEIR REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION

L. S. Diachuk, I. V. Dovzhenko

Abstract. *The aim of the article is to study the peculiarities of the neologisms reproduction related to COVID-19 in English media texts in the Ukrainian translations. To achieve this goal, the following tasks were set out: to define the concept of neologism in modern linguistics; to identify the ways of translating neologisms in modern translation studies; to investigate the use and peculiarities of neologism reproduction related to COVID-19 in English media texts into Ukrainian. The problem of neologisms in the English language is studied by a number of linguists and translation studies scholars, such as L. Barkhudarov, V. Karaban, V. Komissarov, O. Selivanova, O. Bondarenko, Yu. Zhuktenko, O. Cherednychenko, N. Bilous, N. Novokhatskaya, A. Pogorila, O. Tymchuk. Analysis of recent researches has shown that the rapid enrichment of the English language with new words requires special attention to methods of translating neologisms, as well as the compiling of English-Ukrainian dictionaries of neologisms.*

Methods. *During the study, the method of linguistic observation and description, the method of comparison, the method of continuous sampling, translation analysis were used.*

Results. *The study focuses on neologisms related to coronavirus infection in media texts. The article discusses the main ways of translating English neologisms, newly COVID-19-related abbreviations and terms. The special attention is focused on neologisms rendering existing in the theory of translation studies, such as transliteration, transcription, transcoding, loan translation, appropriate analogue, descriptive translation, direct borrowing. The current study of neology in foreign and Ukrainian linguistics and translation studies was also under consideration. In recent years, an increasing number of linguists and translators have shown a particular interest in the study of new units' formation, classification in language and their reproduction in translation. The authors of the article analyze the most productive ways of translating Covid-related neologisms from English into Ukrainian.*

Conclusions. *It can be concluded that translators apply different ways in translating neologisms from one language into another one. The findings showed that transcoding, transcription and transliteration, selection of analogue, explication and combination of two methods of translation are among the most frequently used procedures in conveying neologisms related to COVID-19. Moreover, the most common ways of translating neologisms-abbreviations are calquing or selection of an analogue. The analysis also showed that the most common methods of translating neologism-terms related to coronavirus pandemic are direct translation equivalent, calquing and descriptive translation.*

Keywords: *neologism, COVID-19, neologism-abbreviations, covid-based terminology, translation methods, mass media articles, target language.*

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ТЕКСТУ АГРАРНОЇ РЕКЛАМИ

Н. С. ОЛЬХОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olh_natali@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7678-6885>

Анотація. У статті досліджено рекламний текст, як лінгвістичну систему, яка знаходиться в стані нерівноваги та самоорганізується параметрами порядку під впливом цільових атракторів та репелерів. Наведено визначення основних понять синергетики. Описано зміст репелерів та атракторів.

Розглянуто рекламний текст як самоорганізовану систему, що має цілі і обмеження на свою еволюцію. Вказано на необхідність виокремлення мети рекламного тексту та авторської оцінки. Для реалізації цих цілей системи, які називаються цільовим атрактором, організується комунікативний процес: автор – адресат. Цілі в свою чергу конкретизуються у виборі концепцій, мовних стратегій, авторських кодів та стилю. Відкритість системи текстів реклами проявляється у взаємодії з іншими системами інших галузей знань та відображається у використанні такої лексики як неологізми, скорочення, інтернаціоналізми та стилістичних засобів як метафора, повтор, епітети, гіпербола, рима, аллюзія і перифраз.

Також вказано, що параметром порядку в німецькомовному тексті аграрної реклами є членування на тету та рему, яке забезпечує необхідну форму і ритм подачі інформації. Така поляризація забезпечує в текстах аграрної реклами поляризацію тексту і підтексту, тобто суттєву відмінність смислів підтексту від експліцитних повідомлень в тексті.

Ключові слова: атрактор, параметр порядку, поляризація, рекламний текст, репелер, самоорганізація, синергетика.

Актуальність обраної теми полягає у необхідності застосування синергетичного підходу до дослідження німецькомовних текстів рекламної реклами, як системи, що самоорганізується, та важливістю опрацювання прагматистичних властивостей цього типу тексту з метою дослідження його еволюції.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями цього напрямку в розрізі лінгвістики займалися такі вчені, як Л. С. Піхтовнікова, Т. І. Домброван, С. М. Єнікєєва, Н. С. Олизько, Д. С. Храмченко, С. П. Курдюмов, В. І. Аршинов, Д. С. Чернавський, Н. М. Пільгуй, У. Р. Матурана, П. ван Герт та ін.

Л. С. Піхтовнікова не лише вперше застосувала синергетичний підхід до дослідження текстів малих форм – віршованої байки, а й створила синергетичну школу, коло дослідників якої застосували основні положення синергетики у дослідженні дискурсу притчі, шванку, новели, публіцистичних, поетичних текстів та англомовного агротехнічного дискурсу тощо [5; 6; 7].

Мета дослідження полягає в необхідності проаналізувати самоорганізацію німецькомовних текстів аграрної реклами як системи та ідентифікувати основні положення синергетики, які стосуються створення реклами як типу тексту.

Матеріалами дослідження слугували

німецької рекламні слогани і тексти онлайн-реклами.

Результати дослідження. Лінгво-синергетика як різновид міждисциплінарних досліджень об'єднує вчених, яких цікавлять прояви загальних закономірностей розвитку в мові. Основними напрямками пошуків є механізми мовної саморегуляції та самоорганізації. Для їхнього пояснення залучаються знання як власне лінгвістичного плану, так і релевантні відомості з інших дисциплін (фізики, математики, біології, психології, соціології та ін.) [1, с. 11]. Синергетика, на думку Г. Хакена, є сукупним колективним ефектом взаємодії великого числа підсистем, що спричиняє утворення стійких структур і самоорганізації у складних системах [2, с.105].

За Л. С. Піхтовніковою, дослідження самоорганізації лінгвістичних об'єктів базується на синергетичній парадигмі, згідно якої дискурс або текст, як лінгвістична система, знаходиться в стані нерівноваги та самоорганізується параметрами порядку під впливом цільових атракторів та репелерів. Змістом репелерів виступають мовні норми та інші обмеження системи, а до атрактора належать інтенції автора тексту та інша екстралінгвістичні чинники. Отже, в тексті, як системі, що самоорганізується, автор виступає співавтором

незалежно сконструйованих систем атракторів і репелерів, а також традиційних проявів параметру порядку [8, с. 115].

Рекламний текст як самоорганізована система має цілі і обмеження на свою еволюцію. Тому необхідно виокремлювати цілі рекламного тексту та авторську оцінку. Для реалізації цих цілей системи, які називаються цільовим атрактором, організується комунікативний процес: автор – адресат. Ціль в свою чергу конкретизується у виборі концепцій, мовних стратегій, авторських кодів та стилю. Методика лінгвістичних досліджень рекламного дискурсу виходить за межі загальних системних положень, які відображають зв'язок прагматики, когнітології й стилістичного забезпечення дискурсу цього виду. Оскільки головною метою реклами є вплив на адресата, а її основною властивістю ми можемо справедливо визначити комунікативну спрямованість, то слід зазначити, що у рекламі вживаються певні мовленнєві стратегії й лінгвокультурні коди, які власне й реалізують всі прагматичні функції рекламного дискурсу. Параметр порядку узгоджує цілі автора з обмеженнями, які висуваються до тексту в залежності від його стильової приналежності.

Н. В. Піддубний запропонував методики проведення дискурсивно-синергетичного аналізу, яка включає в себе такі етапи: 1) аналіз окремих процесів функціонального плану з точки зору самоорганізації елементів системи; 2) визначення поляризації різних частин дискурсу й параметрів порядку, а також функціональних зв'язків між висловлюваннями як інструментів поляризації; 3) характеристика функціональних атракторів і репелерів, взаємодія між якими сприяє втіленню комунікативної мети дискурсивного акту; 4) розкриття загальних тенденцій структурно-семантичної організації дискурсу; 5) узагальнення отриманих даних синергетичної еволюції дискурсивної системи [7, с. 151].

Німецькомовний рекламний текст є вербалізованим відображення комунікативної ситуації, яка в структурі рекламного дискурсу відіграє роль феномена та визначаючи текстову специфіку, і через що впливає на жанрово-стилістичні особливості рекламної комунікації. Це дає підстави говорити про креолізованість рекламного тексту. Отже, реклама є текстом змішаного типу, до складу якого входять дві негомогенні сторони: вербальна (мовна/ мовленнєва) та невербальна (належить до інших знакових систем, на відміну від природної мови) [3].

Стратегії і коди ґрунтуються на психологічних та ментальних потребах свого адресата, орієнтуючись на його масовість. Таким чином проявляється когнітивний аспект

реклами, що виражається і полягає у використанні масових стереотипів щодо концепту будь-якого рекламного тексту.

Що ж до стилістичного наповнення рекламних текстів, то воно виходить не лише з тих цілей, які переслідує прагматика і когнітологія реклами, але також і з естетичних завдань. Короткий рекламний текст покликаний створювати за допомогою своєї лексики, композиції, використаної фразеології а також ряду стилістичних прийомів зразок такого повідомлення, у якому поєднуються виразність, інформативність, привабливість обіцяного, та безумовна увага до потреб та інтересів адресата.

Творча роль автора з точки зору синергії полягає в знаходженні найбільш рухливих і незалежних параметрів дискурсу і тексту і в їх впливі на організацію дискурсу. На ряду із загальними законами самоорганізації кожен з типів дискурсу відрізняється своєю специфікою синергетичного підходу.

Тексти реклами дають уявлення про картину сучасного вживання слів за рахунок смислових установок, багатства тематики та різноманітності товарів, що рекламуються. Оптимізація подачі інформації, «виготовлення» та влучний вибір слова, чисельні повтори слів і словосполучень, вживання англіцизмів чи інтернаціоналізмів стають в рекламі лексичним вираженням картини світу, з одного боку, та концептосфер аграрного рекламного дискурсу з іншого. Адже важливого значення при первинній номінації слова у рекламному дискурсі набувають знання про об'єкти духовного та фізичного світу, людську діяльність в цілому та зокрема інформація, пов'язана з найновітнішими розробками в різних галузях аграрної сфери: генетика (*Grüne Gentechnik – генні технології в сільському господарстві*; *Weißer oder Graue Gentechnik – генетика в харчовій промисловості*, *Rote Gentechnik – генні технології в медицині*), екологія (*gewässerschonende Landwirtschaft – дбайливе ставлення до вододжерел / підземних вод*), цифровізація (*Smart Farming – розумне сільське господарство*), аграрна виробництво (*Landnetz – інноваційний парк для сільського господарства*, *DigiMilch – цифровізація молочного виробництва*), селекція (*Sortenkarussell – різноманітність сортів*).

Відкритість системи текстів реклами проявляється у взаємодії з іншими системами інших галузей знань та відображається у використанні таких прошарків лексики як неологізми, скорочення, інтернаціоналізми, аграрні професіоналізми / терміни та необхідних для впливу на читача стилістичних засобів як метафора, повтор, епітети,

гіпербола, рима, алюзія і перифраз.

До характерної риси динамічної мовної системи належать неологізми, а їх уворення в будь-якій сучасній мові та активне вживання є свідченням активного розвитку та оновлення мови як системи. Неологізми, що виникають з розвитком різних аграрних галузей, створюють в сою черго нові концептосфери оновлюючи картину світу. Неологізми-композиції *der nachhaltige Warenkorb* (екологічно-чистий продукт), *Ökoethinvesting* (інвестиції криптовалюти в екологію) дають уявлення про розвиток основних концептів у виробництві та споживанні екологічно чистих продуктів харчування, а наступні приклади говорять про основні тенденції в відновлювальних джерелах енергії: *Agri-Photovoltaik* (фото-гальванічні системи в аграрному секторі), *Agri-PV-Leitfaden* (ланцюг / сітка фото-гальванічних систем в АПК).

Неологізми впливають на розподіл інформації між текстом і контекстом у пошуках рівноваги – протистояння змісту атрактора і репелера. Пошук стану рівноваги є необхідним при використанні різних скорочень, що вводяться з метою – передати більший обсяг інформації з використавши мінімум одиниць. Так, загальноприйнятими в робототехніці є такі скорочення: *EMK* (*elektromotorische Kraft*) – електрорушійна сила; *WE* (*Wärmeeinheit*) – теплообмінник; *UTF* (*Unterlagerungstelegraphie auf Freileitungen*) – зберігання телеграфного зв'язку на повітряних лініях електропередачі). Лексема «*Passivhaus*» використовується для позначення енергоефективного будівельного стандарту, який створює комфортні умови проживання, одночасно є економічним і дає мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище, і може бути перекладеним як «енергоощадний будинок».

Із реклами в лінгвістичне середовище німців прийшли такі слова та вирази, як *baureif* (готовий до забудови), *alles paletti* (у найкращому вигляді), *wasserdicht* (водонепроникний).

Реалії та інтернаціоналізми, з синергетичної точки зору, можуть служити зворотнім зв'язком між комунікантами і у такий спосіб вирішується питання протиріччя між складністю декодування тексту та експлікацією [4]. Так, використовуючи власну назву *das Kahls* мають на увазі агрегат, призначений для первинної обробки біомаси та деревини, за назвою однойменної фірми-виробника *AMANDUS KAHN GmbH & Co. KG*, згадуючи «*Josera*» – мають на увазі корми для тварин, відповідно за однойменною назвою виробника *Josera GmbH & Co. KG*. Застосування таких реалій, як і інтернаціоналізмів з галузі енергетики (*Robotertechnik* – робототехніка; *der Feeder* – фідер; *das Amperemeter* – амперметр; *der*

Energieblock – енергоблок; *der Generator* – генератор) в текстах реклами є проявом стану рівноваги у взаєморозумінні між комунікантами.

У складі атракторів текстів реклами виступають заплановані автором інтенції експресивності та інтертекстуальності, що надає цьому типу тексту специфічної форма, а його зміст набуває динамічності та гнучкості. Так метонімія «*Intelligenz auf Rädern*» («інтелект на колесах») є більш вишуканим способом мовного зображення слова автомобіль.

У тому випадку, коли є потреба підкреслити винятковість певного товару, маркетологи найбільше тяжіють до використання гіперболи. Гіпербола або перебільшення подає у формі художнього перебільшення ознаки описуваного предмета з метою звернути на них особливу увагу читача. Наприклад: «*Er macht die Kuh, die die besten Milchviehhalter suchen!*» (Він розводить молочних корів, які шукають найкращого господаря). У наведеному прикладі автори реклами виражають експресивну складову за допомогою гіперболізації «*die besten Milchviehhalter*». Виробники презентують свій продукт як винятковий, що заслуговує на найкращих господарів, що очевидно є перебільшенням. Слід зазначити також, що серед стилістичних засобів у англійських рекламних текстах, до прикладу, переважає метафора, тоді як у німецькомовних превалюють засоби інтертекстуальності (цитата, ремінісценція, алюзія).

Оскільки самоорганізація рекламного дискурсу є важливим елементом в аспекті розгляду синергії, слід розуміти її таким чином, що автор є одночасно творчим конструктором дискурсу, а також певним «механізмом подачі» атракторів і репелерів, які виникли до нього, і, власне кажучи, незалежно від нього та його інтенцій. Згідно з синергетичними уявленнями, параметр порядку підкорює інші параметри системи і узгоджує їх діапазон змін з атрактором і репелером.

Відповідно, до факторів самоорганізації німецькомовного рекламного тексту належать наступні: 1) інтенції сторін-учасників комунікації та їх взаємодія між собою + мовна картина світу + екстралінгвістичні умови, норми викладу та ін., які мають однаковий набір атракторів; 2) атрактори і репелери вказують вектор сенсу і саму форму рекламного дискурсу, обмежуючи простір для вибору мовних засобів; 3) дискурс реклами утворюється безпосередньо її автором; 4) послідовність вибору й діалоговий режим створення й сприйняття рекламного дискурсу стають можливими завдяки рухомості параметрів порядку дискурсу [5, с. 38].

Отже, метою німецькомовного тексту аграрної реклами є прагнення автора

(атрактора) спонукати реципієнта до дії, шляхом інформаційного впливу різних лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, і це потребує залучення синергетичної природи стилю для своєї реалізації. Саморозвитку тексту аграрної реклами сприяє опозиція між вимогами атрактора й репелера, який наполягає на дотриманні загальних стильових рис аграрної реклами як тексту, що знаходиться під впливом основних стильових рис аграрного та рекламного дискурсів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Параметром порядку в німецькомовному тексті аграрної реклами є

Список використаних джерел

1. Арістова Н. О. Основні підходи до визначення аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці. Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Міленіум, 2016. С. 176-177.
2. Голикова Ю. В. Языковая игра в англоязычных рекламных слоганах, понятие языковая игра. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38535927.pdf> (дата звернення: 13.02.2021)
3. Ольховська Н. С., Іськова О. В. Лінгвостилістичні особливості німецькомовного рекламного повідомлення: засоби виразності. Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис», № 11 (4), 2020. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/14634> (дата звернення: 17.02.2021)
4. Пільгуй Н. М. Синергетичний аспект дослідження англomовного наукового агротехнічного дискурсу. Синергетика в філологічних дослідженнях: монографія / под общ. ред. проф. Л.С. Пихтовниковой. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. С. 261-276.
5. Пихтовникова Л. С., Самарина В. В. Немецкоязычный рекламный дискурс: прагматистический и когнитивный аспекты. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. 160 с.
6. Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки: німецька віршована байка 13-20 ст. : монографія. Харків : Бізнес Інформ. 1999. 220 с.
7. Поддубный Н. В. Синергетика: диалектика самоорганизующихся систем. Белгород : Изд-во Белгород. гос. ун-та, 1999. 351 с.
8. Синергетика в філологічних дослідженнях : монографія / под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. 340 с.

References

1. Aristova, N. O. (2016) Osnovni pidhodi do viznachennja agrarnogo diskursu v suchasnij

членування на тету та рему, яке забезпечує необхідну форму і ритм подачі інформації. Така поляризація забезпечує в текстах аграрної реклами поляризацію тексту і підтексту, тобто суттєву відмінність смислів підтексту від експліцитних повідомлень в тексті.

До перспективних тем подальших розвідок можуть належати поглиблений аналіз механізмів самоорганізації в німецькомовних текстах аграрної реклами та дослідження їх композиції; дослідження самоорганізації аграрного німецькомовного дискурсу та вивчення характеристик на прагматичному та мовностилістичному рівнях.

lingvistici [Basic approaches to the definition of agrarian discourse in modern linguistics]. Komunikativnij diskurs: naukova recepcija i strategij doslidzhennja: zbirnik materialiv Mizhnarodnoy naukovopraktichnoy konferencij [Communicative discourse: scientific reception and research strategies: a collection of materials of the International scientific-practical conference]. Kyiv, Milenium Publ., pp. 176-177.

2. Golikova, Ju.V. Jazykovaja igra v anglojazychnyh reklamnyh sloganah, ponjatie jazykovaja igra [Language game in English advertising slogans, the concept of language game]. Available at: <https://www.core.ac.uk/download/pdf/38535927.pdf> (accessed 13 February 2021)

3. Ol'hov's'ka, N. S., Is'kova, O. V. (2020) Lingvostilistichni osoblivosti nimec'komovnoho reklamnoho povidomlennja: zasobi viraznosti [Linguistic and stylistic features of the German-language advertising message: means of expression]. Naukovij zhurnal "Mizhnarodnij filologichnij chasopis" [Scientific journal "International Philological Journal"], no. 11 (4), Available at: <http://www.journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/14634> (accessed 17 February 2021)

4. Pil'guy, N. M., Pikhtovnikovej, L. S. (ed.) (2015) Sinergetichnij aspekt doslidzhennja anglo-movnoho naukovo-agrotehnikhnogo diskursu [Synergetic aspect of research of English-language scientific agrotechnical discourse]. Sinergetika v filologicheskikh issledovanijah [Synergetics in philological research]. Khar'kov, HNU imeni V. N. Karazina Publ., pp. 261-276.

5. Pikhtovnikova, L. S., Samarina, V. V. (2016) Nemeckojazychnij reklamnyj diskurs: pragmatistiches'kij i kognitivnyj aspekty [German-language advertising discourse: pragmatististic and cognitive aspects]. Khar'kov, HNU imeni V. N. Karazina Publ., p. 160.

6. Pikhtovnikova, L. S. (1999) Sinergija stilju bajki: nimec'ka virshovana bajka 13-20 st. [Synergy of fable style: German poetic fable of 13-20 centuries], Kharkiv, Biznes Inform Publ., p. 220.

7. Poddubnyj, N. V. (1999) Sinergetika:

dialektika samoorganizujushhija system
[Synergetics: the dialectic of the self-organizing
system]. Belgorod, Belgorod. gos. un-ta Publ., p. 351.
8. Pikhtovnikovej, L. S. (ed.) (2015)

Sinergetika v filologicheskikh issledovanijah
[Synergetics in philological research]. Kharkiv,
HNU imeni V. N. Karazina Publ., p. 340.

**SYNERGETIC APPROACH TO THE STUDY OF THE GERMAN-LANGUAGE TEXT
OF AGRICULTURAL ADVERTISING
N. S. Olkhovska**

Introduction. A synergetic approach to the study of the German-language text of agricultural advertising is used in the article.

Purpose. Analyze the self-organization of German-language texts of agricultural advertising as a system and to identify the main theses of synergetics that relate to the creation of advertising as a type of text.

Results. The study of the self-organization of linguistic objects is based on the synergetic paradigm, according to which the advertising text, as a linguistic system, is in a state of imbalance and is self-organizing by order parameters under the influence of attractors and repellers. The content of repellers is the language norms and other limitations of the system, while the attractors are the intentions of the author of the text and other extralinguistic factors. Thus, in the text, as a system that is self-organized, the author acts as a co-author of independently constructed systems of attractors and repellers, as well as conventional manifestations of the order parameter.

The advertising text as a self-organized system has goals and limitations for its evolution. Therefore, it is necessary to highlight the purpose of the advertising text and the author's assessment. To achieve these goals of the system, which are called the target attractor, a communicative process is organized: the author - the addressee. The goals, in turn, are specified in the choice of concept, language strategies, author's codes and style. The openness of the system of advertising texts is manifested in interaction with other systems of other branches of knowledge and is reflected in the use of such vocabulary as neologisms, abbreviations, internationalisms and stylistic means such as metaphor, repetition, epithets, hyperbole, rhyme, allusion and periphrasis.

Found to conceptspheres of the German-language text of agrarian advertising: genetics (Grüne Gentechnik - genetic technologies in agriculture; Weiße oder Graue Gentechnik - genetics in the food industry, Rote Gentechnik - genetic technologies in medicine), ecology (gewässerschonende Landwirtschaft - care), digitization (Smart Farming - smart agriculture), agricultural production (Landnetz - innovation park for agriculture, DigiMilch - digitization of dairy production), selection (Sortenkarussell - variety of varieties).

Originality. It consists in the application of a synergetic approach to the study of advertising texts as a system that self-organizes and the importance of processing the pragmatilistic properties of this type of text in order to study its evolution.

Conclusion. The order parameter in the German-language text of agricultural advertising is division into theta and rheme, which provide the necessary form and rhythm of information presentation. Such polarization provides polarization of text and subtext in the texts of agricultural advertising, that is, a significant difference between the meanings of the text and subtext from the explicit messages in the text.

Keywords: attractor, order parameter, polarization, advertising text, repeller, self-organization, synergetics.

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 81'32: 81'33: 81 (811.111)

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.093>

SIMPLIFIED MONOMIALS IN ENGLISH FOR AUDIT AND ACCOUNTING

O. I. CHAIKA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oxana.chaika@yahoo.es<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Abstract. *The present paper is work in progress and closely relates to the earlier published works on Ukrainian and English monomials and polynomials in the areas of audit and accounting, law, business. Both monomials and polynomials perform a role of substitutes of the term in linguistics when applicable to terminologies, or languages for specific purposes (LSPs). The current paper looks into the investigation of simplified monomials in English for Audit and Accounting (A&A) according to the morphology class of the kernel term in the monomial structure, on the one hand, and on the other, how the relevantly retrieved data may help trace the trend in monomial coinage and usage in English for A&A, respectively. The simplified monomial in English for A&A stands for a two-term, or bi-term set cluster, which is a basic unit of syntax, represented by two terms (components / constituents / elements) semantically and grammatically connected in the monomial structure.*

The introduction will start with the aim, scope of the research and objectives. A brief overview of the terms 'monomial' and 'simplified monomial' integrates into Literature Review. The choice of the study material and methodology will lead to Results and Discussion. The latter will present the main findings as based on the classifications adopted for the simplified monomials in English for Audit and Accounting. One of the classifications describes the simplified monomial according to the internal monomial structure. The simplified monomial types are distinguished according to the morphological class of the head (kernel) term in the simplified monomial in English for Audit and Accounting. Conclusion and References will enclose the findings and determine perspective ways of research in future.

Key words: *Monomial, simplified monomial, terminology, language for specific purposes (LSP), English for Audit and Accounting.*

Introduction and literature review. 'La langue' and 'parole', or language and speech, on the one hand, and a game of chess, on the other, as once introduced by Ferdinand de Saussure, are still enjoying their pivotal rise these days. Dependency grammar (DG), constituency grammar (CG), or phrase structure grammar, algebraic syntax, link grammar, universal dependencies, etc. keep solid ground for more researches to be carried out in relation to the structure of phrases and dependency relations. Unitizing (Norman, 1986) and syntactic analysis trees (Ernest, 1987), algebraic substitutions and comparison methods (Filloy, Ceballos and Solares, 2008), algebraic lexicon grammar (Bueriis, 2019) are also getting more and more recognized for software development and artificial intelligence, in terms of defining syntax of algebra and that in linguistics. Similarly to a chess game in which no move can be made without the set rules established prior to the game, language in the form of speech may not exist without language that is called 'la langue' by Saussure. Thus, digital technologies to enable linguistic data mining,

automated translation of high quality and accuracy may hardly skyrocket unless there is well-prepared and thoroughly verified scientifically proven tarmac. Consequently, the structural approach to analyze terminologies may add its specific value to contemporary science and data growth. Moreover, we agree with Darchuk (2019), who in her investigation results published in *Ukrainian Linguistics* underlines the importance of an automatic syntactic analysis (ASA) for compilation of dictionaries that will contain models of multicomponent complex sentences. That appears significant to study "the features of the linear structure of Ukrainian text" (Darchuk, 2019: 117). Moving downwards, to the levels of sentence and phrase, we find it relevant to our research connected with the structure of monomials and simplified monomials, in particular, in English for Audit and Accounting. Moreover, the interest in structure of phrases has been constantly under study as well as in classifications of phrases. Ehrich (2002) investigates the verbal nature of certain nominal entities, Embick (2010) looks at localism vs.

globalism in morphology and phonology and Alexiadou et al. (2013) unveil realization of external arguments in nominalizations. Thus, the current research findings in their scope combine looks into (i) the nature of such nominal entities as bi-term clusters in English for A&A, (ii) the analysis of local and global coinage of patterns in morphology, and (iii) classification of simplified monomials in English for A&A according to the internal monomial structure. The set objectives break into a number of tasks. They are: 1) to give an overview of the monomial / simplified monomial in English for A&A under the study, 2) to furnish the theoretical part of the research with two-term monomials in English for A&A, 3) to classify simplified (two-term) monomials in English for A&A according to the morphological class of the terms in the monomial structure.

This paper aims to connect syntax and term studies via monomials, which represent terms and/or term clusters in languages for specific purposes (LSP), or terminologies, e.g. English for Audit and Accounting, Portuguese for Bookkeeping, Spanish for Risk Management, etc. Monomials, in our understanding, claim to fill in a specific niche between a 'term' and a 'phrase'. On the one hand, a simplified monomial is a mono-term or a bi-term (two-component term cluster), which consists of a conventional term or a phrase. The mentioned phrase as a simplified monomial may include two professional terms and/or a professional term and a generally used lexeme in a specific language, and/or a term cluster in an LSP exclusively, however, composed of language lexemes that are unconventionally seen as a fixed language string for that domain of knowledge in a relevant language. On the other hand, monomials are considered minimal / basic syntactic structures in terminologies, which elements are grammatically, semantically and logically connected. In most cases, they are inseparable and irreversible under the arrangement of the head term (kernel) and complements / adjuncts. Moreover, professional communities or even lay-people take such monomials as a single logical unit of perception. The reason for the name of 'monomial' links to a wide range of similarities found between a monomial as a linguistic term expression and an algebraic expression in mathematics. For more about naming ground it may be worth reading *Monomial Variables in English Audit Terminology* (2019), *Binomials in English Audit Terminology* (2019), *Monomials in English for Law* (2020) and *Structure of English Business Monomials* (2019), in particular [3 - 6].

Given the above, this work in progress will classify the simplified monomials in English for Audit and Accounting as basic set bi-term clusters in an A&A terminology following the earlier presentation of the approach [7 - 9].

Study material and methods. The examples of simplified monomials in English for A&A, taken from the definitions of terms in Glossary Chapter of the *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements* (Volume I) validated by the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) make the study material of the current research. The methods applied are use of the English language corpora and internet resources, linguistic field research connected with data collection and grammar-oriented component analysis, distributive method followed by the descriptive method.

Discussion and results. The simplified monomials in English for A&A are broadly represented across the professional field. Such bi-term monomials, or bi-terms in short, become critically significant to the research given the frequency ratio of their usage in terminology as well as patterns of coinage in the English language. Among the most frequently used bi-terms in English for A&A the following bi-term patterns prevail: *Management bias* (IAASB, 25), *accounting estimate* (IAASB, 10), *fair value* (IAASB, 10), *require estimation* (IAASB, 10), *tests of details* (IAASB, 21), *incorporated therein* (IAASB, 21), *procedures performed* (IAASB, 21), *further procedures* (IAASB, 21), *often expressed* (IAASB, 22), *at least sufficient* (IAASB, 25), etc. The examples of simplified monomials provided are innumerate in English for A&A as such relate to their patterns of coinage. However, once parsed and analysed, it is obvious that the syntactic relations of subordination help identify and distinguish such simplified monomials according to their internal structure. Moreover, the same approach when applied to simplified monomials in other languages within the same domain of knowledge – audit and accounting, displays an array of patterns similar to those in English for A&A. This speaks not only of application in local geographies and terminology, but also about the global trend in monomial coinage. Largely, the Germanic and Slavic languages deem to follow and share the similar coinage patterns in the area of audit and accounting, subject to the findings published in Chaika (2021).

Noticeably, it is not always that the coinage patterns of simplified monomials in English for A&A, which look similar and may be expected to fall under the same group, would do so. For instance, it is demonstrative to look at the two English bi-terms *procedures performed* (IAASB, 21), *further procedures* (IAASB, 21).

According to the classification based on the internal structure of the simplified monomials in English for A&A, associated with that of the kernel phrases and kernel-free phrases as described in Ivanova et al. (1981), we distinguish the similar

two groups – kernel and kernel-free bi-term monomials / polynomials. The kernel bi-term monomials are under focus in this paper.

Thus, kernel monomials as bi-terms are basic syntactic structures grammatically organized in a way that one term of the simplified monomial dominated the other. It means that this term is not subordinated to any other term in the structure of the simplified monomial in English for A&A. As it leads, such term of the monomial is the kernel of the simplified monomial in English for A&A.

Following the traditional approach to determine dependencies in phrase structure grammar, constituency grammar, dependency grammar and so, the direction of dependencies plays a crucial role for the classification. Morphologically, head terms that are kernels of the simplified monomial structure in English for A&A can be expressed by different parts of speech. The distribution of terms in the simplified monomial mainly occurs with Verb (V), Noun (N) and Adjective (A) of the types Verb Phrase (VP), Noun Phrase (NP) and Adjective Phrase (AP), correspondingly.

In dependency relations, or kernel monomials in English for A&A, we distinguish two terms, the leading term and the dependent. For the graph purpose, 'A' stands for the kernel of the simplified monomial in English for A&A and 'B' refers to the dependent term in the monomial structure. Therefore, with the dependency relations in the English bi-term in the area of audit and accounting, the graphic arrangement of structure (either horizontally or vertically) in Figure 1 forms the below:

Fig. 1. Dependency relations in the simplified monomial

A, or $A \rightarrow B$, or $B \leftarrow A$
B

In both the representations above – horizontal and vertical, it is proper to speak about the properties of the dependency relations as follows:

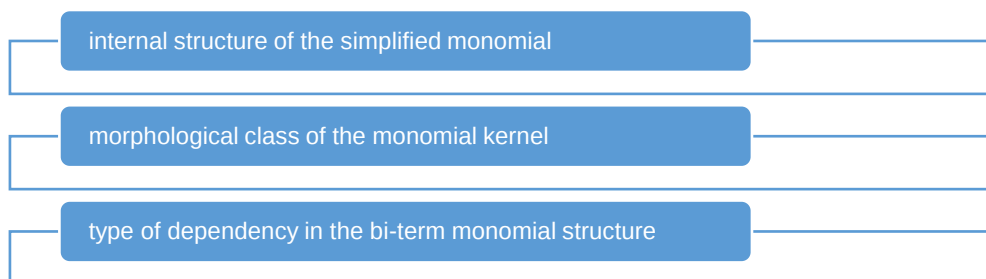
- (i) A is the kernel and B is its dependent,
- (ii) A governs B,
- (iii) B depends on A, or B is dependent of A.

In this research, it is very much important to agree which direction of the relation that exists between A and B is under investigation. That said, when we look at the $A \rightarrow B$ dependency, the kernel monomial acquires properties of the progressive kernel phrase. When the dependency is represented with the $B \leftarrow A$ relation, it is the regressive kernel phrase.

Therefore, getting back to the two simplified monomials in English for A&A *procedures performed* (IAASB, 21) and *further procedures* (IAASB, 21), this paper studies the latter, i.e. the regressive type of the simplified monomials in English for A&A.

Consequently, the findings come to the bi-term monomial classification according to the internal structure of the simplified monomial, the morphological class of the monomial kernel and the regressive type of dependency in the bi-term monomial structure.

Fig. 2. Criteria for the classification of simplified monomials in English for A&A



To be more specific and exact, the simplified monomials in English for A&A break into the following groups:

1) The substantive, or nounal bi-term monomial group: *listed entity* (IAASB, 25), *an adverse opinion* (IAASB, 25), *ethical standards* (IAASB, 31), *critical assessment* (IAASB, 31), *entity's emissions* (IAASB, 32), *emissions reductions* (IAASB, 32), *review engagement* (IAASB, 35), *significant influence* (IAASB, 33), *smaller entity* (IAASB, 38), *written statement* (IAASB, 40);

2) The verbal bi-term monomial group: *to assist the entity* (IAASB, 25), *to belong to a network* (IAASB, 27), *to exceed materiality* (IAASB, 28), *to necessarily display* (IAASB, 38), *to fully respond* (IAASB, 27), *to obtain assurance* (IAASB, 25), *to include the risk* (IAASB, 20), *to perform procedures* (IAASB, 19);

3) The adjectival bi-term monomial group: *appropriately low* (IAASB, 28), *less effective* (IAASB, 36), *at least sufficient* (IAASB, 25);

4) The adverbial bi-term monomial group: *much fairly* (IAASB, 25);

5) The gerundial bi-term monomial group: *financial reporting* (IAASB, 36), *statistical sampling* (IAASB, 38), *relevant training* (IAASB, 31);

6) The participle bi-term monomial group: *expressly permitted* (IAASB, 21, 27), *materially misstated* (IAASB, 19).

At large, the nounal bi-term monomial group in English for A&A features the noun kernel in the NP, which can be expressed by a common noun in singular or plural, e.g. *listed entity* and *ethical standards*. Next, the kernel may be modified by another noun in the singular form – *review engagement*, another noun in the plural form – *emissions reductions*, another noun in the possessive case – *entity's emissions*, an adjective – *an adverse opinion*, a past participle – *a listed entity*, an adjective in the comparative degree – *smaller entity* etc.

The verbal bi-term monomial group in English for A&A includes simplified monomials, which can mainly be of two kinds:

(i) The kernel of the simplified monomial is expressed by the verb and the dependent term is expressed by the noun – *to include the risk*, *to perform procedures*;

(ii) The kernel of the simplified monomial is expressed by the verb and the dependent term is expressed by the adverb – *to necessarily display*, *to fully respond*.

The participle bi-term monomial group features the structure of the simplified monomial in English for A&A, which is characterized by the kernel expressed by the participle and the dependent term can be expressed by the adverb – *materially misstated*.

The adjectival bi-term monomial group and the gerundial bi-term monomial group are less productive as opposed to the above-mentioned groups.

Finally, the adverbial bi-term monomial group under the study appears the least represented.

Conclusion. The findings of the research illustrate a huge variability of simplified monomials in English for Audit and Accounting. According to the nature of nominal entities in the professional domain, such are presented under the class of

monomials or simplified monomials, to be exact. The simplified monomial under this paper is a set bi-term cluster in the English terminology of audit(ing) and accounting, in which its components / elements are called terms similarly to terms in an algebraic expression. The arrangement of the two terms in the monomial is irreversible and may not be subject to transformations as in generative grammar (Chomsky). Otherwise the replacement of terms in the structure would result in semantic shift, which contextually would mislead.

The further analysis of the bi-term monomial structure in the English language demonstrates a designated way to a simplified monomial coinage. That approach may hardly be seen unique and exclusive as to the English-speaking geographies. It may be adopted much wider and broaden more globally as appropriate to the monomial coinage in other languages, for instance, Ukrainian.

In the end, the understanding of the simplified monomial structure in English for Audit and Accounting helps underpin the monomial classification, which is based on such criteria as the internal bi-term monomial structure, morphological class of the bi-term monomial kernel and the type of dependency between terms in the bi-term monomial. In addition, the adoption of the said classification enables to identify the following groups of the simplified monomials in English for Audit and Accounting. The most visible types of bi-term monomial groups under the research findings are substantive, or nounal, group and the others are verbal, participle, gerundial, adjectival, adverbial. The relevant groups reflect the descending scale in relation to the density and frequency of usage in the English audit and accountancy corpora.

Given the vast canvas of the data analysed and to be analysed, more work is going to be carried out. The further papers will elaborate more precise and accurate classifications, provide deeper plunge into the analysis work and help broaden the picture in the light of comparative and contrastive studies with the material sampled from other languages.

References

1. Alexiadou, A., Iordăchioaia, G., Cano, M. et al. (2013). The realization of external arguments in nominalizations. *J Comp German Linguistics* 16, p. 73–95. <https://doi.org/10.1007/s10828-014-9062-x>.
2. Bueriis, G. de, Langella, A. M. (2019). Algebraic Lexicon Grammar. *International Journal of Linguistics*, Vol. 11, No. 3, p. 21-42. DOI:10.5296/ijl.v11i3.14766.
3. Chaika, O. (2019). Monomial Variables in English Audit Terminology, *International Journal of Philology*, Vol. 10, no 1, Kyiv, NUBIP, pp. 100-108. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog> 2019.01.100
4. Chaika, O. (2019). Binomials in English Audit Terminology. *International Journal of Philology*, Vol. 10, no 3, Kyiv, NUBIP, pp. 68-73. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2019.03.068>
5. Chaika, O., Zakatei, Yu. (2019). Monomials in English for Law, *International Journal of Philology*, Vol. 2 (14), pp. 114-121. https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichni-y-chacopys/2019/2/17.pdf
6. Chaika, O., Bambura, A. (2019). Structure of English Business Monomials, *Linguistic Bulletin*, no

27, Cherkasy, pp. 69-76 (in Ukrainian). <https://www.researchgate.net/publication/339174579>

7. Chaika, O. (2020). Structure of Simplified Monomials in Ukrainian for Audit and Accounting. In: Scientific journal. «International Journal of Philology». Kyiv : «MILENIUM». Vol. 11. No. 4. P.108-112.

8. Chaika (Čajka), O. (2020). Structure of Bi-Term Monomials in English for Audit and Accounting. In: Euromentor Journal. Volume XI, No. 4. P. 158-174. <http://euromentor.ucdc.ro/EUROMENTORdecember2020.pdf>

9. Chaika, O. (2020). Monomials as Set Term Clusters in Terminologies. In: Scientific journal. «International Journal of Philology». Kyiv: «MILENIUM», Vol. 11. No. 3. P. 96-99. <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/14649>

10. Chaika, O. (2021). Nounal Simplified Monomials in Ukrainian for Audit and Accounting. In: International Journal of Social Science and Human Research, Vol. 4 (2). ISSN (print): 2644-0679, ISSN (online): 2644-0695. P. 578-583.

11. Darchuk, N. (2019). Compiling of the Electronic Dictionary of Models of the Ukrainian Language Multicomponent Complex Sentences. *Ukrajinske Movoznavstvo (Ukrainian Linguistics)*, no 1 (49), p. 117-129. [https://doi.org/10.17721/um/49\(2019\).117-129](https://doi.org/10.17721/um/49(2019).117-129).

12. Ehrich, V. (2002). On the verbal nature of certain nominal entities. In: *More than words*. A Festschrift for Dieter Wunderlich, ed. I. Kaufmann and B. Stiebels, 69–89. Berlin: Akademie-Verlag.

13. Embick, D. (2010). *Localism vs. globalism in morphology and phonology*. Cambridge, MA: MIT Press.

14. Ernest, P. (1987). A model of the

cognitive meaning of mathematical expressions. *British Journal of Educational Psychology*, 57, p. 343-370.

15. Filloy, E., Rojano, T., Solares, A. (2008). Cognitive tendencies and generating meaning in the acquisition of algebraic substitution and comparison methods. *Proceedings of the Joint Meeting of the PME 32 and PME-NA XXX*, 3, pp. 9-16. <https://www.researchgate.net/publication/273742353>

16. Ivanova, I., Burlakova, V., Pocheptsov, G. (1981). *The theoretical grammar of modern English (Teoretičeskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka)*. Moscow, Vysšaja škola. 295p.

17. Gumanová, G. (2016). An Analysis of Term-Formation Processes as Employed in English and Slovak Versions of the EU Texts in the Concept of Equivalence (A Case Study). <https://www.researchgate.net/publication/313384066>.

18. Norman, F. A. (1986). Students' unitizing of variable complexes in algebraic and graphical contexts. In: G. Lappan & R. Even (Eds.), *Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the North American Chapter of the International Group for the Psychology of Mathematics Education*. Pp. 102-107.

19. Zhao, M.-F., Zimmer, H.D., Zhou, X., Fu, X. (2016). Enactment supports unitisation of action components and enhances the contribution of familiarity to associative recognition. *Journal of Cognitive Psychology*, DOI:10.1080/20445911.2016.1229321.

20. *International Audit and Assurance Standards*, Volume I published by the IAASB – International Audit and Assurance Standards Board. = IAASB as referred to in the publication.

МОНОМИ СПРОЩЕНОГО ТИПУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ З ОБЛІКУ Й АУДИТУ О. І. Чайка

Анотація. Стаття є фрагментом роботи й результатів, отриманих у ході дослідження. Відповідно, матеріал цієї розвідки тісно пов'язується із раніше опублікованими працями, у яких предметом дослідження виступали відношення між членами виразу / компонентами термінологічних одиниць у певній мові та вузько-окресленої термінології. Опіраючись на подібність структури й відношень між елементами виразу в алгебрі та термінів, запропоновано посилається на термінологічні кластери (конструкти, сталі сполучення і т.д.) в українській, англійській і португальській мовах у сферах обліку й аудиту, права, бізнесу як мономи (мономіали) та поліноми (поліміали). І мономи, і поліноми виконують роль терміна в лінгвістиці, а в цілях досліджень термінологічних баз даних, або мов особливого призначення, чи фахових мов (LSP). Стаття має на меті дослідити структуру спрощених мономів англійської мови для обліку й аудиту відповідно до морфологічного класу стрижневого терміна в мономній структурі. Спрощений моном в англійській мові у сфері аудиту та бухгалтерського обліку позначає термінологічний кластер, у склад якого входять два елементи (компоненти), що утворюють цілісну оболонку з точки зору логічного й семантичного поєднання й утілюються у мінімальну синтаксичну одиницю у визначеній термінології. Відповідно, такі два компоненти семантично та граматично пов'язані між собою в мономній структурі.

Ключові слова: моном (мономіал), поліном, спрощений моном (мономіал), фахова мова, термінологія, англійська мова для обліку й аудиту.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. Дослідження сфокусовано на структурному аспекті проектування електронних словників. Відповідно до мети статті проаналізовано сучасні підходи до проектування структури електронного словника у контексті досліджень традиційної та комп'ютерної лексикографії. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що серед дослідників немає єдиної точки щодо визначення рівнів структури електронних словників, оскільки організація масиву інформації у таких словниках має складну будову. Одні науковці вважають, що структурні компоненти електронного словника в лінійній послідовності наслідують структуру традиційного паперового словника, в якому розрізняють від двох до чотирьох рівнів ієрархії (макро-, мега-, медіо- та мікроструктуру), інші вважають електронний словник принципово новим об'єктом, до структури якого не варто застосовувати понятійний апарат класичної лексикографії. Проте більшість дослідників спираються на традиційні поняття макро- і мікроструктури з урахуванням специфіки нелінійної організації тексту, зонування інформації. Розроблення макроструктури передбачає проектування загальної будови електронного словника як складної системи у сукупності внутрішніх і зовнішніх зв'язків, організації її компонентів, розроблення мікроструктури передбачає проектування будови, параметрів та формату словникової статті.

Ключові слова: електронний словник, структура, рівні, макроструктура, мікроструктура.

Актуальність. За словами С. Ніколаєнка, В. Шинкарука та ін., «нині стала очевидною перевага інформаційної складової діяльності людей над усіма іншими її формами і компонентами» [8, с. 241]. Інтенсивний розвиток комп'ютерної лексикографії в Україні детерміновано потребами як власне науковими (оптимізація професійної діяльності філолога), так і екстранауковими (задоволення попиту широкого загалу користувачів на адаптовану достовірну інформацію). Проблема проектування електронних словників, дослідження його функціонального, структурного, технологічного аспектів є на часі і залишається актуальною для сучасної комп'ютерної лексикографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання створення електронних словників, зокрема дослідження структурного аспекту проектування висвітлено у працях А. Баранова, Л. Бєляєвой, С. Гриньова, О. Єфремової, Я. Капранова, Є. Карпіловської, М. Ковязіної, Л. Колодяжної, І. Кудашева, І. Кульчицького, Є. Купріянова, Р. Мисака, Н. Сивакової, В. Широкова, О. Чепик та ін. Проте проблема структурування електронного лексикографічного ресурсу, визначення рівнів його організації є відкритою.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до проектування структури електронного словника у контексті досліджень традиційної та комп'ютерної лексикографії. Застосовано методи аналізу наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації.

Результати дослідження. У теоретичній

лексикографії поширеним є тлумачення словника «як абстрактного мовно-інформаційного об'єкта, що має визначальні риси у формі певної низки системно-структурних ознак» [7, с. 12]. Загалом структурою будь-якої системи називають сукупність компонентів і зв'язків між ними, інтерпретують як їх упорядкованість, взаємозалежність і взаємообумовленість [10]. Організація масиву інформації в словнику може мати різноманітну і складну структуру, єдиної загальноприйнятої термінології щодо структури електронного словника немає. Традиційно структуру словника описують через різні поняття для позначення ієрархічних зв'язків. Так, у структурному аспекті класична теоретична лексикографія розрізняє три взаємопов'язаних рівні ієрархії: макро-, медіо- та мікроструктуру словника [7, с. 13].

За словами В. Широкова, до макроструктури належить усе те, що визначає словник як самостійну систему з її внутрішніми зв'язками та багатоплановою організацією. Макроструктурними завданнями є обґрунтування необхідності розробити конкретний словник, дослідити та відібрати джерела до його укладання, визначити загальну структуру словника, опрацювати принципи його побудови та укладання, способи творення реєстру та визначення характеру лексики, виробити метамову словника, уніфікувати композиції і апарат посилення однотипних словників для полегшення користувачам переходу від одного словника до іншого, принципи відбору ілюстративного матеріалу, визначити критерії

впорядкування реєстрових одиниць тощо. До основних проблем медіоструктурного рівня словника належать побудова та експлікація різноманітних лінгвістичних відношень між словниковими одиницями. На мікроструктурному рівні розглядають проблеми словникової статті: її структуру, форми та способи розкриття семантики реєстрових одиниць, ієрархію значень тощо [7, с. 14].

В англомовних джерелах під «макроструктурою» розуміють принцип організації словникових статей в основному корпусі словника. С. Гриньов до цього поняття відносить склад і взаємодію всіх композиційних частин словника, а власне організацію словникових статей в корпусі називає «медіоструктурою». Водночас, як свідчить І. Кудашев, в англомовних джерелах під медіоструктурою розуміють «різні засоби доступу до посилань», а для опису складу та взаємодії частин словника застосовують термін «мегаструктура» [6, с. 63].

Три рівня ієрархії словника описує і В. Дубічинський, який вважає, що макроструктура складається зі словникових статей (корпус словника), передмови, переліків умовних скорочень, алфавітних покажчиків тощо. Медіоструктурою словника є системні зв'язки (синонімічні, тезаурусні) між заголовними одиницями (або словниковими статтями), а мікроструктурою – словникова стаття [2, с. 5].

Чотирирівневу структуру словника пропонує Я. Капранов, який розрізняє мегаструктуру: вступ/передмова, власне словник і додатки; макроструктуру: загальна будова, характер і природа лексичних одиниць словника; мікроструктуру: побудова словникової статті та спосіб її заповнення та медіоструктуру: системні зв'язки окремих частин словника [4, с. 50].

На думку І. Кудашева, поява та розвиток електронних словників вимагає внесення певних змін до традиційного понятійного апарату лексикографії. Електронний словник може взагалі не мати макроструктури в традиційному розумінні цього слова, якщо доступ до статей здійснюється у рядку пошуку. Дослідник пропонує замість традиційних, але розпливчастих термінів «макро- і мікроструктура» використовувати більш конкретні та прозорі вирази, як-от: взаємне розташування частин словника та структура словникової статті [6, с. 64].

Проте більшість дослідників у галузі комп'ютерної лексикографії спираються на традиційні поняття макро- і мікроструктури. Так, Н. Сивакова вважає, що макроструктура електронного словника охоплює його загальну структуру, тобто вміст і зв'язок його частин, а мікроструктура – це формат словникових

статей і характер його заповнення [9, с. 15].

С. Загайнов розрізняє мега-, макро- і мікроструктуру електронного словника. На його думку, мегаструктура електронного словника принципово схожа з мегаструктурою паперового словника і містить передмову, вступ, корпус словника та додатки. Найперше в програмну оболонку вбудовують основний компонент мегаструктури двомовного словника – корпус. Також до мегаструктури належать інформація про розробників, авторські права, джерела лексикографічної й екстралінгвістичної інформації. Макроструктура електронного словника, під якою розуміють організацію корпусу словника, об'єднує статті різних словникових модулів, кожен з яких може надавати користувачеві перекладний еквівалент або описовий переклад лексичної одиниці вхідної мови, граматичну, фонетичну, етимологічну, екстралінгвістичну й іншу інформацію. Мікроструктура словникової статті електронного словника, під якою розуміють організацію сукупності даних, укладених у межах однієї статті, частково схожа з мікроструктурою статей паперових словників. Так, словникова стаття містить заголовне слово, фонетичну інформацію, один або кілька перекладних еквівалентів, стійкі та вільні словосполучення, приклади контекстуального перекладу одиниці, екстралінгвістичну інформацію тощо [3, с. 36].

Але, якщо паперовий словник передбачає впорядкованість цих блоків у певній послідовності, то в електронному словнику, завдяки гіпертекстовій структурі кожен з них може бути активований у будь-якій послідовності за запитом користувача. Відношення між частинами словникової статті не є лінійними і структурування відбувається на основі гіпертексту. Словникова стаття має чітку структуру з ієрархічними зв'язками між елементами. Кожна інформаційна категорія має фіксоване місце, або зону. Користувач може запитувати певний параметр і отримувати доступ до окремих фрагментів статті, отже, словник бере на себе функцію вичленовування необхідної інформації та її перетворення у зручну для користувача форму [9, с. 20].

Таким чином, комп'ютерні технології надають технічні можливості для ефективної оптимізації макро- і мікроструктурних параметрів словника: розширення обсягу та складу словникових статей завдяки комбінуванню різних форм подання інформації (текст, звук, графіка, анімація), можливість поповнення та корегування баз даних, раціональне структурування інформації завдяки її зонуванню за допомогою гіпертекстових технологій [10].

Так, у розробленому Н. Сиваковою електронному глосарії фітонімів словниково

статтю поділено на вісім інформаційних зон: заголовне слово, ідентифікаційний номер, латинський термін, англійський перекладний еквівалент, російський перекладний еквівалент, вербальне визначення, невербальне визначення, фонетична довідка. Для адекватного інформаційного наповнення зон застосовано вербальні та невербальні засоби лексикографічного опису спеціальної лексики: латинський термін, родовидове визначення, морфологічний опис, іноземний еквівалент, дослівний переклад, синоніми, лексичні діалектизми, етимологічна, енциклопедична, хронологічна та фонетична довідки, графічні ілюстрації, гіперпосилання [9, с. 19].

На думку І. Кудашева, проєктування структури словника доцільно починати з проєктування структури мікростатей – одиниць словника або одиниць правої частини з інформацією про них. Найперше укладають класифікацію мікростатей (як-от, статті іменників, дієслів, терміноелементів тощо), проєктують їх наповнення та структуру, а потім об'єднують [6, с. 364].

Форматом статті електронного словника Є. Карпіловська вважає модель організації,

розміщення та графічного подання в словнику інформації про об'єкти. Зонний принцип запису інформації є гнучкою моделлю, де кожному типу інформації відведено окрему зону і значущою є сама наявність/відсутність таких зон [5, с. 49].

Висновки. Отже, електронні словники створюють як складну систему, відкриту дискретну структуру з автоматичними можливостями сприйняття вхідних сигналів, пошуку інформації, оформлення результатів і надання їх користувачеві. Серед дослідників немає єдиної точки щодо визначення рівнів структури електронних словників, оскільки організація масиву інформації у таких словниках має складну будову. Більшість дослідників спираються на традиційні поняття макро- і мікроструктури з урахуванням специфіки нелінійної організації тексту та зонування інформації. Розроблення практично значущих моделей проєктування електронних словників становить перспективний напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник». Проблеми сучасного підручника. 2014. Вип. 14. С. 26–33.
2. Дубічинський В. В. Лексикографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2012. 66 с.
3. Загайнов С. С. Проект универсального электронного словаря. URL: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository> (дата звернення: 10.08.2020).
4. Капранов Я. В. Принципы узагальнення словникових відомостей як моделювання плану змісту мови. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2013. Т. 16, № 1. С. 46–54.
5. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика : підручник. Донецьк : Юго-Восток, 2006. 188 с.
6. Кудашев И. С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики. Helsinki: Helsinki University Print, 2007. 443 с.
7. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України : у 5 т. Т. 3 : Тлумачна лексикографія. Кн. 1 : Словник української мови у двадцяти томах / В. А. Широков та ін. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. 276 с.
8. Ніколаєнко С., Шинкарук В., Ковальчук В., Кочарян А., Використання BIG DATA в освітньому процесі сучасного університету. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60, вип.4. С. 239-253
9. Сивакова Н. А. Лексикографическое описание английских и русских фитонимов в

электронном глоссарии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.21. Тюмень, 2004. 25 с.

10. Balalaieva O. Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. Information Technologies and Learning Tools. 2016. Vol. 54, no 4, P. 108-118.

References

1. Balalaieva, O. Yu. (2014). Analiz sutnosti poniatia «elektronnyi navchalnyi slovnyk». Problemy suchasnoho pidruchnyka. No 14, 26–33.
2. Dubichynskyi, V. V. (2011). Leksykohrafiia [Lexicography]. Kharkiv: KhPI.
3. Zagajnov, S. (2020). Proekt universalnogo elektronnoho slovarja [Project of a universal electronic dictionary]. Retrieved from: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository>.
4. Kapranov, Ya. V. Pryntsypy uzahalnennia slovnykovykh vidomostei yak modeliuvannia planu zmistu movy [Principles of generalization of dictionary information as a modeling of a language content plan]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Serii: Filohiia. 2013. Vol. 16, no 1, 46–54.
5. Karpilovska, Ye. A (2006). Vstup do kompiuternoї linhvistyky. Donetsk:UV, 188.
6. Kudashev, I. S. (2007). Proektirovanie perevodcheskih slovarej specialnoj leksiki [Designing translation dictionaries for special vocabulary.]. Helsinki: Helsinki University Print, 443.
7. Linhvistychno-informatsiini studii : Pratsi Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN

Ukrainy (2018). Vol. 3: Tlumachna leksykohrafiia. Kn. 1: Slovnyk ukrainskoi movy u dvadtsiaty tomakh / V. A. Shyrokov (ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond NAN Ukrainy. 276 p.

8. Nikolaienko, S., Shynkaruk, V., Kovalchuk, V., Kocharian, A. (2017). Vykorystannia BIG DATA v osvithnomu protsesi suchasnoho universytetu [The use of big data in the educational process of a modern university]. Information Technologies and Learning Tools.

Vol. 60, no.4, 239-253.

9. Sivakova, N. A. (2004). Leksikograficheskoe opisanie anglijskikh i russkikh fitonimov v jelektronnom glossarii, PhD thesis: 10.02.21. Tumen, 25.

10. Balalaieva, O. (2016). Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. Information Technologies and Learning Tools, 54(4), 108-118.

FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE ELECTRONIC DICTIONARY

O. Yu. Balalaieva

Abstract. *The problem of designing electronic dictionaries, researching their various aspects is timely and remains relevant to modern computer lexicography. The paper focuses on the structural aspect of designing electronic dictionaries. In accordance with the purpose of the article, modern approaches to designing the structure of the electronic dictionary in the context of studies in traditional and computer lexicography are analyzed.*

Based on the analysis of the scientific literature, it is established that there is no single point of view on the levels of the structure of electronic dictionaries among researchers, as the organization of the array of information in such dictionaries has a complex structure. Some scholars believe that the structural components of the electronic dictionary in a linear sequence follow the structure of a traditional paper dictionary, within which from two to four levels of hierarchy (macrostructure, megastructure, mediostructure, and microstructure) are differentiated; others consider the electronic dictionary a fundamentally new object, and therefore the conceptual apparatus of classical lexicography should not be applied to describe its structure. In the structural aspect, domestic theoretical lexicography distinguishes three interrelated levels of hierarchy: macro-, medio- and microstructure of the dictionary. However, in English-language sources, the "macrostructure" means the principle of organizing vocabulary entries in the corpus or main body of the dictionary, the "mediostructure" of a dictionary involves various means of access to links, and the term "megastructure" is used to describe the composition and interaction of parts of an electronic dictionary.

Despite the differences in terms, most researchers rely on traditional concepts of macrostructure and microstructure, taking into account the specifics of the nonlinear organization of the text, zoning information. In particular, the development of the macrostructure involves the design of the general structure of the dictionary as a complex system in the set of internal and external relations, the organization of its components, the development of the microstructure involves the design of the structure and format of the dictionary entry.

Thus, electronic dictionaries are developed as a complex system, an open discrete structure with automatic capabilities to perceive input signals, search for information, design results and provide them to the user in a convenient form.

Keywords: *electronic dictionary, structure, levels, macrostructure, microstructure.*

ЗАСОБИ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРОСТОРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ

О. О. СИРОТІНА, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: o.mishak@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Анотація. Стаття присвячена вивченню сучасної англomовної термінології біотехнологій в когнітивному аспекті. Дослідження біотехнологічної термінології з позицій когнітивної лінгвістики пов'язано з вивченням ролі гносеологічних категорій та їх мовного вираження у досліджуваній термінології. Встановлено, що певні категорії грають важливу роль як у народженні наукового концепту, так і в формуванні найменування, яке його відображає. Гносеологічна категорія простору широко представлена в біотехнологічній термінології, так як вона має прагматичну значущість, яка пояснюється необхідністю точної вказівки на конкретну форму, розмір, розташування і переміщення об'єктів, що використовуються людиною для маніпуляцій. Автор ставить за мету розкриття функціональних особливостей категорії простору в мові біотехнологій і виявлення набору засобів в англійській мові, які служать для вираження цієї категорії. Це можуть бути спеціалізовані морфеми, спеціальна просторова лексика, синтаксичні конструкції, що несуть просторову інформацію. Визначено, що концепти простору (МІСЦЕ, ФОРМА, РОЗМІР, ПЕРЕМІЩЕННЯ) мають першорядне значення в процесі формування понять біотехнологій. Досліджувана категорія знаходить широке застосування в біотехнологічній термінології, оскільки є однією з базових категорій, яка використовується для класифікації понять сфери біотехнологій.

Ключові слова: термін, термінологія, біотехнологія, категорія простору, когнітивна лінгвістика.

Розвиток когнітивної лінгвістики відкриває нові можливості плідного дослідження мови. У сучасних лінгвістичних студіях намітилася тенденція використання когнітивних методів у вивченні термінологічної лексики, так як когнітивні аспекти лінгвістичного дослідження становлять найбільший інтерес саме для термінології. Це пояснюється, перш за все, обумовленістю виникнення терміна розумовими процесами, його тісним взаємозв'язком з поняттям і денотатом, когнітивною сутністю еволюції термінологічної лексики.

Об'єктом дослідження нашої статті виступає англomовна спеціальна (термінологічна) лексика, яка номінує поняття біотехнологічної сфери. Вибір термінології сфери біотехнології в якості об'єкта дослідження не є випадковим. З лінгвістичної точки зору ця галузь знання характеризується особливою біотехнологічною термінологією, яка поки ще формується і утворюється, головним чином, в англійській мові, хоча розробка наукових досліджень в галузі біотехнології не є пріоритетом англо-американського співтовариства.

Слід підкреслити, що вивчення англomовної термінології сфери біотехнологій знаходиться вже не на початковому етапі. Про актуальність дослідження мови біотехнології свідчать розвідки С. Васильєвої [1], А. Гайнутдінової [7], Т. Кудінової [3], О. Мишак [8, 9], Л. Рогач [4],

О. Сиротіна [12], О. Сиротіної [5, 6, 10], які останнім часом приділяють певну увагу цій проблемі.

Проте, попри значну кількість ґрунтовних наукових студій, аналіз терміноутворювальних одиниць і способів, що служать для реалізації категоріальних значень біотехнологічної термінології, не був предметом спеціальних досліджень. З огляду на це, актуальність нашої статті зумовлена потребою пояснення когнітивного підґрунтя мовних репрезентацій найважливішої онтологічної категорії – простору. Система знань про світ, що відображає пізнавальний досвід людини, характеризується поєднанням концептів, в якому, поряд з іншими, одним з найбільш істотних для побудови всієї концептуальної системи вважається концепт простору. Просторові поняття і відносини відіграють важливу роль в мові. Наш інтерес до простору як джерела пояснення когнітивних особливостей біотехнологічного терміна обумовлений ще й тим, що просторовий підхід традиційно використовується для опису біологічних об'єктів в природничих науках.

Аналіз публікацій. Вивчення процесів категоризації природних об'єктів, явищ і способів їх відображення в мові набуло свій розвиток в численних роботах відомих лінгвістів-когнітологів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі, М. Філлмора, Э. Рош, Р. Джекендоффа, О. Кубрякової, В. Дем'янка, Н. Болдирева,

3. Попової, Й. Стерніна, В. Новодранової, В. Ірісханової, Г. Бондарчука та ін.

Однією з основних концептуальних категорій виявляється простір, оскільки, як показують результати численних досліджень, саме просторові уявлення лежать в основі формування багатьох фундаментальних концептів людської свідомості. Про актуальність дослідження просторової проблематики свідчать численні публікації О. Богуславської, Н. Болдирєва, А. Великорецького, В. Гака, Є. Євтушенка, В. Кореневої, О. Кубрякової, М. Куніжевої, Е. Пупиніна, А. Ручкіна, І. Скриннікова і т. д. Матеріали публікацій названих дослідників можна розглядати як теоретичну і методологічну базу вивчення мовних засобів об'єктивації простору, просторових об'єктів і просторових відносин.

Мета статті – вивчити роль категорії простору і її мовне вираження в англійській біотехнологічній термінології в когнітивному аспекті.

Матеріали і методи дослідження.

Матеріалом дослідження послужила вибірка, що складається з більш ніж 1000 термінологічних одиниць сучасної англійської мови, що належать до сфери біотехнологій, відібраних зі спеціалізованих словників, наукових праць з проблем біотехнологій, інтернет-сайтів, присвячених створенню та виробництву нових модифікованих організмів і продуктів і т. д. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної вибірки мовного матеріалу, дефініційного аналізу, класифікування, а також порівняльний аналіз і статистичний метод.

Результати. Для того щоб зрозуміти світ, люди ділили природу на частини, нескінченно підрозділяючи її на категорії. Різні наукові дисципліни мають свій власний набір категорій, що базуються на буттєвих (онтологічних) категоріях, які є невід'ємними характеристиками дійсності і відображають її найбільш загальні властивості і зв'язки. Основною категорією для термінології всіх наукових дисциплін є категорія «простір», форма існування матерії, що відображає протяжність і локацію предметів в світовому континуумі та їх положення відносно один одного. Категорія простору лише останнім часом стала привертати увагу лінгвістів як компактне й інтегративне явище. Особливості сприйняття і опису людиною простору завжди відігравали ключову роль в роботах, виконаних в когнітивному аспекті. Прихильники когнітивної лінгвістики слідом за О. Кубряковою представляють простір як «контейнер», схематизоване, спрощене уявлення про об'єкт, що дозволяє моделювати один з принципів людського пізнання, при якому просторове

осмислення світу пов'язано з поданням будь-якого об'єкта як вмістилища для іншого об'єкта [2].

Гносеологічна категорія простору широко представлена в біотехнологічній термінології, так як вона має прагматичну значущість, яка пояснюється необхідністю точної вказівки на конкретну форму, розмір, розташування і переміщення об'єктів, що використовуються людиною для маніпуляцій. Саме значення слова біотехнологія (від грец. *Bíos* – життя і *techné* – мистецтво і *logos* – вчення) вказує на створення біологічних об'єктів в артефактно створеному просторі.

Намагаючись виділити просторові характеристики, ми звернулися до аналізу властивостей простору в філософії, де вивчають загальні і специфічні (симетрія, форма, розмір, місце розташування та ін.) його властивості. На підставі цього, а також спираючись на результати аналізу мовного матеріалу, були виділені базові концепти: МІСЦЕ, ФОРМА, РОЗМІР, РУХ (ПЕРЕМІЩЕННЯ), які є основними конститuentами концептуальної системи і частіше за інших знаходять свою мовну об'єктивацію в термінах біотехнології.

Переважає більшість біотехнологічних термінів містять структурний елемент, що позначає локативні відносини. Концепт МІСЦЕ як відправна точка категоризації дійсності є основним складником концептуальної системи, який має велике значення для формування понять з топологічними характеристиками об'єктів біотехнології в біотехнологічних термінах.

Наше дослідження показало, що просторовий концепт МІСЦЕ в термінології біотехнології репрезентується двома групами термінів: 1) термінами, що виражають місця розташування біологічних об'єктів, які використовуються для утворення кінцевого біотехнологічного продукту (*cambial zone*, *gene bank*, *gene library*, *genomic library*); 2) термінами, що використовуються для номінації місця, в якому здійснюються біотехнологічні процеси, наприклад, *in vitro* (з лат.) – вирощування рослинних об'єктів «в склі» (*test tubes*, *flasks*, *bioreactors*) на штучних поживних середовищах в асептичних умовах.

Одним зі шляхів репрезентації концепта МІСЦЯ в англійській фаховій мові біотехнології є використання латинських слів, що зазнали зміни семантичного характеру для пояснення нових реалій науки. У 70-ті роки ХХ століття з розвитком клітинної інженерії (напрямок в біотехнології) з'явилися такі терміни: *in vivo* (з лат. *for "in living"*) – вирощування живого матеріалу в природних умовах; *in vitro* (з лат.) – термін, що відноситься до експериментів, в яких використовуються умови, що не порушують цілісності живого організму. Іншими

словами, вирощування рослинних об'єктів «в склі» (пробірці, колбі, біореакторі) на штучних поживних середовищах в асептичних умовах; *in silico* – в комп'ютерному файлі, термін, що позначає комп'ютерне моделювання (симуляцію) експерименту, частіше біологічного. Фраза була створена за аналогією з фразами *in vivo* (в живому організмі) і *in vitro* (в склі), які часто використовуються в біології, і сама не є латинською; *in situ* (лат.) – в природному оточенні або в вихідному місці: 1) експерименти, виконані на клітинах або тканини, а не на їх екстрактах; 2) дослідження або маніпуляції з неушкодженими тканинами [8, с. 135].

Концепт МІСЦЕ в біотехнологічній термінології також репрезентується у внутрішній формі термінів за допомогою використання терміноелементів з характерною семантикою. Велике значення для виразу локальних ознак мають афіксальні морфеми, які уточнюють місце розташування або введення чогось в межах того, що названо твірною основою. До них відносяться префікси грецького походження (*endo-*, *exo-*, *pan-*, *hemi-*, *epi-*, *para-*) і латинського походження (*infra-*, *intra-*, *sub-*, *retro-*, *inter -*).

Аналіз біотехнологічних термінів свідчить про те, що префікси *exo-*, *epi-* називають способи поширення, розміщення на поверхні того, що названо основою: *exogenous*, *exogamy*, *exotoxin*, *epistasis*, *epidermis*, *epiphyte*, *episome*. Префікс *endo-* вказує на поширення чогось всередині того, що мотивовано похідною основою: *endoderm*, *endodermis*, *endomitosis*, *endocytosis*, *endonuclease*, *endopolyploidy*. Префікс *extra-* в біотехнологічній термінології, на відміну від загальнонавчальної мови, де він висловлює найвищу якість кого-небудь або чого-небудь, в процесі термінотворення вживають для позначення перебування за межами того, що названо твірною основою: *extranuclear*, *extrachromosomes*, *extrachromosomal* і т. д. Префікс *inter-* означає «серед чогось», «між певними групами», вказує на зв'язок між певними групами, поняттями: *intercalary*, *internode*, *interference*, *intermolecular*, *interleukin*, *intersex*.

Префікс *hypo-* в термінології підмови біотехнології є багатозначним і вживається для позначення: а) розміщення, перебування відносно того, що називається твірною основою: *hypomorph*; б) порушення, розлади, зниження того, що названо твірною основою: *hypoploid*, *hypobiosis*, *hypochlorite*, *hypomorph*, *hypothesis*, *hypoplasia*.

Для репрезентації концепту МІСЦЕ в біотехнологічній термінології використовуються також терміни, утворені засобами метафоризації. У процесі дослідження

смыслового змісту утворених термінологічних одиниць, які номінують біотехнологічні процеси, були визначені характерні типи метафорично утворених термінів: 1) метафоричні терміни, які в термінології біотехнології з'явилися як результат семантичного переосмислення загальнонавчаного слова, наприклад: *chromosome jumping* – 'стрибки по хромосомі', *chromosome landing* – 'висадка на хромосому', *chromosome walking* – 'прогулянка по хромосомі'; 2) запозичені і переосмислені елементи концептуальних сфер різних наук: хімії, фізики, медицини, біології, молекулярної біології, наприклад: *gene flow*, *cell fusion*, *gene transfer*, *gene translocation*, *gene splicing*, *genetic drift*, *gene sequencing*, *gene replacement*.

Використання метафори в термінології біотехнології характерно і для репрезентації концепту МІСЦЯ розташування біологічних об'єктів, наприклад: *intergenic regions*, *terminator region*, *cloning site*, *constant domains*, *hypersensitive sites*, *recognition site*, *hypervariable region*, *cambial zone*, *embryo sac*, *variable domain*, *insertion site*, *flanking region*, *gene bank*, *gene library*, *genomic library*.

Для репрезентації концепту ФОРМА в біотехнологічній термінології використовуються три способи творення термінів: буквальный опис форми біологічних об'єктів за допомогою словотворчих або синтаксичних засобів і метафоричний перенос. Концепт ФОРМА знаходить своє мовне вираження в термінології сфери біотехнології у використанні спеціальної лексики: як іменників, наприклад, *helix*, *ascus*, *capsule*, *blastomere*, *node*, *crown*, так і прикметників, наприклад, *ciliate*, *circadian*, *allometric*, *asymmetric*, *mosaic*, *diplotene* і т. д. При вивченні категорії простору в англійській біотехнологічній термінології слід звернути увагу на той факт, що в ній активно використовуються стандартні словотвірні моделі, де ономазіологічною ознакою служить вказівка на різні властивості простору. Для досліджуваної термінології характерні термінологічні моделі зі структурними елементами атрибутивного словосполучення, наприклад, *double helix*, *hairpin loop*, *folded genome*, *sieve cell*, *sieve element*, *sieve plate*, *sieve tube*; *circular DNA*, *double-stranded DNA*, *folded genome* і т. д. Перший компонент в цих словосполученнях маркує метричну характеристику (концепт ФОРМА), другий – вказує на концепт ОБ'ЄКТ.

Найбільш поширений вид семантичного термінотворення, в якому знаходить своє відображення концепт ФОРМА, – метафоричне утворення. Аналіз термінів біотехнології дозволив виявити кілька підгруп, що відображають концепт ФОРМА, які були

умовно названі метафоричними моделями *ланцюга* (template strand, template strand, lagging strand, coding strand, lambda chain, non-coding strand, non-template strand, leading strand); *лінії* (cell line, cell strain, packaging cell line, germ line, pure line); *точки* (wilting point (WP), hot spot); *форми, вигляду* (zig-zag-DNA, double helix, sieve cell, sieve element, sieve plate, sieve tube) [10, с. 203].

Способи відображення концепту РОЗМІР в значенні термінів мають свої особливості, оскільки в біотехнологіях використовуються для маніпуляцій біологічні об'єкти великих і малих розмірів. Найбільш продуктивні словотвірні моделі з використанням компонентів, серед яких префіксoid micro-, macro- і mega-, наприклад, microbody, micro-element, micro-environment, micro-carrier, microspore, microtuber, macromolecule, macrophage, macrospore, megaspore, megabase, megagametophyte.

Просторові властивості, виявлені в процесі аналізу біотехнологічних термінів, характеризуються також кінетичними ознаками. Терміни, що об'єктивують такі ознаки, виражають різні види переміщення біологічних об'єктів у просторі. Значна кількість термінів, що репрезентують просторовий концепт РУХУ (ПЕРЕМІЩЕННЯ), представлена метафорами, наприклад: gene flow, cell fusion, chromosome jumping, chromosome walking, gene transfer, gene translocation, gene splicing, genetic drift, gene sequencing, gene replacement.

Відмітною ознакою змісту термінів такого роду є наявність кінетичної семи, яка маркує сам рух або його результат. Ці семи мають найрізноманітніші кінетичні характеристики руху, що стосуються концептуалізації кінетичних ознак у просторі. Різноманітність видів категорії руху завжди пов'язують із засобами її відображення в мові, перш за все з префіксально-суфіксальними похідними. До числа найбільш продуктивних префіксів, за допомогою яких утворюються біотехнологічні

терміни, що відображають концепт руху, відносяться префікси греко-латинського походження de- (decomposition), di- (dialysis, diffusion), in- (inbreeding), inter- (interference, interaction), re - (recombination, regeneration), trans- (transcription, transformation, translation), ultra- (ultrasonication), ex- (excision, explantation, expression).

До найпродуктивніших суфіксів, які беруть участь в утворенні біотехнологічних термінів в англійській мові, що створюють іменники зі значенням дії або процесу відносяться такі: -ion, -tion (biotransformation, expression, recombination, regeneration, transcription, transformation, translation replication, immobilization, extraction, contamination); -ing (cloning, splicing, sequencing, inbreeding, engineering, crossing, breeding, mapping, profiling, drying).

Висновки. Отже, з когнітивної точки зору, однією з підстав класифікації більшості понять є просторова характеристика. Концепти простору (МІСЦЕ, ФОРМА, РОЗМІР, РУХ) мають першорядне значення в процесі формування понять сфери біотехнології. У процесі формування знань про біологічні об'єкти відбувається виділення просторових концептів, з яких на першому плані знаходяться концепти, пов'язані з топологічними властивостями простору (перш за все, МІСЦЕ), саме вони і вербалізуються в першу чергу в англійській біотехнологічних термінах. У структурі мовних одиниць компонент з просторовим значенням не однаковий за своїм характером і займає різне положення. Це можуть бути спеціалізовані просторові морфеми, спеціальна просторова лексика, терміни, утворені шляхом метафоричного переносу, і синтаксичні конструкції, що несуть просторову інформацію.

Перспективу наукових досліджень убагамо в подальшому виявленні гносеологічних категорій англійської біотехнологічної термінології.

Список використаних джерел

1. Васильева С. Л. Морфологические особенности однокомпонентных терминов сферы биотехнологий в русском и английском языках. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2015. № 2 (44). С. 51-54.
2. Кубрякова Е. С. О понятиях места, предмета и пространства. Логический анализ языка. Языки пространств / Отв. ред.: Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. Москва: Языки русской культуры, 2000. С. 84–92.
3. Кудинова Т. А. Структурно-семантические особенности многокомпонентных терминов в подязыке биотехнологий (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец.

10.02.19 – теория языка. Орел, 2006. 21 с.

4. Порач Л. Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2019. Вип. 17. С. 112–120.

5. Сиротина О. О. Антропоморфна метафора в англійській терміносистемі біотехнології. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія». 2020. Вип. 84 с. 62- 65.

6. Сиротина О. О. Неологізми в англійській термінології сфери біотехнології. Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис». Київ : «Міленіум», 2020. Випуск 11. № 1. С. 90-95.

7. Gainutdinova A. Z., Mukhtarova A. D.

Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. 2019. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.

8. Glossary of biotechnology and genetic engineering / Ed. A. Zaid, H. G. Hughes, E. Porceddu, F. Nicholas: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1999. 250 p.

9. Myshak E. Morphological peculiarities of English one component terms of biotechnologies. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, 2017, (3), 64-71.

10. Myshak E. Formation of English biotechnological terms on the basis of grec and latin prefixes. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2018, (2), 116-123.

11. Syrotina E. Linguocognitive aspect of metaphorization in the english language terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2020, 2, 202-212.

12. Sirotnin A. Multi-component English terms of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2017, 3, 78-86.

References

1. Vasil'yeva, S. L. (2015). Morfolo-gicheskiye osobennosti odnokompo-nentnykh terminov sfery biotekhnologiy v russkom i angliyskom yazykakh [Morphological features of single-component terms in the sphere of biotechnology in Russian and English]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, 2 (44), P.2, 51-54.

2. Kubryakova, Ye. S. (2000). O ponyatiyakh mesta, predmeta i prostranstva [On the concepts of place, object and space]. *Logicheskiy analiz yazyka. Yazyki prostranstv* [Logical analysis of language. Languages of spaces] / Otv. red.: N. D.Arutyunova, I. B. Levontina. Moscow : Yazyki russkoy kul'tury, P. 84–92.

3. Kudinova, T. A. (2006). Strukturno-

semanticheskiye osobennosti mnogokomponentnykh terminov v pod"yazyke biotekhnologiy (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov) [Structural and semantic features of multicomponent terms in the sublanguage of biotechnology (based on the Russian and English languages): avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.19 – teoriya yazyka. Orel, 21 p.

4. Rohach, L. V. (2019). Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. *Modern research in foreign philology*. Vol.17. 112-120.

5. Syrotina, O. O. (2020). Antropomorfna metafora v anhliys'kiy terminosystemi biotekhnolohiyi [Anthropomorphic metaphor in the English terminology of biotechnology]. *Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University Series "Philology"*, Vol. 84, 62-65.

6. Syrotina, O. O. (2020). Neologisms in the English terminology of biotechnology branch. *Scientific journal «International Journal of Philology»*. Kiev: "Milenium", Vol.11. No.1. P. 90-95.

7. Gainutdinova, A. Z., Mukhtarova, A. D. (2019). Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.

8. Glossary of biotechnology and genetic engineering (1999). Ed. A. Zaid, H.G. Hughes, E. Porceddu, F. Nicholas: *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 250 p.

9. Myshak, E. (2017). Morphological peculiarities of English one component terms of biotechnologies. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, (3), 64-71.

10. Myshak, E. (2018). Formation of English biotechnological terms on the basis of grec and latin prefixes. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, (2), 116-123.

11. Sirotnin, Alexey (2017). Multi-component English terms of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, (3), 78-86.

MEANS OF LANGUAGE REPRESENTATION OF THE SPACE CATEGORY IN THE ENGLISH BIOTECHNOLOGY TERMINOLOGY

O. O. Syrotina

Abstract. The object of study of our article is the English special (terminological) vocabulary, which nominates the concept of biotechnology. The choice of terminology in the field of biotechnology as an object of study is not accidental. From a linguistic point of view, this field of knowledge is characterized by special biotechnological terminology, which is still being formed and is formed mainly in English, although the development of research in biotechnology is not a priority of the Anglo-American community. The study of biotechnological terminology from the standpoint of cognitive linguistics is associated with the study of the role of epistemological categories and their linguistic expression in the studied terminology. It has been established that certain categories play an important role both in the birth of a scientific concept and in the formation of a name reflecting it. The system of knowledge about the world, reflecting the cognitive experience of man, is characterized by a combination of concepts, in which, among others, one of the most important for the construction of the whole conceptual system is the concept of space. Spatial concepts and

© O. O. Сиротіна

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 1, 2021

relationships play an important role in language. Our interest in space as a source for explaining the cognitive features of the biotechnological term is also due to the fact that the spatial approach is traditionally used to describe biological objects in the natural sciences.

The purpose of the article is to study the role of the space category and its linguistic expression in the English biotechnological terminology.

The author aims to reveal the functional features of the category of space in the language of biotechnology and to identify a set of tools in the English language that serve to express this category. The category under study is widely used in biotechnological terminology, since it is one of the basic categories that serve to classify concepts in the field of biotechnology. The epistemological category of space is widely represented in biotechnological terminology, as it has a pragmatic significance, which is explained by the need to accurately indicate the specific shape, size, location and movement of objects used by man for manipulation. Thus, from the point of view of the cognitive approach one of the bases of classification of concepts in biotechnological terminology is the category of space. Concepts of space (PLACE, FORM, SIZE MOVEMENT) are of paramount importance in the process of forming the concepts of biotechnology. In the process of forming knowledge about biological objects there is a selection of spatial concepts, of which in the foreground are concepts related to the topological properties of space (especially PLACE), they are verbalized primarily in English biotechnological terms. In the structure of language units, the component with spatial meaning is not the same in nature and occupies a different position. These can be specialized spatial morphemes, special spatial vocabulary, syntactic constructions that carry spatial information.

Keywords: term, terminology, biotechnology, space category, cognitive linguistics.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХВОРОБ ТВАРИН В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ю. Г. РОЖКОВ, асистент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: yuriev694@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6830-9130>

Анотація. Статтю присвячено проблемі концептуальної категоризації і її відображенню в англомовних термінах на позначення хвороб тварин. Аналіз термінів досліджуваної термінології показав, що хвороби тварин структуруються в свідомості фахівця за категоріями «простору», «об'єкта», «каузальності», «ознаки», «кількості», «часу». За допомогою виділення концептуальних категорій, що беруть участь в процесі пізнання об'єктів ветеринарної медицини та патологічних явищ, встановлюються концептуальні ознаки кожної категорії і банк термінологічних засобів для вираження категоріальних характеристик наукових концептів. Визначення категорій термінів на позначення хвороб тварин дає можливість зрозуміти співвідношення когнітивних і мовних структур, оскільки форма і зміст терміну містять інформацію про механізм процесу номінації. Ці психічні та розумові процеси вербалізуються в терміні. Вивчення категоризації дозволило зрозуміти зв'язки, які існують між тим, що виражено в науковій мові, в її поверхневій реалізації і тим, що приховано від спостереження, що відбувається в глибині свідомості вченого.

Ключові слова: термін, термінологічне поле, хвороби тварин, гносеологічні категорії, категоріальні характеристики, концепт.

Актуальність дослідження. Проблема мовної категоризації представляє великий інтерес не тільки для лінгвістів, а й для всього наукового світу. У термінології різних наукових дисциплін і їх предметних сфер існує свій власний набір категорій. Пильна увага приділяється вивченню концептуальної категоризації та її відображенню в медичній термінології. Очевидно, довге знаходження в тіні інших наук призвело до того, що мова ветеринарії не потрапляла у сферу інтересів лінгвістів. Тому питання про роль категоризації у формуванні, структуруванні та функціонуванні англійської термінології ветеринарної медицини, зокрема термінів на позначення хвороб тварин, залишається відкритим. Це свідчить про актуальність нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення процесів категоризації природних об'єктів і явищ і способів їх відображення в мові є однією з центральних проблем когнітивної семантики, оскільки категоризація безпосередньо пов'язана з глобальною проблемою теоретичної лінгвістики в співвідношенні когнітивних і мовних структур. Про актуальність дослідження цієї проблеми свідчать роботи відомих лінгвістів-когнітологів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі, М. Філмора, Е. Рош, Р. Джекендоффа, О. Кубрякової, В. Дем'янова, Н. Болдирєва, З. Попової, Й. Стерніна, В. Новодранової та ін.

Однак до сих пір немає робіт, присвячених категоріальному аналізу ветеринарної лексики, виявленню і опису

термінотворчих одиниць і способів, що служать для реалізації категоріальних значень, а також аналізу інтеграції категоріальних ознак, відображених в термінах, що позначають хвороби тварин.

Мета статті – виявити і вивчити специфічні випадки категоризації, характерні для термінології на позначення хвороб тварин і визначити набір мовних засобів для вираження категоріальних характеристик наукових концептів.

Матеріали і методи дослідження. Джерельною базою роботи слугувала картотека з 1500 термінів, відібраних із англомовних ветеринарних лексикографічних джерел. Основними методами, які використувалися в дослідженні, були систематизація та категоріальний аналіз термінологічних одиниць на позначення хвороб тварин.

Результати. Людина в процесі аналізу, узагальнення розподіляє наявні у неї знання по групах, тобто категоризує їх. Це зумовлено необхідністю згрупувати об'єкти, які вона осмислює як схожі або несхожі за якими-небудь ознаками з наявним у неї еталоном.

Основною категорією для термінології всіх наукових дисциплін є категорія «простір». Це можна пояснити історичним фактором, в основі якого лежить процес сприйняття світу. За словами Е. С. Кубрякової, простір – це те, що вміщає людину, те, що вона усвідомлює навколо себе [2, с. 465]. У наукових дослідженнях з медичної термінології доведено, що категорія «простір» – основна

категорія медичної термінології, так як вона має «прагматичну значущість, яка пояснюється необхідністю точної вказівки на конкретну форму і розмір, місце і розташування органів, тканин і систем організму» [4, с. 84].

В термінології на позначення хвороб тварин категорія «простір» категоризує і класифікує те, що верифіковане необхідністю вказівки на: 1) місце дії хвороби (термінал організм тварини, що представлений номінаціями клітин, частин тіла, внутрішніх органів тварини, тканин: body, cells, kidneys, blood, respiratory tract, tendon, joint); 2) місце порушення цілісності органів в результаті механічної дії (vertebral body, centrum; jejunum, periople, trigger zone, cortical bone, femur, temporal bone); 3) порушення нормальної рухової функції, які виникли в результаті руху або зміни інших показників, що стосуються концептуалізації кінетичних ознак в просторі (tremor, friction, dislocation, vasoconstriction, abduction, thrill, dysmetria).

В досліджуваній термінології категорія простору тісно взаємодіє з категорією об'єкта. Сучасна когнітивна наука дозволяє нам з нових позицій поглянути на поняття «об'єкт» з психологічного, філософського та лінгвістичного поглядів. Визначаючи об'єкт як категорію, необхідно підкреслити, що він безпосередньо пов'язаний зі сприйняттям його окремим індивідом та загальною системою людських знань про світ. Організм тварини може також бути представлений як об'єкт з усіма його характерними ознаками. цілісності і одночасно подільності. Вслід за О. Бекішевою ми розділяємо терміни, що позначають об'єкти, на позначення анатомічних і патологічних явищ [1, с. 45].

Одним із принципів класифікації хвороб є об'єднання груп захворювань на основі анатомічної локалізації (abdomen diseases, diseases of the digestive system, diseases of the heart and blood vessels і т. п.). Вказівка на анатомічний об'єкт в похідному і складеному клінічному терміні є головною топографічною ознакою, за якою класифікують клінічний термін.

Аналіз багатокомпонентних і похідних клінічних термінів показав, що вказівка на уражений анатомічний об'єкт може здійснюватися за допомогою лексичних і словотворчих засобів: в англійських термінах (heart failure); в частково англійських термінах із залученням асимільованих класицизмів (vestibular disease), а також за допомогою грецьких терміноелементів (pancreatitis – від грец. pancreas – підшлункова залоза).

Розгляньмо докладніше назви патологічних об'єктів, які дослідниця О. Бекішева розподіляє на кілька тематичних груп: 1) назви патологічних порожнин; 2) назви пошкоджень

тканин і органів; 3) назви шкірних патологічних об'єктів; 4) назви вад і новоутворень; 5) назви конкрементів і патологічних утворень; 6) назви штучних об'єктів [1, с. 25-28].

1. До назв патологічних порожнин відносяться такі терміни: abscess, hernia, aneurysm, cyst і терміноелемент – meta.

2. Назви пошкоджень тканин і органів представлені як термінами англійського походження: wound, ulcer; scar; bed sore, decubital ulcer, pressure sore; grazed wound, abraded wound, так і іншомовного: fistula, cicatrix, erosion, infarct, infiltration.

3. Назви шкірних патологічних об'єктів представлені численними термінами англійського (wart, blister, agnails, bead, birthmark) і термінами греко-латинського походження (callus, nodule, comedo, pustule, anbury (вет.) – фурункул у худоби, papilloma, rapule, petechia, roseola, eczema).

4. Назви пороків і новоутворень як відображення категорії об'єкта можуть бути представлені англійськими термінами (hunch, crop, spur і т. п.) і термінами іншомовного походження (polyp, saruncle і т. п.).

5. Назви конкрементів і патологічних утворень. Назви конкрементів складаються в основному за допомогою синтаксичного способу з використанням термінокомпонента calculosus – калькульозний (лат. calculus – камінь), наприклад, urinary calculus, biliary calculus, renal calculus або використання термінокомпонента lith- (грец. lithus), наприклад, nephrolith, uroliths і т. п.

6. Назви штучних об'єктів, що знаходяться в організмі, представлені термінами implant; prosthetic appliance, prosthesis. Наприклад, термін протез утворений від грец. protithemi (ставити спереду) і позначає штучний заміник відсутнього органу або структури [5, с. 234-238].

Аналіз термінів на позначення хвороб тварин показав, що категорія кількості в термінології об'єктивується в термінах і символічних знаках, що виражають кількісні характеристики нормальних і патологічних станів організму. У медицині кількісні показники є невід'ємним діагностичним складником. До основних концептів, що складають категорію кількості в медицині, як вважає О. Бекішева, можна зарахувати концепти «збільшення» і / або «багато», «зниження» і / або «мало», «цілісність», «парціальність», «рівність», «вирахованість» [1, с. 41].

Специфічні для ветеринарної медицини терміни з кількісними показниками представлені численними словосполученнями, наприклад: period prevalence – число випадків хвороби в популяції за певний період часу, contagious index – показник, що кількісно

характеризує заразність хвороби, заснованої на швидкості дифузії збудника в сприйнятливій популяції тварин [3, с. 21].

Терміни на позначення хвороб тварин в англійській мові структуруються у свідомості фахівця також відповідно до категорії причинно-наслідкових відносин. Фізіологічні і патологічні явища в організмі людини або тварини є причинно-пояснюваними, а зв'язки між ними – відповідними принципу каузальності. Клінічні терміни, які відображають категорію каузальності, почали з'являтися в медичній термінології з середини XIX століття, оскільки питання про те, звідки і як проник в організм той чи інший шкідливий агент, могло бути вирішене тільки на порівняно зрілій стадії розвитку медицини.

Спираючись на характеристики медичних каузальних термінів, представлених у наукових розвідках О. Бекішевої, ми провели типологізацію каузальних термінів на позначення хвороб тварин, які вказують на причинно-наслідкові характеристики, що знайшли свій експліцитний вираз у структурі терміна на позначення хвороб, або імпліцитні характеристики, що виводяться шляхом логічних умовиводів зі значень терміно-елементів [1, с. 33].

1. Назва хвороб, викликаних відомим збудником: *streptococcus agalactiae* – одна з причин маститу у великої рогатої худоби та уrogenітальної інфекції у собак і кішок; *listeriosis* – гостре інфекційне природного походження захворювання людини і тварин; збудник – паличкоподібна бактерія *Listeria monocytogenes*.

2. Назва патологічних станів або хвороб як результату попереднього або супутнього захворювання: *necrosis* – запалення шкіри в результаті дії травмуючого фактора, наприклад через пошкодження сонячним опіком.

3. Назва хвороб, що відображають результат переміщення патологічного процесу з одного органу на інший: *paraarticular flegmon* – гнійне запалення пухкої клітковини навколо суглоба, яке може стати наслідком капсульної флегмони або інфікованих ран в області суглоба.

4. Назва хвороб, що відображають результат порушення роботи будь-якої системи організму: *immune agranulocytosis* – патологічний стан, що характеризується значним зниженням числа гранулоцитів (нейтрофілів) у крові.

5. Назви хвороб, викликаних зовнішніми механічними пошкодженнями або ендегенними (внутрішніми) механічними факторами: *cut wound*, *stab wound*, *lacerated wound*.

6. Назви хвороб, викликаних різноманітними екзогенними (зовнішніми)

причинами. Наприклад: *grass seeds abscess* – поранення різних тканин і органів тварин, частіше овець, остюками плоду (зернівки) різних видів ковили; *solar burn*, *sunstroke*, *radiation sickness* і т. д.

7. Назви хвороб, викликаних віковими особливостями або тимчасовим фізіологічним станом організму: *young animals' infections* – хвороби, поширені переважно серед тварин раннього віку.

8. Назви хвороб або патологічних станів, викликаних недостатнім вмістом або надлишком будь-якої речовини в організмі: *oxygen deficiency*, *iron deficiency anemia*, *autoimmune haemolytic anaemia*.

9. Назви хвороб або патологічних станів як наслідок втручання лікаря або медикаментозного лікування: *iatrogenic diseases and injuries* – хвороби (в т.ч. інфекційні) та травми, що виникли в результаті втручання лікаря.

Проведене дослідження категорії причинно-наслідкових відносин у термінології на позначення хвороб тварин дозволяє зробити висновок: терміни, що репрезентують категорію причини, є найбільш затребуваними як в медичній, так і ветеринарній термінології з погляду теорії патології, оскільки в них знаходить своє мовне вираження етіологія захворювання, яка вважається одним з найважливіших концептів медицини.

Однією з самих складних категорій в концептуальному і мовному аспектах вважається категорія ознаки. Це можна пояснити численністю форм прояву патологічних процесів, еволюцією медичних знань, що відбивається в семантиці термінів, і відносною суб'єктивністю людського мислення, здатного створювати визначення наукових концептів на основі різних аналогій і особистих асоціацій. У міжнародній класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям, знаходить своє відображення ряд універсальних категоріальних ознак, а саме: просторові, каузальні, колірні та інші.

Для досліджуваної термінології характерне маркування хвороби структурними елементами атрибутивного словосполучення, яке має унікальну здатність до розширення своїх меж через введення нових визначень, що відображають ознаки об'єкта дослідження, виявлені в процесі наукового пізнання. Так лексеми *disease*, *sickness*, *illness*, що відносяться до вербалізаторів концепту хвороба, за рахунок атрибутивної сполучуваності охоплюють широкий спектр квалітативних ознак. Мовна репрезентація категорії ознаки відбивається граматичними категоріями прикметника (*communicable diseases*; *neonatal diseases*; *notifiable diseases*;

vestibular diseases), дієприкметника (inherited disease) та іменника (May sickness; travel sickness; Lyme disease; storage disease).

У термінів на позначення хвороб тварин категорія часу має особливу прагматичну значущість, пов'язану з вказівкою на специфіку протікання хвороби, її тривалість, характер, вікові особливості тощо. Виявлення тимчасових відтінків у значенні термінів дозволило виокремити ознаки, що характеризують категорію часу.

1. Тривалість. Характеризується трьома типами тимчасових відтінків:

а) короткочасний період (attack, shock, fainting); б) довготривалий період (chronic (від. гр. chronikos – довготривалий) – тривалий, затяжний; latent infection – дуже тривала, нерідко довічна інфекція без клінічного вияву і з маркерами, що важко визначаються [3, с. 28]; slow infections – група хвороб, відмінними ознаками яких є інкубаційний період від декількох місяців до декількох років; тривалий клінічний перебіг; ураження одного виду господаря, переважно ураження однієї системи органів, летальний результат) [3, с. 49];

в) період протікання стадії хвороби (incubation period (від лат. Incubo – покоїтися) – прихований, латентний період, проміжок часу протягом заразної хвороби від моменту зараження тварини до появи перших клінічних ознак захворювання [3, с. 47]; prodromal stage – стадія хвороби, яка починає демонструвати ознаки, що передують початку захворювання [3, с. 53];

2. Послідовність подій (процесів, явищ). Neonatal diseases – хвороби, що виникають протягом декількох днів після народження [3, с. 36]. Близьке за значенням поняття – postnatal diseases – хвороби, що виникають в період після народження [3, с. 36]. Congenital diseases – хвороби, які починаються

у внутрішньоутробний період, а виявляються при/або після народження [3, с. 37].

3. Повторюваність в часі. Persistent infection – інфекція, що повторюється, epidemic period – проміжок часу після згасання або ліквідації епізоотії до нового підйому захворюваності на тій же території, протягом якого не спостерігалось клінічно очевидних або типових випадків заразної хвороби [3, с. 31].

4. Співвіднесеність з майбутнім або минулим часом. Infectious period – проміжок часу, протягом якого інфікована тварина (людина) здатна передати збудника іншому сприйнятливому організму і (або) переносникові [3, с. 16].

5. Первинність - вторинність. Primary case; secondary infection – вторинна ендемічна інфекція, яка виникає внаслідок зниження резистентності організму при первинній, основній інфекції і протікає як її наслідок [3, с. 61]; reinfection – повторне захворювання, що виникає внаслідок нового зараження тим же патогенним мікробом після перенесеної інфекції і звільнення організму тварини від дії збудника [3, с. 58].

Категорія часу є однією з категорій, що грають важливу роль, як в народженні наукового концепту, так і в формуванні найменування, яке його відображає.

Висновки. Аналіз термінів досліджуваної термінології в англійській мові показав, що хвороби тварин структуруються у свідомості фахівця за категоріями «простору», «об'єкта», «каузальності», «ознаки», «кількості», «часу». За допомогою виділення гносеологічних категорій, що беруть участь в процесі пізнання об'єктів ветеринарної медицини та патологічних явищ, встановлюються концептуальні ознаки кожної категорії і банк термінологічних засобів для їх відображення.

Список використаних джерел

1. Бекишева Е. В. *Формы языковой репрезентации гносеологических категорий в клинической терминологии*. (Автореф. дис. ... д-ра филол. Наук). Москва. 2007. 50 с.
2. Кубрякова Е. С. Лингвистическая сущность номинации: когнитивно-семиотические характеристики. *Слово. Текст. Czas VII. Новые средства языковой номинации в новой Европе*. Szczecin : Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Szczecińskiego. 2004. №7. С. 15–20.
3. Недосёков В. В. *Словник епізоотологічних термінів*. Київ : БАТ "Рябина". 2014. 90 с.
4. Новодранова В. Ф. Способы выражения категории пространства в медицинской терминологии: к юбилею ученого: сб. науч. тр. Москва : Изд-во МГПУ. 1997. С. 83-86.
5. Орлов, Ф. М. *Словарь ветеринарных*

клинических терминов. Москва: Россельхозиздат. 2018. 367 с.

References

1. Bekysheva, E. V. (2007). *Formy yazykovoi reprezentatsyy hgnoseologicheskikh katehoryi v klynicheskoi termynologyy*. [Forms of language representation of gnosological categories in clinical terminology]. (Avtoref. Dys. D-Ra Fylool. Nauk). Moscow : Moskovskiy gosudarstvennyi lingvisticheski universitet. 50.
2. Kubriakova, E. S. (2004). *Lynhvystycheskaia sushchnost nomynatsyy: kohnytyvno-semyotycheskye kharakterystyky*. [Linguistic essence of nomination: cognitive and semiotic characteristics]. *Slovo. Tekst. Czas VII. Novye sredstva yazykovoi nomynatsyy v novoi Evrope*. Szczecin : Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Szczecińskiego. 7. 15–20.

3. Nedosiekov, V. V. (2014). Slovyk epizootologichnykh terminiv. [Dictionary of epizootic terms]. Kyiv : VAT "Riabyna". 90.

4. Novodranova, V. F. (1997). Sposoby vyrazheniya katehoryy prostranstva v medytynskoi termynolohyy. [Means of the

category of space phrasing in medical terminology]. Moscow : MHPU. 83-86.

5. Orlov, F. M. (2018). Slovar veterinarnykh klynycheskykh termynov. [Dictionary of veterinary clinical terms]. Moscow : Rosselkhozyzat. 367.

CONCEPTUAL CATEGORIES IN THE ENGLISH TERMS TO DENOTE ANIMAL DISEASES

Yu. H. Rozhkov

Abstract. *The article deals with the conceptual categorization problem and its reflection in the English terms to denote animal diseases. Analysis of the terms of terminology under study showed that animal diseases are structured in the subconscious by the categories of "space", "object", "causation", "feature", "quantity", "time". By singling out conceptual categories which participate in the process of perception of veterinary medicine and pathology objects, conceptual features of every category and bank of terminological means for categorical characteristics of scientific concepts are established.*

The purpose of the article is to identify and study cases of categorization specific for the terms to denote animal diseases in the English language and to determine a set of language tools for expressing the categorical characteristics of scientific concepts.

Results. *Determining categories of the terminology under study allows understanding correlation between linguistic and cognitive structures, since the form and content of the term include information concerning the mechanism of the nomination process. These psychological and cognitive processes are verbalized in the term. In the English terminology to denote animal diseases the category of time has a unique pragmatic meaning, which specifies the symptoms of disease, duration of disease, character, age specifics etc. Finding temporal shades in the meaning of the terms allowed singling out the features which characterize the category of time.*

Studying the categorization helped understand the connections which exist between things verbalized in the scientific language and things hidden from observation which occurs in the depth of researcher's subconscious.

Keywords: term, terminology, animal diseases, conceptual categories, categorical characteristics, concept.

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811. 161.2'271:070

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.113>

СИНТАКСИЧНІ АНОРМАТИВИ У ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

О. М. ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
 E-mail: tomoxana071@bigmir.net
<http://orcid.org/0000-0002-0582-4741>

Анотація. Досліджено синтаксичні помилки в мережевих засобах масової інформації. Джерельною базою дослідження слугували журналістські тексти онлайн-видань всеукраїнського і регіонального значення («Українська правда», «Доба»). Здійснено моніторинг виявлених аномативів, указано на основні помилкобезпечні місця. У результаті лінгвообстеження текстів онлайн-видань виявлено, що до численної кількості помилок у медіатекстах інтернет-видань на синтаксичному рівні призводить порушення керування, надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний іменник, перенасичення текстів пасивними мовними одиницями, зокрема зловживання пасивними формами дієслів із постфіксом -ся, наявність речень, у яких діяча подано додатком в орудному відмінку, порушення узгодження, неправильна побудова конструкцій, що означають приблизну кількість. Поодинокі натрапляємо на неправомірне вживання речень з дієприслівниковими зворотами.

Ключові слова: синтаксична помилка, аноматив, пасивні мовні одиниці, культура мовлення, медіатекст, засоби масової інформації.

Актуальність дослідження. Мовленнєва культура журналістських текстів як всеукраїнського, так і регіонального рівнів є чи не найбільш гострим питанням в аспекті якісного подання інформаційно граматного змісту. Сучасний читач потребує не лише правдивої інформації, але й її кваліфікованого подання. Лінгвальне оформлення чималої кількості мережевих видань свідчить про порушення мовних норм на всіх рівнях: орфографічному, лексичному, стилістичному, граматичному. Зважаючи на це, фіксація й ретельний аналіз помилок у текстах онлайн-видань сприятиме покращанню умінь журналістів практично оцінювати текст, знаходити мовні огріхи й усувати їх.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На низьку якість текстів ЗМІ вказували Л. Боярська [1], Я. Гаврилова [2], Н. Зикун [4], І. Мариненко [6], М. Мозер [7], А. Нечипоренко [9], О. Тепла [10; 11]. У полі зору науковців – критерії розрізнення «норми» і «помилки» у медіатекстах; вплив особливостей мовлення сучасних засобів масової комунікації на зміну мовних норм, формування мовленнєвої компетенції та культури мовлення; різні типи відхилень від літературних норм у журналістських матеріалах, причини їхнього виникнення. Проте більшість дослідників аналізує мовні

помилки в друкованих ЗМІ, теле- й радіоефірах, залишаючи поза увагою онлайн-видання.

Мета дослідження – науково описати синтаксичні аномативи в мережевих ЗМІ, виявити найбільш типові з них і вказати на основні помилкобезпечні місця.

Результати дослідження та їх обговорення. Поширеною синтаксичною помилкою в текстах інтернет-видань є «надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний іменник, де значення передає саме іменник, а дієслово лише вказує на дію взагалі. Такий присудок, з одного боку, є типовим виявом іменного характеру викладу, невластивого українській мові, в якій логічний наголос падає на дієслова, а з іншого боку – обтяжує речення зайвими словами» [3, с. 24], наприклад: «Закон пропонує встановити заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових деревостанах, суцільних рубок головного користування та будь-яких інших суцільних рубок у високогірних лісах, у лісах у лавино-небезпечних та селенебезпечних басейнах і в берегозахисних ділянках лісу в Карпатському регіоні України» [12]; «Тут провели ремонт тротуару, а саме – мощення тротуару фігурними елементами мощення» [5]. Українська мовознавиця Н. Непийвода [8]

рекомендує замість розщеплених присудків, що не є усталеними дієслівно-іменниковими сполуками, використовувати більш природний і економний для української мови засіб — дієслово, тобто замість встановити заборону — заборонити, провели ремонт — відремонтували.

Привертає увагу в медіаматеріалах зловживання пасивними формами дієслів із постфіксом -ся, разом з якими іноді вживають іменник на позначення об'єкта у формі називного відмінка (а часом — й іменник на позначення суб'єкта в орудному відмінку), що характерно для книжних стилів російської мови, але не є типовою синтаксично-стилістичною ознакою української мови. Однак такі відхилення від норми набули системного характеру у текстах «Української правди»: «Цільове призначення описаних земель не вказується в декларації, але оскільки фірма чоловіка очільниці ВАКС має право займатися сільськогосподарською діяльністю, то це можуть бути саме агроугіддя» [12]; «Багато разів ставилося питання, чи зможе новий президент позбутися впливу Коломойського, і взагалі, наскільки важливу роль відіграватимуть олігархи у формуванні нової політики України» [12]. За нормами української мови, дієслова на -ся правильно вживати лише як зворотні, що позначають «взаємодію чи дію, що не поширюється на інші об'єкти, а спрямована на самого діяча або ні на кого» [3, с. 27].

Характерною рисою трикомпонентних пасивних конструкцій з дієсловом пасивного стану на -ся є те, що логічний суб'єкт, який за змістом означає діяча і має бути підметом, чомусь став додатком в орудному відмінку, а натомість логічний об'єкт, на якого фактично спрямована дія і який має бути додатком, став підметом: «Мінкульту пропонується створити «єдину **самоврядну організацію** журналістів на зразок «рад преси», що діють у низці європейських держав» [12]; «Кластеру вдалося залучити 24 млн грн у рамках проєктів регіонального розвитку, що фінансуються Європейським Союзом [12]. Наведені конструкції неприродні. Тому речення треба зробити активними.

На синтаксично-стилістичному рівні української мови недопустимі речення, у яких діяча подано додатком в орудному відмінку: «Міністерством освіти і науки затверджені **Умови прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2020 році**» [5].

Як зазначають науковці, «українській мові не притаманні конструкції, у яких додаток позначає виконавця дії — особу, відповідаючи на питання ким?, але додаток може позначати знаряддя дії, відповідаючи на питання чим?. Орудний відмінок діяча тут недоцільний ані з логічних, ані з граматичних причин. По-перше,

ці конструкції передають поняття «хтось зробив». По-друге, дієслівні форми на -но, -то незмінні, вони не мають закінчення, яке б указувало на особу-виконавця. Тому речення з ними граматично безпідметові, бо в них узагалі не може бути діяча» [3, с. 27]. Тому наведені вище помилкові конструкції треба перетворити на активні.

На синтаксичному рівні поширені помилки у виборі відмінка при керуванні, в узгодженні компонентів речення в числі, в будові однорідного ряду тощо.

Підтвердженням вищенаведеного слугують приклади, пов'язані з порушенням керування, вилучені з онлайн-видань: «Нагадаємо, ще 46-річна Оксана закликає людей виховувати самодисципліну та **мотивує на заняття спортом**» [12] (**замість мотивує до занять**); «Коли ви перед «шведським столом», обдумуючи, що ж накласти собі в тарілку, не втрачайте самоконтроль» [12] (**замість не втрачайте самоконтролю**).

Відхилення від синтаксичної норми в узгодженні підмета з присудком засвідчують помилки у виборі роду присудків, як-от: «Також вона заявила, що за останні 5 років більшість політиків перестали сприймати гумор «95 Кварталу» з гідністю» [12]; «Більшість наших співрозмовників прагнуть бачити стакан скоріш «наполовину повним» [12]. Підмети зі словами більшість, меншість, низка, частина, багато, кілька поєднуються з присудком в однині. Множина з'являється лише тоді, як підмет або присудок — однорідні члени, коли підмет і присудок відділені другорядними членами речення, підрядним реченням; коли підмет стоїть перед присудком.

Спостерігаємо помилки в реченнях, ускладнених відокремленими поширеними означеннями, зокрема, в узгодженні поширеного означення з іменником у роді, коли узгоджувані елементи розташовані дистантно: «Страву зі свіжих овочів на кшталт броколі, томатів, огірків та червоної цибулі, приправлений бальзамічним оцтом, можна у теплу погоду їсти на вулиці без страху» [12] (**замість страву приправлену**).

Не можна не брати до уваги й такого відхилення від норм синтаксису, як побудова речень із дієприслівниковими зворотами: «Пройшовши брамою за мур вам відкриються залишки мечеті, церква Олександра Невського, оборонні мури та вали» [12]. Конструкції такого типу доцільно перебудувати на складнопідрядні речення: Коли ми пройшли брамою за мур, нам відкрилися залишки мечеті, церква Олександра Невського, оборонні мури та вали.

Не завжди правильно журналісти послуговуються конструкціями, що позначають приблизну кількість: «Більше години керівникам партії пояснювали...» [12] (правильно – більше ніж годину); «...вибирайте планшети менше 7 дюймів» [5] (правильно – менше ніж 7 дюймів).

Висновки і перспективи. Отже, до численної кількості анормативів у медіатекстах інтернет-видань на синтаксичному рівні призводить порушення керування, надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний

іменник, перенасичення текстів пасивними мовними одиницями, зокрема зловживання пасивними формами дієслів із постфіксом -ся, наявність речень, у яких діяча подано додатком в орудному відмінку, порушення узгодження, неправильна побудова конструкцій, що означають приблизну кількість. Поодиноким натрапляємо на неправомірне вживання речень з дієприслівниковими зворотами.

Перспективу дослідження вбачаємо у виявленні відхилень від пунктуаційних норм у мові мережевих ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Боярська Л. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
2. Гаврилова Я. До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2015. Вип. 22. С. 119–120.
3. Гінзбург М. Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2009. №2. С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ssia_2009_2_8.
4. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіа текстів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 31. С. 63–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.
5. Інтернет-газета «Доба». URL: <https://doba.te.ua/>
6. Мариненко І. Орфографічні й лексичні помилки в крос-медійних змі: типологія, причини виникнення *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 235–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.
7. Мозер М. Спроба оцінки й контекстуалізації помилок у мові української преси (на прикладі видання "Газета по-українськи"). *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 235–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.
8. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. К: Українська книга, 1998. 240 с.
9. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(32), Issue: 122. С. 67–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.
10. Тепла О. М. Помилкобезпечні явища на лексичному рівні в мережевих ЗМІ.

Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис». 2020. Випуск 11 (4). С.86–94.

11. Тепла О. М. Порушення орфографічних норм в медіатекстах (за матеріалами онлайн-видань «Українська правда», «Доба»). *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. 2020. Вип. 11 (3). С. 66–71.

12. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/>.

References

1. Boiarska, L. Movni pomylyky na storinkakh ZMI (doslidzhennia-monitorynh) [Language mistakes on media pages (research-monitoring)]. Available at: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
2. Havrylova, Ya. (2015). Do problemy rozrznennia «normy» i «pomylyky» u tekstakh periodychnykh vydan [To the problem of distinguishing between "norm" and "mistake" in the texts of periodicals]. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Linguistics». Issue 22, 119–120.
3. Ginzburg, M. (2009). Shchodo syntaktychnykh pomylok u normatyvnykh dokumentakh: praktychni vysnovky z rekomendatsii movoznavtsiv [On syntactic errors in normative documents: practical conclusions from the recommendations of linguists]. Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist. (Standardization. Certification. Quality). Issue 2, 22–30.
4. Zykun, N. I. (2012). Kultura movy ZMI i riven doviry do media tekstiv [Culture of media language and the level of trust in media texts]. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky. (Scientific works of Ivan Ogienko Kamyans-Podilsky National University. Series: Philological sciences). Issue 31, 63–66. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.
5. Internet-hazeta «Doba». [Internet newspaper "Doba"]. Available at: <https://doba.te.ua/>.
6. Marynenko, I. (2017). Orfohrafichni y leksychni pomylyky v kros-mediinykh zmi: typolohiia, prychny vynyknennia [Spelling and lexical mistakes in cross-media media: typology,

causes]. Mova: klasychne - moderne - postmoderne [Language: classical - modern - postmodern]. Issue 3, 235-249. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

7. Mozer, M. (2017). Sproba otsinky y kontekstualizatsii pomylok u movi ukrainskoi presy (na prykladi vydannia "Hazeta po-ukrainsky") [An attempt to assess and contextualize mistakes in the language of the Ukrainian press (on the example of the publication "Newspaper in Ukrainian")]. Mova: klasychne - moderne - postmoderne. [Language: classical - modern - postmodern]. Issue 3., 235-249. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

8. Nepyvoda, N. F. (1998). Sam sobi redaktor: Poradnyk z ukrainskoi movy [Editor himself: Ukrainian language guide]. K: Ukrainska knyha.

9. Nechyporenko, A. F. (2017). Mova ZMI ta yii vplyv na formuvannia kultury movlennia [The language of the media and its impact on the

formation of speech culture]. Science and Education a New Dimension. Philology. V(32), Issue: 122, P. 67-69. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.

10. Tepla, O. M. (2020). Pomylkonebezpechni yavyscha na leksychnomu rivni v merezhevykh ZMI [Mistake dangerous phenomena at the lexical level in network media]. Scientific Journal "International Philological Journal". Issue 11 (4), 86-94.

11. Tepla, O. M. (2020). Porushennya orfografichnykh norm v mediatekstax (za materialamy onlajn-vydan «Ukrayinska pravda», «Doba») [Violation of spelling rules in media texts (based on materials from online publications "Ukrainian Truth", "Doba")]. Scientific Journal "International Philological Journal". Issue 11 (3), 66-71.

12. Ukrainska pravda [Ukrainian Truth]. Available at : <https://www.pravda.com.ua/>.

SYNTAX ANORMALS IN TEXTS OF INTERNET EDITIONS

O. M. Tepla

Introduction. Speech culture of journalistic texts at both national and regional levels is perhaps the most acute issue in terms of quality presentation of information-literate content. The modern reader needs not only truthful information, but also its qualified presentation. Lingual design of a large number of online publications indicates a violation of language norms at all levels: spelling, lexical, stylistic, grammatical. In view of this, the fixation and careful analysis of errors in the texts of online publications will help to improve the skills of journalists and editors to practically evaluate the text, find language flaws and eliminate them.

The purpose of the study is to scientifically describe syntactic anomalies in online media, identify the most typical of them and point out the main error-prone places.

Results. A common syntactic error in the texts of online publications is "overdoing sentences with a split predicate in the form of a verb + verb noun, where the meaning is conveyed by the noun, and the verb only indicates the action in general. Such a predicate, on the one hand, is a typical manifestation of the nominal nature of the statement, uncharacteristic of the Ukrainian language, in which the logical emphasis falls on verbs, and on the other hand - burdens the sentence with unnecessary words.

Attracts attention in media materials abuse of passive forms of verbs with the postfix -sya, together with which sometimes use a noun to denote an object in the form of a nominative case (and sometimes - a noun to denote a subject in the instrumental case), which is characteristic of Russian book styles language, but is not a typical syntactic and stylistic feature of the Ukrainian language.

A characteristic feature of three-component passive constructions with the verb of the passive state on -ся is that the logical subject, which in meaning means the actor and should be the subject, for some reason became an adjunct in the instrumental case, but instead the logical object to which the action is actually directed and which should be an appendix, has become the subject.

At the syntactic level, errors are common in the choice of the case in control, in the coordination of sentence components in the number, in the structure of a homogeneous series, and so on. It is not always correct for journalists to use constructions that indicate an approximate number

Conclusion. Thus, a large number of anomarts in the media texts of online publications at the syntactic level leads to mismanagement, overuse of sentences with a split predicate in the form of a verb + verb noun, oversaturation of texts with passive language units, including abuse of passive forms of verbs with postfix -sya, the presence of sentences in which the figure is given by the appendix in the instrumental case, violation of coordination, incorrect construction of structures that mean an approximate number. Occasionally we come across the misuse of sentences with adverbial inflections

Keywords: syntactic error, normative, passive language units, speech culture, media text, mass media.

NARRATIVE IN THE DISCOURSE OF INTERROGATION

L. V. PAVLICHENKO, PHD in Linguistics, assistant,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: la.pavlichenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3801-2587>

Abstract. *The analysis of the English-language narrative of interrogation at the stage of pre-trial investigation from the standpoint of communicative pragmatics helps to optimize international professional communication, specifies and clarifies the speech situation "investigator - interrogated person", and corresponds to modern scientific research in the field of cognitive-discursive paradigm of linguistics. The purpose of this study is to analyze the communicative and pragmatic characteristics of the narrative of the interrogated person in the modern English interrogation discourse at the stage of pre-trial investigation. The formality, stenciling and ritualization of the interrogation discourse is manifested by the structurally invariant parts in the dialogical text of the interrogation: "introduction", "directed narrative" and "verification". This structure is typical for both primary and secondary stages of interrogation. The institutional form of interrogation is a combination of a narrative with dialogical communication of a police officer and an interrogated person ("narrative as an interactional event"), in the process of which an investigator specifies, reformulates or expands the interrogatee's narrative with leading questions and comments. The specificity of the chronotope is a constitutive characteristic feature of the interrogation discourse: the prototype place of communication is a police investigator's office; in terms of time, the discourse of interrogation is marked by anachronism as the discrepancy between the time of discourse and the time of narration by an interrogated person, which is manifested in the use of different grammatical verb forms and adverbs for the time of discourse and for time of "stories" told by an interrogated person. The structure of the temporal organization of interrogation discourse is characterized by frequent mentioning of a key event by both investigators and interrogates in order to identify or emphasize details and circumstances of the case.*

Keywords: *investigator, interrogated person, interrogation discourse, pre-trial investigation, directed narrative, dialogical communication.*

The topic of the study is **relevant** due to its correspondence to modern scientific research in the field of cognitive-discursive paradigm of linguistics concerning pragmatic factors of optimization of oral institutional interaction, study of speech influence, prevention and overcoming of interaction failures and conflict communication.

The purpose of the research is to analyse the communicative-pragmatic characteristics of a narrative of an interrogated person in interrogation discourse.

The materials of the study were transcripts of interrogations at the stage of pre-trial investigation, obtained by the method of continuous sampling.

Due to the "narrative turn" in interdisciplinary research, methodological postulates and principles of narrative analysis are increasingly involved for the study of judicial and pre-trial discourse. Examination of the records reveals that, first of all, the narrative perspective is used in the analysis of "stories" and "competing stories" (Heffer [9, 10], Harris [8], Cotterill [5]) of witnesses during the trial. Among the most original and influential works in this field are works (Bennett and Feldman [2]; Maley and Fahey [12]) that are devoted to the study of evidence as narratives, in which a definition of the types of such narratives is proposed: spontaneous, prompted and evoked.

The review of the sources allows to state that the narrative of witnesses / interrogates is partially constructed by the questions posed to them (Harris [7], Luchjenbroers [12, p. 501]). According to the sources, the "dual authorship" of the narrative in the courtroom and the various narrative versions of the same crime were explored in Cotterill's writings [4]. Apart from the above mentioned reviews, not a single scholarly work has appeared devoted to the study of the interrogated person's narratives in the pre-trial investigation.

Research results. It is well to begin with a little clarification on the composite structure of the interrogation. According to the structure, the following stages of interrogation at the stage of pre-trial investigation can be distinguished: initial, main and final. At the initial stage, the investigator prepares in advance for the interrogation, collects all possible information about the interrogated person and the circumstances of the crime. He draws up a rough plan of the interrogation, considers the problems that may arise, compiles a list of questions, outlines the tactics of the dialogue.

In addition, the duty of the investigator at the preliminary stage of interrogation is to explain to the interrogated person his/her rights and responsibilities, warning, when it comes to a witness or a victim, of criminal liability for evasion or refusal to testify or give false testimony, the right

do not testify against himself/herself. The following explanations are given as clichéd formulas, etiquette speech stereotypes:

"Pepe: When any person is arrested they have certain rights, Ok, the right to say nothing, that is, you do not have to say anything unless you wish to do so, but what you say may be used as evidence. Now I want you to understand that, that any answer that you give to me is at your own free will" [14].

It should also be emphasized that main purpose of any interrogation is to obtain new and truthful information that is important to the case under investigation. This goal will determine the main stage of the interrogation, when the interrogated person is asked to freely present all the information and facts that he has, in the sequence that he deems necessary, and with his own assessments (stage of free storytelling). Thus, at the main stage, the interrogation takes the form of a "directed" narrative, as the investigator adjusts the process of giving evidence through questions and comments, helping the interviewee to recall the sequence of events, details and facts that may be important to the case, in a free story, as well as to reproduce missing or hidden facts or circumstances that are significant.

At the same time, certain elements of the narrative may be part of the initial stage of the interrogation if the interrogated is required to present the case consistently.

At last, the final stage of the interrogation, the data obtained during the interrogation are recorded. The investigator draws conclusions based on the information obtained, the data are reviewed, compared with the testimony of other witnesses, as well as with the data obtained during previous interrogations.

Thus, the structural components of the interrogation can be divided into "introduction", "directed narrative" and "verification". This structure is typical for both primary and secondary interrogation with the difference that for the second stage the narrative of events has less functional load than part of the "verification" such as confirmation, verification, addition, clarification of data obtained during conducting preliminary interrogations.

So, the discourse of interrogation by its form is a "directed" narrative that combines the "story" of the interrogated in the form of a free storytelling with dialogic communication, as the model of events reproduced by the interrogated person must be clarified, supplemented, verified by leading questions of the investigator. At the stage of "questions" there is a correct formulation and the correct order, especially taking into consideration that the models of the crime situation from the investigator and the interrogated person can differ significantly.

If we use the terminology of conversational

analysts dealing with alternative methods of narrative research (C. Antaki [1]; B. Benwell [3]; N.R. Norrick [13]), the "story" of the respondent is a kind of "narrative in interaction". The study of such narratives focuses on the analysis of how a story told by one of the interactants is "embedded" in the interaction under the condition of "interfering" in the story of the second communicator, for example, through rewording of the story or other actions in the process of clarifying the meaning of the narrative.

In the discourse of interrogation, such stories may follow a special invitation from the investigator, i.e. initiated by one of his questions, or be suggested by the interrogated persons themselves, preceded by questions from the investigator:

"MacLeod: Right. Let's forget Friday then. Let's talk about Saturday, we've been over this before. Let's talk about the telephone call.

Smith: Right.

MacLeod: Ok. Right. Talk me through it again.

Smith: The telephone call. It was, I mean, we have it on tape, so I don't suppose it makes much difference discussing the details, because I don't, you know, at the time I didn't get all the details clearly. I heard the telephone call, the telephone rang, my wife picked it up and answered. We know it was a guy called George, who wanted to speak to a Michael Smith. I think he said Michael Smith, or was it Mike Smith, I don't know. I was passed the phone by my wife, I heard this foreign sounding man. I gave a few yes, ok, sort of answers. What do you want to know now?"[14].

Thus, the role of the investigator as an institutional subject presupposes their "complicity" in discovering the meaning and constructing the narrative of the interrogated person. In particular, the investigator adjusts the interviewee's narrative by focusing on the details of the story in order to recover forgotten or unintentionally omitted facts or to disclose information that the interviewee may conceal or distort: (*"Let us talk about the walking then", "Let us go back to today then", "I want you to think just for a minute on this telephone conversation"[14].*

Another possibility for the investigator to interfere in the narrator's narrative is a warning about criminal liability for providing of false testimony (covert incentive for a witness to return to their narrative with the disclosure of details):

"Mr Smith, I must warn you, still, that you are under caution, and you are not obliged to say anything. You understand the caution?"[14].

If the an interrogated person refuses to testify, the investigator may initiate the continuation of his story with the help of manipulative techniques and tactics:

"I am telling you, I have evidence", "Do you feel that there is something in your behavior this

morning that is unreasonable for you to answer?"[14].

Finally, the story told by the interrogated person can be used by the investigator to interpret other facts and details of the case:

"Smith: I don't feel any pride in the fact that, what happened then, happened the way it did. I, if it could have happened any differently, I would have changed it. But I'd be stupid to say that I didn't go into it feeling, well, that there wasn't anything to find out, that these people would just allow me to continue."

MacLeod: So, you thought it would be quite acceptable, for somebody of communist persuasion to hold the position ..." [14].

In the process of reformulating or expanding the narrator's narrative, the investigator not only loses a number of his own communicative roles, but also offers inverse (paired) roles to the interrogated person. Such roles can be supported or denied. Thus, one of the predicted signs of role resistance on the part of the witness is a delay in response (in the form of verbalized or unfilled gestational pauses):

"um, you know to get down on the boat and ah again we were I think we were last onto the boat" [15].

As for the temporal characteristics of interrogation discourse (Genette [6]), it is characterized by a variety of temporal instances, which is manifested in the use of different grammatical verb forms for the discourse time and "story" time, which the interrogatee sets out in the chronological order that he considers most relevant to his "narrative":

"Beels: Where had she been, incidentally, where had you wife been incidentally that morning?"

Smith: She had an appointment. What was it? I don't know if - I'm getting a bit confused now, as to what days what things happened either Tuesday or Wednesday she had to go to the dentist. I thought it was Tuesday. She went on Wednesday for some reason – then either that was the dentist, or it was some other reason, but she said she would, she was going, she would know more than I would where she was going. But I remember her telling me, but I don't know where, she went to the hairdresser on one day. I don't think" [14].

Thus, in the above mentioned fragment of the dialogue, the time of discourse is the present tense (both simple and perfect), in which the

investigator addresses his questions to the interrogated person (suspect).

On the other hand, the "history" of the interrogated person involves such different temporal instances as the use not only of the past and past continuous tenses as it is quite logical for the narration of events important for the investigation, but also its combination with the present, including simple and continuous forms.

In addition to anachronism as a discrepancy between the time of discourse and the time of narration, the structure of the temporal organization of interrogation discourse is characterized by the frequency of mentioning a key event by both investigators and interrogates in order to identify or emphasize details and circumstances of the case.

Conclusions. Thus after carrying out the description and analysis, it became possible to arrive at the following conclusions. The formality, stenciling and ritualization of the interrogation discourse at the stage of pre-trial interrogation is characterized by the presence of structurally invariant parts in the dialogical text of the interrogation: "introduction", "directed narrative" and "verification".

The specificity of the chronotope is a constitutive characteristic of the interrogation discourse: the prototype place of communication is the investigator's office; in terms of time, the discourse of interrogation is marked by anachronism as the discrepancy between the time of discourse and the time of narration, which is manifested in the use of different grammatical verb forms for the time of discourse and time of "stories".

The institutional form of interrogation is a combination of a narrative with dialogic communication ("narrative as an interactional event"), in the process of which the investigator specifies, reformulates or expands the narrator's (interrogated person's) narrative with leading questions and comments. The "complicity" of the investigator in expanding the meaning of the narrator's narrative is manifested in focusing on the details of the story in order to restore forgotten or unintentionally missed facts; application of manipulative techniques and tactics, warning of criminal liability (stimulation of a witness to return to his narrative with the disclosure of details); using the formulated history as a basis for interpreting other facts and details of the case.

References

1. Antaki, C. (1998) Identities in Talk. London: Sage Publications, 224 p.
2. Bennett, W. Lance; Feldman, Martha S. (1981) Reconstructing Reality in the Courtroom. Authors, Edition, illustrated. Publisher, Tavistock, 203 p.
3. Benwell B., Stokoe E. (2006) Discourse

and Identity. Edinburgh: Edinburgh University Press, 314 p.

4. Cotterill, J. (2002) (Ed.) Language in the Legal Process. Hampshire: Palgrave Macmillan, P. 147-161.

5. Cotterill, J. (2003). Language and Power in Court: A Linguistic Analysis of the O.J. Simpson Trial. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 245 p.

6. Genette, G., *Narrative Discourse: An Essay in Method*, trans. Jane Lewin, Ithaca: Cornell University Press, 1980. [Electronic Resource]. Mode of access: <https://archive.org/details/NarrativeDiscourseAnEssayInMethod/page/n5/mode/2up>
7. Harris, S. (1984). Questions as a mode of control in magistrates' courts'. *International Journal of the Sociology of Language* 49. P. 5-27.
8. Harris, S. (2005) Telling stories and giving evidence: The hybridisation of narrative and non-narrative modes of discourse in a sexual assault trial'. In Thorn borrow and Coates (2005). P. 215-237.
9. Heffer, C. (2002) If you were Standing in Marks and Spencers': Narrativisation and Comprehension in the English Summing-Up'. In *Cotterill* (2002). P. 228-45
10. Heffer, C. (2005) The Language of Jury Trial: A Corpus-Aided Analysis of Legal-Lay Discourse. Basingstoke: Palgrave. 253 p.
11. Luchjenbroers, J. (1997) "In Your Own Words ": Questions and Answers win a Supreme Court Trial', *Journal of Pragmatics*, vol. 27, P. 477-503
12. Maley, Yon; Fahey, Rhondda. (1991) Presenting the evidence: Constructions of reality in court. Department of Linguistics. *International Journal for the Semiotics of Law* 4. (10), P. 3-17.
13. Norrick, Neal R. (2005) Conversational Storytelling. D. Herman (ed). *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge: Cambridge UP, P. 127-141.
14. Smith M. J. Police interviews [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://Cryptome.org/smith-inter.zip>
15. The Lisa McPherson Files, Interviews [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.lisafiles.com/police/interviews/219.htm>, The Lisa McPherson Files, Interviews.

НАРАТИВ У ДИСКУРСІ ДОПИТУ

Л. В. Павліченко

Анотація. **Актуальність** дослідження пояснюється відповідністю сучасним науковим розвідкам у галузі когнітивно-дискурсивної парадигми щодо прагматичних факторів оптимізації усної інституційної комунікації, вивчення мовленнєвого впливу, запобігання та подолання невдач та конфліктної комунікації. **Метою** дослідження є аналіз комунікативно-прагматичних характеристик наративу допитуваного в дискурсі допиту на етапі досудового слідства. **Висновки.** Формальність, трафаретність та ритуалізація дискурсу допиту характеризується наявністю структурно-інваріантних частин у діалогічному тексті допиту: «вступ», «спрямована розповідь» та «перевірка». Специфіка хронотопу полягає в тому, що прототипним місцем спілкування є кабінет слідчого; дискурс допиту відзначається анахронізмом (невідповідністю часу дискурсу та часу розповіді), що виявляється у використанні різних граматичних форм дієслова та прислівників для часу дискурсу і часу "оповідань". Характерною рисою інституційної форми допиту є поєднання наративу з діалогічним спілкуванням, в процесі якого слідчий уточнює, переформулює або розширює наратив допитуваного за допомогою навідних питань та коментарів. Слідчий керує наративом оповідача, зосереджуючи увагу на деталях історії з метою відновлення забутих або ненавмисно пропущених фактів; застосовуючи маніпулятивні прийоми і тактики, попереджаючи про кримінальну відповідальність, використовуючи викладену історію як основу для інтерпретації інших фактів справи.

Ключові слова: слідчий, допитувана особа, дискурс допиту, досудове розслідування, скерований наратив, діалогічне спілкування.

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДИСКУРСУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

І. В. ДЕМЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Льотна академія Національного авіаційного університету

E-mail: ingademchenko1976@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6155-9065>

Анотація. У статті розглядаються актуальні для сучасних досліджень підходи до дискурсу, поліфункціональність та множинність тлумачень вказаного поняття, аналізуються підходи, значущі для дослідження авіаційної професійної комунікації. Дискурс розглядається як складне комунікативне явище, що містить у собі професійний контекст та дає уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси продукування та сприйняття повідомлень. Тип дискурсу досліджується як соціально зумовлена комунікативна особливість індивідів, що класифікує їх за відповідними груповими, абстрактними, конкретно спрямованими, сугестивними типами. Сутність механізмів спілкування, мовних елементів комунікації, загалом комунікації, відіграє провідну роль в соціокультурному процесі, при породженні, сприйнятті та реалізації мовлення. Мовна комунікація відіграє важливу роль в авіаційній галузі. Спосіб комунікації пілота та авіадиспетчера є радіотелефонний зв'язок, що відбувається в умовах ліміту часу та вимагає від авіафахівця максимальної концентрації уваги. Розглянуто мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу та основні характеристики, а саме: чіткість, однозначність, лаконічність.

Ключові слова: дискурс, мовні особливості, авіаційний дискурс, професійна комунікація.

Актуальність дослідження. Згідно з регламентом Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), професійне спілкування авіафахівців повинно бути виражене у формі команд або інструкцій. Володіння професійною англійською мовою є ключовим комунікативним інструментом учасників професійного спілкування.

Виникнення нештатних ситуацій може спричинити складності у спілкуванні, зокрема, тоді, коли відбувається використання звичайної англійської мови. Основною причиною нещасних випадків є неоднозначність та структура мови звичайної розмовної мови. Наявність непорозуміння між пілотом та диспетчером можуть стати причиною авіакатастроф, тому експерти постійно шукають шляхи підвищення безпеки польотів, для сприяння зниження кількості авіаційних пригод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття дискурс у різних парадигмах інтерпретується по-різному та є предметом дискусій, що пояснюється поліфункціональністю і множинністю тлумачень вказаного поняття та зумовлює актуальність дослідження.

Різні підходи до поняття дискурс розглядалися дослідниками як мовленнєва діяльність особистості, що формує вербальний простір тієї чи іншої галузі наукового знання або взаємодії з іншими учасниками цієї діяльності.

Мета дослідження. Аналіз значущих для

сучасних досліджень підходів до дискурсу, що актуальні для дослідження авіаційної професійної комунікації, авіаційного дискурсу загалом.

Результати дослідження та їх обговорення. Універсальність мови дає змогу застосовувати її як засіб комунікації у всіх можливих ситуаціях спілкування. Саме універсальність мови уможливорює як внутрішнє, міжособистісне та міжкультурне спілкування. Спілкування відбувається в межах певної культури та законів спілкування. Процес спілкування, його атмосфера, тональність, кінцевий результат, успіх або невдача значною мірою залежать від комунікативної майстерності учасників. Комунікація є особливим модусом існування живої людської мови з притаманною лише йому категоріальною організацією елементів комунікації.

Термін «дискурс» застосовується у різних значеннях, що дає змогу науковцям стверджувати про «розмитість» його поняттєвих меж. Причиною цього є недостатнє розмежування дискурсу як терміна науки та як філософського поняття.

За визначенням Ф. Бацевича, дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну) відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які

визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, і має своїм результатом створення різноманітних мовленнєвих жанрів [2, с. 118].

На початку 80-х років XX ст. Т. Ван Дейк вибрав іншу дефініцію дискурсу – комунікативна подія – ситуація, що інтегрує текст з іншими її складовими: екстралінгвальними, соціальними та референційними факторами, які опосередковують взаємодію учасників спілкування, їхні мотиви, цілі й стратегії [14, с. 120]. Е. Бенвеніст під дискурсом розумів мову, яка є невід’ємною частиною того, хто говорить. Відповідно до його ж концепції дискурс має відображати соціальні аспекти буття особистості [3].

О. Борзенко стверджує, що поняття дискурсу асоціюється з усіма виявами спілкування в суспільстві (комунікативний дискурс, мовний, вербальний, невербальний, сучасні дискурсивні практики, дискурс мовчання) комунікацією у межах окремих каналів (візуальний, слуховий, тактильний), виявом правил спілкування, способі викладу та втілення прагматичної мети мовців (етикетний, лайливий, дидактичний). Науковець вважає, що особистість стає залежною від комунікації. Тому необхідне глибоке розуміння сутності механізмів спілкування, мовних елементів комунікації, загалом комунікації, які відіграють провідну роль в соціокультурному процесі, при породженні, сприйнятті та реалізації мовлення. Науковці встановили, що дискурс є найзагальнішою категорією; мовленнєвий акт є не лише дією, а й взаємодією; мовленнєвий жанр є тактиками спілкування. Таким чином, дискурс, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр дають повне відображення сутності комунікації [4].

Н. Акульшина розглядає дискурс як основу методології конструювання соціальної реальності, а серед значущих його характеристик визначає наступні:

- дискурс – складне комунікативне явище, що містить у собі соціальний контекст, яке дає уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси продукування та сприйняття повідомлень;

- дискурс – явище когнітивне, оскільки забезпечує передачу та продукування певних знань;

- дискурс – цілісний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними та іншими факторами; текст, взятий у подієвому аспекті;

- дискурс буває особисто орієнтований та статусно-орієнтований (інституційний) [1].

У межах дослідження М. Фуко, що дискурс – це тонка контактуюча поверхня, що зближає мову й реальність, що змішує лексику й досвід, В. Дем’янков відзначає дискурсоутворювальну роль опорного

концепту, що «створює загальний контекст, який описує дійові особи, об’єкти, обставини, час, вчинки тощо, визначаючись не стільки послідовністю речень, скільки тим загальним для того, хто створює дискурс, і його інтерпретатора світом, що будується під час розгортання дискурсу ...» [6, с. 7]. Ця позиція дає можливість розглядати термін дискурс у значенні дискурсивна практика, що становить комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки, яка реалізується в певній соціальній сфері, має певний набір змінних: соціальні норми, відносини, ролі, конвенції, показники «інтерактивності» [13, с. 8]. Інший підхід до дискурсу як до системи обмежень визначає дискурс як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки, що характерна для певної соціальної сфери, яка має певний набір змінних: соціальні норми, відносини, ролі, конвенції, показники інтерактивності» [13, с. 8]. Регулярні інтеракції «мовець – слухач», інтеракція «віч-на-віч» розглядаються як «взаємодія представників певних соціальних груп або всередині відособленої галузі суспільних відносин» [11, с. 41].

Ю. Степанов пов’язує поняття дискурс із особливим світом, «за яким постає особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання, особлива семантика», а також власний ідеальний адресат, що становить собою конституючу ознаку дискурсу [12, с. 42-44]. С. Ягодзінський зазначив, що спроба вивести співвідношення між мисленням і мовою на рівень мовлення показала, що його структура не завжди підкорена лінгвістичним закономірностям, а може враховувати специфіку певної сфери діяльності [15].

Зазначені підходи до поняття дискурс значно розширює його межі, виводячи із суто лінгвістичного знання в галузь соціальних відносин. На актуальному етапі розвитку суспільства дискурси значним чином впливають на культурні, соціальні, політичні та глобальні зміни, тобто стають комунікативним віддзеркаленням значущих подій, наприклад, екологічні катастрофи, резонансні події, гібридні війни, політичні потрясіння тощо. Отже, тип дискурсу, наприклад, медичний, авіаційний, військовий, політичний тощо, може розглядатися як соціально зумовлена комунікативна особливість індивідів, що класифікує їх за відповідними типами: груповий, абстрактний, конкретно спрямований, сугестивний тощо.

Існує й інший підхід до розуміння функціонування та призначення спеціальної мови науки. В. Кім відносить до її базових характеристик однозначність, визначеність, несинонімічність, строгість. Відповідно «для цілей наукового пізнання об’єктивізація

розумових образів засобами природної мови абсолютно недостатня і тому на її основі формується система штучних мов» [7, с. 8], які визначають правила утворення терміносистем. На думку Ч. Морріса, побудова бідніших порівняно з природною мовою засобів комунікації створила простір для успішної реалізації багатьох завдань [10, с. 76-77]. Безперечно, аргументи дослідників переконливі. Наука не може розвиватися без спеціальної термінологічної бази, яка виступає основою наукової діяльності, забезпечуючи об'єктивність, загальність, інтерсуб'єктивність, точність наукових теорій та концепцій.

Англійський авіаційний радіотелефонний дискурс А. Кириченко тлумачить як мовлення авіаційних спеціалістів, мета якого полягає у вербальному обміні засобами англійської мови професійною інформацією під час польоту за допомогою радіотелефонного зв'язку. Забезпечення ефективності професійної комунікації, де англійська відіграє роль мови-посередника, відбувається завдяки таким основним характеристикам: лаконічність, чіткість, однозначність [8].

На думку Н. Глушаниці, англійський професійний авіаційний радіотелефонний дискурс становлять англійські тексти авіаційної тематики, зокрема тексти радіообміну [5]. Конструктивним видається трактування поняття «мова радіообміну» Т. Мальковською, яка тлумачить його як сукупність фонетичних, граматичних та лексичних одиниць мови, що вживаються в діалогах між учасниками повітряного руху під час виконання польоту [9]. Виходячи з цього визначення, вважаємо, що знання мовної

системи (лексичної, граматичної, синтаксичної, морфологічної, орфоепічної нормативності) та умінь їх застосовувати є запорукою успішної вербальної мовленнєвої взаємодії «пілот – авіадиспетчер».

Більшість розглянутих вище мовних особливостей англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу, на нашу думку, сприяють дотриманню основних його характеристик, а саме:

- чіткості (використання слів кодового алфавіту; специфічне вираження чисел; уживання спеціальних слів для вираження згоди та незгоди; уникнення запитальних речень, модальних дієслів та дієслівних форм умовного способу; специфічна вимова чисел);

- однозначності (обмеження синонімії, полісемії; уникнення непрямих значень слова та жаргонної лексики; застосування спеціальних фраз для позначення мети висловлення; обмежене вживання займенників);

- лаконічності (використання спеціальних слів для позначення певних ситуацій; аббревіатури; кодові позначення; неповні речення; опущення допоміжних дієслів, дієслів-зв'язок, артиклів, деяких прикметників.)

Висновки. Авіаційний дискурс є мовленням авіафахівців, мета якого полягає у вербальному обміні професійною інформацією під час польоту за допомогою радіотелефонного зв'язку засобами англійської мови, що має низку лінгвістичних особливостей, які відрізняють його від інших професійних дискурсів та забезпечують чіткість, лаконічність та однозначність.

Список використаних джерел

1. Акульшина Н. Т. Підходи до дискурсу, актуальні для дослідження військової термінології. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: «КОД», 2019. Вип. 175. 923 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. М.: Прогресс, 1974. 445 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vk.com/doc280125750_421461348?hash=eb14b6d37be7b71f3a&dl=a6c2d747473a7144f5.
4. Борзенко О. В. Мовні елементи комунікації як чинники успішної комунікативної функції особистості при вивченні іноземної мови. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: «КОД», 2019. Вип. 175. 923 с.
5. Глушаниця Н. В. Лінгвістичні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 29. Т. 1. С. 70.

6. Демьянков В. З. Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической обработке текста. Тетради новых терминов: методы анализа текста. М.: Всесоюз. центр переводов ГКНТ и АН СССР, 1982. Вып. 2. № 39. 288 с.

7. Ким В. В. Научное познание как знаковая деятельность. Семиотические аспекты научного познания. Свердловск, 1981. С. 5-11.

8. Кириченко А. Г. Мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2013. Вип. 21. С. 63–68.

9. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. 2004. 163 с.

10. Моррис Ч. У. Основания теории знаков. Семиотика: Антология. Сост. Ю. С. Степановым. Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. С. 45-97.

11. Селіванова О. А. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.

12. Степанов Ю. С. Язык и наука конца 20 века: сборник статей. РАН, Ин-т языкознания, М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. 432 с.

13. Сухих С. А. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса. Краснодар: Изд-во Кубанск. ун-та, 1998. 159 с.

14. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. К.: АртЕк, 1998. 336 с.

15. Ягодзінський С. М. Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти. дис... канд. філос. наук: 09.00.02. К., 2008. 200 с.

References

1. Akulshyna, N. T. (2019). Pidkhody do dyskursu, aktualni dlia doslidzhennia viiskovoi terminologii. [Approaches to discourse of military terminology]. Kropyvnytskyi: VTs «KOD», 923.

2. Batsevych, F. S. (2009). Osnovy komunikativnoyi linhvistyky. [Basics of communicative linguistics]. Kyiv: VTs «Academiya», 376.

3. Benvenist, E. (1974). Obschaya lingvistika. [General linguistics]. Moscow. URL: https://vk.com/doc280125750_421461348?hash=eb14b6d37be7b71f3a&dl=a6c2d747473a7144f5.

4. Borzenko, O. V. (2019). Movni elementy komunikatsii yak chynnyky uspishnoi komunikativnoi funktsii osobystosti pry vyvchenni inozemnoi movy. [Linguistic elements of communication as factors of successful communicative function of personality in learning a foreign language]. Kropyvnytskyi: VTs «KOD», 923.

5. Demyankov, V. Z. (1982). Anglo-russkie terminy po prikladnoy lingvistike i avtomaticheskoy obrabotke teksta. [English-Russian terms on applied linguistics and automatic text processing]. Moscow, 288.

6. Hlushanytsia, N. V. (2020). Linhvistychni osoblyvosti anhliiskoho aviatsiinoho radiotelefonnoho dyskursu. [Linguistic peculiarities of English aviation radiotelephone discourse], 70.

7. Kym, V. V. (1981). Nauchnoe poznyanie kak znakovaia deiatelnost. [Scientific knowledge as a sign of activity]. Sverdlovsk, 5-11.

8. Kyrychenko, A. G. (2013). Movni osoblyvosti anhliiskoho aviatsiinoho radiotelefonnoho dyskursu. [Language peculiarities of English aviation radiotelephone discourse]. Lviv, 63–68.

9. Malkovskaia, T. A. (2004). Anhlo-russkye sootvetstviya v yazykovoii strukture radyoobmena v rezhyme obshcheniya pilot-avyadyspetcher. [English-Russian correspondences in the linguistic structure of radio exchange in the mode of communication between pilot and air traffic controller: PhD thesis]. Piatigorsk, 163.

10. Morrys, Ch. U. (2001). Osnovaniya teorii znakov. [Fundamentals of theory sign]. Ekaterinburg: Delovaia knyha, 45–97.

11. Selivanova, O. A. (2006). Suchasna linhvistyka: terminologichna entsyklopediia. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Kyiv, 716.

12. Stepanov, Yu. S. (1995). Yazyk i nauka kontsa 20 veka. [The language and science of the late 20th century]. Moscow, 432.

13. Stern, I. B. (1998). Vybrani topiki ta leksykon suchasnoi linhvistyky. Entsyklopedychnyi slovnyk dlia fakhtyv z teoretychnykh humanitarnykh dystsyplin ta humanitarnoi informatyky. [Selected topics and lexicon of modern linguistics]. Kyiv, 336.

14. Sukhiy, S. A. (1998). Pragmalinlingvisticheskoe modelirovanie kommunikativnogo protsesssa. [Pragmalinguistic modeling of the communicative process]. Krasnodar, 159.

15. Yahodzinskiy, S. M. (2008). Naukovyi dyskurs v umovakh informatsiinoho suspilstva: metodologichnyi i sotsiokulturnyi aspekty. [Scientific discourse in the information society: methodological and socio-cultural aspects]. Kyiv, 200.

ACTUAL APPROACHES OF DISCOURSE FOR THE STUDY OF AVIATION PROFESSIONAL COMMUNICATION

I. V. Demchenko

Abstract. The article analyzes a great amount of scientific material, which indicates that the scientists put emphasis on that the concept of discourse. It is one of the vital concepts of modern pragmatic linguistics and linguistics of the text.

The purpose of the research is to analyse the actual approaches of discourse for the study of aviation professional communication.

Results of research. The concept of discourse is associated with communication within the expression of rules of communication, individual channels, a way of presenting the purpose of the speakers, all the manifestations of communication in society. The article deals with the opinions of different scientific

approaches to the definition of “discourse” and describes the criteria which is the centre of scientific discussion and serve as the basis for its typology. Science cannot develop without generality, accuracy of scientific theories and concepts, special terminological base, which is the basis of scientific activity, ensuring the objectivity. English radiotelephony discourse is interpreted as the speech of aviation professionals whose purpose is to verbally exchange English language professional information during a flight by radiotelephony communication. It is proved that knowledge of the language system (lexical, grammatical, syntactic, morphological, orthoepic normativity) and the ability to apply them are the key to successful verbal speech interaction «pilot – air traffic controller». A system is oriented to communication exercises and tasks aimed at the development of speech, prediction skills and auditory endurance, skills in syntactic, grammatical, lexical normativity, developed on the basis of constructivist approach, practical implementation of which is presented by experiential learning.

Keywords: *discourse, language peculiarities, aviation discourse, professional communication.*

ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 378.147
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.126>

БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Є. С. ІЖКО, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
**Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна**
E-mail: essizhko@gmail.com

Анотація. Базові компоненти автономного навчання. Стаття присвячена новому вирішенню проблеми формування у майбутніх філологів навичок автономного навчання завдяки комплексу базових компонентів, які складають структуру автономного навчання. Уточнено поняття «автономне навчання майбутніх філологів», що розглядається як самостійне, когнітивне і конструктивне навчання із супроводом викладача, яке передбачає володіння студентом уміннями й навичками самоконтролю (самостійно визначати мету, організувати і структурувати свій процес навчання, оцінювати свої результати, використовуючи різні стратегії й методи навчання). Встановлено, що процес формування готовності до застосування автономного навчання у професійній діяльності у закладах вищої освіти передбачає поетапне оволодіння необхідними знаннями, стратегіями і прийомами; реалізацію їх на практиці; нагромадження досвіду автономного навчання. Базуючись на наукових здобутках дослідників, виокремлено та розглянуто базові компоненти автономного навчання: мотиваційний (інтерес до автономного навчання); когнітивний (знання про стратегії та техніки навчання); операційний (використання власного стилю навчання, новітніх методів та форм навчання); рефлексивний (самоорганізація та самооцінка в процесі навчання).

Проаналізувавши різноманітні класифікації навчальних мотивів, виявлено п'ять основних мотивів, які найкращим чином сприяють формуванню у студентів-філологів навичок автономного навчання, а саме: навчально-пізнавальний мотив, мотив саморозвитку, мотив самоствердження, мотив афірмації або комунікативний мотив, мотив досягнення успіху. Для ефективності формування навичок автономного навчання представлені 20 стратегій навчання, розподілені на дві категорії: метакогнітивні та навчально-прикладні.

Встановлено, що сукупність чотирьох базових компонентів сприяє формуванню навичок автономного навчання. Для вимірювання рівня сформованості окремих компонентів автономного навчання визначено мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний критерії та їх показники. На підставі критеріїв визначення готовності до автономного навчання студентів-філологів розроблено шкалу діагностики рівнів сформованості досліджуваної якості, яка розкриває значення показників на низькому, середньому та високому рівнях.

Ключові слова: автономне навчання, базові компоненти, критерії, мотивація, рефлексія, самоконтроль.

Актуальність. Вивчення іноземної мови є динамічним і складним процесом, який триває постійно, іноді протягом всього життя. Тому формування у студентів знань і навичок, які надаватимуть їм змогу ефективно самостійно регулювати свій процес навчання, стає однією з тенденцій сучасної вищої освіти.

Основні принципи автономного навчання сприяють ефективному вивченню іноземних мов, активізації та спрощенню цього процесу. Відповідно формування умінь та навичок автономного навчання у майбутніх філологів повинно бути невід'ємною частиною їх навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом спостерігається посилення уваги до навчальної автономії, самоорганізованого навчання, самопідготовки та індивідуальної системи, незалежного вивчення іноземних мов.

Слід відмітити, що дискусія щодо автономії навчання стала популярною темою в сфері викладання іноземних мов [2, 5, 6, 7, 8]. Питанню навчальної мотивації присвячені праці таких вчених, як Маслоу А. Г., Реан А. А. [1, 3]. Поняття «навчальні стратегії» у контексті самостійного навчання вивчали зарубіжні й вітчизняні вчені – Біммель П.,

Венден А, Оксфорд Р., Рампілльон У., Рубін Дж. [6, 7, 8]. Вивченню проблеми самоконтролю у процесі самостійної роботи присвятили свої праці Співак В. І., Беренфенгер О. [4, 5].

Мета статті – визначити базові компоненти автономного навчання, встановити та описати критерії рівнів сформованості готовності майбутніх філологів до застосування автономного навчання у професійній діяльності.

Матеріал і методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження, а саме: ретроспективний аналіз – для вивчення стану науково-теоретичного та практичного вирішення проблеми, що досліджується, визначення сутності автономного навчання у студентів-філологів; системно-структурний (класифікація навчальних мотивів, стратегій навчання, систематизація фаз самоконтролю), методи узагальнення педагогічного досвіду, педагогічного спостереження, порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. На основі аналізу праць вчених [2, 5, 6, 7, 8] ми розробили власне визначення автономного навчання. На нашу думку, автономне навчання – це самостійне, когнітивне і конструктивне навчання за підтримки викладача, яке передбачає володіння студентом навичками самоконтролю, тобто умінням самостійно визначати мету, організувати і структурувати свій процес навчання, оцінювати свої результати, використовуючи різні стратегії і методи навчання.

При цьому вважаємо важливим сформувати готовність студентів до автономного навчання, під якою розуміється інтегральна якість філолога, що поєднує володіння стратегіями автономного навчання та стійку мотивацію і здатність до їх використання у професійній діяльності. У першу чергу для формування готовності студентів до автономного навчання слід визначити і описати комплекс базових компонентів, які складають структуру автономного навчання. На підставі досліджень виокремили чотири основні компоненти автономного навчання студентів-філологів: мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний. Їх сформованість забезпечує стан готовності до автономного навчання.

Під навчальною мотивацією розуміємо когнітивні й емоційні процеси, які позитивно впливають на навчання або навчальний процес, спонукають студента пізнавати щось нове. Складовими мотивації є потреби, прагнення, бажання, інтерес, ідеали.

Проаналізувавши різноманітні класифі-

кації навчальних мотивів [1, 3], ми визначили п'ять основних мотивів, які, на нашу думку, найкраще сприяють формуванню у студентів-філологів навичок автономного навчання, а саме: навчально-пізнавальний мотив, мотив саморозвитку, мотив самоствердження, мотив афірмації або комунікативний мотив, мотив досягнення успіху.

Студент, який мотивований на міжкультурне спілкування, активізує свої попередні знання, самостійно знаходить засоби рішення комунікативних задач, більш відповідально ставиться до виконання завдань, які спрямовані на розвиток комунікативних здібностей студентів. Це сприяє автономності у навчанні. Тому ми визначаємо мотив афірмації як один з ефективних засобів формування у студентів-філологів складових автономного навчання, а саме щодо активності, самостійності та відповідальності під час навчання.

Когнітивний компонент передбачає знання прийомів, технік, стратегій і сутності автономного навчання. Ми підготували список найбільш ефективних стратегій, які використовуються найчастіше та які згруповані таким чином, щоб було легко поступово інтегрувати їх у освітній процес. Студенти можуть використовувати ці стратегії, щоб поліпшити свої навички читання, письма, говоріння, у вивченні граматики та збільшити свій словниковий запас.

20 стратегій розподілені на дві категорії: метакогнітивні та навчально-прикладні. Метакогнітивні стратегії можуть використовуватися практично для будь-яких завдань, оскільки вони основані на відображенні мислення. Навчально-прикладні стратегії більше визначаються специфікою завдання та ресурсами студента.

Метакогнітивні стратегії – це загальні стратегії, які допомагають ефективно проходити всі фази самоконтролю в процесі автономного навчання, а саме: старт, планування, управління та контроль, підсумок. До метакогнітивних стратегій належать: організація/планування (створення послідовного плану, постановка мети та головних завдань, планування виконання завдання); управління (визначення індивідуально-ефективного способу навчання, створення умов для сприяння навчанню, пошук можливостей для практики, зосередження уваги на завданні); контроль (перевірка успішності виконання завдання, перевірка розуміння іноземної мови та правильного використання іноземних слів); оцінювання (оцінювання результатів виконаного завдання, оцінювання стратегій, використаних під час виконання завдання, вибір найбільш ефективних стратегій).

Навчально-прикладні стратегії концентруються на тому, як студенти можуть використовувати свої власні ресурси, щоб вчитися найбільш ефективно. Ми розділили їх на чотири категорії: стратегії пам'яті, організаційні стратегії, особистісно-орієнтовані стратегії, когнітивні стратегії. Стратегії пам'яті передбачають використання попередніх знань (асоціації), висновки або припущення з контексту (читання між рядками, логічне домислення), створення аналогій (використання власного лінгвістичного досвіду з іншої мови (включаючи рідну)). Організаційні стратегії включають шаблони (використання правил, моделей, створення власних правил), нотатки (графічне зображення інформації, запис важливих слів та ідей), резюме (письмові або усні висновки на основі вивченої інформації), вибіркова увага (розуміння ключових слів, певних структур, фраз або ключових ідей), використання додаткових ресурсів (словники, Інтернет, підручники тощо). Особистісно-орієнтовані стратегії – це опора на внутрішні ресурси (визначення власного стилю навчання, вираження та реєстрація почуттів, щоденник навчання, вміння відпочивати, пошук натхнення), співпраця (з іншими студентами, з викладачем), рольова гра (перевтілювання, програвання різних ролей). До когнітивних стратегій належать стратегії читання, письма, аудіювання, говоріння.

Слід підкреслити, що в процесі навчання ці стратегії не чітко розмежовані. Ряд стратегій часто може використовуватися одночасно або послідовно. Але розглядання і вивчення кожної стратегії окремо дає можливість студентам проаналізувати своє власне навчання, сформулювати навички організації навчального процесу та таким чином стати самостійними в прийнятті рішень стосовно свого навчання.

Операційний компонент поєднує комплекс завдань, алгоритм дій, які допомагають розвинути основні перекладацькі компетентності. До базових компетентностей, якими повинен володіти перекладач, належать: мовна, інтерпретаційна, міжкультурна, фахова, соціальна та медіа компетентність. Отже, операційний компонент автономного навчання передбачає створення сприятливих умов для розвитку та автоматизації базових перекладацьких компетентностей.

Рефлексивний компонент автономного навчання розвиває вміння студентів самостійно контролювати процес свого навчання. Здатність правильно оцінити свою діяльність, здійснити швидкі й точні корективи є однією з умов успішного самостійно організованого навчання. Крім того, набуті навички самоконтролю стають істотною частиною характеру людини, визначаючи відповідальне

ставлення до роботи, що виконується, правильну самооцінку, організованість. Під кутом зору формування самоконтролю у студентів вважаємо важливим запропонований німецьким вченим О. Беренфенгером [5] розподіл самоконтролю на такі фази: фаза старту, фаза планування, фаза управління та контролю, фаза підсумку.

Сукупність чотирьох компонентів формує навички автономного навчання. Для вимірювання рівня сформованості окремих компонентів визначили мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний критерії та їх показники.

Мотиваційний критерій характеризується такими показниками: наявність пізнавального інтересу, наявність позитивних емоцій під час виконання завдання, потреба у постійній самоосвіті, прагнення до самовдосконалення, прагнення до спілкування, потреба вивчення культури та традицій іноземної країни, прагнення досягти успіху, бажання самореалізації.

Когнітивний компонент має такі показники: знання сутності автономного навчання, знання базових стратегій автономного навчання, знання свого власного стилю навчання, вміння стратегічно мислити, вміння планувати своє навчання.

Операційний компонент характеризується рядом показників: вміння орієнтуватися у проблемних (критичних) ситуаціях, наявність комунікативних здатностей, наявність організаторських здатностей, вміння ефективно працювати в команді, наявність лідерських здатностей, здатність взяти на себе відповідальність, готовність самостійно приймати відповідальні рішення.

Сформованість рефлексивного компоненту вимірюється через такі показники: володіння навичками управління процесом навчання, вміння вірно оцінити свої здібності та можливості, вміння генерувати власні ідеї, вміння аналітично мислити, володіння навичками ведення щоденника та оцінювання виконаної роботи, здібності до концентрації.

Висновки і перспективи На підставі критеріїв визначення готовності до автономного навчання студентів-філологів розробили шкалу діагностики рівнів сформованості досліджуваної якості, яка розкриває значення показників на низькому, середньому та високому рівнях.

Узагальнені рівні готовності до автономного навчання характеризуються таким чином.

Низький рівень. Студент має низький рівень мотивації. Він не зацікавлений в отриманні знань, безініціативний, неуважний, виявляє негативне ставлення до процесу навчання в

цілому, не має бажання брати на себе відповідальність. Володіє низьким рівнем загальних теоретичних знань, не ознайомлений з базовими стратегіями та техніками автономного навчання. Виконує завдання інтуїтивно, не має чіткого алгоритму дій. Не знає, як вірно планувати, розподілити завдання, потребує постійного контролю та допомоги з боку викладача. Не повною мірою розуміє загальну картину та кінцеву мету навчання. Часто вступає в конфлікт з одногрупниками та викладачем. Має низький рівень самоконтролю, невпевнений у прийнятті рішень щодо свого навчання.

Середній рівень. Студент з середнім рівнем готовності до автономного навчання має стійкий інтерес до отримання знань. Проявляє ініціативу та достатню активність під час виконання завдань. Але його зацікавленість і прагнення вчитися є нестабільним та потребує постійної стимуляції зовні. Студент має середні здібності та середній рівень загальних теоретичних знань. Він ознайомлений з базовими техніками та стратегіями автономного навчання і намагається використовувати їх на практиці. Самостійно регулює свій процес навчання, але не завжди знаходить ефективні та прийнятні рішення поставлених задач.

Високий рівень. Студент з високим рівнем готовності до автономного навчання має внутрішню мотивацію самовдосконалення та досягнення успіху, бажання вчитися, проявляти та реалізувати свої здібності. бере на себе ініціативу, відповідальність і активно організовує свій навчальний процес, планує і здійснює процес пізнання, відбираючи найбільш ефективні для вирішення поставленого завдання джерела набуття знань. Використовує навчальні техніки та стратегії, обґрунтовує свій вибір, здатний здійснити корекцію своїх знань. Проявляє свої творчі здібності у вирішенні задач. Під час навчання

розвиває гіпотези і перевіряє їх. Успішно використовує свої знання на практиці.

Підводячи підсумок, можна побачити чіткий взаємозв'язок компонентів автономного навчання.

Мотиваційний компонент спонукає студента до досягнення успіху у навчанні, до самовдосконалення, викликає у студента почуття відповідальності за якість власного навчання, потребу у постійній самоосвіті та розвитку. У студента виникає бажання навчатися вчитися, тобто володіти стратегіями автономного навчання.

Когнітивний компонент складає базу для реалізації автономного навчання. Коли студенти починають розуміти процес свого власного навчання та можуть відтворювати контролювання над цим процесом, вони намагаються взяти на себе відповідальність за своє власне навчання. Така майстерність у регулюванні власного навчання є показником успішних студентів. Студенти, які мислять та працюють стратегічно, є більш вмотивованими до навчання та мають більше впевненості в своїх здібностях. Тому вони готові працювати самостійно.

Операційний компонент дає змогу використати свої знання щодо стратегій та технік навчання на практиці, що, в свою чергу, сприяє впевненості в собі та розвитку самостійності та відповідальності.

Рефлексивний компонент допомагає студентам навчитися контролювати та оцінювати свої досягнення.

Перспективи подальшого дослідження проблеми формування готовності майбутніх філологів до застосування автономного навчання у професійній діяльності пов'язані з модифікацією навчальних програм та впровадженням базових компонентів автономного навчання у освітній процес.

Список використаних джерел

1. Маслоу, А. Г. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 1999. 478 с.
2. Петровська Ю. В. Прийоми реалізації автономного навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія. К., 2006. Вип. 10. С. 161–167.
3. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. СПб.: Питер, 2000. 416 с.
4. Співак В. І. Психологічні особливості самоконтролю студентів в процесі засвоєння іноземної мови (на матеріалі англійської мови): Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 1997. 201с.

5. Bärenfänger, Olaf Fremdsprachenlernen durch Lernmanagement: Grundzüge eines projektbasierten Didaktikkonzepts. Fremdsprachen Lehren und Lernen, 2004, 33, 251-267.

6. Bimmel, P.; Rampillon, U. Lernerautonomie und Lernstrategien. München: Goethe-Institut, 2000. 208 p.

7. Oxford R. Language learning strategies: What every teacher should know. Boston: Heinle & Heinle, 1990. 342 p.

8. Wenden, A. and Joan Rubin. Learner Strategies in Language Learning. New Jersey: Prentice Hall, 1987. 256 p.

References

1. Maslow, A. G. (1999). Motivatsiya i lichnost [Motivation and personality]. St. Petersburg.: Yevraziya, 478.

2. Petrovska, Yu. V. (2006). Priyomy realizatsiyi avtonomnoho navchannya inozemnoi movy studentiv tekhnichnykh spetsialnostey. [Acceptance of the implementation of autonomous education for foreign students in technical specialties]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lingvistychnoho universytetu. Seriya: Pedagogika ta psihohiia. Kyiv, No.10. P.161-167.

3. Rean, A. A., Kolominskiy, Ya. L. (2000). Sotsyalnaya pedagogicheskaya psihologiya. [Social educational psychology] St. Petersburg.: Piter, 416 p.

4. Spivak, V. I. (1997) Psihologichni osoblyvosti samokontroly studentiv v protsesi zasvoyennia inozemnoi movy (na materialy anhliskoyi movy) [Psychological features of students' self - control in the process of learning a foreign

language (on the material of the English language) Dys...kand.psyhol.nauk: 19.00.07 / Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M. P. Drohomanova. Kyiv, 201.

5. Bärenfänger, Olaf. (2004). Fremdsprachenlernen durch Lernmanagement: Grundzüge eines projektbasierten Didaktikkonzepts. Fremdsprachen Lehren und Lernen, 33, 251-267.

6. Bimmel, P.; Rampillon, U. (2000). Lernerautonomie und Lernstrategien. München: Goethe-Institut, 208 p.

7. Oxford, R. (1990). Language learning strategies: What every teacher should know. Boston: Heinle & Heinle, 342 p.

8. Wenden, A. and Joan, Rubin (1987) Learner Strategies in Language Learning. New Jersey: Prentice Hall, 256 p.

BASIC COMPONENTS OF AUTONOMOUS TRAINING FOR FUTURE PHILOLOGISTS

Ye. S. Izhko

Abstract. The article defines and describes the basic components of autonomous learning. Four main components of autonomous learning were identified: motivational, cognitive, operational and reflective. Their formation provides the readiness of students for the learning autonomy.

There is a clear connection between the basic components of autonomous learning. Motivational component encourages students to achieve academic excellence, self-improvement, to take responsibility for their own quality of education, to wish for constant self-education and development. The student has a desire to learn to learn, that have autonomous learning strategies. There are five main reasons that best contribute to the formation of autonomous learning skills among philological students, namely:

- educational and cognitive motive,
- self-development motive,
- self-affirmation motive,
- affirmative or communicative motive,
- motive for success.

It is very important for students to develop intercultural competences. This requires stimulating their aspiration to communication, expression of their ideas, the need to study the culture and traditions of a foreign country, interest in authentic material and a wish to put their knowledge into practice. The student, who is motivated for intercultural communication, activates his / her previous knowledge, independently finds the means of solving communicative problems, is more responsible for performing tasks that are aimed at developing students' communicative abilities. This leads to autonomy in learning. Therefore, we identify the affirmative motive as one of the effective means of forming among students-philologists the components of autonomous learning, namely: activity, independence and responsibility during learning.

The cognitive component is the basis for the implementation of autonomous learning. When students begin to understand their own learning process and can play back control over this process, they try to take responsibility for their own learning. Such skills in regulating their own learning is an indicator of successful students. Students who think and work strategically are more motivated to learn and have more confidence in their abilities. Therefore, they want to work independently.

A detailed list of effective strategies was worked out, the groups of main learning strategies are organized in such a way that they integrate easily into the initial process. 20 strategies are divided into two categories: metacognitive and applied learning.

Metacognitive strategies are the general strategies, so that you can effectively pass all phases of self-control in the process of autonomous start-up, and the very same: start, plan, management and control, summary. To metacognitive strategies belong: organization / plan (setting up a one-step plan, setting goals and tasks, planning fulfilment of the tasks); management (definition of an individually effective way of learning, creating the conditions for facilitating learning, finding opportunities to practice focusing on the task at hand); control (check the success of the task, checking the comprehension of a foreign language and the correct use of foreign words); summary (evaluation of the results of the task, evaluating strategies used in the task, choosing the most effective strategies).

Applied learning strategies focus on how students can use their own resources to learn most effectively. They are divided into four categories: memory strategies, organizational strategies, personality-

oriented strategies, cognitive strategies. Memory strategies involve the use of prior knowledge (associations), inferences or assumptions from the context (line reading, logical reasoning), analogies (use of one's own linguistic experience in another language (including one's mother tongue). Organizational strategies include templates (using rules, models, creating your own rules), notes (graphic representation of information, recording of important words and ideas), summaries (written or oral conclusions based on the information learned), selective attention (understanding of keywords, specific structures, phrases or main ideas), the use of additional resources (dictionaries, the Internet, textbooks, etc.). Personality-oriented strategies are an reliance on internal resources (defining one's own learning style, expressing and registering feelings, learning diary, resting ability, finding inspiration), collaboration (with other students, with a teacher), role-playing (reincarnation, playing different roles). Cognitive strategies include strategies for reading, writing, listening, speaking.

Operational component allows to use on practice the knowledge of the main learning strategies and techniques, which promotes self-confidence and develops independence and responsibility.

Reflexive component helps students learn how to monitor and evaluate their achievements.

Therefore, the set of four components forms the skills of autonomous learning. The motivational, cognitive, operational and reflexive criteria and their indicators were identified to measure the level of formation of each component.

The motivational criterion is characterized by the following indicators: the presence of cognitive interest, the presence of positive emotions during the task, the need for constant self-education, the desire for self-improvement, the desire for communication, the need to study the culture and traditions of a foreign country, the desire to succeed, desire for self-fulfillment.

The cognitive component has the following indicators: knowledge of the essence of autonomous learning, knowledge of basic strategies of autonomous learning, knowledge of their own style of learning, the ability to think strategically, the ability to plan their learning.

The operational component is characterized by the following indicators: the ability to navigate problematic (critical) situations, the availability of communicative abilities, the presence of organizational skills, the ability to work effectively in a team, the presence of leadership abilities, the ability to take responsibility, the willingness to make responsible decisions.

The formation of the reflexive component is measured by the following indicators: mastery of learning process management skills, the ability to evaluate their abilities and capabilities correctly, the ability to generalize their own ideas, the ability to think analytically, ability to concentrate.

Based on the criteria for determining the readiness for autonomous study of students-philologists, we have developed a scale to diagnose the levels of study quality formation, which reveals the value of indicators at low, medium and high levels.

Low level: The student has a low level of motivation. He is not interested in getting knowledge, inattentive, has a negative attitude to the learning process as a whole, has no wish to take responsibility. He has a low level of general theoretical knowledge, not familiar with basic strategies and techniques of autonomous learning. Such a student performs tasks intuitively, does not have a clear algorithm of actions, does not know how to plan, divide tasks correctly, needs constant supervision and help from the teacher. He does not understand the overall picture and the main goal of learning, often conflicts with classmates and teacher. He has a low level of self-control, unsure of his decision-making skills.

Intermediate level: A student with an average level of readiness for autonomous learning has a strong interest in acquiring knowledge, shows initiative and activity during the tasks. But his interest and desire to learn is unstable and needs constant stimulation from the outside. The student has average ability and average level of general theoretical knowledge. He is familiar with the basic techniques and strategies of autonomous learning and tries to put them into practice. He regulates its learning process independently, but does not always find effective and acceptable solutions to the tasks.

High level: A student with a high level of readiness for autonomous learning has an internal motivation for self-improvement and success, has a desire to learn, shows and fulfills his abilities, takes the initiative, responsibility and actively organizes his educational process. Such a student plans and implements the process of cognition, selecting the most effective sources of knowledge acquisition to solve the task. He uses instructional techniques and strategies, justifies his choice, is able to correct his knowledge. The student shows his creative ability in solving problems. During training he develops hypotheses and tests them. He successfully uses his knowledge in practice.

Prospects for further investigation of the problem of are connected with the modification of curricula and providing the basic components of autonomous learning into the educational process.

Keywords: autonomous learning, the basic components, criteria, motivation reflection, self-control, learning strategies.

УДК 378.147:811.111(045)
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.132>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ

Л. О. СІКОРСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: sikorskaya67@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2713-508X>

В. А. ЛОБОДА, асистент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: loboda@vtei.com.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9853-7011>

Анотація. У статті розглянуто особливості використання кейс-методу у процесі викладання англійської мови у вищих навчальних закладах на немовних спеціальностях. Проаналізовано підходи вчених до трактування поняття «кейс-метод». Аналіз теоретичної літератури допоміг сформулювати визначення поняття «кейс-метод». Розглянуто етапи та принципи створення кейсу, його структурні компоненти та види. У статті зазначається, що через велику різноманітність видів кейсів, а також підходів до їх класифікації, кейси можна розробляти залежно від цілей та завдань, які встановлює викладач. Зазначено, що важливими факторами для впровадження кейс-методу у викладання англійської мови на немовних спеціальностях є послідовна організація навчальної діяльності та ретельний підбір матеріалів для кейсів, що потребують ґрунтовної підготовки викладача з обов'язковим врахуванням рівня комунікативних навичок студентів. Огляд основних переваг та недоліків застосування досліджуваного методу дозволив обґрунтувати важливість кейс-методу як ефективного інструменту для формування професійної компетентності у вивченні англійської мови та розвитку комунікативних та творчих вмінь студентів. Виявлено, що використання кейс-методу при навчанні англійської мови сприяє підвищенню інтересу студентів до іноземної мови шляхом розгляду конкретних бізнес-ситуацій, пов'язаних з реальним життям.

Ключові слова: кейс-метод, кейс, англійська мова, мотивація, принципи створення кейсу, студенти немовних спеціальностей.

Актуальність дослідження. Глобальний розвиток технологій та їх проникнення у різні сфери суспільного життя безпосередньо вплинув на формування сучасної освітньої сфери. Сучасне суспільство потребує нових спеціалістів, які можуть йти «в ногу з часом», складаючи достойну конкуренцію на міжнародному та вітчизняному ринках праці. У даному контексті, як засіб ділового спілкування, іноземна мова набуває першочергової важливості у вищій школі України. Тут метою постає практичне опанування студентами немовних спеціальностей нормативної бази функціонування англійської мови в комунікативно-мовленнєвих ситуаціях у різних сферах професійної діяльності. Завдяки постійному розвитку і вдосконаленню системи освіти розробляються і знаходять застосування новітні освітні технології, які дають можливість майбутнім фахівцям отримати необхідні професійні вміння і знання в певній галузі, а отже, виникає необхідність в глибшому вивченні та шляхах застосування інноваційних

освітніх методів, серед яких кейс-метод, що вважається однією з найефективніших методик, дозволяючи застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку і впровадження кейс-методу внесли такі вітчизняні та зарубіжні вчені-педагоги як І. Андрощук, О. Долгоруков, С. Ковальова, П. Шеремета, Ю. Сурмін, Р. Daly, D. Thomas, Н. Lane, Laurence E. Lynn, D. Schodt. Як зазначає науковець О. Долгоруков, існують дві школи кейс-методу – Гарвардська (американська) та Манчестерська (європейська). В рамках американської школи метою виконання ситуацій кейса є пошук єдиного правильного рішення, європейська школа навчає виходячи з багатоваріантності розв'язання проблеми.

Метою статті є розгляд особливостей застосування кейс-методу у процесі навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей.

Методи дослідження включають аналіз науково-педагогічної літератури, узагальнення, синтез та формулювання висновків.

Результати дослідження та їх обговорення. Одна з головних проблем, з якими стикається викладач англійської мови при роботі зі студентами немовних спеціальностей, – це відсутність у них мотивації до вивчення мови. Зрозуміло, що дана проблема може спричинити труднощі на шляху до формування у студентів професійних мовних компетенцій, відсутність яких може стати перешкодою ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовища. Саме тому першочергове завдання викладача полягає в необхідності шукати ефективні шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови.

Формування фахівця нового рівня, який володіє критичним мисленням, професійною компетентністю та здатністю приймати рішення у нестійких швидкоплинних ситуаціях, в тому числі засобами іноземної мови з урахуванням особливостей культури іншого народу, передбачає застосування новітніх методів. Серед таких методів особливої уваги, на нашу думку, заслуговує кейс-метод.

Вперше термін «кейс-метод» («case study method») було використано на початку XX століття, і вже у 1921 році даний метод набув практичного застосування у Гарвардській школі бізнесу, де й було розроблено перші кейсові ситуації для навчання студентів бізнес-дисциплін. З методичної точки зору, кейс являє собою спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, запозичених з реальної практики. На відміну від традиційних форм навчання, центр уваги у разі застосування кейс-методу переміщується з процесу передачі знань на розвиток навичок аналізу та прийняття рішення [1, с.182].

Варто розглянути підходи науковців до тлумачення досліджуваного поняття. Отже, дослідниця І. Андрощук характеризує кейс-метод як ділову гру та називає «технологією аналізу конкретних ситуацій», «окремого випадку». На її думку, представлений для аналізу конкретний випадок має зображати життєву ситуацію, при цьому в описі повинно бути закладено суперечність, труднощі, для розв'язання яких необхідні теоретичні знання [1, с.183]. За визначенням дослідника Ш. Бобохужаєва, кейс-метод – це сукупність умов та обов'язків, що описують конкретні, реальні обставини на даному етапі [2, с. 23]. Зі свого боку, науковець П. Шеремета відзначає, що кейси (ситуаційні вправи) мають чітко визначений характер і мету та пов'язані з

проблемою чи ситуацією, яка існувала чи існує наразі. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якесь попереднє рішення, або їх вирішення є необхідним і нагальним, а тому потребує аналізу [5, с.28].

Тож, кейс-метод – це метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, що базується на навчанні шляхом вирішення конкретних ситуацій.

Важливо зауважити, що кожна з ситуацій, які розглядаються в кейсі, має відповідати чотирьом умовам:

- 1) правдивість та реалістичність без перевантаженості деталями;
- 2) розгляд феноменів, з якими стикаються люди в конкретних умовах;
- 3) загострення інтересу студентів до питань, що постають перед ними, підкреслюючи їх значущість;
- 4) вдосконалення практичних навичок; спрямовування на пошук відповідних шляхів, можливих реакцій на різноманітні ситуації, використання специфічних інструментів та понять [6, с.26].

О. Долгоруков вказує, що робота над кейсом з важкістю піддається алгоритмізації, проте, виділяють основні етапи:

1. Введення в ситуацію.
 2. Розподіл студентів на групи.
 3. Вивчення ситуації.
 4. Обговорення ситуації в групах.
- Розподіл ролей в межах групи.
5. Ігровий процес (аналіз ситуації, прийняття рішення, його оформлення).
 6. Підсумовування. Аналіз діяльності груп. Оцінки виконання ролей студентами.
 7. Розбір оптимального варіанту.
 8. Загальна дискусія [3].

Отже, кейс-метод з іноземної мови призначений для того, щоб поставити студентів у змодельовану професійну ситуацію, чітко пов'язану з основним предметом. Мета – спонукати їх говорити іноземною мовою для обговорення та розв'язання необхідної проблеми.

Заняття англійської мови на основі кейс-методу можна побудувати за наступним принципом: «вступні вправи» (Starting up), метою яких є відпрацювання навичок лексики та говоріння; «аудіювання» (Listening), спрямоване на розвиток навичок сприйняття інформації на слух; «читання» (Reading), націлене на розвиток навичок розуміння тексту англійською мовою та освоєння нових лексичних одиниць; «повторення граматики» (Language Review); «дослідження проблеми» (Case Study), де наводиться опис теми, піднятої на початку заняття.

Загальновідомі 3 основних типи кейсів: 1) практичні, 2) навчальні та 3) науково-

дослідні. Кейси можуть бути представлені в різних форматах: від декількох речень на одній сторінці до безлічі сторінок. У центрі даних ситуацій можуть бути екологічні, природно-кліматичні, соціально-економічні, історичні, техніко-технологічні та інші проблеми [4, с.54].

Застосування кейс-методу передбачає застосування різноманітних видів діяльності, серед яких рольова гра. Кейс являє собою певну рольову систему. Висока концентрація ролей в кейсі призводить до перетворення кейс-методу в ігровий метод навчання, поєднуючи гру з тонкою технологією інтелектуального розвитку, що знаходиться під пильним контролем [8, с. 46]. Як приклад, можна запропонувати студентам зімітувати засідання ради директорів компанії або експертної групи якого-небудь відділу, де кожний студент виконуватиме роль або начальника відділу продажів, або відділу кадрів, маркетингового відділу і т. д. Практичні кейси є найпростішими за своєю структурою та найбільш розповсюджені. Прикладами практичних кейсів можуть слугувати наступні ситуації:

1. You are expecting an important phone call from your partner, but you find that the phone has broken. It does not work. What will you do?

2. Two employees are constantly talking and making a noise in the office. And you can not concentrate and work productively. What will you do in this case?

3. You need to copy the document and inform the staff about its contents. But the office printer breaks down. What will you do in this case?

4. One of your foreign partners is coming to your company. You need a translator to talk to him, but the translator has unexpectedly fallen ill. What will you do in this case?

5. Two employees are constantly talking and making a noise in the office. And you can not concentrate and work productively. What will you do in this case?

6. Your firm has been preparing for important negotiations for a long time. But the time has been changed at the last moment. What will you do?

Використання кейсів потребує відповідної підготовки не лише студентів, а й викладачів. Ефективне використання кейсу потребує від викладачів ретельного планування. D. Thomas у своїй праці «*Case Studies for ELT: a source of motivation*» пропонує наступний алгоритм розробки ситуацій кейс-методу:

1. Знайдіть тему, яка цікавить студентів.

2. Опрацюйте необхідні посилання щодо даної теми.

3. Окресліть проблему та продумайте її аспекти.

4. Викладіть основні аспекти на папері [7].

Крім того, ефективність діяльності викладача, що реалізує кейс-метод, пов'язана з втіленням наступних принципів: 1) партнерства, співпраці зі студентами; 2) використання останніх досягнень педагогічної науки та досвіду колег; 3) творчості (перетворення кейсів в індивідуально неповторний творчий продукт, посилення ролі творчості, імпровізації в ході навчання) [6, с.120]. У нашому дослідженні ми використовуємо практичні кейси, основне завдання яких полягає в тому, щоб детально і докладно зобразити життєву ділову ситуацію.

До основних цілей кейс-методу варто віднести:

– активізацію студентів, що, підвищує ефективність професійного навчання;

– підвищенні мотивації до навчального процесу;

– удосконалення навичок аналізу ситуацій і знаходження оптимальної кількості рішень;

– відпрацювання умінь роботи з інформацією, в тому числі вміння шукати додаткову інформацію, необхідну для уточнення ситуації;

– прийнятті правильного рішення на основі групового аналізу ситуації;

– набуття навичок чіткого і точного викладу власної точки зору в усній та письмовій формі, умінь переконливо відстоювати і захищати свою точку зору;

– вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору, здійсненні самоаналізу, самоконтролю і самооцінки.

Безсумнівно, застосування кейс-методу у вивченні англійської мови має безліч переваг. На нашу думку, основними перевагами кейс-методу у вивченні іноземної мови є:

– підвищення рівня знань іноземної мови в цілому;

– використання термінів у розмовних ситуаціях, що сприяє їх ефективнішому запам'ятовуванню;

– розвиток творчого мислення;

– розвиток навичок проведення презентації (вміння публічно представити свою роботу іноземною мовою);

– вдосконалення навичок формулювати різні типи питань;

– розвиток вміння вести дискусію, аргументувати відповіді, що сприяє розвитку мови без опори на готовий текст;

– вдосконалення навичок професійного читання іноземною мовою;

– змога повноцінно залучати студентів до індивідуальної та групової роботи.

Однак, як і у будь-якого іншого методу, у даного методу є власні труднощі у

використанні. Перш за все, тут відзначимо складність пошуку необхідних матеріалів для створення кейсу та велику тривалість часу для ґрунтовної підготовки. Крім того, існує проблема формування стереотипного розв'язання запропонованих проблем, що може призвести до шаблонних відповідей студентів. Але не зважаючи на певні недоліки, застосування кейс-методу у викладанні англійської мови як ефективного інструмента розвитку гнучкості та творчого мислення студентів, має позитивні перспективи з огляду на пришвидшення темпу життя та багатозадачності студентів та працівників, обумовлених процесом глобалізації у сучасному світі.

Висновки та перспективи. Таким чином, застосування кейс-методу у процесі

навчання англійської мови сприяє формуванню в майбутніх спеціалістів немовних спеціальностей вміння критично мислити, адекватно оцінювати ситуацію, швидко приймати рішення, удосконалюючи комунікативні здібності. Оскільки даний метод комплексний та містить всі види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письмо, аудіювання, то він може бути успішно використаний у викладанні іноземної мови у ЗВО тренуючи здатність студентів застосовувати всі вищезгадані компетентності для ефективного використання іноземної мови у подальшій професійній кар'єрі.

Подальші дослідження спрямовані на вивчення особливостей застосування інтерактивних методів у процесі викладання англійської мови на немовних спеціальностях.

Список використаних джерел

1. Андрушук І. В. Використання кейс-методу в процесі підготовки майбутніх педагогів. Професійне становлення особистості : зб наук. пр. Хмельницький, 2013. № 1. С. 181–188.

2. Бобохужаев Ш. И. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования: метод. пособие. Ташкент: IQTISOD-MOLIYA, 2006. 88 с.

3. Долгоруков А. М. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.evolkov.net/case/case.study.html>

4. Ковальова С. М. Кейс-метод у системі професійної підготовки майбутніх учителів у Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2012. 262 с.

5. Шеремета П., Каніщенко Г. «Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі». Центр інновацій та розвитку. Київ, 1999. С. 25–31.

6. Anderson E., Schiano B. Teaching with Cases: A Practical Guide. HARVARD BUSINESS SCHOOL PRESS, 2014. 304 p.

7. David Thomas. Case Studies for ELT: a source of motivation. *Cahiers de l'APLIUT* [Online], Vol. XXII № 2, 2003, Online since 18 April 2013, connection on 08 November 2020. URL : <https://journals.openedition.org/apliut/3730?lang=en>; DOI : <https://doi.org/10.4000/apliut.3730>

8. Lane H. International management behavior: Introduction to the cases and case method. PWS-Kent, 1992. 628 p.

References

1. Androchtyk, I. V. (2013). Vykorystannia

keis-metodu v protsesi pidhotovky maibutnikh pedahohiv [Use of case studies in the training of future teachers]. Khmelnytskyi, 181–188. [in Ukrainian].

2. Bobohudzaev, Sh. I. (2006). Innovatsionnye metody obucheniya: osobennosti keys-stadi metoda obucheniya i puti ego prakticheskogo ispolzovaniya [Innovative methods of teaching: the peculiarities of the case-study method and ways of its practical use]. Tashkent: IQTISOD-MOLIYA, 88. [in Russian].

3. Dolgorukov, A. Metod case-study kak sovremennaiia tekhnologiia professionalno-orientirovannogo obucheniia. Retrieved from <http://www.evolkov.net/case/case.study.html> [in Russian].

4. Kovalyova, S. M. (2012). Keis-metod u systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv u Velykii Brytanii [Case method in the system of professional training of teachers in Great Britain]. (Extended abstract of PhD diss.). Zhytomyr, 262. [in Ukrainian].

5. Sheremeta, I. M., & Kanishchenko, L. H. (1999). Keismetod: Z dosvidu vykladannia v ukrainskii biznes-shkoli [Case method: From teaching experience in Ukrainian business school]. Sydorenko, O.I. (ed.). Kyiv: Tsentri innovatsii ta rozvytku, 25-31. [in Ukrainian].

6. Anderson, E., Schiano, B. (2014). Teaching with Cases: A Practical Guide. HARVARD BUSINESS SCHOOL PRESS, 304.

7. David, Thomas (2003). Case Studies for ELT: a source of motivation. *Cahiers de l'APLIUT*, Vol. XXII № 2, 2003. Retrieved from <https://journals.openedition.org/apliut/3730?lang=en>

8. Lane, H. (1992). International management behavior: Introduction to the cases and case method. PWS-Kent, 628.

**PECULIARITIES OF USING THE CASE METHOD IN THE PROCESS
OF TEACHING ENGLISH AT NON-LINGUISTIC SPECIALTIES**

L. O. Sikorska, V. A. Loboda

Introduction. *Rapid technological progress and new global trends in the communicative approach to teaching foreign languages have significantly contributed to the popularization of the case method as an interactive method of teaching business English. Despite the large number of works on the case method, it has not received sufficient coverage in the problem of the application in the process of teaching English to students of non-language specialties.*

The purpose of the article is to provide an analysis of the peculiarities of the application of the case method in the process of teaching English to students of non-language specialties. To achieve this goal, the following research methods are used: analysis of scientific and pedagogical literature, generalization, synthesis and formulation of conclusions.

Results. *The approaches of scientists to the interpretation of the concept "case method" are analyzed. Analysis of the theoretical literature has helped to define "case method" as the method of active problem-situational analysis based on learning by solving specific, real situations. The stages and principles of case design, its structural components, and types are considered. The article states that due to the great variety of types of cases, as well as approaches to their classification, cases can be developed depending on the goals and objectives set by a teacher. It is described that important condition for the successful implementation of the case method in teaching English at non-linguistic specialties is the consistent organization of educational activities and careful selection of materials for cases requiring serious preparation by a teacher and taking into account the level of students' communication skills. The overview of the main advantages and disadvantages of the investigated method application has made it possible to substantiate the importance of the method as an effective tool for the formation of professional competence in the studying of English and the development of students' research, communication, and creative skills.*

Originality. *The scientific originality of the research results is based on the fact that the case-study method has a positive impact on the professionalization of students forming interest and strong motivation to learn a foreign language. It is emphasized that when using the analyzed method of teaching, the end result is not so important as the process of its finding, because in this process the student's skills to communicate in a foreign language within professional situations are developing. Particular attention is drawn to the potential of the case method and its complexity.*

Conclusion. *The research has shown that the use of the case method in the process of teaching English contributes to the development of the students' ability to think critically, adequately assess the situation, make quick decisions, improving communication skills increasing students' interest in a foreign language by considering specific business situations related to real life. Further research is aimed at studying the peculiarities of the use of interactive methods in the process of teaching English in non-language specialties.*

Keywords: *case method, a case, the English language, motivation, principles of case creation, students of non-linguistic specialties.*

THEMATIC ANALYSIS OF ENGLISH COURSE FOR THE LAND MANAGEMENT FACULTY FRESHMEN

K. H. YAKUSHKO, PhD in Pedagogy, Senior lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: vukladach@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6977-8441>

Abstract. *The modern demand to organize studying is concluding some syllabuses to learn different disciplines in general and foreign language for professional purposes in particular. At the same time the attention amplifies to the research of syllabuses basic structural content. The purpose of article is to determine topical content structure of the foreign language course for specialty "Geodesy and Land planning" initial bachelor's degree program's studying stage and performing adequate comparative characteristics of topical content within the first and the second semesters on the basis of pedagogical observation during 2019/2020 curriculum. The result of investigation lays in 5 conclusions. The perspectives of investigation is the analysis of the freshmen's mistakes types while working with electronic course "English for Geodesy and Land Planning", analysis of the activity of fulfillment, the correctness of content design and understanding of the set tasks either aiming to represent general and personal recommendations to improve gaps in freshmen's foreign language knowledge, abilities and skills or further correction of topical content of studying course being based on the real students' demands.*

Key words: *comparison, thematic semester content, syllabus of the discipline "Foreign language", freshman, bachelor, specialty "Geodesy and land planning".*

Introduction. Nowadays it is important to follow some modern demands to organize studying through concluding some syllabuses to learn different disciplines in general and foreign language for professional purposes in particular. At the same time the attention amplifies to the research of syllabuses basic structural content as well as performance of similar courses content analysis.

Recent researches and publications.

Our recent researches and publication aiming to involve into textual content of electronic studying course for the future land managers [5] being based on the curriculum to study English by different directions students in the aspect of applying psycholinguistic images [6] through developing students' foreign language professional communicative skills in general [4]. The example of the textual content to conclude our own abovenamed textual educational planning as a material to be analyzed belonged to recommendations by I. V. Grabovska in the aspect to develop metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic thematic filling [2], adequate general guidelines [3] and the concrete recommendations by O. Botvinko-Botuiuk who earlier elaborated syllabus for studying discipline "Foreign language for professional communication(English)" for students according to the educational program "Land planning and cadastre", specialty 193 "Geodesy and Land Planning" [1].

The purpose of an article is to determine topical content structure of the foreign language course for specialty "Geodesy and Land Planning" initial bachelor's degree program's studying stage and performing adequate comparative characteristics of topical content within the first and the second semesters on the basis of pedagogical observation during 2019/2020 curriculum.

Data and methods. To meet our objectives the method of information analysis, the synthesis method, the comparative method, the method of linguistic description, semantic and syntactic methods, interpretation method, the mixed methods of quantitative and qualitative analyses were used. The background included papers concerning studying methodological complex and adequate electronic course being authorized either by the chairman of the English Department for Technical and Agrobiological Specialties or by the dean of the Faculty of Land Management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine in 2019 and 2020.

Results. The first stage of research was to distinguish main types of the studying results to be achieved while two semesters studying in general:

1) A: to know the title of the university, faculty and specialty, to use knowledge of the rules of reading and transliteration in practice as well as collective body of group and general table of land management terms, to be able to

introduce own personality and native region, the titles of geometric figures and arithmetic operations;

2) B: to know some basic requirements for the presentation, to be able to develop and to represent adequate presentation for describing the characteristics of every student's native region, the prospects of land surveyor's work and the studying at the faculty of Land management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;

3) C: to know the lexical and grammar features of concrete topical specialized text; to perform consolidating exercises and creative tasks, to be able to conclude appropriate own conversational situations and dialogues-discussion of features of studying of concrete topic in general;

4) D: to be able to work with Moodle system within concrete Module, to perform automatic testing, analyze errors to make subsequent attempts;

5) E: to be able to present the results of independent work in the form oral interview concerning concrete Module topics;

6) F: to be able to react and to comment and to improve errors in pronunciation, writing and concluding own English sentences from memory without additional supporting materials;

7) G: to know the main questions and answers about the content of the semester, know the structure of the exam answer, to know the stages of the exam attestation, to be able to apply the knowledge in practice through a testing and to archive the results in the appropriate folder;

8) H: to know main scientific problems of the land management branch, the scheme and examples for annotating, to write own theses and summary according to adequate topical direction;

9) I: to know main conversational clichés, to be ready to communicate, and to express conversational intentions, to ask and answer basic questions to be combined as professional and common speech.

The second stage for the further analysis was to distinguish 10 types of tasks on the English periods: 1) Type 1 task: general introductory discussion; 2) Type 2 task: reading, writing and discussing a synopsis (shorten necessary theoretical notes) and vocabulary; 3) Type 3 task: writing essay, working with audio, Internet sources and video to express own opinion; 4) Type 4 task: participation in topical discussion and adequate game; 5) Type 5 task: preparing, e-learn sending and oral defense of topical practical work; 6) Type 6 task: preparing, e-learn sending and oral defense of topical individual task or presentation; 7) Type 7 task: Moodle elearn testing; 8) Type 8 task: task folder archiving and attestation instruction; 9) Type 9 task: the work with scientific

articles, Internet sources, annotating, theses writing; 10) Type 10 task: writing and representing scenario with participants' replica and props indication to solve some problematic situation concerning land manager's real life concluding crosswords and interviewing.

The third stage of analysis is the involving of the previous shortened symbols of studying results and lessons tasks according to the concrete themes.

During the first semester of studying the future land managers studied Theme 1 "Land Management Introduction" with A, B, C studying results involving Type 1 task, Type 2 task, Type 3 task, Type 4 task and Theme 2 "Land Law" with studying result C as well as Type 2 task, Type 3 task, Type 4 task, Type 5 task and Type 6 task. Theme 3 "E-learn Module1 Test Representing Results of the Module 1 Individual Tasks" being concerned with D, E, F studying results, Type 3 task and Type 7 task. Besides, Theme 4 "Land Cadastre. Soils" dealt with studying C result and Type2 task, Type 3 task, Type 4 task, Type 5 task, Type 6 task and Theme 5 "Geodesy and Geodetic Instruments" included C result as well as Type 2 task, Type 3 task, Type 4 task, Type 5 task and Type 6 task. The last Theme 6 "E-learn Module2 Test Representing Results of the Module 2 Individual Tasks" was connected with D, E, F studying results and Type 3 task, Type 7 task and Type 8 task alike to the Theme 7 "Preparation to Credit Passing" with G studying result.

It was also distinguished that the topics concerning the second semester included Theme 8 "Cartography" dealt with Result C and such tasks as Type2 task, Type 3 task, Type 4 task, Type 5 task and Type 6 task dissimilar to Theme 9 "GIS. GPS" with C result and Type 2 task, Type 3 task, Type 4 task, Type 5 task, Type 6 task. Besides, thematic structure of the second semester dealt with Theme 10 "E-learn Module3 test Representing Results of the Module 3 works applying D, E, F results and Type 3 task, Type 7 task as well as Theme 11 "Annotation" included H result and Type 9 task. The specific feature of the second semester was the shorter list of themes but including more number of hours for studying Theme 12 "Conversation" with I result and Type 10 task comparing to Theme 13 "E-learn Module 4 Test representing Results of the Module 4 works" with its D, E, F results or Type 3 task and Type 7 task. The last theme 14 "Preparation to Exam" included Type 7 task and Type 8 task with the G result.

Discussion. The above named analysis deals either with the general demands to conclude the thematic structure of foreign language courses by I. Grabovska, L. Berezova foreign language course topics for freshmen in land management and types of activities by

K.Yakushko by O. Botvinko-Botiuk being fixed in adequate electronic courses. The result of investigation lays in 5 conclusions: 1) the first year bachelor's degree program to study foreign language either on the first or the second semesters is aimed to gain main categories, grammar backgrounds, basic vocabulary and models of word combinations to form dialogical and monologue skills for another language communication, skills and abilities of self-organization of work with foreign textual material, Moodle system operation, the backgrounds of concluding crosswords and presentations, the work with thematic foreign audio and video material, land manager's problematic real life discussion during introducing certified electronic studying course "English for Geodesy and Land Planning" because of fulfillment, discussion, preparation and defense of practical works and individual tasks of the adequate electronic course; 2) the first semester of the first year program to study English with the planned time-table as one or two periods in a week deals with the adaptive process of familiarization of general principles of work with the electronic course (sending works, testing, searching of the necessary material, schedule of works performance, etc.), familiarization with collective body of group and general table of land management terms, introducing own features and native region, familiarization with features to study at the Faculty of Land management within the National Universities of Life and Environmental Sciences of Ukraine and different trends of land manager's activity in the sphere of geodesy and land planning, taking into account the importance of

mathematical measurements for the work of the land surveyor as well the role of land law, cadastre and soil studying in modern science; 3) in the second semester of the program to study English by freshmen less attention is paid on the adaptation stage, the projection is accentuated on the special features of cartography, geodesy, use of geodetic devices, satellite navigation, GIS; 4) either the first or the second semesters deal with the 5 predicted results of studying and 8 types of basic tasks on lessons to be added by some additional ones in the second semester; 5) in the second semester because of the addition of the number of hours up to the two periods every week it is developed additional opportunity to repeat and work out new lexical material on the basis of the known communicative clichés and grammar basic rules, familiarization with the backgrounds of scientific articles annotating, basic questions to keep the different topics conversation going, the phrases to express main communicative intentions, the abilities for developing scripting skills and using learned clichés to disseminate basic real-life dialogues. The perspectives of investigation is the analysis of the freshmen's mistakes types while working with electronic course "English for Geodesy and Land Planning", analysis of the activity of fulfillment, the correctness of content design and understanding of the set tasks either aiming to represent general and personal recommendations to improve gaps in freshmen's foreign language knowledge, abilities and skills or further correction of topical content of studying course being based on the real students' demands.

References

1. Botvinko-Botiuk, O. M. (2020). Syllabus navchalnoi dystsypliny "Inozemna mova profesijnoho spilkivannia (anglijska)" dlia zdobuvachiv vushchoi osvity, yaki navchajutsia za osvitno- profesijnoju programoju "Zemleustij ta kadastr", spetsialnist 193 "Geodezia ta zemleustij" [Syllabus of the studying discipline "Foreign language for professional communication (English)" for students according to the educational program "Land planning and cadastre", specialty 193 "Geodesy and Land Planning"]. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/18847> [in Ukrainian].
2. Grabovska, I. V. (2019). Metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic discourse. *International journal of philology*. 10 (1), 38-41 DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philology2019.01.038>
3. TNPU. (2020). *Metodychni rekomendatsii do ukladannia sylabusiv* [The guidelines to conclude syllables] URL http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2020/metodychni_rekomendatsiji_sylabus.pdf [in Ukrainian].
4. Yakushko, K. H. (2020). The categories of specialized vocabulary in the sphere of automation to develop students' foreign language communicative skills. *Modern researches in philological sciences: collective monograph: Romania: North University Centre of Baia Mare*, 427-448. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/25>
5. Yakushko, K.H. (2020). Kurs: Anglijska mova GiZ [English course for Geodesy and Land planning]. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=2316>
6. Yakushko, K. H., Berezova, L. V. (2020). The search of psycholinguistic images for the technical terms on the professionally oriented English lessons. *International journal of philology*, Vol. 11, № 2, 135-139. DOI: <http://doi.org/10.31548/philology2020.02.135>.

**ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ ФАКУЛЬТЕТУ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ
К. Г. Якушко**

Анотація. Актуальність дослідження – у описі практичного досвіду виконання сучасних вимог організації навчання щодо оновлення тематичних планів різних дисциплін у цілому та іноземної мови за професійним спрямуванням зокрема. Метою статті є опис тематичного наповнення структури курсу іноземної мови для спеціальності «Геодезія та землеустрій» на початковій стадії навчання на бакалавраті та здійснення відповідної порівняльної характеристики тематичного наповнення у першому та другому семестрах на основі педагогічного спостереження 2019/2020 р. Результатом дослідження є 5 висновків: 1) програма першого курсу вивчення іноземної мови на бакалавраті і у першому, і у другому семестрах спрямована на оволодіння основними категоріями, граматичного ряду, базовою лексикою та основними моделями словотворення, на формування діалогічних і монологічних навичок іншомовного спілкування, вмінь та навичок самостійної роботи з іншомовним текстом, системою Moodle, засвоєння основ укладання кросвордів, презентацій, роботи з тематичним іншомовним аудіо-відеоматеріалом, обговорення проблемних ситуацій стосовно реального життя землевпорядника під час ознайомлення та закріплення теоретичного матеріалу атестованого ЕНК «Англійська мова: ГІЗ» через виконання, обговорення та практичних робіт й індивідуальних завдань відповідного електронного курсу; 2) у першому семестрі з меншою (у порівнянні з другим семестром) кількістю годин на вивчення англійської мови першокурсниками факультету землевпорядкування акцентується увага на адаптаційному процесі ознайомлення з загальними принципами роботи з електронним курсом (надсилання робіт, виконання тестів, пошуку потрібного матеріалу, графіку представлення робіт, функцій обміну повідомленнями та іншими ресурсами), знайомство з одногруппниками та викладачем, таблицею термінів землевпорядкування у цілому, представлення себе та особливостей рідного краю, ознайомлення з особливостями навчання на факультеті землевпорядкування Національного університету та природокористування України та огляд напрямів діяльності фахівця з спеціальності «Геодезія і землеустрій», прийняття до уваги значення математичних вимірювань для роботи землевпорядника, ролі земельного права, кадастру та ґрунтознавства на теренах сучасної науки; 3) у другому семестрі програми вивчення англійської мови на першому курсі вже менше надана увага адаптаційному етапу, зміщена проекція на ознайомлення з основами картографії, геодезії, використання геодезичних приладів, супутникової навігації, ГІС; 4) силабус і першого, і другого семестру ґрунтується на охопленні 5 передбачених результатів навчання та 8 типів основних завдань з розширенням означеного переліку результатів та типів завдань у другому семестрі; 5) у другому семестрі завдяки збільшенню обсягу годин на вивчення іноземної мови з'являється можливість повторення та відпрацювання нового лексичного матеріалу на основі засвоєних раніше комунікативних кліше та граматичних основ, ознайомлення з основами анування наукових статей, базовими питаннями для підтримання розмови на різні теми, висловами для виявлення основних комунікативних намірів, розвитку умінь складання сценаріїв та вживання засвоєних кліше для поширення базових діалогів, дотичних до реального життя. Перспективами дослідження є аналіз типів помилок першокурсників при роботі з електронним курсом «Англійська мова: ГІЗ», аналіз активності виконання, правильності оформлення та розуміння поставлених завдань з метою як надання загальних та персональних рекомендацій з усунення прогалин у іншомовних знаннях, уміннях та навичках першокурсників, так і подальшого коригування розробником курсу його змістового наповнення, виходячи з реальних потреб студентів.

Ключові слова: порівняння, тематичне посеместрове наповнення, силабус дисципліни «Іноземна мова», першокурсник, бакалаврат, спеціальність «Геодезія та землеустрій».

REVIEW. РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

НА ХРЕСТОМАТІЮ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ДМИТРОВИЧА ШИНКАРУКА «ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Хрестоматія є збіркою публікацій, які відображають широкий спектр наукових інтересів автора: мовознавчі студії, літературознавчі дослідження, термінознавчі доробки, педагогічні й психологічні доробки, історичні есе й нариси.

Значна частина філологічних досліджень сконцентрована на вивченні особливостей латинської мови в аспекті семантики різних структур, запозичень з латини, способів перекладу латинських текстів. Науковець глибоко переконаний у важливій ролі латинської мови у підготовці студентів гуманітарних спеціальностей, що відображено у низці праць, які увійшли до пропонованої хрестоматії. Цілком слушною є думка про те, що латина може бути саме тим фундаментальним підґрунтям, на якому ґрунтуються фахово орієнтовані дисципліни.

Не менш важливою як за змістовим наповненням, так і за кількісним складом є частина праць професора Василя Дмитровича Шинкарука, присвячених українській філології. Аналіз відповідного розділу свідчить про глибоке занурення у дослідження сутності понять модусу і диктуму, модусно-диктумних відношень у структурі речення, що надало підставу зробити висновок про співвідношення диктумних значень з модусними як обов'язкових із факультативними. Зазначені здобутки автора висвітлено у низці наукових статей, презентованих у другому розділі хрестоматії.

На окрему увагу заслуговують наукові доробки В. Д. Шинкарука у сфері термінознавства, де він започаткував методикку лінгвістичного описування назв зелених насаджень і визначив критерії цього описування на основі термінологічних стандартів України, до яких віднесено системність, відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю, однозначна відповідність терміна поняттю, мовна правильність, переважність рідної мови, згармонізованість. Автором окреслено також перспективні напрями вивчення зоологічної номенклатури, що відкриває новий напрям термінологічних досліджень у межах аграрного дискурсу.

Педагогічна діяльність Василя Дмитровича втілена у працях, які охоплюють велике розмаїття актуальних проблем у царині

педагогіки й психології – від глобальної стратегії забезпечення якості вищої освіти зі створенням відповідної системи до конкретних питань діяльності закладів вищої освіти й науково-педагогічних працівників. Стратегія розвитку вищої освіти України має бути спрямована, як вважає В. Д. Шинкарук, на створення такої інфраструктури, що дозволить закладам вищої освіти максимально реалізувати свій індивідуальний потенціал з перспективою до інтеграції у європейський освітній простір. Крім базових положень щодо функціонування освітньої системи, досліджені, зокрема, такі питання, як мотивація студентів до навчання, генеза ідей про виховання, етичні засади професійної діяльності сучасного викладача тощо.

Варто зазначити, що особливе місце серед педагогічних праць В. Д. Шинкарука займає розробка теоретичних засад нового феномена для вітчизняної педагогіки – інклюзивного навчання в Україні. При цьому реалізація інклюзивного підходу до навчання дітей з особливостями психофізичних станів представлена в контексті перспектив і можливостей подальшого розвитку системи спеціальної освіти.

Серед літературознавчих праць ювіляра визначними є дослідження видатних постатей української літератури й культури та їхньої творчої спадщини, що стала невичерпною скарбницею української нації, її духовності й самобутності. Це Тарас Шевченко, Іван Франко, Григорій Сковорода, Пантелеймон Куліш, Василь Стус, Максим Рильський. Автор часто відкриває читачам нові, маловідомі грані цих великих синів українського народу й спонукає до роздумів над питаннями буття, світогляду, самоідентифікації. Яскравим прикладом є вивчення концепту «природа» у поетичній творчості Максима Рильського, potraktovany в аспекті взаємозв'язків його поезії із ментальністю, звичаями й традиціями українського народу.

У п'ятому розділі хрестоматії акумульовано праці, які доцільно було б означити як міждисциплінарні, оскільки вони створені на перетині різних галузей знань – історії й філософії, етики й культурології, дипломатії й етнографії. Такі сміливі наукові комбінування унаочнюють системність філософської і мовної картини світу,

© С. М. Амеліна

світосприйняття різними етносами: дихотомія «мова – культура» у формуванні ментальної сфери етносвідомості, дихотомія «культура – цивілізація» в англо-американському і західноєвропейському науковому дискурсі, специфіка українського культуротворення.

Практичні напрацювання під час співпраці в освітній, науковій і культурній сферах з представниками різних країн – Польщі, Греції, Німеччини та багатьох інших – автор теоретично осмислив, узагальнив і представив у публікаціях, присвячених співробітництву з окремими зарубіжними

установами й розгляду певних аспектів зазначеної співпраці.

Розділ шостий охоплює наукові публікації Василя Дмитровича іноземними мовами, завдяки яким наукові доробки ювіляра стали відомими широкій академічній спільноті за межами нашої країни.

Для усіх наукових праць Василя Дмитровича Шинкарука, незалежно від їх тематики, характерними є ретельне опрацювання предмета дослідження, ґрунтовність його безпосереднього вивчення, аргументованість висновків.

*Світлана Амеліна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*